

כנסת ישראל

מאמרים מובחרים מעוון שינאת חנינם, וממצוות אהבת רעים, מעלת השלום, גנות המחלוקת,
הנהגות רצויות שבין אדם לחברו, ועוד, מלווה בסיפורים נפלאים מגדולי ישראל
הרב ישראל יעקב לוגאסי שליט"א

האמונה - שירת החיים של היהודי ...

פרק א' - עוון שנאת חנינם - סיבה לחורבן בית המקדש

- א - עלבון שהמיט שואה וחורבן המקדש
- ב - השתדלות היצר לעכב גאולתן של ישראל
- ג - ומה יצדק אנוש במעשיו הטובים כל עוד טמאתו בו - שנאת חנינם

פרק ב' - אהבת ישראל מורה על אהבת ה'

- א - אהבת הבריות כדרך לאהבת ה'
- ב - מי שהאב חביב עליו - גם בניו חביבים עליו (בעש"ט)
- ג - השונא לישראל, כשונא את הקדוש-ברוך-הוא

פרק ג' - סיבות המחייבות אהבת ישראל

- א - היות שנשמותינו ממחצב אחד, ראוי לכל אחד להרגיש כאב או שמחת חברו
- ב - יסוד כל המצוות - אהבת הזולת
- ג - ואהבת לרעך כמוך
- ד - כל נשמות ישראל חלק אלוך ממעל
- ה - שלא יכשל בעוון "לא תשנא את אחיך בלבבך"
- ו - עוד סיבה המחייבת אהבה - האסונות הנובעים מעוון השנאה
- ז - מצות אהבת ישראל ביד כל אחד ואחד לקיימה בכל אופן
- ח - חביבותן של ישראל בעיני ה' - כסיבה לאהבת ישראל
- ט - פסוקים בתורה המבארים חביבותם וחיבתם של ישראל
- י - מאמרי חכמינו זכרונם לברכה המבארים חביבותן של ישראל
- יא - חביבותן וחיבתן של ישראל בלשונות של התפילות

פרק ד' - אין מלך בלא איחוד העם

- א - אחדות העם הוא קיום המלכות
- ב - לעשות המצוות ולהתפלל מתוך אחדות עם כל אחד ואחד מישראל
- ג - על ידי מצות ואהבת לרעך כמוך - תפילתו עולה ועושה פרי למעלה
- ד - האחדות מקנה את מעלות האדם אף לזולתו, ועל ידי כך מגיע כל אחד לשלמותו

פרק ה' - איסור "לא תשנא את אחיך בלבבך"

- א - הלאו של שנאת ישראל
- ב - בחומר האיסור של שנאת חנם
- ג - השנאה - שורש כל הרעות
- ד - גדרי עוון השנאה
- ה - הקללות שמביא אדם על עצמו בעוון השנאה

פרק ו' - הפרוד נובע מתאוה - לתאוה יבקש נפרד

פרק ז' - אי אפשר להגיע לקיום שלימות המצוות רק על

...

פרק ח' - המרחם ואוהב את הבריות נידון מידה כנגד ...

פרק ט' - אין מרוממים מן השמים לאדם - אלא כפי ...

אהבת ישראל כסיבה לגדלות האדם
יהודה זכה למלכות מפני דאגתו לצבור ...

פרק י' - המצטיין במידת "נושא בעול עם חברו" זוכה

...

פרק י"א - זהירות מיוחדת לאהבת הבריות נדרשת מהתלמידי ...

חובתו הנוספת של תלמיד חכם - להיות מושלם במידת אהבת הבריות

פרק י"ב - שנאת הרשעים

- א - חרטתו של רוצח \ סיפור
- ב - כיצד מחזירים בתשובה \ סיפור
- ג - ישראל - אף על פי שחטא - ישראל הוא, וסופו לחזור בתשובה \ סיפור
- ד - אהבת ישראל ושנאת רשעים
- הקדוש ברוך הוא לא אוהב "צדיקים" כאלו החפוזים בדעתם למהר ולהרשיע אנשים, ועל ...
- ו - אסור לדבר סרה אפילו על הרשעים
- ז - יתמו חטאים ולא חוטאים \ סיפור

פרק י"ג - שלימות אהבת ישראל אצל גדולי ישראל \ סיפורים

- א - מדרגה מופלגת באהבת ישראל
- ב - רבי ישמעאל חרד לכבודן של בנות ישראל
- ג - מחל על כבודו - מאהבת ישראל
- ד - גאון בישראל ונזהר בכבודו של ילד קטן
- ה - נדחק בקושי פרנסה ובעיקר שלא לבייש אדם מישראל

- ו - אכל אוכל פגום בדומיה ובלבד שלא לפגוע
- ז - סיכן עצמו במאכלו ובלבד שלא לפגוע
- ח - חרדתו ודקדוקיו של רבי ישראל מסלנט באהבת ישראל
- ט - הנהגות "החפץ חיים" וזהירותו בכבוד הזולת
- י - הנהגות אהבת ישראל אצל הסבא מסלבודקה
- יא - מצוות רבי אלכסנדר זיסקינד זצ"ל
- יב - אהבת ישראל - רבי ברוך בר מקמניץ

פרק י"ד - והלכת בדרכיו

- הקדמה
- א - מי אל כמוד
- ב - נשא עוון
- ג - ועובר על פשע
- ד - לשארית נחלתו
- ה - לא החזיק לעד אפו
- ו - כי חפץ חסד הוא
- ז - ישוב ירחמנו
- ח - יכבוש עוונותינו
- ט - ותשליך במצלות ים כל חטאתם
- י - תתן אמת ליעקב
- יא - חסד לאברהם
- יב - אשר נשבעת לאבותינו
- יג - מימי קדם

פרק ט"ו - פעולות הטבה לזולת כדרך לקניית אהבת ישראל

- א - "פעולות של הטבה"
- ב - פעולה חיצונית של הטבה הופכת משונא לאוהב \ סיפור
- ג - ספור נוסף לרעיון הנ"ל
- ד - ההשתדלות בהטבת הזולת מגדילה את הקשר והאהבה
- ה - הנהגות הטבה

פרק ט"ז - התחזקות באמונה - מסלקת הקינאה ושנאה

- א - סיבות הגורמות לשנאה, ופתרון - אמונה

פרק י"ז - בגנות המחלוקת

- א - בעלי מחלוקת - הקשים שבחמשה מיני ערב רב
- ב - פרי המחלוקת
- ג - מדברי הרמב"ם אודות רעת המחלוקת
- ד - מחלוקת קשה מעוון עבודה זרה
- ה - רמז נפלא באותיות "מחלוקת"
- ו - ויתר הקדוש-ברוך-הוא על עוון עבודה זרה ולא ויתר על עוון המחלוקת ושנאת חנם
- ז - גדול השלום

פרק י"ח - מחלוקת בין העדות השונות

- א - איזוהי מחלוקת שהיא לשם שמים - שמאי והלל
- ב - מחלוקת בין החסידיות השונות - עצת היצר היא ואינה לשם שמים
- ג - אזהרתו של הגאון רבי אהרן ראטה בעניין מחלוקת שבין החסידים

- ד - אזהרת הרב בעל "התניא" בעניין מחלוקת בין חסידיות שונות הנזכר
- ה - הפילוגים והמחלוקות במחנה הדתי (מה"חפץ חיים")
- ו - מהגאון רבי משה פיינשטיין זכר צדיק לברכה בעניין הנזכר לעיל
- ז - עיקר עבודת היצר - מחלוקת בין הצדיקים ועובדי ה'

פרק י"ט - הסר כעס מלבד

- א - כל הכועס כאלו עובד עבודה זרה
- ב - חמר עוון הכעס (מספר הסר כעס מלבד)
- ג - תוצאות מסכנות \ עובדות
- ד - עד דכדוכה של נפש \ סיפור
- ה - עונשו של רגז \ סיפור
- ו - שב ואל תעשה עדיף \ סיפור
- ז - סיפור הנסיון

פרק כ' - לדון לכף זכות

- א - הדרך הטובה ביותר לסלק השנאה - לדון לכף זכות
- ב - מדיני המצוה - לדון לכף זכות
- ג - הדן לכף זכות - מקל צער השכינה \ סיפור
- ד - החורץ משפט חבירו לחובה - חורץ בזה את משפטו של עצמו לחובה
- ה - הדן לכף זכות מעלתו חשובה מאוד בשמים עד ששולחין לו שלום \ סיפור
- ו - כמים הפנים אל הפנים כן לב האדם לאדם
- ז - כף זכות - עד היכן \ סיפור
- ח - מעשה נורא מחוסר זהירות לדון לכף זכות
- ט - לשפוט במתינות - מונע שפיכת דם נקי \ סיפור
- י - לברר את המעשה מהנחשד ולא להשאיר בליבך את החשד

פרק כ"א - איסור לשון הרע

- א - אין לך דבר המרחיק את האדם מקונו כעוון לשון הרע
- ב - עובר על כל התורה כולה וככופר בעיקר
- ג - אין תפילתו עולה לפני ה' יתברך
- ד - המדבר לשון הרע מעורר את המקטרג העליון לקטרג על בני אדם
- ה - המדבר דיבורים אסורים - טומאת אותן דיבורים אוחזת בדיבורי הקדושה שמוציא מפיו ...
- ו - כשם שתלמוד תורה שקול כנגד כל מצוותיה של התורה, כך עוון לשון הרע שקול כנגד כל ...
- ז - עיקר התיקון לעוונות האדם - שמירת פיו ולשונו והוא יותר מתעניות וסיגופים
- ח - עוון הלשון די ומספיק הוא להגלות את ישראל ולשעבדם בפרך בין האמות
- ט - הטעם שכל כך חמור חטא הלשון, היות והוא סיבה להזכיר כל יתר העוונות ולעורר על

קטרוגם

- י - לשון הרע - פרי השנאה
- יא - עוון לשון הרע - כמה שיפרע עליו אדם בעולם הזה עדין קרן העוון קיימת לו לעולם הבא
- יב - אי אפשר לשער גודל היסורין והצרות שסובל אדם בשביל דיבור אחד
- יג - המספר לשון הרע נידון בעניות
- יד - כל מיני נגעים באים עליו
- טו - גם מי שלא נענש בצרעת בגופו - נשמתו מצורעת בחטא
- טז - צרעת נשמתו תתגלה לעתיד לבוא
- יז - מדוע עונש העניות על עוון לשון הרע הוא מידה כנגד מידה
- יח - שש הנה שנה ה' והשביעית - שהיא לשון הרע - קשה מכלם
- יט - הגאון הצדיק רבי יצחק בלאזר לאחר פטירתו נתגלה לספר כמה חמור עוון הלשון בשמים
- כ - חטא הלשון נורא מאוד, אין מסנגר על חטא זה
- כא - המדבר לשון הרע יוצא נקי מכל נכסיו הרוחניים ומאבדם
- כב - מדברי רבותינו בדבר החיוב ללמד בספר "חפץ חיים" - הילכות לשון הרע
- כג - על מי מותר ומצוה לספר בגנותם
- כד - ספורים בנושא "לשון הרע"
- כה - ענשו של בעל הלשון - גלגול כלב

- כו - הנהגות גדולי ישראל וזהירותם מעוון הלשון
- כז - מהי תשובתו של בעל הלשון?
- כח - תפלה על שמירת הלשון

פרק כ"ב - מאהבת ישראל לקיים בהם מצות תוכחה

- א - מניעת התוכחה מקורה שנאה
- ב - למה דומה זה שאינו מוכיח את חברו
- ג - מי שאינו מוכיח - נושא חטא החוטא עליו
- ד - הוכח חברך מאהבה
- ה - תוכחה - החסד הגדול ביותר בעולם שאפשר לעשות לזולתו
- ו - ולא תשא עליו חטא - ולא תגדיל עליו את חטאו
- ז - כיצד מוכיחין \ סיפור
- ח - מצות תוכחה - חובת כל ישראל - הערבין זה לזה
- ט - כשאין התוכחה יוצאת מלב טהור ונקי ולשם שמים - אינה פועלת
- י - כשבמוכיח יש שמץ מאותו עוון שהוא מוכיח עליו, נענש על תוכחתו
- יא - אל יתראש מלהוכיח, ואף שנדמה לו שדבריו לא נכנסים לאוזני השומעים
- יב - לעולם תהא מושכר במצות תוכחה \ סיפור
- יג - מעשה בהגאון מהרש"ל שהיה אוהב תוכחת מוסר
- יד - רב בעירו נתפס על בני עיר \ סיפור
- טו - קצת מהלכות תוכחה
- טז - המוכיח חברו ברבים ומביישו - חוטא גדול
- יז - בזמננו יש הרבה הפטורים ממצות תוכחה
- יח - הכין עצמו קדם שיוכיח כדי שלא יכעס בשעת התוכחה \ סיפור
- יט - מי שאינו מוכיח כראוי יכול להיכשל בעוון הלבנת פני חברו
- כ - הדרכה למצות תוכחה

פרק כ"ג - חומר איסור המלבין פני חברו

- א - איסור הלבנת פנים
- ב - כל המלבין פני חברו כאילו שופך דמים
- ג - המלבין פני חברו כהורגו כמה פעמים
- ד - אסור הלבנת פנים אפילו על אדם השפל ביותר \ סיפור
- ה - סבל יסורי עווני נוראים והעיקר שלא לבייש \ סיפור
- ו - חכמים המה להטיב - ספורים מחכמי גדולי ישראל כדי שלא לבייש
- ז - והלכת בדרכיו

פרק כ"ד - לא תיקום ולא תיטור

- א - נקימה ונטירה
- ב - תנצח האהבה את השנאה
- ג - התבוננות נפלאה להעביר על המידה
- ד - אמונה כדרך לנצחון - מידת הנקימה והנטירה \ משל
- ה - והלכת בדרכיו
- ו - מפתויי היצר

פרק כ"ה - שלום

- א - סימן לידע אם המחלוקת לשם שמים או לאו
- ב - סימן נוסף להנזכר למעלה
- ג - בזאת תבחננו
- ד - קשה עונשה של מחלוקת
- ה - שיגעון - כעס המחלוקת
- ו - אין מי שניקה מעונש עוון המחלוקת
- ז - אף בתי מדרשות נחרבו בעוון המחלוקת

- ח - מחלוקת אצל בני תורה - חילול ה'
- ט - אוהב שלום ורודף שלום \ מחיי ה"חפץ חיים"
- י - אין בין נרדף לרודף אלא כחוט השערה
- יא - אל יקל בעיניך להחזיק במחלוקת ואפילו קטנה
- יב - מחלוקת בין איש לאישתו

פרק כ"ו - כבוד הבריות

- א - דקדוק הדין במצער את הבריות
- ב - עונשו של המבייש קשה מנשוא ואפילו הוא קטן
- ג - מוטב שאכוה ולא אבייש!
- ד - התבוננות בריגשות הזולת - עד היכן?!
- ה - לעזרת עלוב
- ו - חזיון מופלא.
- ז - שמח לאיד לא ינקה
- ח - האי"ש וחרדתו
- ט - משמח את הבריות
- י - ואהבתם את הגר
- יא - האי"ש ואצילותו
- יב - כבוד חברך כמורא רבך

פרק כ"ז - סבר פנים יפות

- א - ערכו של חיוך!
- ב - הארת פנים לזולת
- ג - גדולים וקטנים זקוקים להארת פנים זה לזה
- ד - להאיר פנים לזולת
- ה - מידת הדין מחייבת סבר פנים יפות
- ו - גם ברחוב להראות בפנים מאירות
- ז - כוחו של חיוך
- ח - בכל מצב עלינו למלא חובתנו
- ט - סבר פנים יפות חלק מעבודת ה' יתברך

פרק כ"ח - מעלת אמירת שלום

- א - התיר הקדוש ברוך הוא לשאול איש בשלום רעהו - בשמו
- ב - הזילזול באמירת שלום, מקורו - גאווה
- ג - הוי "מקדים" שלום לכל אדם
- ד - הרגיל בשלום לכל אדם - מאריך ימים
- ה - מהנהגות רבותינו המצוינין במדותיהם, ובכללם הקדמת אמירת שלום
- רבי עקיבא איגר
- בעל "תולדות יעקב יוסף"
- רבי משה ליב מסאסוב
- רבי נתן צבי פינקל
- המאירי כתב
- ה"חפץ חיים"
- רבי משה פיינשטיין
- רבי אריה לוי
- מנהג ישיבת קלם
- ה"חזון איש"
- ו - תוכחתו של רבי ישראל מסלנט \ סיפורים
- ז - ככל חשיבות הדבר כן הנסיון בכך גדול
- ח - המקבל שלום ואינו מחזיר שלום - גזלן
- ט - עידוד של טפיחה בגב מתוך חיבה - פריו רב
- י - לקבל עניים בסבר פנים יפות \ סיפור
- יא - לב אלמנה ארנו (איוב כ"ט, י"ג) \ סיפורים מגדולי ישראל

פרק כ"ט - מדבר שקר תרחק

- א - חותמו של הקדוש ברוך הוא - "אמת"
- ב - מעשה ברבי יוסף - "נוטר האמת"
- ג - האמת ניצחה \ סיפור
- ד - חינוך לאמת ותועלתו
- ה - "חוששני אולי נענעתי בראשי כדרך הבטחה"
- ו - הבטיח לא לשבת
- ז - אין לזוז מדיבור אמת
- ח - ודובר אמת בלבבו \ סיפורים

פרק ל' - לענווים יתן חן

- אין שבח כשבח הענווה
- א - "והאיש משה ענו" \ סיפור
- ב - צנוע בתורתו \ סיפור
- ג - נתגלתה גדלותו מתוך ענותנותו \ סיפור
- ד - על מה בכה רבי למה שלמה זלמן מוולוז'ין
- ה - ענותנות רבה של פראג
- ו - "הסכס" הבזיונות והשפלות \ סיפור
- פרק ל"א - הכרת טובה לחבירו
- א - הכופר בטובת חבירו עונשו גדול
- ב - ספורים מדהימים מהנהגת הכרת הטוב של גדולי ישראל (מספר "מורשת אבות")

האמונה - שירת החיים של היהודי - מהאדמור מסלונים

האמונה היא סוד קיומו ונשמת אפו של יהודי. כאויר לנשימה, שבלעדיו אין לשום חי זכות קיום עלי אדמות, כן היא האמונה ליהודי המאמין. בלתי האמונה, אין לו כל קיום רוחני אפלו שעה מועטת, כי היא מקור חיותו הרוחנית, והיא נשמת התורה, המצוות וכל היהדות.

האמונה, תמציתה בצו החיים של יהודי: "שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד". הפסוק הזה הוא נשמת כל היהדות, והוא שירת חייו של היהודי. את חייו מתחיל בפסוק זה, בהיכנסו בבריתו של אברהם אבינו משמיעים באזניו קריאה קדושה זו, וגם טרם לכן חוזרים כל לילה ליד מטתו את

שורש אמונתנו כי ה' אלהינו ה' אחד. כשאך מתחיל לדבר, מלמדים אותו פסוק זה (סוכה מ"ב), ואחר כך כל ימיו פותח ומסיים את יומו בקריאת שמע. אשרינו שאנו משכימים ומעריבים ומייחדים שמך בכל יום וקוראים פעמים באהבה ביום הקדוש, אחרי הטהרו לפני ה', מסיים את היום בקבלת עול מלכות שמים בקריאת שמע. וכאשר עובר לעולם העליון וגומר תפקידו בעולמו, בטרם תאפס נשימתו, יסיים בה את שירת חייו בקריאת האמונה כי ה' אחד.

האמונה היא מזבח האהבה עליה שפכו דמם מליוני יהודים, והקטירו נשמתם כשפיהם מלא בשירת חייהם, בהכרזת "שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד". באש קדש זאת עלו על המוקד. גם כשנתנה להם האפשרות לחיות חיים מאושרים בעלמא הדין, לא ניתקו עצמם משורש האמונה ולו למראית עין. ומים רבים לא יוכלו לכבות את ניצוץ האמונה בלב יהודי, אפילו זה השקוע בעמקי שאול.

האמונה היא שירת החיים בעיתים המאושרים, עת מתרפק על אביו שבשמים מתוך הרגשת "אם אסק שמים שם אתה", ועמה הוא חי בעתים החשוכים ביותר, גם כאשר עולמו חשך בעדו וברגעים הטראגיים ביותר, מברך איש יהודי בכל לב: "ברוך דין האמת", ומצהיר כי הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט אל אמונה ואין עול" (דברים לב), ומרגיש כי גם כאשר "ואציעה שאול - הנך" וגם כי "אשכנה באחרית ים - גם שם ידך תנחני ותאחזני ימינך" (תהלים קלט)

האמונה היא אושר החיים. בעת שהקדוש ברוך הוא מאיר ליהודי באור האמונה הזכה והבהירה, אין קץ לאושרו. בה הוא מרגיש את האושר הנעלה ביותר, וכל תענוגי עולם לא ישוו לתענוג העילאי הזה. ומה מאוד הוא אומלל בעת אשר עננים שחורים יכסו עליו את אור האמונה, וריגשי בדידות וניתוק מאביו שבשמים מעיקים על לבו עד דכדוכה של נפש.

האמונה הזכה והטהורה, נותנת ליהודי מבט מיוחד על כל הבריאה. הוא רואה את הבורא יתברך שמו מתוכה, מהשמים ושמי השמים, ומן הארץ וכל אשר עליהן, מכולם ירגיש את כח הפועל בנפעל, ואיך שאתה מחיה את כולם. ובאור האמונה ישמע את שירת הבריאה היוצאת מכל נברא.

האמונה מאירה את נשמתו של היהודי. היא שולחת קרני אור בתורתו, תפילתו ועבודתו. וגם בכל עניני הארציות והחמריות היא מאירה מכבודו יתברך. האמונה פותחת לפניו שערי מתיקות וערבות, בשבתות ומועדים, ובקיום המצות, ולהנות מזיו השכינה מעין עולם הבא.

האמונה הטהורה נותנת ליהודי חזון ותוכן חיים, ומעניקה לו תחושה עילאית להרגיש את יעודו המיוחד בחייו, ואת השליחות העליונה שעליו למלא. שעל כגון דא אמרו חז"ל (במדבר רבה פט"ז): אין לך חביב לפני

הקדוש ברוך הוא כשליח הממלא שליחותו. ובכח עילאי זה מתגבר על כל מכשולי החיים.

--- אשרי העם שככה לו ---

פרק א' - עוון שנאת חינם - סיבה לחורבן בית המקדש

ואיך אנו אומרים "כי לישועתך קוינו כל היום" ושנאת חינם עדין בנו, אוי ואבוי, כי זה דומה לנוטע אילן, ובידו גרזן לחותכו ולשרשו, וכה מעשהו יום יום. (חיד"א, דברים אחדים דרוש ו')

א - עלבון שהמיט שואה וחורבן המקדש

"על קמצא ובר קמצא חרבה ירושלים".

מעשה באדם, שהיה לו ידיד אהוב בשם "קמצא", ושונא בשם "בר קמצא" ועשה סעודה. אמר למשרתו: לך והזמן לי את קמצא. הלך, הזמין והביא לו בטעות את בר קמצא. מצא בעל הסעודה את בר קמצא שונאו יושב בביתו בשעת שמחתו. אמר לו: "הרי שונא אתה לי, ומה לך בבית? קום וצא!" אמר לו: "הואיל ובטעות באתי, חוס על כבודי מפני המסובין - הניחני ואשלם לך את מה שאוכל ואשתה". לא הסכים. "אתן לך דמי חצי הסעודה שערכת". לא הסכים. "אתן לך דמי כל הסעודה". לא הסכים. תפסו וזרקו מהבית.

אמר בר קמצא: "הואיל וישבו חכמים בסעודה, ראו ולא מיחו בו, מכלל שהסכימו לשפוך דמי. אלך ואלשין עליהם לפני המלך". בא ואמר לקיסר: "מרדו בך היהודים!" אמר לו: "מי יאמר שאתה דובר אמת?" אמר לו: "שלח להם קרבן ותראה אם יקריבוהו". הלך הקיסר ונתן בידו עגל משולש. בהליכתו לירושלים הטיל בו בר קמצא מום בשפה העליונה של השפתים. ויש אומרים: בקרום העליון של העין, מקום שאצל ישראל

הרי הוא מום, ואצל הנכרים אינו מום. אמרו חכמים להקריבו משום שלום מלכות. אמר להם רבי זכריה בן אבקולס: "יאמרו, בעלי מומים קרבים למזבח". אמרו להרוג את בר קמצא שלא ילך וילשין למלך. אמר להם רבי זכריה: "יאמרו, מטיל מום בקודשים יהרג". אמר רבי יוחנן: "ענותנותו של רבי זכריה בן אבקולס החריבה את ביתנו ושרפה את היכלנו והגלתנו מארצנו, וכו' וכו' ". (על פי גיטין נ"ה, ב').

תניא: אמר רבי אלעזר: בא וראה, כמה גדולה כוחה של בושה! שהרי סייע הקדוש-ברוך-הוא את בר קמצא, והחריב את ביתו ושרף את היכלו! (שם, נ"ז, א').

הנה בושה זו, אינה בושה של הכלל, אלא של אדם יחידי, והגם שהיה שפל ונבזה, שלא נמנע מלהתנקם בעם ישראל כולו ולמסור אותם למלך רומי, אף בושתו של מושחת זה בוקעת רקיעים, והיא היא שהחריבה בית ה' ושרפה את היכלו!!! (שיחות מוסר ח"ב, ל"ו). (מתוך הספר "היזהרו בכבוד חברכם", עמוד ק"פ)

ב - השתדלות היצר לעכב גאולתן של ישראל

תקופתנו ידועה כתקופת "עיקבתא דמשיחא", כפי שהגדירו רבים מגדולי ישראל, ובראשם ה"חפץ חיים" זצ"ל, וכמובא בספריו הרבה. וכיון שסיבת החורבן היתה שנאת חינם (כמבואר ביומא ט'), חייבים ישראל לשוב ביותר מחטא שנאת חינם כדי להביא לגאולתן, כמבואר בספר "פלא יועץ" (ערך שנאה): כל שאין אנו ניטהרים מחטא זה, אי אפשר להיגאל, כמאמר רבותינו זכרונם לברכה: אמר הקדוש ברוך הוא, אתם גרמתם לי שהחרבתי את ביתי ושרפתי את היכלי על ידי שנאת חינם, בקשו שלום ואתם נגאלים, שנאמר (תהלים קכ"ב): "שאלו שלום ירושלים".

וכיוצא בזה כתב הרב הצדיק, רבי יחיאל מאיר מדרוביטש, זצ"ל: "ארץ ישראל חרבה בגלל שנאת חינם, ותיקונה - אהבת חינם" (רבבות אפרים חלק ג', עמוד י"ז).

הגאון רבי אליהו גוטמכר כתב (מכתב המודפס בתחילת הספר "נפש חיה"): "בעניין ארץ ישראל, שהקליפה של שנאת חינם גוברת גם בצדיקים היותר גדולים לבטל הטוב הזה [א. ה. אפשר כוונתו דהייצר פועל בהטעייתו גם אצל צדיקים גמורים, שיטעו בדבריהם בני אדם, ויבואו לשנואת אלו את אלו ויתלו זאת בסיבת הצדיק, וכמצוי היום בעוונותינו, שאלו השייכים לחסידות פלונית או לגוף פלוני שונאים לאחרים ותולים זאת על שאינם הולכים בדרכם]. יען, שכל כח הקליפה תלוי בגלות, ובביטול הגלות - יבטל,

וכשם שמתגבר היצר למנוע מצות ישוב הארץ, כן מתגבר הוא מאוד גם בעניין חטא שנאת חינם.

וכן דברי ה"חפץ חיים" במכתבו (מובא בספר "לשון חיים" עמוד קי"ח): "הלא ידוע מה דאיתא בקדושין (דף ב:), דהעולם נידון אחר רובו, והיחיד נידון אחר רובו. עשה מצוה אחת - אשריו, שהכריע את עצמו ואת כל העולם כולו לכף זכות. עבר עבירה אחת - אוי לו, שהכריע את עצמו ואת העולם כולו לכף חובה וכו'. ובשביל חטא יחידי שעשה זה, איבד ממנו ומכל העולם טובה הרבה. והנה הלא אנו רואין מזה, שאפילו איש אחד בחטא אחד יכול להכריע עצמו וכל העולם לכף חובה, חלילה, וכל שכן, כאשר היצר הרע מתגבר להחטיא כמה אלפים מישראל - בעוון לשון הרע, מחלוקת וחילול ה', מי יודע מה יוכל להוולד מזה, ה' ירחם, ובפרט בזמננו זה, שנתרבו צרות על ישראל לאין שיעור, וכמעט נתקיימו כל הסימנים שנאמרו בגמרא ב"חלק" ובסוף "סוטה" בעיקבתא דמשיחא וכו', וקרוב הדבר מאוד שזמננו הוא עיקבתא דמשיחא, והיה ראוי לכל אחד להתחזק בתורה ובמעשים טובים ולהרבות שלום בישראל, כדי שתכריע הכף של זכות.

ואיך לא יחרד לב כל איש ישראל לראות, שדווקא בזמן כזה, מצליח מעשה שטן להרבות קטטות ומריבות בכמה עיירות בישראל, ועל ידי זה נתחלל שם שמים מאוד, ועד כמה החיוב גדול על מי שיש בידו למחות, שלא להניח על כל פנים להדפיס כתבי פלסתר אחד על חבירו, שעוון פלילי הוא מאוד. ועל כן, אחי ורעי, חוסו נא על עצמכם ועל כלל ישראל, וכל אחד במקומו יראה לכבות את אש המחלוקת, כדי שלא יהיה שמו הגדול מחולל עוד ויתאמץ להרבות שלום במקומו, ובזכות זה נזכה לשמוע קול מבשר שלום בעולם". (י"אהבת ישראל)

ג - ומה יצדק אנוש במעשיו הטובים כל עוד

טמאתו בו - שנאת חינם

(חיד"א)

ומרן החיד"א זצ"ל בספרו "דברים אחדים" (דרוש וי) כתב, וזה לשונו: ואנן מה נענה, כי כל היום אנו מצטערים על חורבן הבית ועל הגאולה, ולא דעת ולא תבונה בנו לומר, הלא בחורבן בית שני היו התנאים הקדושים - רבים וגדולים בתורה ובמעשים טובים, וכל זה חרב בעוון שנאת חינם, ואם עתה אין אנו באחדות, ויש שנאת חינם, איך יתכן שיבנה בית המקדש, כיון שסיבת חורבנו לא פסקה ממנו, ואיך אנו אומרים "כי לישועתך קוינו כל היום" ונצפה לישועה, ושנאת חינם עדיין בנו?! אוי ואבוי! כי זה דומה לנוטע אילן, ובידו השנית ברזל לחותכו ולשרשו, וכה מעשהו יום יום, היש שטות גדול מזה?! **ומה יצדק אנוש**

במעשים טובים כל עוד טומאתו בו - שנאת חינם - ואיך לא נחוש על עוון חילול שמו הגדול זה כמה מאות שנה בעוונותינו.

ואפשר כי זה טעם שצריך לצפות לישועה, כלומר, להתעורר לסלק שנאת חינם, דלא אפשר שיבנה עד שיתקן סיבת חורבנו, וכיון שהוא מצפה לישועה, מוכרח לסלק שנאת חינם, שאם לאו, איך יצפה והוא הגורם להחזיק בחורבנו. וזה שנאמר (ירושלמי יומא א', א') כל דור שלא ניבנה בית המקדש בימיו כאלו נחרב בימיו, דלא ניבנה מסיבת שנאת חינם, והוי כאלו נחרב, דזה היה סיבת חורבנו.

פרק ב' - אהבת ישראל מורה על אהבת ה'

"בנים אתם לה' אלהיכם". מי שהאב חביב עליו - גם בנו חביב עליו, והשונא לבן - אי אפשר שאוהב לאביו. (מהר"ל נתיבות עולם, מאמר אהבת הרע, א)

א - אהבת הבריות כדרך לאהבת ה'

"ואהבת לרעך כמוך אני ה' " - מה טעם? כי אני בראתינו" (אבות דרבי נתן פט"ז, ה').

כבר הוזכר שאהבת ישראל היא כלל גדול בתורה, ואהבת הבריות היא דרך לאהבת ה' יתברך, וכמו שבאר זאת המהר"ל (נתיבות עולם מאמר אהבת הרע פרק א') :

"כי דבר זה שאוהב הבריות הוא אהבת ה' יתברך גם כן, כי מי שאוהב את אחד - אוהב כל מעשי ידיו אשר עשה ופעל. ולפיכך, כאשר אוהב את השם יתברך, אי אפשר שלא יאהב את ברואיו, ואם הוא שונא הבריות, אי אפשר שיאהב את השם יתברך אשר בראם, וכן כבוד חבירו אשר נברא בצלם אלקים, נחשב כבוד המקום".

ב - מי שהאב חביב עליו - גם בניו חביבים עליו (בעש"ט)

וכתב ה"חפץ חיים" בספרו אהבת ישראל פרק ד': הנה סתם איש ישראל הוא מאמין ב"ג עיקרי הדת, וודאי שייך עליו הכתוב "כי חלק ה' עמו", והוא אהוב למקום, כדכתיב: "אהבתי אתכם אמר ה'", ועוד כתיב: "כי מאהבת ה' אתכם", ועוד כתיב: "בנים אתם לה' אלקיכם", ועוד הרבה פסוקים המורים גודל אהבת ה' יתברך לעם ישראל. ואם כן, איך יוכל האדם לפעול בנפשו לשנוא את מי שהוא אהוב לה', הלא בודאי יהיה להקדוש-ברוך-הוא תרעומת עליו עבור זה. ולמשל, הנה בטבע כל אב לאהוב את בנו אהבה עזה. וכל עמל האדם, אך למען טובת בנו אחריו, וכשימצא אחד שיהיה שונא לבנו, הלא יהיה לו תרעמת גדולה על אותו האיש. כן הדבר בענייננו - כל מי שיש לו שנאה על חבירו, בודאי יש להקדוש-ברוך-הוא תרעומת עליו, ומי הוא האיש הסכל והפתי שירצה לשאת עליו תרעומת ה' יתברך?! ומה אם תרעומת בשר ודם קשה לשאת, ומכל שכן תרעומת מלך מלכי המלכים הקדוש-ברוך-הוא שמאוד מאוד מחוייבים להיזהר בזה".

ומרגלא בפומיה שהיה רגיל הבעל שם טוב לומר על הפסוק "בנים אתם לה' אלקיכם": מי שהאבא חביב עליו, גם הבנים חביבים עליו.

ג - השונא לישראל, כשונא את הקדוש-ברוך-הוא

כתב רש"י (בהעלותך י', ל"ה): "קומה ה' ויפצו אויביך וינסו משנאיך" - אלו שונאי ישראל, שכל השונא את ישראל, שונא את מי שאמר והיה העולם. וכתב רבנו חיים ויטאל זצ"ל בשערי קדושה, שבשנאת חבירו, שונא כביכול להקדוש-ברוך-הוא על שברא אותו, והנה כולנו בנים לה' אלקינו. וזה, השונא לישראל, הרי הוא שונא את אברהם יצחק ויעקב שיצא מהם זה, והנה כל הנשמות נאחזות בה' יתברך, וצורך גבוה מהם אשר בהם יתפאר, ואיך תשנאהו. ("דרכי שלום", עמוד ל"ב)

פרק ג' - סיבות המחייבות אהבת ישראל

"אם אין אתה אוהב נאמן לישראל - עדיין לא טעמת טעם יראת השם. אם אתה מאמין שנשמתך היא חלק אלקי, אם כן, כל ישראל אחד, שהרי אין באלקות חלקים חלקים" (רבי משה ליב מסאסוב)

א - היות שנשמותינו ממחצב אחד, ראוי לכל אחד להרגיש כאב או שמחת חבירו

השל"ה (שער האותיות אות ב') כתב: כתיב "ואהבת את ה' אלקיך" וכתיב "ואהבת לרעך כמוך", הנה מחוברים אלו שתי האהבות ומתייחדים על ידי אחדותו יתברך, כי כן אנחנו מסיימים: "הבוחר בעמו ישראל באהבה", ו"אוהב עמו ישראל", ולאחר מכן אומרים תכף פסוק הייחוד [שמע ישראל וגו'], ואחר כך אהבת השם יתברך - "ואהבת את ה' אלקיך", לומר לך, שבאהבת ישראל ואהבת ה' יהא היחוד שלם.

אף בספר "קדושת לוי" באר, שאהבת ישראל היא סיבה לייחוד ה', וזה לשונו:

"ויש מצוות שבין אדם לחבירו והם כלולים בכלל ואהבת לרעך כמוך. ואבאר לך, שגם הם נכללים באחדות הבורא ברוך הוא, שהרי כל עדת ישראל מאמינים שא-ל אחד בראנו, וכל ישראל כאחד נקראים "כנסת ישראל", וזאת נקראת "שכינה", ונמצא שאנחנו באנו ממחצב אחד, וכשיש לאחד צער - מרגיש זאת גם חבירו, כמו אדם אחד כאשר כואב לו אבר אחד, מרגיש כל הגוף את הכאב. וכיון שא-ל אחד בראנו ונשמות ישראל באין ממחצב אחד - כשיש לאחד צער, גם חבירו מרגיש בצערו, וכשיש לאחד מישראל שמחה - גם חבירו מרגיש בשמחתו. ונמצא, שגם מצוות שבין אדם לחבירו הוא בכלל אחדות הבורא ברוך הוא, שכיון שאנחנו מאמינים שא-ל אחד בראנו וממחצב אחד אנחנו, ראוי להתעסק בטובת חבירו ולמנוע מלצער את חבירו".

ב - יסוד כל המצוות - אהבת הזולת

הוסיף השל"ה בביאור העניין, שאהבת ישראל היא יסוד לכל התורה: בעשרת הדיברות ישנן תר"ך [620] אותיות כמנין "כתר" תורה. תרי"ג אותיות מרמזות לתרי"ג מצוות התורה, ויתר שבע האותיות "אשר לרעך" הן הבסיס לכל התרי"ג, כדברי הלל שהסביר לגר שרצה ללמוד כל

התורה "על רגל אחת", שכל המצוות שאינן קשורות לחבירו, יקיים מתוך קל וחומר - אם אוהב את חבירו, קל וחומר יאהב את בוראו העושה עימו חסד של חיים, חסד של אמת, והוא אדון העולם ובידו הכל יתברך שמו, הרי "ואהבת לרעך כמוך" הוא הגורם "ואהבת את ה' אלהיך". ("אהבת ישראל")

ג - ואהבת לרעך כמוך

בספר מאור עיניים פרשת חוקת כתב, וזה לשונו: "ואהבת לרעך כמוך", פירוש, כמו שאם יודע האדם בעצמו שישנו שום רע בקרבו, כגון מי שיש בו מידה שאינה טובה, וודאי שאינו שונא את עצמו בגלל כך, אף ששונא הרע שבקרבו, כך גם כן על חבירו, כי באמת הכל אחד, כי הלא גם לחבירו יש גם כן חלק אלוך כמוהו.

ד - כל נשמות ישראל חלק אלוך ממעל

ובחדושי הרב הקדוש, רבי משה ליב מסאסוב זי"ע, כתב: אם אין אתה אוהב נאמן לישראל, עדיין לא טעמת טעם יראת השם. אם אתה מאמין שנשמתך הוא חלק אלוך, אם כן, כל ישראל אחד, ולהיפוך, חס וחלילה - מקצץ בנטיעות, חס וחלילה.

בספר ישמח ישראל על ראש חודש אלול אות ב' כתב, וזה לשונו: "ואהבת לרעך כמוך, אני ה' ", והיינו, כשיתבונן האדם ברוממות החלק הקדוש הניצוץ האלוכי השוכן בקרבו, ואיך הורד מאיגרא רמא לבירא עמיקתא, כי כל איש יודע נגעי לבבו עד כמה החשיך אור יקר הזה, וכאשר יתאמת כן בלבבו ואין ברוחו רמיה, ממילא נעשה שפל בעיניו, ויכבד ויאהב לכל יראי השם ולכל ישראל, בחושבו כי גם בהם נמצא אור יקר ומופלא, והם, מבלי ספק, לא פגמו כל כך, וממילא נעשה אוהב לישראל באמת כנפשו ממש. ובאמת אפילו את איש הפחות צריך לאהוב באהבה רבה מחמת החלק האלוכי השוכן בקירבו, ואף על גב דאיהו לא חזי מזליה חזי, וזהו ואהבת לרעך כמוך מצד שאני ה', השוכן איתם, ובפרט לאיש הצדיק. עד כאן.

וכמו כן בלקוטי אמרים פרק ל"ב, וזה לשונו (בקיצור): לבוא לידי קיום מצוות ואהבת לרעך כמוך לכל נפש מישראל למגדול ועד קטן, כי מאחר שגופו של אדם אמנם נמאס אצלו, אולם הנפש והרוח, מי יודע גדולתן ומעלתן בשרשן ומקורן באלקים חיים, כשגם שכולן מתאימות, ואב אחד לכולנה, ולכן נקראו כל ישראל אחים ממש מצד שורש נפשם בה' אחד,

רק שהגופים מחולקים וכו'. (ידרכי שלום", עמ' ט"ו)

ה - שלא יכשל בעוון "לא תשנא את אחיך בלבבך"

איתא בגמרא (סנהדרין כ"ז:), דמי שלא דבר עם חבירו מחמת איבה ג' ימים, נקרא שונא, ופסול לדון לו דין, בין לרבנן ובין לרבי יהודה, עין שם.

והנה מצוי מאוד בין אנשים, שלפעמים בשביל סכסוך דבר קטן שהיה ביניהם, יש להם תרעמת זה על זה, אף ששנאה גמורה אינה נראית ביניהם, אך מכל מקום, אינם רוצים להפגש יחד, ובלשון בני אדם נקרא עניין זה, שאינו שווה עימו.

אבל באמת, הרי חזינן מגמרא הנזכרת לעיל, שבעניין כזה נקרא שונא, ועובר על לאו ד"לא תשנא את אחיך בלבבך", ועל כן צריך האדם שיתבונן בדבר זה, שאפשר שבשביל דבר קטן ייכשל האדם בעוון החמור הזה, שהוא נורא למאוד. (חפץ חיים)

ו - עוד סיבה המחייבת אהבה - האסונות הנובעים מעוון השנאה

תניא: רבי נחמיה אומר, בעוון שנאת חינם, מריבה רבה בתוך ביתו של אדם, ואישתו מפלת נפלים, ובניו ובנותיו של אדם מתים כשהם קטנים. (שבת לב:)

הרי רואים אנו, כמה רעות גורם האדם לעצמו על ידי העוון המר הזה. והנה, אילו יפגע אדם אחד בבנו הקטן להכותו, הלא יתקוטט ויריב עימו וישנאהו שינאת מוות, ואילו הוא עצמו, שגורם להם סיבת מוות, אינו חושש לזה כלל, ואיננו מתבונן עד היכן עווננו מגיע. אוי לו ואוי לנפשו! איה שיכלו ואיה דעתו? שבעצמו גורם לכל זה.

ועל כן, מאוד מאוד צריך האדם להזהר מעוון זה, ובכל רוחו ונפשו יתרחק מעוון זה, ויהיה לו טוב בזה ובבא. ("אהבת ישראל" - חפץ חיים)

ז - מצות אהבת ישראל ביד כל אחד ואחד לקיימה בכל אופן

והחי יתן אל לבו, דמה שצוה הכתוב "לא תישנא את אחיך בלבבך", "ואהבת לרעך כמוך", לא הוצרך לצוות על מי שמטיב עימו ואין לו עליו שום תרעומות, דמהיכא תיתי שישנא אותו, ובודאי שאוהב אותו, לא הוצרך הכתוב אלא למי שהוא אויבו ומבקש רעתו, על זה צוותה תורה שלא לשנא אותו ולאהוב אותו כגופו.

ונהי שדבר קשה הוא לשלם טובה תחת רעה, ואמרי אינשי, מי שאוכל מר אינו יכול לירוק מתוק, אבל כיון שצונו כן יוצרנו, הרי שהוא דבר שיכול להתקיים, שלא ניתנה תורה למלאכי השרת, ואין הקדוש ברוך הוא בא בטרוניא עם בריותיו, אלא שצריך טירחה גדולה והתמדה רבה לחשוב מחשבות, שמפי עליון תצא הרעות והטוב לטובתו של אדם, ואין אדם יכול להרע לחבירו או להטיב או לנגוע במה שמוכן לחבירו אפילו כמלוא נימא בלי גזירת שדי, והרבה שלוחים למקום לעשות הטוב בעיניו להנאתו של אדם בעולם הזה או בעולם הבא.

כזאת וכזאת החי יתן אל ליבו, ויאמין בזה באמונה שלמה, ויתחזק במחשבות טהורות תמיד להעביר השנאה ולעורר את האהבה, ולפום צערא אגרא. (פלא יועץ)

ח - חביבותן של ישראל בעיני ה' - כסיבה לאהבת ישראל

לו היינו יודעים עד כמה חשוב כל נפש בעיני הקדוש-ברוך-הוא, ועד כמה יקרה כל נפש אדם מישראל, היינו יראים ומתפחדים מלהעלות, חס וחלילה, שנאה בליבנו על שום בר ישראל.

בידויינו ביום הכפורים אומרים אנו: "את אשר אהבת - שנאנו", ומי אהוב לה' יתברך יותר מישראל!?

לו היינו יודעים עד כמה חיבתן של ישראל לפני אבינו שבשמים, הרבה היה קל לנו קיום מצות ואהבת לרעך כמוך.

ונצטט כאן מאמרים ופסוקים מגודל חיבתן של ישראל, כדי שיידע השונא למי הוא שונא, ויידע האוהב למי הוא אוהב.

פסוקים בתורה המבארים חביבותם וחשיבותם של ישראל

(מספר "דרכי שלום")

"כה אמר ה' בני בכרי ישראל" (שמות ד', כ"ב).

"והייתם לי סגלה מכל העמים וכו' ", (תרגום יונתן: ותהון קדמי חביבין),
"ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש" (שם י"ט, ה-ו).

"ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם" (שם כה, ח).

"אבני זכרון לבני ישראל, ונשא אהרן את שמותם לפני ה' על שתי כתפיו
לזכרון" (שם כ"ח, י"ב) - מרגלית מדכרן זכותא לבני ישראל [מרגלית המזכרת
זכותם של ישראל לפני הקדוש-ברוך-הוא].

"כי עם קדוש אתה לה' אלקיך, בדך בחר ה' אלקיך להיות לו לעם סגלה
מכל העמים אשר על פני האדמה. לא מרבכם מכל העמים חשק ה' בכם
ויבחר בכם, כי אתם המעט מכל העמים. כי מאה בת ה' אתכם וכו' "
(דברים ז', וז).

"ואהבך וברכך וכו' " (שם ז', י"ג).

"רק באבתוך חשק ה' לאהבה אותם ויבחר בזרעם אחריהם, בכם, מכל
העמים כיום הזה" (שם י', ט"ו).

"בנים אתם לה' אלקיכם וכו'. כי עם קדוש אתה לה' אלקיך ובדך בחר ה'
להיות לו לעם סגלה מכל העמים אשר על פני האדמה" (שם י"ד, א-ב) פרש
האבן עזרא: וטעם בנים - אחר שתדעו שאתם בנים לה', והוא אוהב
אתכם יותר מהאב לבן.

"וה' האמירך היום להיות לו לעם סגלה וכו' ", ותרגם יונתן בן עזיאל:
ומימרא דה' חטיב יתכון חטיבא חדא בעלמא יומנא, דהכין כתיב מאן
כוות עמד ישראל, עם יחידאי בארעא, מטול למהוי ליה לעם חביב וכו'
שם כ"ו, י"ח).

ט - מאמרי חכמינו זכרונם לברכה המבארים חביבותן של ישראל

(מספר "דרכי שלום")

תניא, "בנים אתם לה' אלקיכם" - בזמן שאתם נוהגים מנהג בנים, אתם קרוים בנים. אין אתם נוהגים מנהג בנים, אין אתם קרוים בנים. דברי רבי יהודה. רבי מאיר אומר: בין כך ובין כך אתם קרוים בנים, שנאמר וכו'. (קדושין ל"ו, ע"א).

*

כל הנוגע בהן (בישראל), כאילו נגע בבבת עינו (של הקדוש-ברוך-הוא). פרש מהרש"א: כל הנוגע בבבת עינו - מפחית אורו, כן הנוגע בהן (בישראל) לרעה, משחית ומכבה אורו של עולם. (גיטין נ"ז, ע"א)

*

בפרשת כי תשא (ל"א, י"ג) על הפסוק: "ואתה דבר אל בני ישראל לאמר אך את שבתתי תשמרו כי אות היא ביני וביניכם לדרתיכם לדעת כי אני ה' מקדשכם", הרמב"ן הביא הגמרא בסוף מסכת יומא, מנין שספק נפשות דוחה שבת? אמר רבי אבהו אמר רבי יוחנן: "אך את שבתתי תשמרו" - מעוט. וכתב על זה האור החיים הקדוש: לחולה אמרה תורה, חלל עליו שבת. אפילו דוד מלך ישראל, אם יזדמן הדבר לידו - יחלל, והנמנע מהדבר ואינו מחלל שבת עבור החולה אין זה אלא מזלזל במצות השם יתברך, חס וחלילה, וכו'. ואומרו "לדעת כי אני ה' מקדשכם", כאן נתחכם ה' להודיע שקדושת נפש ישראל גדולה מקדושת שבת, שזה נדחה מפני זה. ודבר פשוט הוא שהקטן הוא הנדחה מפני הגדול. והוא אומרו לדעת וכו', פרש בזה - אתה יודע כי אני ה' מקדישכם, יתגדל ויתקדש שמו יתברך. עד כאן לשונו הקדושה. והרי פשוט שמדובר אפילו ביהודי פשוט.

*

גמרא במסכת חלין (צ"א, ע"ב): חביבין ישראל לפני הקדוש-ברוך-הוא יותר ממלאכי השרת, שישראל אומרים שירה בכל שעה, ומלאכי השרת אין אומרים שירה אלא פעם אחת ביום.

*

וזה לשון הקדמת ספר הקדוש "ראשית חכמה": שנדע שעיקר העולם הוא ישראל, שבשבילם נברא העולם, כמו שדרשו "בראשית ברא אלקים" - בשביל ישראל שנקראו ראשית. וישראל הם עיקר קיום העולם, שאי אפשר לעולם בלא ישראל, שנאמר (זכריה ב, י'): "כי כארבע רוחות השמים פרשתי אתכם", כשם שאי אפשר לעולם בלא רוחות, כך

אי אפשר לעולם בלא ישראל. והתורה לא נבראה אלא בשביל ישראל, שידעו להכיר את בוראם, כמו שדרשו בספרי (ילקוט תורה סימן תתע"ב): רבי שמעון בר יוחאי אומר, "כימי העץ ימי עמיי" (ישעיה ס"ה, כ"ג), ואין עץ אלא תורה, שנאמר: "עץ חיים היא למחזיקים בה" (משלי ג', י"ח). והרי דברים קל וחמר - ומה תורה שלא נבראת אלא לכבודן של ישראל הרי היא קימת לעולם ולעולמי עולמים, קל וחמר לצדיקים שבשבילם נברא העולם. עד כאן לשונו.

*

במסכת שבת (ל"א, ע"א): ישראל שנקראו בנים למקום, ומתוך אהבה שאהבם קרא להם: "בני בכרי ישראל" (שמות ד').

י - חביבותן וחשיבותן של ישראל בלשונות של התפילות

(מספר "דרכי שלום")

ברוך אתה ה', הגומל חסדים טובים לעמו ישראל.

כי הכל הבל לבד הנשמה הטהורה...

אבל אנחנו עמך בני בריתך, בני אברהם אוהבך וכו'.

זרע ישראל עבדו, בני יעקב בחיריו.

כי יעקב בחר לו יה, ישראל לסגלתו.

כי לא יטוש ה' עמו ונחלתו לא יעזב.

אשרי העם שככה לו, אשרי העם שה' אלקיו.

וירם קרן לעמו, תהלה לכל חסידיו, לבני ישראל עם קרובו.

ישמח ישראל בעושיו, בני ציון יגילו במלכם.

ברוך אתה ה' אלקי ישראל אבינו, מעולם ועד עולם.

אהבת עולם אהבתנו ה' אלקינו, חמלה גדולה ויתרה חמלת עלינו.

ובנו בחרת מכל עם ולשון, וקרבתנו מלכנו לשמך הגדול סלה באמת
באהבה וכו', ברוך אתה ה', הבוחר בעמו ישראל באהבה.

עזרת אבותינו אתה הוא מעולם, מגן ומושיע להם ולבניהם אחריהם בכל
דור ודור וכו', אמת אתה הוא אדון לעמך ומלך גבור לריב ריבם לאבות
ובנים וכו', ועונה לעמו ישראל בעת שועם אליו.

ומביא גואל לבני בניהם למען שמו באהבה, ברוך אתה ה', המברך את
עמו ישראל בשלום.

אהבת עולם בית ישראל עמך אהבת.

ואהבתך אל תסיר ממנו לעולמים, ברוך אתה ה', אוהב עמו ישראל.

ברוך אתה ה', שומר עמו ישראל לעד.

ושבת קדשך באהבה וברצון הנחלתנו.

לישראל עמך נתת באהבה לזרע יעקב אשר בס בחרת.

הוא אלקינו, הוא אבינו, הוא מלכנו, הוא מושיענו, והוא יושיענו ויגאלנו
שנית וישמיענו ברחמיו שנית לעיני כל חי, הן גאלתי אתכם אחרית
כראשית להיות לכם לאלקים.

אתה אחד ושמך אחד ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ וכו', יכירו בניך
וידעו כי מאתך היא מנוחתם.

אתה בחרתנו מכל העמים, אהבת אותנו ורצית בנו ורוממתנו מכל
הלשונות וקדשתנו במצותיך וקרבתנו מלכנו לעבודתך, ושמך הגדול
והקדוש עלינו קראת.

פרק ד' - אין מלך בלא איחוד העם

"ויהי בישרון מלך - בהתאסף ראשי עם יחד שבטי ישראל". אימתי ויהי בישרון מלך - כאשר מתאספים עם ישראל באחדות. (ר"ת בספר הישר)

א - אחדות העם הוא קיום המלכות

הערה נוראה שהיתה תלויה בכל חודש אלול על דלת תלמוד התורה בקלם, וזה לשונה: הנה מהידוע מאמרם זכרונם לברכה (ראש השנה ל"ד, ב'): "אימרו לפני מלכויות די שתמליכוני עליכם". וכאשר נתבונן על תוקף קיום המלוכה של בשר ודם, הוא רק כשעבדיו כולם כאיש אחד לעבודת המלך, זהו קיום המלכות, ואם, חס וחלילה, יפול פירוד בעבדי המלך, ניתק קשר המלוכה, וחס וחלילה, העולם חרב, כמאמר רבותינו זכרונם לברכה (אבות ג', מ"ב): "אלמלא מוראה, איש את את רעהו חיים בלעוו". ואם כן, אחדות העבדים היא קיום המלכות.

וכבר כתב רבנו תם ז"ל בספר הישר (שער א'): כי מעבודת מלך בשר ודם ניקח דרך עבודת מלך מלכי המלכים הקדוש-ברוך-הוא, וממילא נבין כי עיקר "שתמליכוני עליכם", היינו אחדות עבדיו יתברך, וכעניין שנאמר (דברים ל"ג, ה'): "ויהי בישרון מלך" - אימתי - "בהתאסף ראשי עם יחד שבטי ישראל" (ילקוט שם), ולפניו יתברך הסתר כגלוי. על כן חובה עלינו, קודם יום הדין הבא עלינו, לקבל על עצמנו לעסוק בכל השנה במצות עשה ד"ואהבת לרעך כמוך", ובזה יהיה אחדות בין עבדי ה' יתברך, ויעלה יפה בידינו מלכויות, שנכון עיקר קיום תקפו של מלכויות, ובזה יבוא זכרוננו לפניו לטובה. ואם, חס וחלילה, עוון בידינו של שינאת הבריות, איך לא נבוש ולא נכלם להיות דובר שקרים, חס וחלילה, נגדו יתברך לבקש: "מלך על כל העולם בכבודך" ואנחנו לעצמנו לא הכנו עיקר קיום של מלכות שמים עלינו בתוקפו, הרחמן יצילנו, ונקבל על עצמנו עסק אהבת הבריות ואחדות. ובזה לאט לאט יוטב דרכו, וכבר שב בתשובה מעט לכל הפחות. ומי יוכל לשער גודל הזכות לנו ולכל העולם כלו, כשנזכה שיהיה לנו ציבור עוסקים בזה בכל השנה הבאה עלינו לטובה. ואל יאמר האדם דבר קשה הוא מאוד, כי מלבד שגזרת המלך היא, יש לקוות, כי כשיעסק בזה ברעיונות מסוגלים לזה, יקל לאט לאט על קיום מצוה זו וישמח בזה מאוד. ("דרכי שלום")

וכיוצא בזה כתב בספר "שפתי חיים": היסוד השני שלמדנו מדברי הספרי "יחד שבטי ישראל - כשהם עשויים אגודה אחת ולא כשהם עשויים אגודות אגודות". מלכותו יתברך מותנית באחדותם, עד כמה עם ישראל מאוחד באגודה אחת למען מטרה ומגמה אחת - להמליך את הקדוש-ברוך-הוא על כל הבריא.

יסוד זה מתבאר בדברי המהר"ל (נתיב העבודה ז') בבואו לבאר הפסוק שמע ישראל וגו':

"יומה שהיה קבלת מלכות שמים בלשון 'שמע ישראל', ולא בלשון זה: 'ה' אלקינו ה' אחד', מפני כי נקרא קבלת מלכותו [אמירת שמע ישראל מכונה קבלת עול], וכאשר ממליכין אותו על אומה - כי הוא יתברך מלך על עם, לא על יחיד בלבד, והנה הוא מלך ישראל שהם אומה אחת, והם ממליכים את ה' יתברך שהוא יתברך אחד, ואם כן לא שייך לומר רק 'שמע ישראל ה' אלקינו', שבזה ממליך הקדוש-ברוך-הוא על ישראל שהם אומה אחת".

המושג מלכות פירושו - שלטון בלעדי על כולם. מלוכה על יחיד הרי זו אדנות ולא מלכות. מלכות היא על כל העולם כולו, וכלל ישראל תפקידם להמליך את הקדוש-ברוך-הוא. על כן אנו פונים אל הכלל כדי להמליך על ידי הכלל - "שמע ישראל... ה' אחד", שעל ידי שכל כלל ישראל ממליכים את הקדוש ברוך הוא, הרי ה' הוא אחד. [מדוע אנו מזכירים רק את שמע ישראל ולא מזכירים את כל העולם, אם המלכות המושלמת מתבטאת במלכות על העולם כולו? מפני שעם ישראל הם התכלית של כל כלל הבריאה והם הנושאים את תפקיד ההמלכה, על כן די לנו בהזכרת עם ישראל בלבד]:

המהר"ל מוסיף עוד: "ומכל מקום אין לומר גם כן ה' אלקי ישראל ה' אחד" [אם פותחים בלשון שמע ישראל, לכאורה צריך גם לסיים ה' אלקי ישראל] אלא, כי יש לקבל האדם עליו מלכותו יתברך בכללות עם כל עם ישראל, ולכן, לא די באמירת ה' אלקי ישראל, אלא צריך שיאמר ה' אלקינו, שבזה הוא מכניס עצמו לעם ישראל שעליהם מלכות הקדוש-ברוך-הוא. המלכת הקדוש-ברוך-הוא דורשת התבטלות אל הכלל! טבעו של אדם להתבלט, אך אם מבטל את אנוכיותו ורצונותיו העצמיים, על ידי זה מכניס עצמו לכלל עם ישראל, מאחר שכל איפותיו ומגמותיו רק למען המלכת הקדוש-ברוך-הוא, שתעשה על ידי אחדות כל הצבור למען מטרה אחת - להמליך את הקדוש-ברוך-הוא, ולזאת הוא מבטל את כל רצונותיו.

ב - לעשות המצוות ולהתפלל מתוך אחדות עם כל אחד ואחד מישראל

כתב ה"שפת אמת": (פרשת קדושים שנת תרנ"ב ד"ה בת"כ): "ואהבת לרעך כמוך", אמר רבי עקיבא זה כלל גדול בתורה, כי הנה עיקר קיום תורה ומצוות הוא בכלל ישראל, שעל ידי הכלל זוכין אל הקדושה, כמו שאמרו זכרונם לברכה, שפרשת קדושים נאמרה בהקהל. ולכן צריכין לעשות כל מצוה בשם כל ישראל לבטל עצמו אל הכלל, ואז חל עליו שם שמים, כדכתיב "אני ה'". ופרש "ואהבת לרעך כמוך", כי כמו שבכל מעשה של מצוה יש לאדם רצון ואהבה לתקן נפשו, או כשזוכה יותר ומכוון לשמו יתברך, שיזכה לעשות נחת רוח לבוראו, כמו כן יש לו לאדם לכוון מצות אהבת חבריו, שבזו המצוה יתמשך קדושה לכל אחינו בני ישראל,

ושיהיה להקדוש-ברוך-הוא נחת רוח מכולנו, ואז כח הכלל מסייע לזה.

ג - על ידי מצות ואהבת לרעך כמוך - תפילתו עולה ועושה פרי למעלה

כתב האר"י ז"ל בתחלת שער הכוונות, וזה לשונו: קדם שיסדר האדם תפילתו בבית הכנסת, צריך שיקבל עליו מצות ואהבת לרעך כמוך, ויכוון לאהוב כל אחד מבני ישראל כנפשו, כי על ידי זה תעלה תפילתו כלולה מכל תפלות ישראל ותוכל לעלות למעלה ולעשות פרי. (והביאו החיי אדם בכלל א', סימן ו').

ד - האחדות מקנה את מעלות האדם אף לזולתו, ועל ידי כך מגיע כל אחד לשלמותו

נאמר בתורה (דברים ל"ג, ה'): "ויהי בישרון מלך בהתאסף ראשי עם יחד שבטי ישראל". אימתי נקרא הקדוש-ברוך-הוא מלך? כשמתאחדים יחד שבטי ישראל - בהתאסף יחד באגודה אחת ושלוש ביניהם - הוא מלכם, ולא כשיש מחלוקת ביניהם (רש"י שם). ("אהבת ישראל")

פרק ה' - איסור "לא תשנא את אחיך בלבבך"

שנאת הלב גורמת רעות גדולות בין בני אדם, להיות תמיד חרב איש באחיו ואיש ברעהו, והוא סיבה לכל המסירות הנעשות בין בני האדם, והיא הפחותה והנמאסה תכלית המיאוס בעיני כל בעל שכל. (ספר החינוך מצוה רל"ה)

א - הלאו של שנאת ישראל

שלא לשנוא שנאת הלב לאחד מישראל הוא מצות לא תעשה, שנאמר: "לא תשנא את אחיך בלבבך". ואם קבע השנאה בליבו משום שחבירו הרע לו והשנאה גברה כל כך עד שיגמלהו כרעתו, עבר גם על לאו של "לא תקם", כמו שאמר ספר החינוך במצות רל"ח ורמ"א.

וזה לשון ספר החינוך (מצוה רלה): שורש המצוה ידוע, כי שנאת הלב גורמת רעות גדולות בין בני אדם להיות תמיד חרב איש באחיו ואיש ברעהו, והוא סיבה לכל המסירות הנעשות בין אנשים. והיא המידה הפחותה והנמאסה תכלית המיאוס בעיני כל בעל שכל.

וכתב הרמב"ם בפרק ו' מהלכות דעות הלכה ה': כל השונא אחד מישראל בליבו עובר בלא תעשה וכו', ולא הזהירה תורה אלא על שנאה שבלב [נהיינו שאין מגלה לחבירו שהוא שונאו]. ובהלכה ו' כתב, כשיחטא איש לאיש לא ישטמנו וישתוק, כמו שנאמר ברשעים: "ולא דיבר אבשלום את אמנון וכו'", אלא מצוה עליו להודיעו ולומר לו: למה עשית לי כך וכך? שנאמר: "הוכח תוכיח את עמיתך".

וכתב בספר מצות הלבבות (סימן ב', הלכה י"ג): וכל זה [דאסור להצניע שנאתו מחבירו], אם הוא לו לשונא גמור ומבקש רעתו. אבל אם אינו חושב לעולם לעשות לו רעה, ואדרבה, רצונו לעשות עימו טובות, רק משום איזה סיבה יש לו בלבו שנאה על חבירו, כמו למשל אם מצד הדין משום שמצוה לשנאתו (עיין לקמן באות ב) או שאינו יכול לכופ את יצרו ונתבזה אצלו חבירו, וכמו שמצוי אצל הרבה בני אדם, שאמנם יש בלבם שנאה וקנאה על חבריהם, אבל משתדלים להסירה מלבם, ואינם מתכוונים, חס וחלילה, להרע בפועל לאותו אחד שמקנאים בו, שאז אדרבה, אם יאמר שיש בלבו שנאה וקנאה, יגדיל המחלוקת יותר, ולכן אזי מחוייב להסתיר השנאה ולדבר עימו ולקבלו בסבר פנים יפות, ומזה יבוא לידי אהבה גמורה. ("דרכי שלום")

ב - בחומר האיסור של שנאת חנם

"שקולה שנאת חנם כנגד ג' עברות חמורות: עבודה זרה, גלוי עריות, ושפיכות דמים" (יומא ט:).

"... ושנאת הבריות מוציאת את האדם מן העולם" (אבות ב').

רבי חיים ויטל בספרו "שערי קדושה" (חלק ב, שער ב') באר את חומר האיסור של שנאת הבריות:

ואמרו רבותנו זכרונם לברכה: שנאת הבריות מוציאה את האדם מן העולם, והנה [הוא] שונא כביכול להקדוש-ברוך-הוא על שבראם, והנה כלנו בנים לה' אלקינו, ושונא את אברהם יצחק ויעקב שיצא זה מהם.

ואמרו רבותנו זכרונם לברכה: בית המקדש היו בו צדיקים וחכמים גדולים, ולא נחרב אלא בשנאת חינוס, ולא עוד, אלא ששאר עבירות אינו עובר עליהם אלא בשעה שעובר עליהן, אבל שנאת חינוס היא בלב תמיד, ובכל רגע עובר "בלא תשנא" וביטל מצות "ואהבת לרעך כמוך".

הוסיף על כך רבנו בחיי בספרו "כד הקמח" ערך שנאה:

"שנאת חינוס היא חולי קשה, ראש לכל עבירות שבתורה, מביא את האדם השונא את חברו שידבר עליו כזבים מה שלא היה ולא נברא. והרגיל לדבר כזבים הוא מן הכתות שאינן מקבלות פני שכינה, שנאמר (תהלים ק"א, ז'): "דבר שקרים לא יכון לנגד עיני", ומן הכזבים תביאנו להעליל עליו ולהעיד עליו עדות שקר, וכן אמר (משלי כ"א, כ"ח): "עד כזבים יאבד", ואמר (משלי ו, י"ט): "יפיח כזבים עד שקר", מתוך שדאג על הצלחת חברו יעלוז ברעתו.

כל מי שמתגבר עליו המידה המשוקצה הזאת, הוא סותר ועוקר האחוה והריעות הנזכרים בפסוק (תהלים קכ"ב) "למען אחי ורעי", והוא מכחיש עצמו שאינו מזרע אברהם, לפי שכל מי שהוא מזרעו - או חז דרכו, כעניין שכתוב: "כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו".

הלקוי בשינאת הבריות עלול להכשל פעמים רבות בעוון חמור מאוד, והוא "שונאי ה'", משום שירע לו בהצלחת שונאו בענייני המצוות, ועל כך נאמר בספר "שערי תשובה" לרבנו יונה (שער ג', אות ק"ס):

"ועניין שונאי ה' נמצא לפעמים גם באנשים שהם עושים המצוות ונזהרים מכל עבירה במעשה ובלשון, אם נפשם רעה ובקרוב לבם יקשה להם כאשר חבריהם עוסקים בתורה, וירע בעיניהם בהיות בני אדם עובדים את ה' ויראים מלפניו, וכאשר ודאי תאמר על האיש אשר לא יחפץ שיכבדו בני אדם את המלך ושיעבדוהו כי הוא שונא את המלך - כל שכן אם הוציאו מחשבתם אל הפועל, שהם מניאים את לב בני אדם מעסק התורה ומן המצוות, כי הם שונאי ה'. וכן האנשים אשר עינם צרה בכבוד תלמידי חכמים הישרים והצדיקים ושונאים עטרת תפארתם, או ירע לבבם אם עדיהם תאתה ובאה ממשלת הדור, וכן כתוב (שמואל א' פרק ח, ז'): 'כי לא אותך מאסו כי אותי מאסו ממלוך עליהם', וכל שכן אם יבקשו כבודם לכלימה או ישפילוהו". (ואהבת ישראל)

ג - השנאה - שורש כל הרעות

בשנאת חינם כתיב: "לא תשנא את אחיך בלבבך", והיא שורש כל הרעות. ראה מה גרמה שנאת יוסף לאחיו, ועל שנאת חינם אנו בגלות הארוך הזה יותר מכל הגליות שהיו בסיבת עבודת אלילים, גילוי עריות ושפיכות דמים בבית ראשון, וכשם ש"ואהבת לרעך כמוך" כולל קיום כל התורה, כך השנאה להיפך - לעבור על כל התורה.

ד - גדרי עוון השנאה

יכוון להודיע שיעור השנאה אשר ה' מצוה עליה, שלא יאמר אדם שאינו קרוי שנאה אלא שנאה גמורה - לבקש רעתו ולחפץ בכליונו, אבל הרחקה בלב אינה קרויה שנאה.

לזה נתחכם הכתוב לסמוך "לא תשנא" עם תיבת "אחיך", לומר, כי השערת השנאה אשר יצוה ה' עליה, היא הנרגשת בערך אח, ושעור זה, כל שירחיקהו מליבו קצת, הנה הוא יורד ממדרגת אח, והרי הוא עובר משום "לא תשנא". (אור החיים הקדוש)

איתא בגמרא (סנהדרין כו:), דמי שלא דיבר עם חבירו מחמת איבה ג' ימים, נקרא שונא. ופסול לדון לו דין, בין לרבנן ובין לרבי יהודה, עיין שם.

והנה מצוי מאוד בין אנשים, שלפעמים בשביל סכסוך דבר קטן שהיה ביניהם, יש להם תרעומת זה על זה, אף ששנאה גמורה אינה נראית ביניהם, אך מכל מקום, אינם רוצים להפגש יחד, ובלשון בני אדם נקרא עניין זה, שאינו שווה עימו.

אבל באמת, הרי חזינן מגמרא הנזכרת לעיל, שבעניין כזה נקרא שונא, ועובר על לאו ד"לא תשנא את אחיך בלבבך". ועל כן צריך האדם שיתבונן בדבר זה, שאפשר שבשביל דבר קטן יכשל האדם בעוון החמור הזה, שהוא נורא למאד. (אהבת ישראל, חפץ חיים)

ה - הקללות שמביא אדם על עצמו בעוון השנאה

תניא: רבי נחמיה אומר, בעוון שנאת חינם, מריבה רבה בתוך ביתו של אדם, ואישתו מפלת נפלים, ובניו ובנותיו של אדם מתים כשהם קטנים. (שבת לב:)

הרי רואים אנו כמה רעות גורם האדם לעצמו על ידי העוון המר הזה. והנה, אילו יפגע אדם אחד בבנו הקטן להכותו, הלא יתקוטט ויריב עימו.

וישנאהו שנאת מוות, ואלו הוא עצמו, שגורם להם סיבת מוות, אינו חושש לזה כלל, ואיננו מתבונן עד היכן עווננו מגיע - אוי לו ואוי לנפשו! איה שכלו ואיה דעתו? שבעצמו גורם לכל זה.

ועל כן, מאוד מאוד צריך האדם להיזהר מעוון זה, ובכל רוחו ונפשו יתרחק מעוון זה, ויהיה לו טוב בזה ובבא. (אהבת ישראל, חפץ חיים)

פרק ו' - הפרוד נובע מתאוה - לתאוה יבקש נפרד

תמה המשגיח רבי יחזקאל לוינשטיין זצ"ל, מאין נובע העדר ההתקשרות והאהבה בין אדם לחבירו, שהרי כל ישראל נפשות חלק אלוק ממעל ומקורם נובע מאותו אחד, אם כן, היו צריכים כלם להשתוות ולהתחבר יחד, ומדוע איננו מרגישים בהתקשרות לשרש האחד? וכשם שב' אחים הנולדים מאב אחד חשים ומרגישים משיכה אחד לחבירו, כן כל עם ישראל שהם נפש אחת חייבים לחוש בהתקשרות ביניהם.

ובאמת יפלא יותר, מדוע איננו מרגישים בהתקשרות לה' יתברך, והלא כלנו חלק אלוק ממעל נפשו של הקדוש-ברוך-הוא, אם כן, צריך להיות מורגש אצלנו משיכה לה' יתברך. וכשם שכל אחד מרגיש משיכה לשוב לבית אביו, כן עלינו להרגיש התקרבות לה' יתברך. ומדוע אף בעת התפלה וקיום המצוות אנו מרגישים הרגשת ריחוק וקרירות ואיננו מרגישים קירבה ומשיכה, וכשם שמצינו אצל דוד המלך עליו השלום שאמר (תהלים ס"ג, ב'): "צמאה לך נפשי כמה לך בשרי בארץ ציה ועייף בלי מים". דוד המלך הרגיש תשוקה להקדוש-ברוך-הוא כאדם המהלך במדבר ימים רבים ללא מים ונפשו כלה למעט מים, כן חש דוד המלך עליו השלום צימאון ותשוקה עד בלי די להשגת רבונו-של-עולם, וכל רגע ורגע הוסיף תשוקה בנפשו עד אשר השיג מבוקשו.

התשובה לכל זה, שאכן אדם קשור בנפשו לה' יתברך, אך במה דברים אמורים? כל זמן שלא חיבר עצמו למקום אחר, לעולם הזה וכדומה, בקשר חזק יותר, אזי פועל השורש האחר את פעולתו ואינו נותן מקום לכח החיבור הדק שיפעל את פעולתו.

והכא נמי הטעם מדוע אין מרגישים בהתקשרות בין אדם לחבירו - שכיון שמחבר עצמו בתאוותו לעולם הזה, ממילא אין ההתקשרות הנפשית ביניהם פועלת ואין מרגישים בה. ואף שכולם עובדים לבורא אחד, מכל מקום זה רק חוט דק, וכיון שאין משתמשים בה, אלא מחברים לתאוות העולם הזה, אין בכח החיבור הנזכר לפעול פעולתו. ולכך באמת חזינן, שבשעת צרה כולם מתקשרים ומשתווים אחד עם זולתו, מפני שבעת צרה מתבטלות התאוות הרצוניות המפרידות את ההתקשרות, ונותר החוט המקשר בין כל הכלל ומאחד את הבריות כלן. ועל זה נאמר: "אדם לעמל יולד" (איוב ה' ז'), שעל ידי עמל ויגיעה יוכל לחזק כל אחד ואחד את נפשו בהתקשרות לבורא, שעל ידי כך ננתק את כל הקשרים החדשים המונעים ומפרידים הקשר שבין אדם למקום (אור יחזקאל, מדות, עמ' קכ"ד).

וכן מפורש ברבנו יונה, וזה לשונו: ונאמר (משלי י"ח, א'): "לתאוה יבקש נפרד בכל תושיה יתגלע", פרוש: מי שמבקש ללכת אחר תאוותו ורצונו - נפרד מכל חבר ועמית, כי ירחקו ממנו אוהב ורע, כי תאוות בני אדם ומדותם חלוקות, אין רצונו של זה כרצונו של זה. אכן אם ילך בדרך השכל, אז יתחברו לו החברים, ויהיו אוהביו רבים. ואמרו במוסר: מי שהוא רוצה את מדותיו - רבו הקופצים עליו. ויש לפרש על העניין הזה בעצמו: "לתאוה יבקש נפרד" - איש נפרד מכל אח וחבר - לתאוה הוא מבקש, ובעבור שמבקש ללכת אחר רצונו, למען זאת מרעיו רחקו ממנו, כעניין (שם י"ט, ד'): "ודל מרעהו יפרד". "בכל תושיה יתגלע" - ההולך אחר תאוותו, לא בדבר אחד יחטא בלבד, אך בכל אות שבתורה יתגלע, כי יעבור על כולנה, מלשון (שם כ', ג'): "וכל אויל יתגלע" (רבנו יונה).

פרק ז' - אי אפשר להגיע לקיום שלימות המצוות רק על ידי אהבת ישראל

---

*"כל ישראל ערבין זה לזה, לפי שהן כגוף אחד המחולק לאברים אברים.
(על פי הירושלמי)*

ידוע דברי הירושלמי שדימה את כל ישראל כגוף אחד, וכשם שאם יד ימנית חתכה את היד השמאלית, טיפשות שתקום יד שמאלית ותיקום

נקמתה מיד ימנית, הלא גוף אחד הם. כן הוא כללות ישראל - כגוף אחד, ולא שייך למבין לקום ולטור.

אולם יותר מזה - לא רק במובן הגשמי ישראל הם גוף אחד, שלימות אחת, אלא גם במובן הרוחני הם כגוף אחד, וכל איבר משלים את הגוף, וכל איבר חייב לדאוג לשלימות איבר חברו, כי אחרת חסר לו הוא עצמו שלימות, שהרי הגוף הכללי חסר.

רואים אנו במצוות התורה, ישנם הנוהגים באנשים בלבד ולא בנשים, בכהנים ולא בישראלים. אם כן, חסר לכל יהודי מלהיות מושלם בתרי"ג מצוות התורה, כי לא שייכים באדם אחד כלם, ואיך, אם כן, יוכל האדם להיות שלם בכל מצוות התורה?

התשובה לכך היא: אהבת ישראל.

כשיש אהבה ואין פירוד, האחדות עושה את כל ישראל כגוף אחד. ואם כן נחשבים כל ישראל כאיברים איברים המשלימים גוף אחד, וזהו ענין הערבות. כל ישראל ערבין זה לזה, בפשטות מבינים שהערבות היא לצורך תועלת השני - אני ערב ומתחייב שהשני גם יהא שלם. אולם הפירוש של ערבות מחויב יותר, מכיון שהוא לצורך עצמן ולתועלתן, כי בזה שהשני חסר - גם אני חסר, כשאבר מסוים פצוע - כל הגוף פצוע, וזהו הערבות! להיותך מושלם - אתה תלוי בשלימות חברך.

בשאלות ותשובות הגאונים סימן קע"ח (מובא בספר "חכמה ומוסר" חלק א' סימן קי"א) מספר, שרב, חברו של שמואל, הצטיין בהרבה מעלות רוחניות, וכאשר נפטר רב, ביקשו תלמידיו לשמור את דמותו. לכן חילקו את מעלותיו בין תלמידיו, וכל תלמיד קיבל על עצמו לקנות מעלה אחת שהצטיין בה רב. והנה יש לשאול, מה הועילו בחלוקתם זו, הרי לרב היתה מעלה נוספת, והיא: שכל המעלות האלו היו בו יחדיו, והרי מי שמחלק יהלום גדול ליהלומים קטנים, ודאי שאין ערכם יחדיו שווה לערך יהלום אחד גדול, ומה הועילו במה שעשו? הרי סוף סוף אין זה דומה למה שהיה רבם? מכאן מוכח, שכיון שהיו מאוחדים יחדיו הרי היתה לכל אחד גם את מעלת חברו, ועל ידי אחדותם המשתופת גילמו הם את דמותו של רב. ("אהבת ישראל")

פרק ח' - המרחם ואוהב את הבריות נידון
מידה כנגד מידה

העושה חסד יקבל חסד, וככל מה שירבה לעשות - ירבה לקבל. (מסילת
ישרים)

"מי שנוהג באהבה כלפי הבריות ובחסד, גם הקדוש-ברוך-הוא נוהג עימו כן. ואמרו (שבת קנא:): "ונתן לך רחמים ורחמך" - כל המרחם על הבריות מרחמים עליו מן השמים. וזהו פשוט, כי הקדוש-ברוך-הוא מודד מידה כנגד מידה, ומי שמרחם ועושה חסד עם הבריות, גם הוא בדינו ירחמוהו וימחלו לו עוונותיו בחסד, שהרי מחילה מגיעה לו בשכרו, כיון שהיא מידה כנגד מידתו, והוא מה שאמרו חכמינו זכרונם לברכה (ראש השנה י"ז): למי נושא עוון? למי שעובר על פשע. ומי שאינו רוצה להעביר על מידותיו, או אינו רוצה לגמול חסד, הנה הדין נותן שגם עימו לא יעשו אלא שורת הדין. ראה עתה מי הוא ואיזה הוא שיוכל לעמוד אם הקדוש-ברוך-הוא עושה עימו שורת הדין, ודוד המלך מתפלל ואומר (תהלים קמ"ג): "ואל תבוא במשפט את עבדך כי לא יצדק לפניך כל חי", אמנם העושה חסד - יקבל חסד, וככל מה שירבה לעשות - כך ירבה לקבל, ודוד היה מתפלל במידתו את הטובה, שאפילו לשונאיו היה משתדל להיטיב, זהו מה שאמר (תהלים ל"ה, י"ב): "ואני, בחלותם לבושי שק עניתי בצום נפשי", ואמר (תהלים ז'): "אם גמלתי שולמי רע" וגו'. (מסילת ישרים י"ט)

כבר נאמר בשם גדולי ישראל, שאל ידקדק האדם כשעושה טובה לזולתו אם הגון הוא אם לאו, שאם לא יקפיד לבקש דוקא הגון, גם בשמים לא ידקדקו עליו אם הוא הגון וראוי שיטיבו לו. ("אהבת ישראל")

פרק ט' - אין מרוממים מן השמים לאדם - אלא כפי הנהגתו באהבה וברחמנות

כי אין הקדוש ברוך הוא אוהב אלא למי שאוהב לישראל, וכל מה שמגדיל האדם אהבתו לישראל, גם הקדוש-ברוך-הוא מגדיל אותו ועושה רועה ישראל. (מסילת ישרים)

אהבת ישראל כסיבה לגדלות האדם

"ויאמר ה' אל משה אספה לי שבעים איש מזקני ישראל אשר ידעת כי הם זקני העם ושוטריו ולקחת אותם אל אהל מועד והתייצבו שם עמך" (במדבר י"א, ט"ז).

"אשר ידעת כי הם וגו' " - אותן שאתה מכיר שנתמנו על ישראל שוטרים במצרים בעבודת פרך, והיו מרחמים עליהם ומכים על ידם, שנאמר (שמות ה', י"ד): "ויכו שוטרי בני ישראל", עתה יתמנו בגדולותן כדרך שנצטערו בצרתן (רש"י שם).

במדרש רבה (שמות פרשה ב', אות ב') על האמור בתורה (שמות ג, א') "ומשה היה רעה את צאן יתרו חותנו ויבוא אל הר האלהים חרבה", דרשו רבותינו זכרונם לברכה את משמעות הכתוב, שהיותו רועה צאן היתה סיבה לזכותו להגיע אל הר האלהים להיות מקבל התורה.

"עינינו יחזו עפעפיו יבחנו בני אדם" (תהלים י"א, ד'), ולמי בוחן? לצדיק, שנאמר: "ה' צדיק יבחן". ובמה הוא בוחנו? במרעה צאן. בדק לדוד בצאן, ומצאו רועה יפה, שנאמר (תהלים ע"ח, ע'): "ויקחהו ממכלאת צאן". מהו ממכלאות צאן? כמו "ויכלא הגשם" היה מונע הגדולים מפני הקטנים, והיה מוציא הקטנים לרעות כדי שירעו עשב הרך, ואחר מוציא הזקנים כדי שירעו עשב הבינונית, ואחר מוציא הבחורים שהיו אוכלים עשב הקשה. אמר הקדוש-ברוך-הוא: מי שהוא יודע לרעות הצאן איש לפי כחו, יבא וירעה בעמי, הדא הוא דכתיב (תהלים ע"ח, ע"א): "מאחר עלות הביאו לרעות ביעקב עמו".

ואף משה לא בחנו הקדוש-ברוך-הוא אלא בצאן. אמרו רבותינו, כשהיה משה רבנו עליו השלום רועה צאנו של יתרו במדבר, ברח ממנו גדי ורץ אחריו עד שהגיע לחסות. כיון שהגיע לחסות נזדמנה לו בריכה של מים ועמד הגדי לשתות. כיון שהגיע משה אצלו, אמר: ואני לא הייתי יודע שרץ היית מפני צמא, עייף אתה. הרכיבו על כתפו והיה מהלך. אמר הקדוש-ברוך-הוא: יש לך רחמים לנהג צאנו של בשר ודם, כך, חייך, אתה תרעה צאני ישראל, הוי: "ומשה היה רועה".

יהודה זכה למלכות מפני דאגתו לצבור כאמור במכילתא

(בשלח פרשה ה'):

"משום מה זכה יהודה למלכות? כשעמדו שבטים על הים, זה אומר 'איני יורד לים תחלה! וזה אומר איני יורד לים תחלה!' מתוך שהיו נוטלים

עצה אלו מאלו. קפץ נחשון בן עמינדב ושבטו אחריו לתוך גלי הים, לפיכך זכה למלכות", למדנו מכאן, שהמוסר עצמו למען הצבור, זוכה להנהיגו.

הרמח"ל בספרו "מסלת ישרים" (פרק י"ט) כתב:

"כי אין הקדוש-ברוך-הוא אוהב אלא למי שאוהב את ישראל. וכל מה שאדם מגדיל אהבתו לישראל, גם הקדוש-ברוך-הוא מגדיל עליו, ואלה הם הרועים האמיתיים של ישראל שהקדוש-ברוך-הוא חפץ בהם הרבה, שמוסרים עצמם על צאנו ודורשים ומשתדלים על שלומם וטובתם בכל הדרכים, ועומדים תמיד בפרץ להתפלל עליהם ולבטל הגזירות הקשות ולפתוח עליהם שערי הברכה. הא למה זה דומה? לאב שאינו אוהב שום אדם יותר ממי שהוא רואה שאוהב את בניו אהבה נאמנה, והוא דבר שהטבע יעיד עליו, והוא עניין כהן גדול שאמרו עליו (מכות י"א) שהיה לו לבקש רחמים על דורו ולא ביקש, וכן אמרו שם: ההוא גברא דאכליה אריה ברחוק תלת פרסיה דרבי יהושע בן לוי ולא אישתעי אליהו בהדיה [תרגום: אדם נטרף ברחוק ג' פרסאות ממקומו של רבי יהושע בן לוי ואליהו לא רצה לדבר עימו משום שדבר זה ארע בזמנו של רבי יהושע בן לוי, שהיה עליו להתפלל שלא יארע אסון לשום אדם]. הרי לך החובה המוטלת על החסידים לבקש ולהשתדל על בני דורם". (אהבת ישראל)

פרק י' - המצטיין במידת "נושא בעול עם חבירו" זוכה למלכות

נושא בעול עם חבירו' - אחד מארבעים ושמונה דברים שהתורה נקנית בהם. (אבות)

גדולי ישראל שהצטיינו במעלת הנושא בעול עם חבירו, זכו ונהיו למנהיגי הצבור. מבאר זאת הסבא מקלם, בספרו "חכמה ומוסר" (חלק א' סימן ב'):

"זה הרבה פעמים אשר דברנו במעלת נושא בעול עם חבירו, וכי לא לחינם היא אחד מארבעים ושמונה דברים שהתורה נקנית בהם, כי תכונתה בנויה על כוחות הנפש עם כח השכל דווקא גם יחד, ולא יועיל לזה מה שיהיה האדם רחמן בטבע, אבל צריך לזה השתמשות בשכל, להתבונן מעצמו ולהעתיקו אל זולתו, והעיקר - ליירד אל הפרטים

לתכונתם, ולכן היא הקדמה לתורה, כי התורה היא כליל המעלות לרמ"ח אברים ושס"ה גידים כידוע, ולכן הרבה להם תורה ומצוות, כי הם כולם תרי"ג כנגד תרי"ג אברים, ואז הם כליל המעלות, ולכן נתנו חכמים ארבעים ושמונה דברים כלליים אשר הם מְסַגְּלִים כוחות האדם בכוחות נפשו ושיכלו, כדי שיכשר לקנין התורה אשר היא כליל המעלות. ואחרי ש"נושא בעול" אחת מהן, אין כל חדש שהיא כליל המעלות, ובפרט במה שנוגע לזולתו, בין לגופו בין לנפשו. ולכן דיברנו כמה פעמים, שראשית הופעת תולדה של משה רבנו עליו השלום היתה "וירא בסבלותם" וכדפרש רש"י שם, והיינו, כי היה מוכן להיות שליח להיטיב עם ישראל בגופם ולעבוד את האלקים בהר הזה, הוא הר סיני. לכן הודיעה התורה כי הוא האיש הראוי להיות שליח לישראל, כי יש לו מידה זו "נושא בעול עם חבריו" המורה על מעלת גופו ונפשו.

מצאתי בבעל הטורים בפרשת מקץ על פסוק "בטרם תובא שנת הרעב", וזה לשונו: "וליוסף" - ב' במסורה - הכא, ואידך: "וליוסף אמר מבורכת ה' ארצו". כדאמרינן כל המשתתף עצמו עם הציבור בצרתם זוכה ורואה בנחמתם. הוא קיים זאת מדעתו ושיכלו, להיות נושא בעול עם חבריו כמשה רבנו עליו השלום - "וירא בסבלותם", אף שהוא היה בבית המלך, אבל לימד את עצמו על דרך החינוך. להכיר צער זולתו - "ויקשב ה' וישמע" ונזכר לפניו יתברך. ובשביל כליל המעלה ההיא, זכה להיות מלך במצרים, להחיות עם רב, ולסלול דרך שיבואו יעקב ובניו במצרים בדרך כבוד, ולא בשלשלאות של ברזל, כמו שאמרו זכרונם לברכה, וזכה להיות שליח לישראל להנחילם הארץ, ולתת להם חיי נצח, נעימות בימינך נצח. צאו וראו, איזה דרך שיבור לו האדם - הוא להיות נושא בעול עם חבריו, ותיזכו לכל הברכות.

ואמרנו על פי זה הוא, ש"אביו שמר את הדבר", היינו שידע את יוסף שהוא מצויין במידה הזאת. כי מה שהביא דיבה על אחיו לאביו, היה גם כן בשביל מידה זו של נושא בעול עם חבריו, כי דאג עבורם גם לנפשם, והכיר אביו ממנו שהוא דואג לטובת זולתו בהפרזה, ולכן "ואביו שמר את הדבר", שראה שהוא מוכשר למלוכה, כעניין שראינו בתוספתא: "ומה מלך שעוסק כל ימיו בצרכי צבור", הרי כי בחינת מלך להיות עוסק בצרכי צבור, ולכן מי שהוא יותר נושא בעול עם חבריו, מסוגל יותר למלוך, ולכן נצטוונו "המורד במלכות חייב מיתה", כי עניין המלוכה היא בנויה על נושא בעול עם חבריו בדרך פלא, כי המלוכה תיתן עין השגחתה על כל עוול להציל עשוק מיד עושקו, כעניין שנאמר: "מלך במשפט יעמיד ארץ" (משלי כ"ט, ד'), ואין לך נושא בעול עם חבריו יותר מזה. (יאהבת ישראל)

פרק י"א - זהירות מיוחדת לאהבת הבריות

נדרשת מהתלמידי חכמים

הוה מתלמידיו של אהרן, אוהב שלום ורודף שלום, אוהב את הבריות ומקרבן לתורה. (אבות)

חובתו הנוספת של תלמיד חכם - להיות מושלם במידת אהבת הבריות

תלמיד חכם מהווה מופת לאחרים, ולפיכך הוא חייב במשנה זהירות בהתנהגותו עם זולתו.

כמו כן צריכים תלמידי חכמים להזהר זה בכבוד זה, כדברי רבי שמעון בר יוחאי, שהקפיד על זקן אחד שערער על שטיהר רבי שמעון בר יוחאי את טבריה ואמר: "טיהר רבי שמעון בן יוחאי בית הקברות", אמר לו [רבי שמעון בר יוחאי]: "אלמלי לא היית עמנו, ונמנית עמנו, יאמרו: זונות מפרכסות זו את זו, תלמידי חכמים לא כל שכן". נתן עיניו בו והלה מת. (שבת ל"ד)

רבי שמעון בר יוחאי הביא כדוגמא את הזונות המפרכסות זו את זו, על מנת להדגיש, שאפילו חלאת אדם העומדים בשולי החברה האנושית, מכיון שזקוקים זה לזה, עוזרים איש לרעהו. ואם כן, תלמידי החכמים כל שכן שחייבים להרגיש איש את מעלת רעהו ולסיע זה לזה, לא להיפך, ולפיכך נענש אותו זקן.

תלמידי רבי עקיבא שלא נהגו כבוד זה בזה, נענשו בענש חמור ביותר, ומתו כלם בין פסח לעצרת במיתה הקשה ביותר, והיא אסכרא (יבמות סב:).

הרמב"ם בפרוש המשניות (דמאי פרק ב', מ"ג) באר את הטעם שנקרא תלמיד חכם "חבר":

"חבר נקרא תלמיד חכם, וכן יקראו לתלמידי חכמים חברים. ואולי נקראו בזה השם, כי חברתם זה לזה חברה נאמנה, כי היא חברה לשם שמים".

ואם, חלילה, אין ביניהם אחדות - תורתם אינה שלמה, וכך נאמר במדרש רבה (שיר השירים ח, י"ג) :

"היושבת בגנים, חברים מקשיבים לקולך, השמיעני", והקדוש-ברוך-הוא אומר להם : בני, הגביהו קולכם כדי שישמעו חברים, ואין חברים אלא מלאכי השרת, ותנו דעתכם, שלא תשנאו זה את זה ולא תקנאו זה את זה ולא תחררו זה עם זה, ולא תבישו זה לזה, שלא יאמרו מלאכי השרת לפניו : רבונו של עולם, תורה שנתת להם לישראל אינן עוסקים בה, והרי איבה וקנאה ושנאה ותחרות ביניהם! ואתם תקיימו אותה בשלום!"

הוסיף על כך בספר "עלי שור" (עמ' כ"ט) :

"והנה הדברים נוראים, שאם יש מידות רעות בין העוסקים בתורה, נקרא זה ש'אין עוסקים בתורה'! אנו מייחסים לציבור כזה, אולי, טענה של 'לא לשמה', ואלו חכמינו זכרונם לברכה ברור מללו, דאין זה נקרא עסק בתורה כלל, כי במקום שעוסקים בתורה, בהכרח מטפחים מדות טובות ושלוש ביניהם.

והדברים ברורים, מלאכי השרת נקראו 'חברים' יען שאין ביניהם קנאה ושנאה ותחרות - אולם אין בהם יצר הרע כלל, מה שאין כן תלמידי חכמים שיש להם יצר הרע, אלא שתורתם מתקנת אותם, על כן נקראו חברים, גם הם כדוגמת מלאכי השרת".

על דור עיקבתא דמשיחא, שהוא סמל להדרדרות החמורה ביותר כחשיכה הגוברת טרם עלות השחר, נאמר בגמרא (כתובות דף ק"ב) :

"דור שבן דוד בא - קטגוריה בין תלמידי חכמים, כי אמרינא קמיה דשמואל אמר : צירוף אחר צירוף". בפרוש עץ יוסף שם מבאר בפרושו השני : " [קטיגוריא] ביניהם גופא, שלא יאהבו איש את אחיו, ולא ידונו איש את אחיו לזכות כי אם לחובה ולקטרוג, ועל ידי זה ירבה מחלוקת ביניהם, ומזה תפוג תורה וחכמה מהעולם, ועל זה יהיה צירוף אחר צירוף למען ינקו מאלו המדות". ("אהבת ישראל")

פרק י"ב - שנאת הרשעים

יתמו חטאים מן הארץ (תהלים) חטאים ולא חוטאים (ברכות ז). שיש להתפלל על הסתלקות הרשע שבעולם ולשנאתו, אבל לא לשנוא את הרשעים, אלא להתפלל עליהם שיחזרו בתשובה.

בפרק זה נביא כמה ספורים המוכיחים שאף רשעי ישראל לעולם לא כבה מהם ניצוץ קדוש שעלול להבהב ביום מן הימים, כך שלעולם יש רק לקרבם לתורה באהבה וברחמנות.

א - חרטתו של רוצח \ סיפור

מספר על רבי אריה לוי, שכשהיה מבקר בבית הכלא, לא היה מפלה בין אסיר לאסיר, והיה לוחץ ידו של כל אחד. במעשהו זה הביא הרבה לתשובה. בספר "איש צדיק היה" (עמ' 204) מספר על השפעת רבי אריה על אסיר שרצח את אישתו, אם ילדו, כשהיתה מהלכת עם תינוקם בחוצות ירושלים:

מספר " כתר האסירים", משה סגל: הדבר היה באחת השבתות בשנת תרצ"ט, ואני רואה את רבנו לוחץ ידו של אותו רוצח ואף שואל לשלומו ומאזין לשיחו, ואותו אסיר מגשם היה, ולא נתן להעלות על הדעת שיש בו מצלם אלקים. נדהמתי והרהרתי אחר מדותיו של רבי אריה המפריז באהבתו הבלתי מסוייגת לזולת ולו יהיה זה רוצח אישתו, אם ילדו...

למחרת השבת, בהיותי מסיר את התפילין מעל ראשי ומקפל טליתי, נגש אלי אותו אסיר, י. מ. ובקשני כי אשאל לו תשמישי קדשה שבידי. פקפקתי, הראוי ויאה שיהא אותו אדם, שידיו מגאלות בדם נקיים, שיעטר עצמו בטלית ותפילין?! לאחר שהפציר בי נענית לבקשתו. התייחד לו אותו אסיר בפנת החדר, עטף את עצמו בטלית, עטר ראשו וידיו בתפילין, והחל למלמל מתוך הסדור שנתתי בידו. ניגשו אלי כמה מהאסירים הפליליים, שהיו שוכנים באותו תא, ובקשו את רשותי כ"מכתרם" של האסירים, לעשות שפטים באותו רוצח על שמלגלג הוא על קודשי האומה. ממתי מניח זה תפילין ומתפלל?! אין זאת אלא שמתכוון הוא ללעוג לאותם הדתיים שבכלא, והא ראייה, שהניח בזדון "תפילין של יד" על ידו הימנית במקום על ידו השמאלית כדין.

ידעתי כי פושעים אלה מסוגלים לכל, ועל כן השבתי להם, כי אחקר בדבר ואודיעם החלטתי. הזמנתי את י. מ. לשיחה בארבע עינים ושאלתיו משום מה הניח את התפילין שלא כדין? השיב לי אותו אסיר בהתרגשות רבה: אתה מבין, לאחר בקורו של רבי אריה הרהרתי כל אותו יום במעשי והתחרטתי על פשעי, אף הרגשתי צורך בנפשי להתפלל, אולם הכיצד

אוכל להניח תפילין קדושים על יד טמאה. והרי ידי זו, השמאלית, שפכה דם נקי, אך ידי זו הימנית טהורה היא... אותה שעה הבנתי כוחו ודרכו של רבנו שהיה מעלה ניצוצות הנפש הנתונים ברפשי"...

ב - כיצד מחזירים בתשובה \ סיפור

שם (בעמ' 196) מספר על אסיר שנגש לרבי אריה, והודיעו כי נשבע, שמכאן ואילך לא יעשן בשבת. שאלו הרב לפרש הדבר, והאסיר ספר לו, כי באותו בוקר עת נגש אליו הרב, וברכו בברכת "שבת שלום" ולטף כדרכו את ידו האחת, היתה ידו האחרת מחזיקה בסיגריה. וכך אמר האסיר:

אותה שבת שבקרתני וברכתני בברכת "שבת שלום" כשחיוך נלבב על פניך ולטפת את ידי בעדנה כזאת, אותה שעה החזקתי בידי השניה מאחרי גוי סיגריה דולקת. ומה אמר לך רבי, באותה שעה הרגשתי כאלו הסיגריה צורבת את כל בשרי. כלום יתכן, אמרתי בלבי, שהרב ילטפני בידי ומחיה את נשמת, בעוד ידי האחרת מחזקת בסיגריה דולקת בעצם יום השבת? אותו רגע נשבעתי שלא אהיה מעשן בשבת לעולם.

ג - ישראל - אף על פי שחטא - ישראל הוא, וסופו לחזור בתשובה \ סיפור

שם מספר גם על מקרה שרבי אריה נשאל על ידי אדם זר בירושלים על מקום המצאו של מלון פלוני. זה היה בערב שבת בין השמשות, ואותו אדם עישן סיגריה בפרהסיא. רבי אריה נתלבט אם ללוותו או לא. לבסוף ליווה אותו כברת דרך כדי להראותו את המלון.

"אין רבי אריה מעיר לו בדבר עשון הסיגריה, אלא שואל הוא לשלמו ולהרגשתו ומדגיש בפניו כי מקוה הוא שיהנה מביקורו כאורח בעיר הקודש.

האורח שהלך עם הרב, הרגיש במצבו המגנך, וכשהגיע למלון, הסתכלו זה בעיני זה, השליך האיש את הסיגריה שהחזיק בידו ופנה לרבי אריה בהתרגשות ואמר: רבי, איני דתי, אף עקשן אנכי, ומעודי לא נכנעתי לאדם, אולם אתה 'שברתי' אותי, בפניך, רבי, יש לי דרך ארץ, זה עתה השלכתי את הסיגריה מפי, וקבלתי על עצמי לא לעשן בשבת קדש... "

שם (עמ 198) מספר על אסיר קומוניסטי שהיה צעיר שחצן וגס רוח והשתדל להוציא את רבי אריה מכליו, וכך כל אימת שהיה רואה את רבי

אריה בא ביום השבת לבית הכנסת שבחצר הכלא, היה מצית סיגריה בפניו "להכעיס" ורוגז על שלא עלה בידו להרגיז את רבי אריה...

אך את רבי אריה אין להוציא מכליו, הלה נוקט היה במנהגו להקדים שלום לכל אדם ולברכו בברכת שבת שלום.

וכשאותו אסיר פנה אל רבי אריה ואמר לו: מדוע אתה מתעסק עם שקרנים ורמאים? ענה לו רבי אריה:

- בני, מדוע תוציא לעז על בני אדם?

- וכי סבור אתה שהאסירים האלו דתיים המה? אני יושב עמהם בכלא ורואה כיצד הם אוכלים ושותים בגלוי ראש, אך צבועים הם.

- האת אלה תכנה שקרנים ורמאים? חלילה לך! האמן לי שאיני נותן עיני בראשם אם מכסה הוא אם לאו, אני מתבונן בליבם, ולפני הם גלוי לב, והוא חס ויוקד...

לא חלפו ימים רבים, ואף יעקב זה, כשהיה מבחין ברבי אריה, היה ממהר לחבוש כיפה לראשו ונמנה על המבקרים הקבועים בבית הכנסת. ("אמירת שלום")

ד - אהבת ישראל ושנאת רשעים

"הלוא משנאיך ה' אשנא ובתקוממך אתקוטט תכלית שנאה שנאתים לאויבים היו לי". (תהלים קל"ט, כ"א-כ"ב)

"ירגיל עצמו להכניס אהבת בני אדם בלבו אפילו רשעים כאילו הם אחיו". (תומר דבורה פרק ב)

"ושנאת הבריות כיצד, מלמד שלא יכוון אדם לומר אהוב את החכמים ושנא את התלמידים, אהוב את התלמידים ושנא את עמי הארץ, אלא אהוב את כולם ושנא את האפיקורסין והמסיתים ומדיחין, וכן המסורות [מוסרים ומלשינים על ישראל למוסרם]. ובן דוד אמר (תהלים קל"ט, כ"א): "משנאיך ה' אשנא ובתקוממך אתקוטט תכלית שנאה שנאתים לאויבים היו לי", הלא הוא אומר (ויקרא י"ט): "ואהבת לרעך כמוך אני ה' " [מה טעם? כי אני בראתי], ואם עושה מעשה עמך - אתה אוהבו, ואם לאו - אי אתה אוהבו. (אדר"נ פרק ט"ז, משנה ה')

הכלל בזה: רשע שעובר עבירה מפורסמת והוכיחוהו, אין מצוה לאהוב אותו, שהרי אינו רעהו במצוות, ובזמן שאין מי שיודע להוכיח כמו בזמן הזה, לא יצא מגדר רעך ומצוה לאהוב אותו. ראה חזון איש יורה דעה

ההקדוש ברוך הוא לא אוהב "צדיקים" כאלו החפוזים בדעתם למהר ולהרשיע אנשים, ועל זה חרב בית המקדש

*יש להיזהר ביותר כשדנים את האדם, וכאזהרת הנצי"ב בפרושו "העמק
דבר" (דברים י', י"ב):*

עוד יש לפניו לירא יותר את ה' מכל בן אדם, באשר השגיאה בין אדם לחבירו אינו מתכפר בקל, שהרי אדם מועד לעולם בין שוגג כו', מה שאין כן בחטאים שבין אדם לשמים. ודוד המלך אמר: "הלא משנאיך ה' אשנא וגו' חקרני אל ודע לבבי וגו' וראה אם דרך עצב בי ונחני בדרך עולם!" פרוש, אם טעיתי לחשוב שפלוגי הוא ממשנאיך - על כן אני רודפו ושונאו, ואם לא כוונתי לאמת, הלא טוב לפני המות - שתנחני בדרך עולם, שאי אפשר לתקן השגיאה ולא תועיל תשובה.

כשלוך דור בית שני היה, לפי דעת הנצי"ב, מה שדנו את האחרים לאפיקורסים בשיקול דעת בלתי נכון, וכך כתב בהקדמת סיפרו "העמק דבר":

נתבאר בשירת האזינו על הפסוק "הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט צדיק וישר הוא", דשבח "ישר" נאמר להצדיק דין הקדוש-ברוך-הוא בחורבן בית שני, שהיה דור עקש ופתלתול, ופרשנו שהיו צדיקים וחסידיים ועמלי תורה, אך לא היו ישרים בהליכות עולמים, על כן, מפני שנאת חנם שבליבם זה את זה, חשדו את מי שראו שנוהג שלא כדעתם ביראת ה', שהוא צדוקי ואפיקורוס, ובאו על ידי זה לשפיכות דמים בדרך הפלגה ולכל הרעות שבעולם, עד שחרב הבית, ועל זה היה צידוק הדין, שהקדוש-ברוך-הוא ישר הוא ואינו סובל צדיקים כאלו, אלא באופן שהולכים בדרך הישר גם בהליכות עולם לא בעקמימות, אף על גב שהוא לשם שמים, שהוא גורם חורבן הבריאה והריסות ישוב הארץ. עד כאן לשונו.

עוד ראוי לדעת, שלגבי מחלוקת רבי יהודה ורבי מאיר במסכת קדושין (ל"ו, א'), אם ישראל כשהם חוטאים קרויים בנים, אשר לדעת רבי מאיר קרויים בנים אף אם חטאו, כתב הרשב"א בשאלות ותשובות (חלק א' סימן קצ"ד וסימן רמ"ב), שאפילו ישראל משומד בכלל בנים הוא, כדברי רבי מאיר. וראה עוד באור הגר"א לשלחן ערוך (יורה דעה סימן קנ"ט, סק"ג), המציין כסיבה לאסור הלואה ברבית ממומר, את הגמרא (סנהדרין מ"ד,

א"י "ישראל אף על פי שחטא - ישראל הוא", ואת דברי רבי מאיר האמורים. לפיכך צריך לקרב עד כמה שניתן את כל אחד מישראל.

רבי מנחם מנדל מרימנוב אמר, כי גם הבן השני שבהגדה של פסח יש להשתדל לקרבו [לא רצה להזכיר על ישראל רשע, לכן אמר הבן השני שבהגדה]. (מובא בספר "אם הבנים שמחה")

וכמו שאמרו רבותינו זכרונם לברכה (כריתות ו', ב): "אמר רבי שמעון חסידא, כל תענית שאין בה מפושעי ישראל - אינה תענית, שהרי חלבנה ריחה רע, ומנאה הכתוב עם סממני הקטרת".

ו - אסור לדבר סרה אפילו על הרשעים

בספר "נוצר חסד" על אבות (פרק ו') הביא מדברי רבי מנחם מנדל מויטבסק, שיש להזהר מאוד לא לדבר סרה אפילו ברשעים, וזו לשונו:

"באתי להפריש מן האסור שאל יתלוצץ משום אדם, הגם שמצוה לשבח טובים ולפעמים לגנות הרעים כדי שלא ימשכו אחרים במקום שמטעים העולם, זה נאמר דווקא לצדיק גמור שיודע מה עושה ובמבחן גדול.

ועל כל פנים, מה שמדברים אנשים סרה על חבריהם, זהו סיבת ירידות ושפלות ישראל. כי דע באמת, שאף צדיק גמור, כשמדבר לעת הצורך על איזה כת שקרים מטעי עולם, אינו עושה בהשכל, כי גורמים צער גדול למעלה כשמדברין רע אף על פושעי ישראל, אפילו על רשעים מאוד, הנדחין, שכמעט עוברים בפרהסיא ביד רמה, וגם אותם ידן לכף זכות, ויגרום סעד לשכינה ושמחה, כי בין כך ובין כך קרויים "בנים".

ואל יפריש עצמו מן הכלל להיות הוא פרט, כי לא יהיה לו חלק בהשפעות של כלל ישראל, ובתוך הכלל אף הרעים מאוד, ובפרט בדור הזה שמתגבר מאוד השקר והקליפה עד מאוד, שיש לדון לזכות אף לכת רעים מאוד, כי אנוסים הם מאוד, ובזה יזהר, כי לפעמים משבח ודן לזכות את פושעי ישראל וגורם זכות גם למעלה ושמחה לשכינה אמנו - אם הבנים.

ולפעמים יכשל אותו אדם שרגיל להרשיע, שיבוא לידו איזה עניין מבר ישראל שאינו בכלל זה וכשר, ולפעמים, לאיזה סיבה, ידבר עליו, ויקלקל מה שתיקן, ולכן יזהר מאוד " (יאהבת ישראל)

ז - יתמו חטאים ולא חוטאים \ סיפור

(ברכות י')

ואף אם רואה בחבירו שום דבר רע, ישנא הרע שבו, אך החלק הקדוש יאהבנו מאוד כנפשו, כי הבעל שם טוב אמר, שהצדיק הגמור שאין רע בקרבו, אין רואה שום רע על שום אדם, אך מי שרואה שום רע בחבירו, העניין הוא כמו שמסתכל במראה - אם פניו מטונפין, רואה גם כן במראה כך. ואם פניו נקיים, אינו רואה במראה שום דופי כמו שהוא נראה.

וזהו "ואהבת לרעך כמוך", פרש "כמוך", כמו שאם יודע האדם בעצמו שום רע בקרבו, משום הא אינו שונא את עצמו, אף ששונא הרע שבקרבו, כך גם כן על חבירו. (מאור עינים)

רגיל היה רבנו יוסף חיים זוננפלד לומר: "אם ראית אדם מישראל שחטא ופשע, אל תשנא ותבזה אותו, אלא רחם עליו כשם שמרחמים על בעל-מוס או על מכה בגופו. חכמינו זכרונם לברכה אמרו (ברכות י) 'יתמו חטאים' ולא חוטאים, מכיון שרוב פושעי ישראל תינוקות שנשבו הם, ואלולא הגלות והצרות הרבות, בודאי היו שבים בתשובה".

הנחה זו הנחתה אותו כל ימיו, טוב לב ורחמים דברו מתוך גרונו, וגם כאשר הטיף להם מוסר למתנגדיו ועוררם על השקפותיהם הקלוקלות - את שיטתם ומעשיהם הרעים של מחללי התורה שנא בכל לבו, אך כל שנאה באופן אישי לא נראתה בו לאחים טועים.

וכך היה מספר נאמן ביתו - רבי משה בלוי: יצאתי פעם בלויית רבנו מבית החולים "שערי צדק" בט"ו בשבט, ראיתי מרחוק תהלוכת תלמידי בית-הספר הולכת ומתקרבת אלינו, בניס ובנות, נערים ונערות, עם דגל הציונים בראש כל קבוצה, ושירים עבריים בפייהם. הם צעדו בשורות של ארבעה, כשהם ממלאים את רחב הרחוב, והקהל נדחק אל המדרכות.

חשבתי שמחזה זה יצער את רבנו, ועל כן אמרתי לו: "תהלוכת ילדי בתי הספר באה, אולי רוצה הרב לחזור אל בנין בית החולים".

"לא" - היתה תשובתו - "וכי לא ילדי ישראל המה?"

רבנו נשען על כתפיו, וגם אנו ככל הקהל נדחקנו לצדי הרחוב. התהלוכה עוברת קבוצות קבוצות, כל בית ספר לעצמו, וקול השירה פולח את האויר. אני מסתכל ברבנו, ורואהו ממלמל בשפתיו, אני מטה את אזני, ושומע אותו אומר וחוזר ואומר: "יוסף ה' עליכם, עליכם ועל בניכם, ברוכים אתם לה'... יוסף ה' עליכם, עליכם... " (תהלים קט"ו, י"ד), תוך שהוא מזיל דמעה ומתפלל, שיזכו כל אלה גם לפסוק הקודם: "יברך יראי ה' הקטנים עם הגדלים... " עד שכל התהלוכה עברה על פניו...

פרק י"ג - שלימות אהבת ישראל אצל גדולי ישראל \ סיפורים

ויבקש בלבבו, מה עשו הראשונים, אבות העולם, שכה חשק ה' בהם? מה עשה משה רבנו עליו השלום? מה עשה דוד המלך עליו השלום? וכן כל הגדולים שלפנינו, ויעלה בשכלו מה טוב לאדם כל ימי חייו לעשות כן גם הוא וטוב לו. (רמח"ל, דרך עץ חיים)

א - מדרגה מופלגת באהבת ישראל

בספר איילת השחר (עמ' 71) מביא מספר "היכל הברכה" (פרשת בהר):

הבעל שם טוב ראה רב אחד שנשק לבנו יחידו, אמר לו: תאמין לי שאני אוהב אף את הפחות שבפחותים. וכל מה שתוכל לדמות מן הפחיתות מישראל, עם כל זה, אוהבו אני יותר ממה שאתה אוהב בנך יחידך.

ב - רבי ישמעאל חרד לכבודן של בנות ישראל

בגמרא (נדרים ס"ה, ב') מספר: מעשה באחד שנדר מבת אחותו שלא יהנה ממנה, והכניסוה לבית רבי ישמעאל ויפוח. אמר לו רבי ישמעאל: מזו נדרת? אמר לו: לא. והתירה רבי ישמעאל. באותה שעה בכה רבי ישמעאל ואמר: בנות ישראל נאות הן, אלא שהעניות מנולתן. וכשמת רבי ישמעאל, היו בנות ישראל נושאות קינה ואומרות: בנות ישראל, על רבי ישמעאל בכינה. וכן הוא אומר בשאול: "בנות ישראל אל שאול בכינה". יש לנו לראות מכאן גדל אהבת ישראל של רבי ישמעאל שלא יכול היה לסבול שתהיינה בנות ישראל בזויות.

ג - מחל על כבודו - מאהבת ישראל

עוד מספר בגמרא (נדרים ס"ו): אדם בן בבל עלה לארץ ישראל ונשא אשה מהארץ ולא הבינה את לשונו. אמר לה לבשל שתי עדשים - הבינה שצריך לבשל דוקא שנים, וכך עשתה. כעס עליה. למחר אמר לה לבשל מידת גריוא, שהיא מידה גדולה. עשתה כלשונו ובשלה כמידת גריוא. אמר לה להביא שתי בוצינין [אבטיחים], והיא הבינה בוצינא [נרות], והביאה נרות. אמר לה בכעסו: שברי אותם על הבבא [הדלת]. וישב בבא בן בוטא אצל השער והיה דן דין. הלכה ושברה על ראשו, כי כך הבינה את דברי בעלה. שאל אותה בבא בן בוטא: מדוע עשית כן? אמרה לו: כך ציווני בעלי. אמר לה את עשית את רצון בעלך, המקום יוציא ממך שני בנים כבבא בן בוטא, שני בנים כנגד שני הנרות ששברה על ראשו.

ד - גאון בישראל ונזהר בכבודו של ילד קטן

מעשה בהגאון מצייבין זצ"ל שבחן נערים צעירים. בסוף הבחינה הבחין בנער בן עשר שאינו יודע להסתדר עם סגירת הדלת. חשש לילד שמא על ידי כך יתבזה אצל חבריו, ולאחר הבחינה קרא לו ביחידות וגחן על הארץ להראות לו כיצד יש לפתח ולסגר את הדלת.

ה - נדחק בקושי פרנסה ובעיקר שלא לבייש אדם מישראל

על הצדיק הירושלמי רבי אריה לוי זצ"ל מסופר ("איש צדיק היה", עמ' 78):

פעם אחת, הוזמן רבי אריה לבית המשפט, לתביעה שיפרע שטר שהוא חתום עליו כערב. תמה הרב על כך, מאחר שלא היה זכור לו כלל שחתם על השטר הנזכר. הופיע הרב בבית המשפט ונוכח לדעת כי חתימתו זוויפה, ובעל החוב נצב מולו, כשהוא משפיל עיניו מרב בושה על מעשה הזיוף.

כדי לא לביישו, הודה הרב שזוהי חתימתו שלו, ואך בקש מהשופט שיטיב עימו ויאפשר לו לפרוע השטר בתשלומים חדשיים. במשך שנים אחדות, שלם הרב מכיסו 28 ל"י לחדש [סכום גדול באותם הימים] על שטר שלא חתם עליו מעודו ובלבד שלא ילבין פני חבריו ברבים.

ו - אכל אוכל פגום בדומיה ובלבד שלא לפגוע

מעשה ברבי אביגדור הלברשטאם, שהזדמן פעם לעיירה אחת והתארח בשבת בבית אחד מנכבדי העירה. הוא עצמו לא נהג אדמורו"ת, אך עקב גדלתו נהגו בו מנהג אדמורו"ים והגישו לו כל קדרת החמין, למען יטעם ממנה ויחלק שירים לכל המסבים. משאכל את כל הנתון בקערה, שאל אם נשאר במטבח שירים מהחמין, ומשנענה בחיוב, דרש בתוקף להביא את כל הנותר, ואכלו עד תם. תמהו הכל על התנהגותו ולא הבינו פשר הדבר, כי מטבעו היה ממעט באכילה. משנשאל על ידי מקרביו למעשהו, השיב להם לאחר שעזב את העיירה, כי בחמין היה טעם של נפט, העוזרת טעתה ובמקום להטיל בו שמן או נוזל אחר, יצקה נפט לתוך החמין, הוא ידע, לכשיתגלה הדבר לבעל הבית שטרח רבות לכבוד אורחו החשוב, עלול הדבר לפגוע בעוזרת שהיא יתומה עניה. כדי למנוע זאת, שם עצמו ללעג - אכל מאכל אשר לא יאכל, והלעיט עצמו בכמות מזון עצומה, שהיא כשלעצמה עלולה היתה להזיקו. כל זה למען מנוע אי נעימות מבת ישראל שלא הכירה כלל. (מובא "זרמים וכתות ביהדות", עמ' 37)

ז - סיכן עצמו במאכלו ובלבד שלא לפגוע

מעשה דומה ארע להגאון רבי יהושע לייב מבריסק. הוא היה חולה במחלת כליות חמורה ונאסר עליו לטעם אפילו קורט מלח, כל מאכליו היו תפלים בלי מלח, כדי לא לסכנו. פעם נכנסו לבקרו כמדי פעם אנשי ירושלים, ואישתו הרבנית הגישה כבוד ותה. מתוך הרגל בקשה להמתיק בעצמה את התה של בעלה, אך התחלף לה מלח בסוכר והטילה כפיות מספר של מלח לתוך כוסו, הוא לגם לאט לאט מבלי לפצות פה. הרבנית הרגישה עד מהרה בטעותה, והתפרצה לחדר בזעקה מרה: אבוי! סם מות הטלתי לתוך כוסו! משנשאל על ידה מדוע שתה את התה, אף על פי שידע שנאסר עליו באסור חמור, השיב בשלווה ובפשטות, וכי לא לכך נתכוננו חכמינו זכרונם לברכה באמרו "לעולם יפיל אדם עצמו לתוך כבשן האש ולא ילבין פני חבירו ברבים?" כלום רשאי הייתי לביישך בפני האורחים? (מובא "זרמים וכתות ביהדות", עמ' 37)

*

הרמח"ל בספרו "דרך עץ החיים" (ד"ה והנה החכמה) כתב: "ויבקש בלבבו, מה עשו הראשונים, אבות העולם, שכה חשק ה' בהם? מה עשה משה רבנו עליו השלום? מה עשה דוד משיח ה', וכל הגדולים אשר לפנינו? ויעלה בשכלו מה טוב לאדם כל ימי חייו לעשות כן גם הוא, וטוב לו".

כבר ציננו לעיל בכמה מקומות, עד כמה הצטיינו גדולי ישראל בדאגתם ובאהבתם לזולת, וכי זו היתה נקודה מרכזית בשלמות הרוחנית שלהם. לכן ראוי לקרוא את ספרי תולדות חייהם של גדולי ישראל, על מנת

ללמוד את הנהגותיהם בפרט בעניינים אלו. גם המצאות במחיצתם של אנשי חסד ואוהבי הבריות מתנכת את האדם להיות אף הוא כמותם, ועל כך נאמר (בראשית רבה פרק ב'): "קנאת סופרים תרבה חכמה".

ח - חרדתו ודקדוקיו של רבי ישראל מסלנט באהבת ישראל

נצין מספר דוגמאות מאלפות מרבי ישראל מסלנט, עד כמה דאגתו לזולת היתה בראש מעיניו.

רבי ישראל היה תמה מאוד, על אשר בני האדם אינם מרגישים בחובה הגדולה הזו להיטיב עם הבריות והם מזלזלים בה, ויש אשר האנשים דואגים לזכות את חבריהם במצוה, אבל - אינם דואגים לגרום להם הנאה גופנית. הוא היה אומר: ראיתי הרבה פעמים שאדם עובר על יד בית הכנסת והאנשים שבפנים קוראים לו: קדושה! קדושה! נא להכנס ולהצטרף, אבל מימי לא ראיתי אדם עובר על יד בית שיש שם סעודה והאנשים שבפנים יקראו לו: סעודה! סעודה! נא להכנס ולהצטרף. (תנועת המוסר חלק א', עמ' 371)

*

רגיל היה בנסיעותיו להתארח אצל יהודי כפרי הגון אחד. פעם אחת בסורו לכפר, יצא היהודי המארח הנזכר לקראתו ואמר לו בשמחה: רבי, יכול כבוד תורתו ליטול את ידיו בשפע מים רבים בלי מדידה וצמצום, יש לי כבר, ברוך ה', אמה עברית בבית, שהיא עוזרת לנו ועושה את כל העבודות הקשות של מזון ומים וכו'. ענה לו רבי ישראל מסלנט בו במקום: אין בדעתי להתעשר מכפיפות כתפה של יתומה עלובה נעל פי מה שאמרו חכמינו זכרונם לברכה: מי שנוטל ידיו בלי צמצום, במידה גדושה, הריהו מתעשר. (המאורות הגדולים, עמ' י"ז)

*

בראותו פעם את אחד התלמידים מדקדק מאוד במצות נטילת ידים והוא מרבה ליצוק ולנסך מים ביד נדיבה ובשפע רב, קרא אותו אליו ובקשהו לא להתנהג כן להבא, כי אין מחובתו של שואב המים לכתת בכל פעם את רגליו לבאר, לשאוב מים ולקפץ על ההרים והגבעות וללכת כפוף תחת משא הדליים וכו' בכדי שמישהו יוכל להדר במצות נטילת ידים. (שם עמ' ט"ז)

*

כמו כן רגיל היה לומר על אלה שאינם חסים מלעורר לפני לכתם לסליחות בלילה את שפחתם העברית שתחמם להם מים לשתות תה להנאתם, כדי שיוכלו אחר כך לומר סליחות בהשתפכות הנפש, אלה עוברים על לאו מפרש "כל אלמנה ויתום לא תענון", כי, כידוע, על פי רב היו היתומות והאלמנות נשכרות עבור ככר לחם, והיו שפחות לבתי בעל הבית, והגאון רבי ישראל סלנטר, כדרכו בקודש, היה תובע תמיד את עלבון העלובים. (שם)

*

כאשר שאלוהו, במה ראוי לדקדק בשעת אפיית המצות? ענה: שלא להכביד על האשה הלשה את הבצק, שהרי היא אלמנה, ונאמר: "כל אלמנה לא תענון".

*

באחד הימים ביקר רבי בנימין דיסקין, רבה של לומז'ה, בעיר - קובנה, בתקופה שרבי ישראל עוד נמנה על תושביה. תלמידי חכמים שבעיר ובכללם רבי ישראל ביקרו אותו באכסניא, ובילו איתו בפלפולי דאורייתא עד אחר חצות הלילה. תוך שיחה הפליט רבי בנימין דרך אגב, שהיה ראוי לטעם דבר מה. רבי ישראל התחמק מיד מתוך אותה התבורה, אץ למסעדה, ולאחר זמן מה הופיע כשמגש בידו ועליו אווז צלוי ומטעמים שונים כדי להברות את רבי בנימין. (שם עמ' ח)

*

'ההקדש' [מלון הארחי פרחי של נודדים עניים שהיה מוסד ידוע בעירות ארופה] של קובנה הרוס היה ונשקפת היתה סכנה תמידית לעניים האורחים האומללים שלא יפגעו ממפולת - סכנת נפש ממש, ואין איש שם על לב. כל השתדליותיו של הגאון רבי ישראל לפני הגבאים לתקן המצב לא הועילו, אז גמר אומר רבי ישראל סלנטר לקיים הצלת נפשות בסיכון גופו, ובליל עבות אחד התחמק בלאט ובא ללון ולשכב כל הלילה על ריצפת ההקדש, ורצה בזה להביע את מחאתו העזה על שרירות לב הגבאים המזניחים את העניים. בבוקר, כשנודע הדבר בעיר, קם רעש גדול מאוד בעיר והומרצה הפעולה לתיקון בדק בית ההקדש. (שם עמ' י"ד)

*

בימי מגוריו בממל התקין תקנה להסיק את התנור בבית המדרש בהשכמה, נימוקו עימו, שהעגלונים הבאים בלילה מעבר לגבול, יוכלו לבוא לשם ולהתחמם. (שם עמ כ"ז)

*

בזמן שהיה עובר ברחוב בסלנט ורואה באיזה בית תריס שאיננו מתוקן, היה עומד ומתקן אותו, כדי שלא ידפוק בלילה ויפריע את הישנים מתרדמתם. (שם)

*

אף ברגעים האחרונים, כשידע ששעותיו ספורות, לא פסקה מחשבתו מעצות עמקות במעשי ההטבה. בעת מחלתו האחרונה בקנגסברג, העמידו לפניו אדם מיוחד לשרת אותו. ביום האחרון לחייו נכנס פתאם רבי ישראל בשיחה עם אותו האיש - שהיה אדם פשוט - על דבר פחד הבריות להשאר לבד עם נפטר. הוא הסביר לו שהפחד הזה פחד שוא, באשר המת איננו יכול להזיק מאומה, ויש בזה משום סיכלות. כעבור שעות אחדות נפטר, ושום איש לא היה בחדרו מלבד אותו איש משמש. נתברר למפרע, שזו היתה כוונת שיחתו ברגעים אחרונים אלה. רבי ישראל כבר הרגיש כנראה ששעתו מתקרבת, ואף שהיה עסוק בודאי במחשבות נעלות בענייני תשובה ובחשבונות עם קונו, בכל זאת, לא נמנע באותו זמן מלדאוג לטובתו של משמשו, שמא בעת פטירתו יבהל ויצטער, ומתוך כך ראה חובה לעצמו משום מצות ההטבה לזולת, ודעתו היתה נתונה להסביר לו שאין כל חשש להשאר עם המת, כדי להפיג את פחדו וסבלו. יש מספרים, שבשעותיו האחרונות ראוהו מתאמץ כל הזמן לנגב את הרוק שנזל מפיו, כדי למנוע אי נעימות מהנוכחים. (שם עמ' י"ב)

ט - הנהגות "החפץ חיים" וזהירותו בכבוד הזולת

נביא גם כמה דגמאות מספורי תולדות ה"חפץ חיים" זצ"ל:

בראות ה"חפץ חיים" את ההזנחה הגדולה במצוות שבין אדם לחבירו, המצויה לרוב [גם] בין אנשי התורה והיראה, הוציא בשנת תרמ"ח ספר מיוחד להלכות מסוג זה בשם "אהבת חסד". ספר זה הוא המשך לספריו הקודמים העוסקים בזהירות הדיבור, ובא להשלים את יעודו של האיש ה"חפץ חיים", שלאחר חובתו בשמירת לשונו מוטל עליו התפקיד "סור

מרע ועשה טוב". בספר זה ריכז רבי ישראל מאיר את ההלכות בענייני חסד כגון: צדקה, מתן הלואות, שכר שכיר, הכנסת אורחים, שמחת חתן וכלה, בקור חולים וכדו'. בהשפעת הספר הזה נוסדו בערים רבות מוסדות של הכנסת אורחים, גמילות חסדים, עזרת חולים, לינת הצדק וכו'. (המאורות הגדולים עמ' רפ"ט)

*

עוד בימי עלומיו, בתחלת התיישבותו ברדין, למרות שקידתו הרבה בתורה, החל להתעניין בגורלם של עניי המקום. הוא היה נענה לכל עני ומר נפש בממון ובעצה ועומד לימין כל נרדף ונדכה. בכל יום ששי היה מחזר על פתחי בני העיר לאסף כספים לטובת עניי המקום ולטובת עניי עוברים ושבים.

*

גם אישתו היתה עוזרת על ידו. בכל ערב שבת בצהרים היתה עוברת בעיר ומקבצת לחם עבור העניים. היתה מושיטה יד לכל נצרך בפרנסת יום, בצרכי רפואה, בהכנסת כלה וכדו'. יש אשר היתה מסתבכת בחובות עקב כך. רבי ישראל מאיר היה שותף לכל מעשיה, ובמותה הדביק מודעות, שכל מי שנושה בה, יבוא ויקבל חובו.

*

רבי ישראל מאיר יסד ברדין קפת "גמילות חסד", בה נתנו הלואות לנצרכים תמורת משכונות. לשם השגת כספים קבע את פרשת משפטים לשבת של הגמילות חסדים [על סמך הפסוק באותה פרשה: "אם כסף תלוה את עמי"], והיה עורך בה סעודה ומנהל תעמולה ומגבית למטרה זו. הוא התקין לגמילות חסדים תקנות שונות, ורשמן בפנקס מיוחד בצירוף הקדמה על ערכה של מצוה זו.

*

בשנים מאחרות יותר השקיע מאמצים רבים להקים ברדין מוסד "הכנסת אורחים" ועוד מפעלים. בכל מקרה אסון או מצוקה בעיר או בסביבה, היה מופיע ראשון ועושה כל שבאפשרותו להצלה ולעזרה, עד ששמו יצא לתהילה ולברכה בכל הסביבה.

בשנת תרפ"ז נפלה דלקה בעיירה רדין וכמעט כל בתיה נשרפו. האש נפסקה על יד ביתו של רבי ישראל מאיר ובניני הישיבה, שנותרו לפלטה

עם עוד כעשרים בית שמאחוריהם. כל תושבי העיירה לא הצילו מרכושם כלום, ומצבם היה בכל רע. רבי ישראל מאיר הפסיק לגמרי את לימודיו, והתמסר לעזרת הנשרפים. ראשית כל השיג סכום כסף בהלוואה והושיט להם עזרה ראשונה, ומיד אחר כך לקח מקלו בידו וסובב במשך עשרה שבועות בערים הגדולות שבסביבה - וילנא, קובנא, מינסק ועוד, ואסף סכומים גדולים לטובתם. במשך זמן קצר הוקמה העיר על תילה, וכל תושביה שבו למעמדם. (המאורות הגדולים עמ' רפ"א-רפ"ב).

בימי מלחמת העולם הראשונה, כשבאו פורעניות רבות לעולם, לא ידע רבי ישראל מאיר מנוחה, והיה נאנח כל היום על צרותיהם של ישראל.

פעם הרגישה אישתו באמצע הלילה שאיננו במטתו. כשיצאה לחפשו, מצאתו ישן על גבי ספסל כשידיו תחת מראשותיו. על שאלתה לסיבת שינוי זה, השיב, שבזמן שאחינו בני ישראל מתגלגלים בחפירות בחזית המלחמה, סובלים רעב וקור ועומדים מול המות, אין הוא יכול לישון כדרכו במנוחה וברוחה.

*

בימי נעוריו היה לן רוב לילות השבוע בבית המדרש, והחזיק איתו שני כרים קטנים לישון עליהם. פעם יצאו נשים בעירה לאסוף נוצות בשביל כלה עניה. כשנודע הדבר לרבי ישראל מאיר, מסר להן את שני הכרים שלו, מבלי שבני ביתו ידעו מכך דבר. ורק בפרוס חג הפסח, כשבאו לבית המדרש לקחת את הכרים כדי לכבס את ציפותיהם, נתגלה שכבר מזמן הקדישם לצדקה. (המאורות הגדולים עמ' שני"ו)

*

בעת החורף, היה רבי ישראל מאיר בעצמו מתקן את הדרכים שתלמידי הישיבה היו עוברים בהן. בימות הגשמים היה שוכב בביצות ומגשר בקרשים על שלוליות המים, כדי שבני הישיבה לא ידרכו במים ויתקררו חלילה, ובימי הכיפור היה עובר ושובר את הקרח במורדי ההר, שמא התלמידים, בהיותם שקועים בתורה, לא ירגישו ויחליקו. (המאורות הגדולים עמ' שס"א)

*

אם מישהו היה גומל לו טובה, לא שכחה לעולם, והיה עושה הכל כדי להשיב לו טובה. בשנת תרע"א קרה לו שהיה לבד בבית המרחץ והתעלף, וכמעט לא נותרה בו רוח חיים. לאושרו בא הבלן למקום, ולאחר מאמצים רבים הצליח להצילו. אין לתאר כמה הכיר רבי ישראל מאיר

טובה לבלן הזה במשך כל ימיו, הוא העמיד אותו בבית הכנסת על ידו והטיב עימו בכל הזדמנות. בכל חג וכן בשמחת תורה היה שותה איתו לחיים, מנשק אותו במצחו ומברכו שיאריך ימים יותר ממנו. ואמנם נתקיימה ברכתו, והוא חי קרוב לתשעים שנה ומת חדשים אחדים לאחר פטירת רבי ישראל מאיר. (המאורות הגדולים עמ' שני"ט)

י - הנהגות אהבת ישראל אצל הסבא מסלבודקה

להלן נביא מספר דוגמאות מתולדות חייו של הגאון הצדיק רבי נתן צבי פינקל המכנה הסבא מסלבודקה"

העניינים שבין אדם לחבירו היו אצלו היסודות הראשוניים בעבודתו. ואכן, הגיע בזה לשיא. ולאחר שדרש כל ימיו על האדם כצלם אלקים ושהפוגע בו כאלו פוגע בשכינה, כביכול, החדיר השקפה זו בעצמיותו וביקש לבצע אותו בחיים.

*

הקבלה הראשונה שרשם רבי נתן צבי ביומנו אומרת: "להעתיר בכל משך העת השתדלות להזהר בכבוד חברי בתכלית, בסבלנות, במענה רך, אף לא פעם אחת להשתמש בהתרגשות. ביומן זה הוא מזכיר עוד כמה קבלות ואזהרות ביחס לבריות: להיזהר בכל האפשרי בתכלית מהלבנת פנים ברבים, האם קיימת את דברי הרבנו יונה על הפסוק "ומתק רעהו מעצת נפש", שחייב האדם לבקש עצות לטובת חבירו מדי יום ביומו ומדי שבוע לכל הפחות? הוא תבע את עצמו כמה פעמים על כך שלא נהג כראוי כלפי פלוני וכלפי אלמוני, וכתב שעליו לפייסם או שכבר פייס אותם. (המאורות הגדולים עמ' ר"ל)

*

רבי נתן צבי לא הסתפק באהבתו ובהטבתו עם הבריות במקרים שבאו לידו, אלא היה מחפש הזדמנויות שיוכל לגמול - חסד. כל מי שבא לנגד עיניו היה מערה עליו את כל מידת טובו, ואם לא היתה הזדמנות להטיב בפועל, היה מביע משאלתו זו לפחות בפה, והיה מברך כל אחד, מתפלל לשלום כל אחד וכדו'.

*

בימי צעירותו היה נוהג בשבתות ובמועדים לאחר התפילה לעבור בין התלמידים מספסל לספסל ולברכם בברכת היום, לפעמים היה יושב על יד חלון ביתו ומעתיר ברכות ותפלות לכל עובר ושב.

*

הוא היה מרבה לדרוש לפני תלמידיו על מידת ההטבה והחסד שראה בה, כאמור, את יסוד היסודות של התורה ושל העולם, והדריך אותם בהנהגה זו. ברבות משיחותיו היה מסיק מסקנות למעשה, שיזהרו בכבוד הבריות, שייטיבו איש לרעהו, שהלב יהיה שופע תמיד אהבה וחסד, שינצלו כל היזדמנות שהיא להביע טובה וברכה, שהגדולים ילמדו בחברותא עם קטנים ויאצילו עליהם מרוח התורה והמוסר וכו' וכו'. ביחוד היה מעורר תשומת לב לקבלת כל אדם בסבר פנים יפות, כיון שראה בזה גורם חשוב להנעים לזולת ולקרוב הלבבות בין איש לאחיו. (שם עמ' רל"ג)

*

כדי להוכיח עד כמה החשיב את מעשי החסד והשווה אותם למדרגות הגדולות ביותר ביראה ובמעשה, כדאי לציין עובדה אחת. בזמן שתקפה המחלה את בנו רבי משה, שלח שליח לשלשה אנשים שבירושלים שיתפללו לשלמו: למקובל הישיש רבי שלמה אלישיב בעל "לשם שבו ואחלמה", לצדיק אחד מזקני ירושלים ולחובש אחד, שהיה מפורסם לאיש חסד, אם כי נמנה בין האנשים הרגילים במדרגות התורה והיראה.

*

ויש לציין שרבי נתן צבי בעצמו היה מדקדק מאוד בהנהגתו עם ביתו, זו אישתו, משתדל למנוע צער וטירחה ממנה, מושיט לה עזרה בעבודתה וכו', ואחרי הכל חשש תמיד שמא לא יצא ידי חובתו כלפיה, והיה מרבה לבקש סליחה ממנה. (שם עמ' רל"ה)

הדברים האלו הם מעט מזעיר ממה שיש ללמוד מגדולים אלו - ומאחרים, אך הבאנו מעט ממעשיהם את אלו שהיו תחת ידינו, ומן הראוי להרבות בלימוד מעשיהם של גדולי ישראל המלאים מעשים נפלאים שחובה ללמוד מהם. ("אהבת ישראל")

יא - מצוואת רבי אלכסנדר זיסקינד זצ"ל

ומה שעלתה על דעתי עוד להציג לפניכם, בני אהובי, דברים פרטיים בקיום מצות עשה זו של "ואהבת לרעך כמוך", שמהם תקישו אל שאר דברים, וזה הוא:

כשראיתי ביודעי ומכירי קריעה קטנה בבגדו, הזהרתי אותו שיתקן קריעה זו, ומקודם אמרתי בפה מלא בשמחה עצומה בזה הלשון: "יוצרי ובוראי יתברך שמך, אני מוכן ומזומן לקיים מצוה של 'ואהבת לרעך כמוך' שצויתני בתורתך הקדושה". עד כאן. אחר זה אמרתי לו בזה הלשון: "אחי ורעי, הלא ידעת מקריעה קטנה נעשה קריעה גדולה - הלא טוב לך לתקן הקריעה הזאת מיד בטלאי קטנה, שלא תצטרך אחר כך להניח עליה גדולה, כי גם אני מתנהג בתמידות כך". עד כאן.

גם קבלתי מאיש אחד רפואה בדוקה ומנוסה לפצעים, רחמנא לצלן, שעשיתי לעצמי כמה פעמים והועילה בעזרת ה', וכשראיתי במרחץ איזה איש במכות ופצעים ברגליו או בשאר הגוף, חשבתי בדעתי, איך לא אומר לו הרפואה זו, שבודאי יתרפא ממכתו, ואעבור על מצות עשה של "ואהבת לרעך כמוך" שצווני בוראי, ואמרתי לו או לקרובו שיגיד לו שיעשה רפואה זו.

ומעיד אני על עצמי, בני אהובי, שהיה שמחה עצומה בלבי בקיום מצות עשה זו בעניינים אלו וכיוצא, ממש כקיום מצות עשה של הנחת תפילין הקדושים, וקיימתי מאמר חכמינו זכרונם לברכה במשנה (אבות ב', א') "והוי זהיר במצוה קלה כבחמורה". ובאמת שקיימתי בדיבור זה לחברי בעניינים הנזכר לעיל, מצות עשה הכתובה בתורתנו הקדושה "ואהבת לרעך כמוך", ובהיפוך - אם לא אומר לחברי זאת, מתוך גאות - הייתי עובר על מצות עשה, והייתי נענש בזה ובבא על ביטול מצות עשה דאוריתא, רחמנא לצלן.

בני ואהובי, יש לי, בעזרת ה', לכתוב לכם בקיום מצות עשה זו עוד עניינים רבים, אך יכלה הנייר והם לא יכלו, כי רבים הם ואי אפשר לפרטם. והצגתי לפניכם עניין אחד, וממנו תקישו מעצמכם אל עניינים רבים כיוצא וכהנה. (יסוד ושרש העבודה)

יב - אהבת ישראל - רבי ברוך בר מקמניץ

אהבת ישראל בערה כאש בעצמותיו של רבי ברוך בר ליבוביץ - ראש ישיבת קמניץ.

מרגלא בפומיה: כאשר יגיע יומי לעמוד בפני בית דין של מעלה וישאלוני, במה באת? מה אשיב, אם בתורה - הלזאת תקרא "תורה"? אם ביראת שמים - הלזאת תקרא "יראה"? אפס, בדבר אחד יעלה בידי ללמד זכות

על עצמי, שאהבתי יהודים, כל אימת שהולך אני ברחוב, ואדם מישראל
בא לקראתי, מה הרהור עולה אז בלבי: ברכה על ראשו! (מרבצי תורה
ומוסר, "ילקוט אהבת ישראל")

פרק י"ד - והלכת בדרכיו

(מספר תומר דבורה להרמ"ק הקדוש זיע"א)

הקדמה

האדם ראוי שיתדמה לקונו ואז יהיה בסוד הצורה העליונה, צלם ודמות. שאילו ידמה בגופו ולא בפעולות, הרי הוא מכזיב הצורה ויאמרו עליו צורה נאה ומעשים כעורים. שהרי עיקר הצלם והדמות העליון הן פעולותיו, ומה יועיל לו היותו כצורה העליונה, דמות תבנית אבריו, ובפעולות לא יתדמה לקונו. לפיכך ראוי שיתדמה אל פעולות הכתר, שהן שלש עשרה מידות של רחמים עליונות ורמוזות בסוד הפסוקים (מיכה ז', י"ח-כ'): "מי אל כמוך נושא עוון ועובר על פשע לשארית נחלתו לא החזיק לעד אפו כי חפץ חסד הוא, ישוב ירחמנו יכבוש עוונותינו ותשליך במצולות ים כל חטאתם, תתן אמת ליעקב חסד לאברהם אשר נשבעת לאבתינו מימי קדם". אם כן, ראוי שתמצאנה בו שלוש עשרה מידות אלו. ועכשיו נפרש אותן הפעולות, שראוי שתהינה בו.

א - מי אל כמוך

המידה הזאת מורה על היות הקדוש-ברוך-הוא מלך נעלב, סובל עלבון, מה שלא יכילהו רעיון. הרי אין דבר נסתר מהשגחתו בלי ספק, ועוד, אין רגע שלא יהיה האדם ניזון ומתקיים מכח עליון השופע עליו. והרי תמצא שמעולם לא חטא אדם נגדו שלא יהיה הוא באותו הרגע ממש שופע שפע קיומו ותנועת אבריו, ועם היות שהאדם חוטא בכח ההוא - לא מנעו ממנו כלל, אלא סובל הקדוש-ברוך-הוא עלבון כזה להיות משפיע בו כח

תנועות אבריו, והאדם מוציא אותו כח באותו רגע בחטא ועוון ומכעיס והקדוש-ברוך-הוא סובל! ולא תאמר שאינו יכול למנוע ממנו הטוב ההוא, חס וחלילה, שהרי בכוחו ברגע כמימריה לייבש ידיו ורגליו, כעין שעשה לירבעם (מלכים א' י"ג, ד). ועם כל זה, שהכח בידו להחזיר הכח הנשפע ההוא, והיה לו לומר: כיון שאתה חוטא נגדי, תחטא בשלך ולא בשלי! לא מפני זה מנע טוב מן האדם ולא סבל עלבון, והשפיע הכח והטיב לאדם טובו. הרי זה עלבונות וסבלנות מה שלא יספר. ועל זה קוראים מלאכי השרת להקדוש-ברוך-הוא: "מלך עלוב" (פרקי היכלות פכ"ה). והיינו אומרו: "מי אל כמוך", אתה אל בעל חסד המטיב, אל בעל כח לנקם ולאסוף את שלך, ועם כל זה אתה סובל ונעלב עד ישוב בתשובה.

הרי זו מידה שצריך האדם להתנהג בה, רצוני: הסבלנות, וכן היותו נעלב אפילו למדרגה זו, ועם כל זה לא יאסף טובתו מן המקבל.

ב - נשא - עוון

והרי זה גדול מהקודם, שהרי לא יעשה האדם עוון שלא יברא משחית, כדתנן (אבות פ"ד, י"ג): "העובר עבירה אחת קונה לו קטגור אחד". והרי אותו קטגור עומד לפני הקדוש-ברוך-הוא ואומר: "פלוגי עשאני ואין בריה מתקיימת בעולם אלא בשיפעו של הקדוש-ברוך-הוא, והרי המשחית הזה עומד לפניו, ובמה מתקיים? הדין נותן שיאמר הקדוש-ברוך-הוא: "איני זן משחיתים, ילך אצל מי שעשאו ויתפרנס ממנו", והיה המשחית יורד מיד ונוטל נשמתו, או כורתו, או נענש עליו כפי עונשו, עד שיתבטל המשחית ההוא. ואין הקדוש-ברוך-הוא עושה כן, אלא נושא וסובל העוון, וכמו שהוא זן העולם כלו, זן ומפרנס המשחית הזה, עד שיהיה אחד משלשה דברים: או ישוב החוטא בתשובה ויכלהו ויבטלהו בסיגופיו, או יבטלהו שופט צדק ביסורים ומיתה, או ילך בגיהנם ושם יפרע חובו. והיינו שאמר קין: (בראשית ד', י"ג): "גדול עוונני מנשוא", ופרשו רבותינו זכרונם לברכה (תנחומא בראשית ס" ט'): "כל העולם כולו אתה סובל", כלומר, זן ומפרנס, "ועוונני כבד, שאין אתה יכול לסובלו", פרוש, לפרנסו, עד שאשוב ואתקן. אם כן הרי זו מידת סבלנות גדולה, שיזון ויפרנס בריה רעה שברא החוטא, עד שישוב.

ילמד האדם, כמה צריך שיהיה סבלן, לסבול עוון [עול] חבירו ורעותיו שהרע, עד שיעור כזה, שעדיין רעתו שחטא נגדו קיימת נגדו, והוא יסבול עד שיתקן חבירו או עד שיתבטל מאליו. וכיוצא בזה.

ג - ועובר על פשע

זו מידה גדולה, שהרי אין המחילה על ידי שליח, אלא על ידו ממש של הקדוש-ברוך-הוא, כדכתיב: (תהלים ק"ל, ד'): "כי עמך הסליחה וגו'", ומה היא הסליחה? שהוא רוחץ העוון, כדכתיב: (ישעיהו ד', ד'): "אם רחץ ה' את צואת בנות ציון וגו'", וכן כתיב (יחזקאל ל"ו, כ"ה) "וזרקתי עליכם מים טהורים וגו'". והיינו "עובר על פשע", שולח מימי רחיצה ועובר ורוחץ הפשע.

והנה ממש כדמות זה צריך להיות האדם, שלא יאמר: וכי אני מתקן מה שפלוגי חטא או השחית? לא יאמר כך. שהרי האדם חוטא והקדוש-ברוך-הוא עצמו, שלא על ידי שליח, מתקן את מעוותיו ורוחץ צואת עוונו. ומכאן יתבייש האדם לשוב לחטא, שהרי המלך בעצמו רוחץ ליכלוך בגדיו.

ד - לשארית נחלתו

הנה הקדוש-ברוך-הוא מתנהג עם ישראל בדרך זו, לומר, מה אעשה לישראל והם קרובי, שאר בשר לי עמהם, שהם בת זוג להקדוש-ברוך-הוא, וקורא לה: ביתי, אחותי, אימי, כדפרשו ז"ל (שיר השירים רבה ג', פרק ט'), וכתיב (תהלים קמ"ח, י"ד): "ישראל עם קרובי", לשון שאר בשר, וסוף סוף הם נחלתו, ומה אומר, אם אענישם הרי הכאב עלי, כדכתיב (ישעיהו ס"ג, ט): "בכל צרתם לו צר", כתיב באל"ף, לומר שצערם מגיע לפלא העליון וכל שכן לדו-פרצופין, שבהן עיקר ההנהגה, וקרינן בוא"ו "לו צר", וכתיב (שופטים י"ט, ט"ז): "ותקצר נפשו בעמל ישראל", לפי שאינו סובל צערם וקלונם, מפני שהם שארית נחלתו.

כך יתנהג האדם עם חברו, כל ישראל הם שאר בשר אלו עם אלו, מפני שהנשמות כלולות יחד, יש בזה חלק מזה, ובזה חלק מזה, ולכך "אינו דומה מרובים העושים את המצוה" (ספרא לויקרא כ"ו, ח'), וכל זה מפני כללותם. ולכך פירשו רבותינו זכרונם לברכה (ברכות מ"ז, ב') על הנמנה מעשרה ראשונים בבית הכנסת, "אפילו מאה באים אחריו, מקבל שכר כנגד כולם", מאה ממש כמשמעו, מפני שהעשרה הם כלולים אלו באלו, הרי הם עשר פעמים עשרה - הם מאה, וכל אחד מהם כלול ממאה, אם כן אפילו יבואו מאה, הוא יש לו שכר מאה. וכן מטעם זה "כל ישראל ערבים זה לזה" (שבועות ל"ט, א'), מפני שממש יש בכל אחד חלק אחד מחבירו, וכשחוטא האחד - פוגם את עצמו ופוגם חלק אשר לחבירו בו, נמצא מצד החלק ההוא, חבירו ערב עליו, אם כן הם "שאר" זה עם זה.

ולכך ראוי לאדם להיות חפץ בטובתו של חברו ועינו טובה על טובת חברו וכבודו יהיה חביב עליו כשלו, שהרי הוא - הוא ממש. ומטעם זה נצטוינו (ויקרא י"ט, י"ח): "ואהבת לרעך כמוך". וראוי שירצה בכשרות חברו ולא ידבר בגנותו כלל ולא ירצה בגנותו, כדרך שאין הקדוש-ברוך-

הוא רוצה בגנותנו ולא בצערנו, מטעם הקירבה, אף הוא לא ירצה בגנות חבריו ולא בצערו ולא בקלקולו וירע לו ממנו כאילו הוא ממש היה שרוי באותו צער או באותה טובה.

ה - לא החזיק לעד אפו

זו מידה אחרת, שאפילו האדם מחזיק בחטא, אין הקדוש-ברוך-הוא מחזיק אף. ואם מחזיק, לא לעד, אלא יבטל כעסו אפילו שלא ישוב האדם, כמו שמצינו בימי ירבעם בן יואש (מלכים ב' י"ד, כ"ה), שהחזיק הקדוש-ברוך-הוא גבול ישראל, והם היו עובדי עגלים, וריחם עליהם ולא שבו, אם כן למה ריחם? בשביל מידה זו, שלא החזיק לעד אפו, אדרבה, מחליש אפו, עם היות שעדיין החטא קיים, אינו מעניש אלא מצפה ומרחם אולי ישובו, והיינו (תהלים ק"ג, ט"ו) "לא לנצח יריב ולא לעולם יטור", אלא הקדוש-ברוך-הוא מתנהג ברכות ובקשות, הכל לטובת ישראל.

וזו מידה ראויה לאדם להתנהג בה עם חבריו. אפילו שהוא רשאי להוכיח ביסורים את חבריו או את בניו, והם מתייסרים, לא מפני זה ירבה תוכחתו ולא יחזיק כעסו אפילו שכעס, אלא יבטלנו ולא יחזיק לעד אפו, גם אם הוא המותר לאדם, כעין שפרשו חז"ל: "כי תראה חמור שונאך רובץ תחת משאו" (שמות כ"ג, ה') ופרשו (פסחים ק"ג, ב') מה היא השנאה הזאת - שראה אותו עובר עבירה, והוא יחיד שאינו יכול להעיד עליו, ושונא אותו על דבר העבירה, ואפילו הכי אמרה תורה "עזוב תעזוב עימו", שבוק ית דבלבך, אלא מצוה לקרב אותו באהבה, אולי יועיל בדרך זו והיינו ממש מידה זו - "לא החזיק לעד אפו".

ו - כי חפץ חסד הוא

הלא פירשנו במקומו (פרדס רימונים, שער ההיכלות, סוף פרק ה'), שיש בהיכל ידוע של מלאכים הממונים לקבל גמילות חסדים שאדם עושה בעולם הזה, וכאשר מידת הדין מקטרגת על ישראל, מיד אותם המלאכים מראים החסד ההוא והקדוש-ברוך-הוא מרחם על ישראל, מפני שהוא חפץ בחסד ועם היות שהם חייבים, אם הם גומלים חסד זה לזה - מרחם עליהם, וכמו שהיה בזמן החורבן, שנאמר לגבריאל (יחזקאל י', ב'): "בא אל בינות לגלגל וגו'", כי הוא שר הדין והגבורה ונתן לו רשות לקבל כוחות הדין "בינות לגלגל מתחת לכרובים מאש המזבח", דהיינו דין גבורת המלכות, והיה הדין מתחזק עד שביקש לכלות את הכל, לקעקע ביצתן של ישראל, מפני שנתחייבו כליה, וכתוב (שם פס' ח'): "וירא לכרובים

תבנית יד אדם תחת כנפיהם", והיינו שאמר הקדוש-ברוך-הוא לגבריאֵל: "הם גומלים חסדים אלו עם אלו" (ויקרא רבה סוף פרק כ"ו), ואף אם הם חייבים, נצולו והיה להם שארית. והטעם, מפני מידה זו, "כי חפץ חסד הוא", רוצה, במה שישראל גומלים חסד, ואותו צד מזכיר להם, עם היות שאינם כשרים בצד אחד.

אם כן, במידה זו ראוי לאדם להתנהג, אף אם ראה שאדם עושה לו רע ומכעיסו, אם יש בו צד טובה שמיטיב לאחרים, או מידה טובה שמתנהג כשורה, יספיק לו צד זה לבטל כעסו מעליו וירצה לבו עימו ויחפץ חסד, ויאמר, "די לי בטובה זו שיש לו". וכל שכן שלא יכעס באישתו, כדפרשו רבותינו זכרונם לברכה (יבמות ס"ג, א'): "דיינו שמגדלות את בנינו ומצילות אותנו מן החטא". כך יאמר על כל אדם, "די לי בטובה פלונית שעשה לי או שעשה עם פלוני או מידה טובה פלונית שיש לו" ויהיה "חפץ חסד".

ז - ישוב ירחמנו

אין הקדוש-ברוך-הוא מתנהג כמידת בשר ודם, שאם הכעיסו חברו, כשהוא מתרצה עימו, מתרצה מעט לא באהבה הקודמת אבל אם חטא אדם ועשה תשובה, מעלתו יותר גדולה עם הקדוש-ברוך-הוא. והיינו (ברכות ל"ד, ב') "במקום שבעלי תשובה עומדים אין צדיקים גמורים יכולין לעמוד" וכו'.

כך האדם צריך להתנהג עם חברו, לא יהיה נוטר איבה הכעס הקדם, אלא כשיראה שחבירו מבקש אהבתו יהיה לו דרגת רחמים ואהבה יותר ויותר מקודם, ויאמר: "הרי הוא לי כבעלי תשובה, שאין צדיקים גמורים יכולים לעמוד אצלם", ויקרבהו תכלית קורבה יותר ממה שמקרב אותם שהם צדיקים גמורים עימו, שלא חטאו אצלו.

ח - יכבוש עוונותינו

הרי הקדוש-ברוך-הוא מתנהג עם ישראל במידה זו, והיא סוד כבישת העון. כי הנה המצוה היא כפורחת עלתה ניצה, ובוקעת ועולה עד אין תכלית לכנוס לפניו יתברך. אמנם העוונות אין להם כניסה שם, חס ושלום, אלא כובשם שלא יכנסו, כדכתיב (תהלים ה', ה'): לא יגורך רע", "לא יגור במגורך רע" (שחר טוב שם, שבת קמ"ט, ב') אם כן אין העוון נכנס פנימה. ומטעם זה "שכר מצוה האי עלמא ליכא" (קדושין ל"ט, ב'), מפני שהמצוה היא לפניו יתברך, והיאך יתן לו ממה שלפניו שכר רוחני בעולם

גשמי! והרי כל העולם אינו כדאי למצוה אחת ולקורת רוח אשר לפניו. ומטעם זה לא יקח שוחד של מצוות. המשל בזה, אין הקדוש-ברוך-הוא אומר, "עשה ארבעים מצוות ועשר עבירות, נשאר שלשים מצוות וילכו עשר בעשר", חס וחלילה, אלא אפילו צדיק, גמור ועשה עבירה אחת, דומה לפניו כאילו שרף את התורה, עד שירצה חובו ואחר כך יקבל שכר כל מצותיו. וזה חסד גדול שעושה הקדוש-ברוך-הוא עם הצדיקים, שאינו מנכה, מפני שהמצוות חשובות מאוד ומתעלות עד לפניו יתברך, והיאך ינכה מהן בשביל העבירות. כי שכר העבירה הוא מחלק הגהנום, מהנבזה, והמצוות שכרן מהנכבד, זיו השכינה, היאך ינכה אלו בצד אלו. אלא הקדוש-ברוך-הוא גובה חוב העבירות ומשכיר שכר כל המצוות. והיינו "יכבוש עוונותינו", שאין העוונות מתגברין לפניו כמצוות, אלא כובש אותם שלא יתעלו ולא יכנסו עם היות שהוא משגיח על דרכי איש, הטוב והרע, עם כל זה הטוב אינו כובשו, אלא פורח ועולה עד למאד ונכלל מצוה במצוה ונבנה ממנו בנין ולבוש נכבד ועוונות אין להם סגולה זו, אלא כובש אותם, שלא יצליחו הצלחה זו ולא יכנסו פנימה.

אף מידה זו צריך האדם להתנהג בה, שלא יכבוש טובת חבירו ויזכור רעתו שגמלהו, אלא אדרבה, יכבוש הרע וישכחהו ויזניחהו ולא יגור במגורו רע, ותהיה הטובה סדורה תמיד לפניו, ויזכור לו הטובה ויגבירה לו על כל המעשים שעשה לו, ולא ינכה בלבו ויאמר, "אם עשה לי טובה הרי עשה לי רעה" וישכח הטובה, לא יעשה כן, אלא ברעה יתרצה כל דרך רצוי שיוכל, והטובה אל יזניחה לעולם מבין עיניו, ויעלים עינו מן הרעה כל מה שיוכל, כדרך שהקדוש-ברוך-הוא כובש עוונות, כדפרשתי:

ט - ותשליך במצלות ים כל חטאתם

זו מידה טובה להקדוש-ברוך-הוא. שהרי ישראל חטאו מסרם ביד פרעה ושבו בתשובה, למה יעניש את פרעה. וכן סנחריב וכן המן ודומיהם. אין הקדוש-ברוך-הוא מתנחם בלבד לומר: "שבו בתשובה, אם כן לא יהיה להם עוד רעה, אם כן יסתלק המן מעליהם, או פרעה או סנחריב", זה לא יספיק, אלא ישוב עמל המן על ראשו וכן פרעה וכן סנחריב. והטעם להנהגה זו הוא בסוד "ונשא השעיר עליו את כל עוונותם אל ארץ גזרה" (ויקרא ט"ז, כ"ב), ופרושו, שהשעיר נושא עוונות ממש, וזה קשה מאוד, וכי ישראל חטאו והשעיר נושא. אלא המידה היא כך: האדם מתוודה וכוונתו בוידוי לקבל עליו טהרה, כעניין שאמר דוד (תהלים נ"א, ד'): "הרב כבסני מעוניי", וכן הוא אמרנו "מחוק ברחמיך הרבים", אינו מתפלל אלא שיהיו יסורים קלים שלא יהיה בהם ביטול תורה, וזה שאומרים "אבל לא על ידי יסורים רעים", וכך הוא מכוון בהיותו אומר "ואתה צדיק על כל הבא עליי", ממש הוא מקבל יסורים בסבר פנים יפות להתכפר, מפני שיש עוונות שיסורים ממרקים או מיתה ממרקת, וכן היא

המידה, מיד שזה מתוודה בתפלתו, ופירשו בזוהר, בפרשת פקודי (רס"ב, ב'), שהוא חלק סמאל כעין השעיר, מהו חלקו. שהקדוש-ברוך-הוא גוזר עליו יסורים ומיד מזדמן שם סמאל והולך וגובה חובו, והרי נושא השעיר העוונות, שהקדוש-ברוך-הוא נותן לו רשות לגבות חובו, וישראל מתטהרין, והנה הכל יתגלגל על סמאל. והטעם, שהקדוש-ברוך-הוא גזר על עולמו שכל מי שיעשה כן יתבטל, וזה טעם "ואת הבהמה תהרוגו" (ויקרא כ', ט"ו), וכן האבן של מצות הנסקלין והסייף של מצות הנהרגין טעונית קבורה, לבטל מציאותם וכוחם אחר שיגמר דינם. והרי בזה ממש סוד הצלם של נבוכדנצר (דניאל ב', ל"ב-ל"ד), נמסרו ישראל ביד מלך בבל, "ראשה די דהבא", נכנע ההוא רישא, ונמסרו ביד פרס שהן "חדוהי ודרעוהי די כסף", וכן הודחו אלו מפני אלו עד שירדו ישראל ל"רגלוהי מנהון די פרזל ומנהון די חסף". ומה יהיה תכלית הטוב. בסוף הקדוש-ברוך-הוא מעמידם ועושה בהם דין, כדכתיב (דברים ל"ב, כ"ג): "חצי אכלה בס" - "חצי כלים וישראל אינם כלים" (סוטה ט, א'). "באדין דקו כחדה וגוי נחשא - כספא ודהבא וגו'" (דניאל ב', ל"ב). הנה בהתחלה כתיב (שם ל"ד): "ומחת לצלמא על רגלוהי". אין מכל הצלם אלא רגליים, שכבר נתבטל כחם ועברו ראשה ודרעוהי ומעהי, ועם כל זה בסוף "דקו כחדא", עתיד הקדוש-ברוך-הוא להעמיד סמאל והרשעים עושי מעשיו ופעולותיו ויעשה בהם הדין. והיינו - "ותשליך במצלות ים כל חטאתם", ירצה, השליך כח הדין להפיל על ידי אלו שהם מצולות ים, "והרשעים כיס נגרש כי השקט לא יוכל ויגרשו מימיו רפש וטיט" (ישעיה נ"ז, כ'), אלו הם העושים דין בישראל, שישב אחר כך את כל גמולם בראשם. והטעם, מפני שאחר שישראל קיבלו הדין, הקדוש-ברוך-הוא מתנחם אפילו על מה שקדם, ותובע עלבונם, ולא די, אלא "אני קצפתי מעט והמה עזרו לרעה" (זכריה א', ט"ו).

גם במידה זו צריך להתנהג האדם עם חבירו: אפילו שהיה רשע מדוכא ביסורין אל ישנאהו, שאחר שנקלה הרי הוא כאחיד: ויקרב המורדים והנענשים וירחם עליהם, ואדרבה, יצילם מיד אויב, ואל יאמר: "עוונו גרם לו", אלא ירחמהו במידה זו, כדפרשתי.

י - תתן אמת ליעקב

מידה זו היא, שיש לישראל מעלה: אותם הבינונים, שאינם יודעים להתנהג לפנים משורת הדין, והם נקראים "יעקב", מפני שאינם מתנהגים אלא עם הנהגות אמתיות, גם הקדוש-ברוך-הוא יש לו מידת "אמת", שהוא על צד מציאות המשפט והיושר, ואלו הם המתנהגים בעולם ביושר, הקדוש-ברוך-הוא מתנהג עמהם באמת, מרחם עליהם על צד היושר והמשפט.

גם כן האדם צריך להתנהג עם חבירו על צד היושר והאמת בלי להטות משפט חבירו, לרחם עליו באמת, כמו שה' יתברך מרחם על הבריות הבינונים במידת אמת, ולתקן אותם.

יא - חסד לאברהם

הם המתנהגים בעולם לפני משורת הדין כאברהם אבינו, גם הקדוש-ברוך-הוא מתנהג עמהם לפני משורת הדין, אינו מעמיד עמהם הדין על תוקפו אף לא בדרך הישר, אלא נכנס עמהם לפני מן הישר, כמו שהם מתנהגים. והיינו "חסד לאברהם", הקדוש-ברוך-הוא מתנהג במידת החסד עם אותם שהם כמו "אברהם" בהתנהגות.

גם האדם, עם היות שעם כל אדם יהיה מתנהג בצדק וביושר ובמשפט, עם הטובים והחסידיים תהיה הנהגתו לפני משורת הדין, ואם לשאר האדם היה סבלן קצת, לאילו יותר ויותר וירחם עליהם ליכנס עימם לפני משורת הדין שהוא מתנהג בה עם שאר האדם וצריך שיהיו אלו חשובים לפניו מאוד מאוד וחביבים לו והם יהיו מאנשי חברתו.

יב - אשר נשבעת לאבותינו

יש בני אדם שאינם הגונים, והקדוש-ברוך-הוא ... הוא מרחם על כולם.

ופירשו בגמרא (ברכות ז', א'): "וחנותי את אשר אחון" (שמות ל"ג, י"ט) - אמר הקדוש-ברוך-הוא אוצר זה לאותם שאינם הגונים, יש אוצר חנונים, שהקדוש-ברוך-הוא אומר: "הרי יש להם זכות אבות, אני נשבעתי לאבות, אם כן, עם היות שאינם הגונים, יזכו בשביל שהם מזרע האבות, שנשבעתי להם, לפיכך אנהלם ואנהגם עד שיתקנו".

וכך יהיה האדם: אף אם יפגע ברשעים אל יתאכזר כנגדם או יחרפם וכיוצא, אלא ירחם עליהם ויאמר: "סוף סוף הם בני אברהם יצחק ויעקב, אם הם אינם כשרים אבותיהם כשרים והגונים, והמבזה הבנים מבזה האבות, אין רצוני שיתבזו אבותיהם על ידי", ומכסה עלבונם ומתקנם כפי כחו.

יג - מימי קדם

הרי מידה שיש להקדוש-ברוך-הוא עם ישראל: כשתמה זכות אבות וכיוצא, מה יעשה, והרי מצד עצמם אינם הגונים? כתיב (ירמיה ב, א'): "זכרתי לך חסד נעורייך אהבת כלולותיך", ממש זוכר הקדוש-ברוך-הוא ימי קדמונים, אהבה שהיה מקודם, ומרחם על ישראל, ובזה יזכיר להם כל המצוות שעשו מיום שנולדו וכל מידות טובות שהקדוש-ברוך-הוא מנהיג בהם עולמו, ומכולם עושה סגולה לרחם בשבילם. והרי זה מידה כוללת כל המידות כולם כדפרשו באדרא (נשא קל"ד, ב').

כך האדם יתקן הנהגתו עם בני אדם, שאפילו לא ימצא טענה מאלו הנזכרות, יאמר: "כבר היה שעה קודם שלא חטאו, והרי אותה שעה, או בימים קדמונים, היו כשרים", ויזכור להם הטובה שעשו בקטנותם, ויזכור להם אהבת גמולי מחלב עתיקי משדים, ובזה לא ימצא אדם שאינו ראוי להטיבו ולהתפלל על שלומו ולרחם עליו.

עד כאן הגיעו שלוש עשרה מידות שבהן יהיה האדם דומה אל קונו, שהן מידות של רחמים עליונות וסגולתן: כמו שיהיה האדם מתנהג למטה כך יזכה לפתוח לו מידה עליונה מלמעלה, ממש כפי מה שיתנהג - כך משפיע מלמעלה, וגורם שאותה המידה תאיר בעולם.

ולכך אל ילוזו מעיני השכל שלוש עשרה מדות אילו והפסוק לא יסוף מפיו, כדי שיהיה לו למזכרת. כאשר יבוא לו מעשה שיצטרך להשתמש במידה אחת מהן, יזכור ויאמר: "הרי דבר זה תלוי במידה פלונית, איני רוצה לזוז ממנה, שלא תתעלם ותסתלק המידה ההיא מן העולם". (תומר דבורה פרק ראשון)

פרק ט"ו - פעולות הטבה לזולת כדרך לקניית אהבת ישראל

"אם חפץ אתה להידבק באהבת חברך, הוי נושא ונותן בטובתו". (ד"א זוטא פ"ב)

"כי התנועה החיצונה מעוררת הפנימית. (מסילת ישרים פרק ז').

א - "פעולות של הטבה"

כתב בספר ה"חנוך" (מצוה ט"ז):

"דע, כי האדם נפעל כפי פעולותיו, וליבו וכל מחשבותיו תמיד אחר מעשיו שהוא עוסק בהם, אם טוב ואם רע. ואפילו רשע גמור בליבו וכל יצר מחשבות ליבו רק רע כל היום, אם יערה רוחו וישים השתדלותו ועיסקו בהתמדה בתורה ובמצות אפילו שלא לשם שמים, מיד ינטה אל הטוב, ומתוך שלא לשמה בא לשמה, ובכח מעשיו ימית יצר הרע, כי אחרי הפעולות נמשכים הלבבות.

כי ידוע ואמת, שכל האדם נפעל כפי פעולותיו, כמו שאמרנו, ועל כן אמרו חכמינו זכרונם לברכה: רצה הקדוש-ברוך-הוא לזכות את ישראל, לפיכך הרבה להם תורה ומצוות, כדי להתפיס בהן כל מחשבותינו ולהיות בהן כל עסקינו להטיב לנו באחריתנו, כי מתוך הפעולות הטובות אנחנו נפעלים להיות טובים וזוכים לחיי עד.

כל עיסוק בטובת הזולת מעורר באדם טבע להטבה, ויש ללמוד מרבי ישראל סלנטר שהשתדל והתאמץ להיטיב לאדם כאשר היה לו חשש לקפידא או לטינה כלפי מי שהוא, כמתואר בספר "תנועת המוסר" (חלק א' עמ' 378):

"לשיא עצמת ההטבה, הגיע רבי ישראל ביחסו לאנשים שהעליבו אותו או הרעו לו. במקרה שאחד היה גורם לו צער, לא היה נח עד שהיה מוצא הזדמנות לגמול לו חסד ונחת רוח ולשלם לו טובה תחת רעה. תלמידיו ידעו לספר כמה מעשים נפלאים שקרו לו עם אנשים שהצרו לו ודרכי הנהגתו עמהם, ויש מהם אשר הגיע הדם גם לאזנינו".

ב - פעולה חיצונית של הטבה הופכת משונא לאוהב \ סיפור

כשדרש רבי ישראל מסלנט פעם באחד מבתי הכנסיות בוילנא, נדמה לגבאי שרבי ישראל מכוון כנגדו בדברי תוכחתו והרגיש את עצמו נפגע. הוא התנפל על רבי ישראל באמצע דרשתו והחל לבזותו ולחרפו. רבי ישראל לא השיב כלום והמשיך בדרשתו. הגבאי התקצף עוד יותר, ואחרי שהריק את כל מלאי גדופיו, עזב תוך מחיאת דלת חזקה את בית הכנסת. לתמהונו של הקהל ירד רבי ישראל פתאם במרוצה מהבמה, ורדף אחרי הגבאי. כשהשיגו, הוציא ממחטה מכיסו והתחיל למחות את הזעה מעל פני הגבאי, באומרו בחן ובחיבה: ניחא שכבודו כועס עלי, אבל הרי הוא מזיע כל כך, והיאך הוא יוצא לעבר הרוח ומסכן את בריאותו? הגבאי

התרגש מאוד, כמובן, מהמעשה הזה, ואחרי שרבי ישראל שידלו בדבריו שלא הכירו כלל ולא כיוון לו כלום - נתרצה לו ודבק בו בקשרי אהבה.

ג - ספור נוסף לרעיון הני"ל

פעם נסע רבי ישראל ברכבת מקובנא לוילנא. כדרכו, נסע יחידי בלי מלווים, והיה לבוש כאחד העם. על ידו ישב אברך אחד, שחזותו הוכיחה עליו שזה עכשיו ירד מעל שלחן חותנו, והתריס כנגדו כל הזמן בתלונות ותרעומות. כשרבי ישראל הצית סיגריה, התחיל להתרעם שאינו יכול לסבול את העישון. למרות שקרון זה היה מיוחד למעשנים, ביקש רבי ישראל את סליחתו וכיבה את הסיגריה. אחרי רגעים מועטים, מצא האברך שוב מקום להתלונן על רבי ישראל בדבר האשנב הפתוח. רבי ישראל, אחרי שהצטדק בנחת שלא הוא פתח את החלון, קם וסגרו.

כשהגיעה הרכבת לוילנא, יצא קהל רב לקראת רבי ישראל להקביל את פניו בכבוד רב. כשהאברך נודע, שאותו האיש שהעליבו והרעימו הוא רבי ישראל מסלנט - חשכו עיניו. כל הלילה נדדה השנה מעיניו. למחרת בבקר, הלך לאכסנייתו של רבי ישראל לבקש סליחתו. טרם הספיק לפצות פיו, הקדימו רבי ישראל בסבר פנים יפות, ביקשו לשבת ושאל לשלומו, האם כבר נח מעמל הדרך. קבלת פנים נאה זו הדהימה את האברך. הוא פרץ בבכי והתחיל להתחנן לפניו שיסלח לו. רבי ישראל נחם אותו ושדלו בדברים שלא יצטער, ושאין אדם עומד על דבר אלא אם כן נכשל בו.

כשרבי ישראל נודע מפי האברך, שהוא בא לוילנא להשיג "קבלה" לשחיטה, הביע את רצונו לפעול לטובתו, הוא לקחו תכף אל חתנו רבי אליהו אליעזר, שהתאכסן בביתו, ובקשו לעזור לו. כשרבי אליהו אליעזר תהה על קנקנו ומצאו ריק, ניחם אותו רבי ישראל, תלה קלקלתו בעמל הדרך, והציע לפניו לבוא בעוד ימים אחדים. כשרבי ישראל ראה, שאין אותו אברך שב אליו, המציא את עצמו לפניו, מצא לו שוחט מבהק שילמדנו הלכות - שחיטה ובדיקה, וסיפק לו למשך אותו זמן את כל צרכיו. לא עברו ימים מרבים, ואותו אברך השתלם לשוחט מומחה ומוסמך מכמה רבנים גדולים, ורבי ישראל לא הירפה ממנו, עד שהושיבו - בקהילה הגונה.

ד - ההשתדלות בהטבת הזולת מגדילה את הקשר והאהבה

ההקרבה למען הזולת יוצרת קשר עימו ואהבה אליו. גם אודות אהבת ה' המצויה בעם ישראל נאמר כי שרשה הוא במסירות הנפש של ישראל, והיא המעוררת את האהבה של ישראל לאביהם שבשמים, וכך נתבאר במכילתא (שמות פרק כ'): :

י "לאוהביי - שאלו ליהודי על מה אתה יוצא ליהרג? על - שמלתי את בני, על מה אתה יוצא להיצלב? על שאכלתי מצה בפסח, על מה אתה יוצא ללקות מאה בפרגול? על שנטלתי לולב בסכות, המכות האלה הם שאיבהוני עליו" - מסירות הנפש של עם ישראל אינה רק סיבה לאהבת ה' אותנו, אלא גם סיבה לאהבתנו אותו.

תכונה זאת מוטבעת אפילו בבעלי חיים. בהמה טהורה אשר סובלת בגין ילדיה, מתחזק הקשר שלה עמהם, וכך נאמר בגמרא (שבת קכ"ח, ב'): :

"אמר רשב"ג, מרחמין היינו על בהמה טהורה ביום טוב היכי עביד. אמר אביי, מביא בול [מלא אגרוף] של מלח ומניח לה בתוך הרחם, כדי שתזכור צערה ותרחם עליו". היסורין של הלידה לא זו בלבד שאין מרחקים את האם מבנה, אלא אדרבא, הם גורמים לשיבת האם אל בנה אחרי שעזבה אותו. גם האדם המתמסר ומקריב למען זולתו - סופו שיאהבנו. עובדה זו מוכחת מאמהות היולדות בצער באופן טבעי וללא אמצעי הרדמה המתקשרות מיד לילדיהן. לעמת זאת אמהות שלא ילדו בצער, כגון שהרדימו אותן בעת הלידה, הקשר עם הילוד מתחיל מספר ימים מאוחר יותר.

לכן הרוצה להגיע לדרגת אהבת ישראל, עליו למסור נפשו עליהן. (י"אהבת ישראל")

ה - הנהגות הטבה

ובאיזה דרך יגיע האדם לאהבת כל אדם - אשכילך ואורך הדרך. הוא, שיעזור בנפשו ובממונו כפי יכולתו.

העוזר בנפשו הוא - שישרת לכל אדם, הן עני הן עשיר, ויטרח עבורם. העוזר בממונו הוא - שילוה לעשיר בעת הצטרכו למעות, וכן לעני ילוה בעת דחקו, וכן יפקדהו במתנה כפי כחו, ולקצת עיתים ישלח מנות ודורונות גם לעשירים, ויהא וותרן בשלו.

אם יהיה לו עסק עם בני אדם, יהיה כל משא ומתן שלו בנאמנות, ואל יקפיד בדבר מועט על חבירו. לעולם יהיה חפץ שחבירו יהנה ממנו, ואל ישתדל הוא להנות מחבירו, ויהיו דבריו בנחת עם כל בני אדם. בישהו אדם - אל יבישהו. הטעהו אל יטעהו. יסבול על צווארו עול העולם, והוא

לא יכביד עליהם. ולא יתקוטט עם בני אדם, ויקבל כל אדם בשמחה ובסבר פנים יפות, כי הסברת פנים תחזק האהבה.

וישא ויתן עם חבירו בטובתו, וינחם כל אדם מעצבו ומדאגתו. אם גילה לו אדם סוד, אל יגלהו אף אם יכעיסהו, ולא ידבר על אדם רע, ולא ישמע שידברו רעות על אדם, ולעולם ישתדל למצוא זכות על בני אדם במקום שאפשר להיות, ובזה יזהר ביותר, ואז יהיה אהוב לכל, ויכבד כל אדם במעשיו ובדבוריו, ולא יתגאה על שום אדם, אך יכנע תחת כל אדם, ובכל יכוון לשם שמים. (ארחות צדיקים)

פרק ט"ז - התחזקות באמונה - מסלקת הקינאה ושנאה

שרש השנאה - הקינאה. והדרך להתמודד נגדה - ההתבוננות שהכל מאיתנו יתברך והוא נתן לכל אדם את העושר וההצלחה, ואם כן, אין סיבה לקינאה (חפץ חיים, אהבת ישראל)

א - סיבות הגורמות לשנאה, ופתרון - אמונה

השל"ה הקדוש (שער האותיות אות ב) באר את הסיבות לשנאת חינם:

"והשנאה הזאת אשר בלב, נקראת שנאת חינם, כי על עסקי חינם וקינאה לבד נכנסת בלבו של אדם, והיא הקשה שבכלם, כי תרתי אית ביה לגריעותא - הקינאה שמוציאה את האדם מהעולם, והשנאה אשר בלב, ועל זה נאמר "בכל לבבך", כי לא לבד חייב האדם להיזהר שלא ידבק בו מאומה [בהאדם] מן הרע הזה, אמנם צריך אף לאהוב את האדם בליבו ולהרחיק ממנו שמץ קינאה ותחרות, וזו היא האהבה שבלב.

עוד יש שנאה אחרת, והיא - שהאדם שונא לחבירו לא מפני קינאה או תחרות, אלא מפני רוע המידות אשר בנפש המתעורר. כי כמו שהטבע נותן שאהבה נופלת בין הדומים, כן כשלא ידמו יחד האנשים במידותיהם

ובזמניהם יפול ביניהם שנאה, וזו אינה קשה כראשונה, אמנם קשה לתקן, ולכן אנו מוזהרים להתרחק ממנה, לפי שנאמר "בכל נפשך", והיינו, אף על פי שחברך אינו שווה במידות כנפשך, חייב אתה לסבול אותו ולאהוב אותו בעבור ה' שככה בראו.

המין השלישי מהשנאה היא הבאה מחמת דררא דממונא, וזהו שנאמר "בכל מאודך", ובזו השנאה גם כן אותה הנופלת בין בעלי האומנות, שכל אמן שונא בני אומנותו, וכשיחשב הבעל אומנות שהכל מאת ה' - העושר והכבוד ואין אדם נוגע במה שמוכן לחבירו, ולא ישנא לבעל אומנותו, אדרבה, יאהב אותו מפני הידמותו אליו". ("אהבת ישראל")

והנה הוא פשוט שהפתרון לכל הסיבות הנזכרות לעיל הגורמות שנאה, פתרון - האמונה. כי האדם המקנא, שורש סיבת שינאתו: מדוע חברי הצליח ואני לא, הלא אנו באותן תנאי יכולת? שהרי זה פשוט שאדם כפרי פשוט ומגושם לא יתקנא בחתן המלך לאמר, מדוע אני לא זכיתי בבת המלך, כיון שיודע שאין בו כלל את תנאי היכולת להיות מתאים לחתן המלך, וממילא הקינאה ממנו והלאה. ואימתי אדם מקנא? כשמרגיש שהוא באותם תנאי היכולת של חבירו ובכל זאת חבירו מצליח והוא לא, ואז מתעוררת אצלו השנאה. אולם המאמין בה' ויודע שתנאי היכולת אינם כלום, לא מעלים ולא מורידים, וכל הצלחת חבירו אינה מפאת תנאי יכולתו, אלא מפני שכך גזר ה', ואף שהוא עם אותם תנאי יכולת יתכן ורחוק הוא מהצלחת חבירו לא פחות מאותו כפרי שרחוק מבת המלך - לא היה מקנא כלל, בהיותו מאמין שתנאי יכולת אינם כלום. התבונן היטב ויועיל לך הרבה.

פרק י"ז - בגנות המחלוקת

נביאים ניבאו, וחכמים חכמו ויוסיפו לספר רעת המחלוקת ולא הגיעו לתכליתה, לכן שינאו אותה, נוסו מפניה והתרחקו מכל אוהביה ורעיה, וגם אל כל שאר בשרכם שהוא אוהב מדנים, התנכרו ורחקו קירבתם פן תיספו בכל חטאתם. (רמב"ם, באגרת לבנו)

א - בעלי מחלוקת - הקשים שבחמשה מיני ערב

רב

באבן שלמה (פרק י"א, אות ח') כתב: חמשה מיני ערב רב יש בישראל:

א. בעלי מחלוקת ולשון הרע ב. בעלי תאוה. ג. הצבועים שאין תוכם
כברם. ד. הרודפים אחר הכבוד לעשות להם שם. ה. הרודפים אחר
הממון, ובעלי מחלוקת הם גרועים מכולם והם נקראים עמלקים, ואין
בן דוד בא עד שימחו מן העולם, וכל מחלוקת שלא לשם שמים, הוא
מערב רב הקופצים להורות וליטול עטרה, כמו שנאמר: "ונעשה לנו שם"
וכו'. (ת"ז מ"ו ע"ב)

ב - פרי המחלוקת

בספר "חפץ חיים", בחלק שמירת הלשון (שער הזכירה פרק ט"ו) כתב בשם
צוואת הרמב"ם, וזה לשונו: נביאים ניבאו וחכמים חכמו ויוסיפו לספר
רעת המחלוקת ולא הגיעו לתכליתה.

וכתב שם ה"חפץ חיים": מלבד עוון העצמי [של מחלוקת] שהוא עוון פלילי,
עוד הוא סיבה עצומה לבוא על ידי זה לכמה עוונות חמורין, דהיינו,
לשנאת חנם ולשון הרע, ורכילות, וכעס, ואונאת דברים, והלבנת פנים,
ונקימה ונטירה, וקללות חנם, ולקפח פרנסת חבירו, ופעמים גם לחילול
השם, חס וחלילה, שעווננו גדול עד למאד, וגם מצוי לבוא על ידי זה
לאיסור חנופה, שבזה מושך אליו אנשים למחלוקתו, וגם לידי ליצנות,
להתלוצץ על הצד שכנגדו, ולמשוך בזה אנשים לעצתו. ואפילו אם
מתחילה לא נתכוון כל כך לרעה, אף על פי כן, לבסוף לא ינקה מעוונות
הנוכרים לעיל, כאשר בדוק ומנוסה לכל היודע בטיב העולם.

ותחבולה אחת יש בזה ליצר הרע אשר בזה ינצח אף את האדם השלם,
כי יכניסו רק למידת הכעס והניצחון, ואז כל המעקשים יהיו לפניו
למישור, כי היצר הרע יראה לו אחר כך התרים רבים. ומלבד שירשהו
לדבר לשון הרע ורכילות, וגם אונאת דברים, והלבנת פנים וכדו', עוד
יזרזו היצר, שעל אנשים כאלו אסור לרחם, ומצוה לרדפם בכל מיני
רדיפות. שנו רבותינו: ארבעה נקראו רשעים - הפושט יד על חבירו
להכותו, אף על פי שלא היכהו, והלווה ואינו משלם, ומי שיש בו עזות
פנים ואינו מתבייש לפני מי שהוא גדול ממנו, ומי שהוא בעל מחלוקת.
וזהו כוונת חכמינו זכרונם לברכה באבות, ואל תהי רשע בפני עצמך. עד
כאן לשונו.

וּכְתַב רַשׁׁי בַּפְּרֶשֶׁת כִּי תִצָּא (כ״ה, י״א) עַל הַפְּסוּק ״כִּי יִנְצוּ אַנְשֵׁים יַחַדְיוֹ״ : סוּפֵךְ לְבוֹא לְיַדֵּי מַכּוֹת, כְּמוֹ שְׁנֵאמַר : ״מִיד מִכְהוֹ״, אִין שְׁלוֹם יוֹצֵא מִתּוֹךְ מִצּוֹתָא [מְרִיבָה].

בַּגְּמָרָא חוֹלִין (דף ט׳, ע״א) אֵיתָא : אִמַר רַבִּי אֵילְעָא, אִין הָעוֹלָם מִתְקִיִּים אֵלָא עַל מִי שְׁבוּלָם פִּיּוּ בִשְׁעַת מְרִיבָה.

וּכְתַב בַּסְפֵּר ״אַרְךְ אִפִּים״ (סִימָן א׳, אוֹת כ״ד) : וְעַצֵּם רַעַת עוֹוֹן זֶה אִין לְשַׁעַר, וְכַדְאֵיתָא בִּילְקוּט שְׁמַעוֹנִי (פְּרֶשֶׁת קֶרַח) : בְּעַלֵּי מַחְלוּקַת אִין מִתְקַבְּלִין בְּתִשׁוּבָה. וְאִמְרוּ חֲכָמֵינוּ זְכוּרֹנָם לְבִרְכָה (ד״א זוּטָא פ״ט) : בֵּית שֵׁישׁ בּוּ מַחְלוּקַת - סוּפוּ לִיחְרַב, בְּעִיר - שְׁפִיכוֹת דְּמִים בְּעִיר, בְּבֵית הַכְּנֶסֶת - סוּפוּ לִיחְרַב, וְיֵשׁ אֹמְרִים סוּפוּ לְהַתְּפֹזֵר. שְׁנֵי תַלְמִידֵי חֲכָמִים הַדְרִים בְּעִיר אַחַת, אוּ שְׁנֵי בְּתֵי דִינִין וּבִינֵיהֶם מַחְלוּקַת - סוּפֵן לְמוֹת, וְעַל יַדֵּי מַחְלוּקַת נִאֲבָדִין אִפִּילוּ יוֹנְקֵי שְׁדִיִּים, מָה שְׁאִין כֵּן בְּשֵׁאר עוֹוֹנוֹת.

וְכֵן כְּתַב רַשׁׁי בַּפְּרֶשֶׁת קֶרַח (ט״ז, כ״ז) : בָּא וְרָאָה כְּמָה קֶשֶׁה הַמַּחְלוּקַת, שְׁהָרִי בֵּית דִּין שֶׁל מִטָּה אִין עוֹנְשִׁין אֵלָא עַד שִׁיבִיא בִּי שְׁעָרוֹת וּבֵית דִּין שֶׁל מַעְלָה עַד כִּי שְׁנָה, וְכֵאֵן אֲבָדוּ אִף יוֹנְקֵי שְׁדִיִּים.

ג - מְדַבְּרֵי הַרְמַב״ם אוֹדוֹת רַעַת הַמַּחְלוּקַת

וּכְתַב הַרְמַב״ם בְּאִיגְרַת לְבָנוּ הַרְבֵּי רַבִּי אַבְרָהָם זְכוּרֹנוּ לְבִרְכָה : אֵל תִּשְׁקָצוּ אֶת נַפְשׁוֹתֵיכֶם בְּמַחְלוּקַת הַמַּכְלָה הַגּוֹף וְהַנֶּפֶשׁ וְהַמְמוֹן, וּמָה נִשְׁאָר עוֹד?! רְאִיתִי לְבָנִים הַשְּׁחִירוּ, וּפְחוֹת נִיפְחוּ, וּמִשְׁפָּחוֹת נִיִּסְפְּחוּ, וְשָׂרִים הוֹסְרוּ מִגְדוּלְתָם, וְעֵיירוֹת גְּדוּלוֹת נִתְעַרְרוּ, וְקְבוּצִים נִפְרְדוּ, וְחֲסִידִים נִפְסְדוּ, וְאַנְשֵׁי אִמוּנָה אֲבָדוּ, נִיקְלוּ וְנִתְבָּזוּ, בְּסִיבַת הַמַּחְלוּקַת. נְבִיאִים נִיבְאוּ וְחֲכָמִים חֲכָמוּ וּפִילוֹסוֹפִים חִיפְּשׁוּ, וְיוֹסִיפוּ לְסַפֵּר רַעַת הַמַּחְלוּקַת וְלֹא הִגִּיעוּ לְתַכְלִיתָהּ. לְכֵן שִׁינְאוּ אוֹתָהּ, נוֹסוּ מִפְּנֵיהָ וְהִתְרַחְקוּ מִכָּל אוֹהֶבֶיהָ וְגוֹאֲלֶיהָ וְרַעִיָּה, וְגַם אֵל כָּל שְׂאָר בְּשָׂרְכֶם - אוֹהֵב מְדָנִים, הַתְּנַכְרוּ וְרַחְקוּ קֶרְבָּתְכֶם מִן תִּיִּסְפוּ בְּכָל חֲטָאֵתְכֶם. הַתְּפָאָרוּ בְּסַבֵּל, כִּי הִיא הַגְּבוּרָה הַיִּשְׂרָאֵלִית וְהַנְּצַחוֹן הָאִמִּיתִי, כִּי בְּבִקְשְׁכֶם הַנִּקְמָה, שְׁמָא לֹא תִשְׁיָגוּהָ, וְתַחֲלוּ לְבַבְכֶם בְּתוֹחֶלֶת מְמוֹשְׁכָה, וְשְׁמָא תוֹסִיפוּ עַל בּוֹשְׁתְּכֶם חֲרָפָה כְּגוֹלֵל אֲבָן אֵלֶיּוֹ תִשׁוּב. וְאִם תִּשְׁיָגוּהָ, הִנֵּה חֲטָאֵתְכֶם לָהּ.

וְדַעוּ אֲשֶׁר תִּמְצָא אֶתְכֶם : שְׁנָאָה, בְּלָבוּל הַשְּׁכָל, טְרוּד הַשִּׁינָה, בְּלָבוּל פְּעוּלָה, גִּילוֹי מוֹמִים, לֵב נוֹקֵם, חוֹטָא וּמַחְטִיא, חֲרֻטָה בְּאַחֲרִית. לְכֵן תִּכְיִרוּ מַעֲלַת הַסַּבֵּל, וְהֵייתֶם קְדוּשִׁים בְּעֵינֵי אוֹיְבֵיכֶם. וְהִתְקַדְּשֶׁתֶם, וְתִתְחַרְטוּ מִזִּיקֵיכֶם, וְתִגְדַּל נַפְשְׁכֶם בְּעֵינֵיהֶם, וְיִשׁוּבוּ וְיִטִּיבוּ לִיבְסָם אִם הֵם אֲנָשֵׁי לֵבָב. וְאִם הֵם אֲנָשֵׁי בְּלִיעַל, יִכְאֲבוּ וְיִצַר לָהֶם עַל אֲשֶׁר לֹא תִתְבָּזוּ עִימָהֶם לְעִשׂוֹת כְּמוֹהֶם, וְתִימְלְכוּ עֲלֵיהֶם בְּכַתֵּר הַמוֹסֵר.

תתנהגו בענוה, כי הוא סולם לעלות למעלות הרמות, ועימה לא תצטרכו לסבול. דעו כי אין עדי כענוה. הנה רבן של נביאים לא נתיחס על כל מדותיו כמו על הענוה. שימו מחסום לפיכם ורסן ללשוונכם וכו', עד כאן לשונו
הקדוש
והטהור.

ד - מחלוקת קשה מעוון עבודה זרה

כתב בספר "שני לוחות הברית" בשער האותיות (אות ב' "בריות"), וזה לשונו: הרעה הגדולה שבעולם היא המחלוקת, שהיא קשה מעבודה זרה, כמו שאמרו רבותינו זכרונם לברכה, דורו של אחאב היו מנצחים במלחמותיהן אף שהיו עובדים עבודה זרה, מפני שהיה חיבור ושלוש ביניהם, ודורו של שאול היו מנצחים במלחמה אף על פי שלא היה בהם חטא, מפני שהיו דילטורין מחרחרי ריב ביניהם. וסוד העניין, כי אנחנו "כנסת ישראל" מיוחדים בסוד האחד האמיתי, וכשיש מחלוקת, אז, חס וחלילה, יש חלוקה ופירוד למעלה וקיצוץ בנטיעות. ואיסור מחלוקת הוא במשהו, כי מניצוץ אחד של אש יתגדל המדורה, בר מינן, אש הוא, עד אבדון תאכל, וכהא דאמרו רבותינו זכרונם לברכה בסנהדרין על הפסוק "פוטר מים ראשית מדון" - האי תגרא דמא לצנורא דמיא - הריב דומה לצינור מים שנפרץ, שמחור ופירצה קטנה לבסוף נהיה חור ופירצה גדולה.

ה - רמז נפלא באותיות "מחלוקת"

כתב השל"ה הקדוש: ושמעתי משארי, הגאון המופלג כבוד מורנו הרב רבי פנחס סג"ל זכרוננו לברכה, כי דבר זה רמוז באותיות של תיבת מחלוקת. כיצד? מ יש לה רק פתיחה קטנה מלמטה, כך הוא רמז לתחילת המחלוקת שמתחלת בקטן בתחילתה. אחר כך מתרבה ונעשה פתח פתוח כמו ח, אחר כך מתלהב אש המחלוקת עד למעלה, זהו אות ל מגדל הפורח, אחר כך יורד למטה עד התהום זהו אות ק, הרי הוא ברום רקיע ובעמקא דארעא, אחר כך נמשך משך זמן גדול ויש לו מעמד, וזהו צורת ת, יש לה שני רגלים, ואות ו המפסיק, זה משענת המטה אשר בידו להחזיק המחלוקת, אבל זה המטה מתהפך לנחש. על כן, מי שמצפה להיות זוכה לראות פני שכינה, ירוץ מזוהמת הנחש וירחיק ממחלוקת אפילו ממעוט קמא. ומה לי להאריך בגנות המחלוקת, כי כל הספרים מלאים

מזה.

ו - ויתר הקדוש-ברוך-הוא על עוון עבודה זרה ולא ויתר על עוון המחלוקת ושנאת חינם

נקוט האי כללא בידך, כי עוון מחלוקת יותר קשה מעוון עבודה זרה, כמו שמצינו באחאב ושאול. עוד אמרו רבותינו זכרונם לברכה: בגי' מקומות ויתר הקדוש-ברוך-הוא על עבודה זרה ולא ויתר על המחלוקת. ראשונה - בימי דור אנוש בו התחילו לעבוד עבודה זרה, שנאמר: "אז הוחל לקרוא בשם ה' ", ובשביל שהיו ביניהם שהיו גוזלין וחומסין זה את זה לא ויתר להם, שנאמר: "כי מלאה הארץ חמס" וגו'.

שניה - בדור המדבר כשבאו ישראל לידי מעשה העגל, מחל להן הקדוש-ברוך-הוא, אבל כשהיו באין למחלוקת לא ויתר להן הקדוש-ברוך-הוא, שבכל מקום שאתה מוצא "וילנו" של מחלוקת, אתה מוצא שם מכה גדולה, מנא לך? ממחלוקת של קורח. שלישית - פיסלו של מיכה, מתוך שהיה שלום ביניהם נתן להם ארכא, שנאמר (שופטים י"ח, ל'): "ויקימו להן בני דן את הפסל ויהונתן בן גרשם בן מנשה וגו' היו כהנים לשבט הדני עד יום גלות הארץ", אבל כשנחלקו השבטים על שבטי יהודה ובנימין ולא היה ביניהם שלום, נעשו אלו פרענות לאלו. כשהיו אלו חוטאין היה הקדוש-ברוך-הוא מביא אלו ופורעים מהם, שנאמר (דברי הימים ב' י"ג, י"ז): "ויכו בהם אביה ועמו מכה רבה ויפלו חללים מישראל חמש מאות אלף איש בחור", וכשחטאו שבט יהודה ובנימין, באו עשרת השבטים ופרעו מהן, שנאמר (דברי הימים ב' כ"ח, ו'): "ויהרג פקח בן רמליהו ביהודה מאה ועשרים אלף ביום אחד". עד כאן.

ובודאי הגרוע שבישראל היה מוכן לסבול ארבע מיתות קדם שיעבוד עבודה זרה, ואיך לא יכבוש את עצמו מלעשות מחלוקת שהיא קשה מעבודה זרה, ואמר רבה: "כל המעביר על מידותיו, מעבירין לו על כל פשעיו". על כן, לא זו בלבד שלא יצטער על דבר הנעשה לו להחזיק במחלוקת, אדרבה, ישיש וישמח שבה לידו דבר זה לקיים להעביר על מידותיו, וההוא חסידא, כל אימת דהוה סליק לפוריא, הוה אמר: שרי ליה, מחול ליה, כל מאן דצער לי. תרגום: אותו חסיד, כל אימת שהיה עולה על מטתו, היה אומר: שרוי לו, מחול לו, לכל מי שצער אותי. (דרכי שלום)

ז - גדול השלום

רבי אומר: גדול השלום, שאפילו ישראל עובדים עבודת כוכבים ושלום ביניהם, אמר המקום, כביכול איני יכול לשלוט בהן כיון ששלום ביניהם, שנאמר (הושע ד', י"ז): "חבור עצבים אפרים הנח לו", אבל משנחלקו, מה

הוא אומר (שם י', ב'): "חלק ליבם עתה יאשמו". הא למדת, גדול השלום ושנואה המחלוקת. (בראשית רבה, פרשה ל"ח)

ואמרו (מגילה ל"ח), שאחר ברכת כהנים חתם בשלום, שאם אין שלום, כל הברכות אינם כלום.

ונראה טעם לזה - שהקדוש-ברוך-הוא דן את האדם על פי מידותיו, וכמו שנאמר (ראש השנה י"ז): הואיל ולא מוקים במיליה, לא תקימו בהדיה [כלומר, אדם שלא מקפיד על המכעיסים ומקניטים אותו - גם מן השמים לא מקפידים להענישו]. ואם כן, כשהוא יש לו שלום עם הכל, גם למעלה אין רשות למקטרגים לקטרג עליו, כי מקטרג הוא קורא ואוהב תגר, וסניגור שונא תגר, וכשם שישראל זה למטה שונא תגר, גם למעלה אין רשות למקטרג לקטרג.

אמר מעתה: זהו מעלת השלום, שאין מקטרגים למעלה, ובזה מתקימים הברכות, וכמו כן להפך - אם הוא מברך ומחזיק במחלוקת, מעורר קטיגוריא למעלה, ותרחק ממנו ברכתו אשר נתברך בה.

וזהו דקדוק רבי שמעון בן חלפתא (שילהי עוקצין), לא מצא הקדוש-ברוך-הוא כלי מחזיק ברכה אלא השלום, שנאמר (תהלים כ"ט): "ה' עז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום" - מחזיק ברכה דייקא, שהשלום גורם שהברכות יתקיימו. (דבש לפי)

"אל תראי תולעת יעקב" וגו' (ישעיה מ"א, י"ד) כלומר, כמו שהתולעת אין כוחה אלא בפיה, והיא לה מפץ וכלי מלחמה לעמוד נגד הרים חזקים ומצוקים לשחקם הדק, כן ישראל, יש כח בתפלתם לעמוד נגד כל הקמים עליהם, ולדחות כל אבן נגף מהם יותר מבכלי קרב. ועל זה אמר (שם): "תדוש הרים ותדק וגבעות כמץ תשים, תזרם ורוח תשאם" וגו'. וזה מה שידמה אותנו לתולעת ולא לאחת החיות הטורפות - זולת התולעת - שגם כן אין כחם אלא בפיהם.

הורה לנו הנביא בזה דבר גדול, כי כל הנבראים, כח להם לעמוד לעשות מה שעושים כל אחד בפני עצמו, אף בהיותו בודד באין עזר זולתו. לא כן התולעת - אם היא יחידה - אינה כלום, וכחה גדול רק בהתאסף מהם חמרים חמרים, ובתנאי שיהיו כלם ביחד, אזי כל הר גבוה ותלול לא יעמד נגדם, ואין ערך אז לגבורתם. כן אנחנו אין לנו כח, כי אם בהיותנו יחד, אז - אין ערך לגבורתנו, וכמאמר המדרש על פסוק (דברים כט, ט') "אתם נצבים היום כלכם" וגו', משל לעצים דקים חלשים, אם עושים מהם אגדה - חזקים הם, עין שם. (כוכב מיעקב)

והוא מה שאמרו חכמינו זכרונם לברכה (סוף ד"א זוטא): "הואיל ושנאו ישראל את המחלוקת ואהבו את השלום ונעשו חניה אחת, הרי השעה שאתן להם את תורת".

ואיך נעשים ששים רבוא יחידים לכלל אחד מוצק - "לב אחד" - על ידו נעשה ישראל לאיש אחד: "ויחן ישראל".

ועניין שאמרו "בלב אחד" הוא, כי אין די בידידות והנהגה חיצונית, אלא צריך שתהא אהבת כל איש לרעהו ממעמקי הלב, ושלא יהא בלבו שמץ טינה ומחשבה לא טובה על זולתו, כי אם אך ורק יחס של כבוד וחיבה, וכמו שאדם מוצא בעצמו כמה מעלות טובות, בה במידה ימצא בחבירו, ועל ידי זה שמכבד כל אחד את זולתו בלבו, מגיעים ישראל למעלת לב אחד. ("ילקוט אהבת ישראל")

פרק י"ח - מחלוקת בין העדות השונות

כשנשאל ה' חפץ חיים" לסיבת פרוד עדות עדות בעם ישראל, לשם מה ומה תועלת יש בזה? השיב, כמו שלמלכות ישנם חילות שונים: אלו צבא שביבשה, אלו צבא שבים, וכדומה, כן להקדוש-ברוך-הוא חילות חילות שונות יש לו, וכלם טובים המתקנים במעשיהם כל אחד מה שלא יכול חבירו לעשות. ואם כן, מה מקום יש למחלוקת.

א - איזוהי מחלוקת שהיא לשם שמים - שמאי והלל

בספר "מאור ושמש" בפרשת קרח כתב, וזה לשונו: והנה יש לדקדק במשנה, למה לא אמר המשנה, זו מחלוקת "בית שמאי" ו"בית הלל", ולמה נקט "שמאי" ו"הלל"? ונראה דנקט דוקא שמאי והלל לפי ששמאי והלל חלקו לשם שמים דוקא, זה אמר הלכה כך הוא, וזה אמר לא כך, אלא כך הוא ההלכה, ולא היה כונתם לשום פניה בעולם כלל - רק לשם שמים, לאפוקי תלמידיהם, דהיינו בית שמאי ובית הלל, היה בנמצא ביניהם כמה וכמה שכונתם היתה לאיזה פניה, שזה אמר שרבי שלי גדול ביותר ואיש אלקים, וזה אמר שרבי שלי גדול ביותר, והיה מעורב בגאות וגדלות וכדומה פניות אחרות, והגם שהיה קיום למחלוקת שלהם גם כן, זה היה מפני שהיה במחלוקתם מעורב עם אמת, זה נתן קיום להחזיק

המחלוקת שיהיה קיום, אבל כולה לשם שמים לא היה, כי אם מחלוקת שמאי והלל גופייהו שהיה צלול וברור לשם שמים וכו'.

ב - מחלוקת בין החסידיות השונות - עצת היצר היא ואינה לשם שמים

ובספר רחמי האב (אות חסידות) כתב: ושמעתי מרבנו הגאון הקדוש רבנו חיים מצאנז שאמר, אם אשמע מאחד מאנשי שיאמר שדווקא רבו הוא הצדיק ותו לא, אעבירנו משרשו, כי יש הרבה עבדים למלך הכבוד, ואלו היה שלום בין הצדיקים והחסידים, כבר היה בן דוד בא, ולמה יפסול אחד עבודת חבירו ויקפיד אם אחד מחסידיו נוסע אל צדיק אחר? עד כאן לשונו.

ובספר אגרא דפרקא (אות קמ"ה) כתב: אנשים ההולכים בדרכי השם, הגם שזה עבודתו בדרך זה וזה בדרך זה, דהיינו זה ביראה וזה באהבה וכיוצא בהם לאין ערך, אף על פי כן יחויב להיות ביניהם אהבה ואחוה ושלום ורעות. ומעתה בין תבין את אשר לפניך - אם, בעוונותינו הרבים, נתרבתה הקטגוריא בין האנשים אשר קירבת אלקים יחפצון וכו', לא יטיל דופי בקודשי שמים.

ג - אזהרתו של הגאון רבי אהרן ראטה בעניין מחלוקת שבין החסידים

ובספר הצוואה של הגאון הקדוש מרן רבי אהרן ראטה זכר צדיק לברכה זי"ע, בעל מחבר ספר שומר אמונים, כתב (בדף י"ב): והנה עכשיו קרוב להתגלות משיח צדקנו במהרה בימינו אמן, כל כוחו של היצר ליתן פירוד בין הצדיקים ולהתפרד מיחודו של עולם, חס וחלילה, על ידי פירוד הלבבות ודברי תהפוכות ומלשינות בעוונותינו הרבים, כדי לעכב הגאלה, וכו'. והנה בבקשה מכם, שלא תהיו מכתות החסידים לדבר לשון הרע על איזה כת, חס וחלילה, או איזה מין חסידות, חס מלהזכיר מליכך בזה הדרך של הפתאים, וכי זה רצוני, חס וחלילה, להפריד איש מרעהו, חלילה! הלא כל תכלית דרך הבעל שם טוב רק להביא אחדות האמתי להעולם, להיות דבוקים ומקושרים זה לזה. לכן, חס וחלילה מלדבר על איזה מין חסידות, כי אפילו רואים שאינם הולכים בדרך הטובה, חס וחלילה, לא יועיל הדיבור ממילא, ולמה, חס וחלילה, לגרום קטרוגים על שונאי ישראל, ורק יש להיות נכנעים תחת כל הצדיקים ומפרסמים שלא לשנא, חס וחלילה, אפילו אותם השונאים דרכנו, רק אדרבה, לקרנם

ולאהוב אותם וללמד זכות עליהם ולבקש רחמים שלא יענשו, חס וחלילה, כי ישראל הקדושים אין כוונתם, חס וחלילה, להרע, חס מלהזכיר, רק היצר מטעה אותם ומסמא לבבם. ומה יעשו ישראל הקדושים בדור החשוך והמר האחרון הזה, המלא גילולים מכל צד, מהיכן יקחו וישאבו גודל הקדושה, הלא אם בר ישראל מאמין היום הזה שיש בורא עולם, אז בזה כבר חשוב מאוד בשמים, כאשר מאריך בזה הגאון הקדוש מקמרנא ז"ל בספרו "נתיב מצוותיך" (שביל אמונה ו' אות י"ד), וכל שכן אם עוסק עוד בתורת ה' או במצוותיו. לכן, הגם אם נראה שעשה איזה עבירה באילו הדיבורים שדבר עליך, אין לפוסלו, חס וחלילה, בשביל זה, כי ישראל הקדושים מלאים קדושה ומצוות מכל צד ממש, ולכן כל מגמתנו יהא רק לאהוב לכל בר ישראל ולקרב את כל אלו הבאים

ד - אזהרת הרב בעל "התניא" בעניין מחלוקת בין חסידיות שונות הנזכר

ומצאתי בסיעתא דשמיא בספר מאה שערים [שהם אגרות קודש מהגאון הקדוש בעל מחבר ספר שלחן ערוך, הרב רבנו רבי שניאור זלמן מלאדי זצ"ל זי"ע] אגרת ב', וזה לשונו: הנה לא טובה השמועה אשר שמעה אזני, קול ענות אנכי שומע מצעירי הצאן אשר השמיעו במרום קולם ויקומו לצחק, ושתו בשמים פיהם ולשונם תיהלך בארץ לשפוך בוז וקלון על כל תופשי התורה, ויודעים ולא יודעים אשר אינם מהאנשים השלמים איתנו, לאמור כי העדה שלנו לבדה קדושה. חס וחלילה הס מלהזכיר, כי כל העדה כולם קדושים ובתוכם ה', ומדוע תתנשאו על קהל ה'?! ופליאה נשגבה בעיני על העולה על רוחכם להיות מאנשי ותלמידי תלמידי רבותינו הקדושים. [כונתו להמגיד הקדוש ממעזריטש זי"ע והבעל שם טוב הקדוש זי"ע] אחר שבררתם לעצמכם דרך עקלתון ואזליתון בתר איפכא ותהפוכות ממש מן הדרך אשר הדריכוני רבותינו הקדושים, אשר ראשית והתחלת עבודת ה' האמתית היא היות מתלמידי של אברהם אבינו עליו השלום: רוח נמוכה ונפש שפלה בפני כל אדם ממש, כמו שאמרו חכמינו זכרונם לברכה, שמשים עצמו כשירים ממש באמת לאמתו וכו'. ומבלעדי זה לא ירים איש את ידו ורגלו לפתוח פה ולשון מדברת גדלות ה' ורוממותו בגרונו באמת, כל אחד בדמיונות כוזבות, כדכתיב: ממעמקים קראתיך ה' [רוצה לומר דמי שאין לו רוח נמוכה ובדעתו הוא מבזה אנשים שאינם מעדתו, אין לו להתעסק בפנימיות התורה ולדבר בגדולת ה', משום דכל השגותיו הרמות לא תהיינה אלא דמיונות שוא].

ובסוף דבריו כתב: וכל אשר לא ישמע לדברי אלה, עלי להרחיקו מעלי בבל יראה וימצא בגבולנו עד שב ורפא לו. ועל זה באתי לבקש ולחנן מאוד ברחמים רבים, כי זה כל עכוב הגאולה בפרוד הלבבות ומלשינות וכו'.

כתב בספר "פלא יועץ" אות לשון הרע: ידוע רעות הלשון הרע כי רבה, ולכן בכח יגבר איש לעמוד על המשמר, ויעשה עצמו כאילם מלדבר על חבירו מטוב עד רע. וביותר יגדל הכאב על המדברים בגנות משפחה או בגנות בני העיר או בגנות שבט מישראל, כגון ספרדים על אשכנזים, ואשכנזים על ספרדים [או פרושים על חסידים, או חסידים על פרושים, וכל כיוצא בזה - זהו הוספת הגר"ש הומינר זצ"ל].

הוספת המלקט (מחבר ספר "דרכי שלום"): הרבה פעמים הכרעת הדעת נוטה לדון לכף חוב עדה שלמה משום חטאתם של קצתם, כגון להחליט בדעתו שעדה זו לקויה במידה רעה מסויימת או איזה הנהגה רעה, והחלטתו באה לו על ידי שראה או שמע שכמה מהם עושים כך. וזה אין לו שום הגיון, דפשוט הוא דבכל עדה יש צדיקים ובינונים וכו', תלמידי חכמים, יודעי ספר ועמי הארץ, ואי אפשר לשער כמה אחוז מכתות אלו יש בעדה זו או זו. ובלאו הכי אי אפשר לדון היחיד על פי הרוב, אפילו אם היה לפי החלטתו ניכר מהותם של הרוב של עדה מסויימת. ומי שחושב כך, בוודאי עלול לעבור על הרבה איסורי תורה. וכעין זה מצאתי בספר לשון חיים בשם ספר הברית. וזה לשון ה"פלא יועץ" שם: אין לך כל עיר ומשפחה ושבט וכל איש שאין בו בר ותבן, ואין עץ בלא עשן, ואין שלם בכל אלה אלא אחד יחיד ומיוחד יתברך שמו. ומה גם, שאין לכלול ולגנות כל המשפחה או כל העיר בשביל איזה אנשים מהם שנמצאו אשר לא טוב עשו. ("דרכי שלום")

ה - הפילוגים והמחלוקות במחנה הדתי (מה"חפץ חיים")

ה"חפץ חיים" באגרתו התרעם: "צר לי מאוד ממה שנתרבה המחלוקות בישראל, והוא מה שנתחדש מדי יום ויום צדדים וצדי צדדים, והכל בפרהסיא, על ידי שמדפיסים גליונות הרבה לכל צד ומשלחים לכל פינה ופינה, זה פונה ומרבה חתימות לצד שלו ומבזה לצד שכנגדו, וזה להיפך. וראיתי לאחד שכותב - כל המרבה חתימות הרי זה משובח, ואני אומר: שכל המרבה - הוא מרבה מחלוקות בישראל. הכלל, נעשתה כל הגולה כמדורה של אש, שאין לך יום שאין מגיע לידי נגד רצוני עיתונים וגליונות מכל צד ששופך בוז על הצד שכנגדו, ומאד צר לי שגם על ארצנו הקדושה הצליח מעשה שטן, וגם היא נפלה ברשת המחלוקת, ולא אדע מי התיר להם עוון לשון הרע ועוון מחלוקת שהוא עוון גדול ונורא".

ו - מהגאון רבי משה פיינשטיין זכר צדיק לברכה בעניין הנזכר לעיל

גם הגאון רבי משה פיינשטיין בהסכמתו לספר "לשון חיים" כתב. "ובעוונותינו הרבים השטן מרקד בינינו עוד ביותר להרבות שנאה בין אדם לחבירו ובין מפלגה למפלגה אף בין שומרי התורה ומצוות ה' יתברך, בין שנאה פשוטה ובין בשנאה הנלבשת באיצטלא דהלכה, אשר זה כמובן מרחק הגאולה, כיון שבשביל זה גלינו מארצינו ונחרב בית המקדש ועדיין מרקד ביננו כמבואר (יומא ט:)." .

מצבנו החמור כבר חזוי היה מראש, כפי שאנו מוצאים במסכת כתובות (קיב, ב') "דור שבן דוד בא - קטגוריה בין תלמידי חכמים", ופרש ה"עץ יוסף (שם) "שלא יאהבו זה את זה, ולא ידונו איש את אחיו לא לזכות כי אם לחובה ולקטרוג, ועל ידי זה ירבה מחלקת ביניהם, ומזה תפוג תורה וחכמה מהעולם, ועל ידי זה יהיה צירוף אחר צירוף למען ינקו מאלו המידות".

ביותר החמיר המצב כפי שנאמר (סנדרין צ"ז) "ותהי האמת נעדרת", שנעשית עדרים ומסתלקת לה. שמעתי בשם האדמו"ר מקוצק זצ"ל, שכאשר האמת נעשית עדרים ומסתלקת לה, לכל קבוצה יש את האמת שלה ומצב כזה גורם לסילוק האמת. ואכן בזמננו נתרבו כתות, מפלגות שיטות ודעות, וכל אחד אינו מבטל את דעתו בפני דעת של קבוצה אחרת, כיוון שכל אחד סובר שדעתו היא הנכונה ואת הדעות האחרות יש לרדוף.

ז - עיקר עבודת היצר - מחלוקת בין הצדיקים ועובדי ה'

כבר עמד על מצבנו זה בספר "סור מרע ועשה טוב" (מובא ב"לשון חיים", עמ' פ"ה):

על כן, אחי ורעי, תדעו שהחיצונים מתגרים דווקא במידה זאת לעשות פירוד בין החברים הקטנים והקטנים בין הגדולים ובין הצדיקים ועובדי ה', והגויים שרויים בשלוח, ועושה - הסיטרא אחרא שלום ביניהם, ויש להם בדור הזה אחדות מה שלא נהייתה מיום, ובין החברים עובדי ה' מתגרה הסיטרא אחרא, רחמנא ליצלן, ומפריד אלוף, ונהירנא כד הוינא טליא [וזכורני כשהייתי צעיר לימים] בהתנוצץ אור מן תלמידי הבעל שם טוב, מה מאוד הייתי משתוקק ומתאוה ומשתעשע ומדבק נפשי בהם בראותי אהבתם זה לזה ואחדותם לאין חקר, כמבואר בספר הגילגולים - אהבת חברים בין תלמידי האר"י ז"ל הנאות והראוי, ובין בעלי הזוהר -

התנאים ההרים הגדולים ליעלים - כמו נשקו זה לזה בנשיקין ואודין ומפארין אחד לחבירו ואין להאריך, עין בזוהר ויקרא דף ז', ואין לספר ולהאריך במפורסמות. ועתה בעת הזאת היתה המלחמה מן הסטרא אחרא לעשות פירוד ומחלוקת בין החברים בכדי להפריד אלוף, ועושה שלום בין האומות ורשעים ואפיקורסים, למען ענותינו עוד בסבלותינו לעכב את הגאולה מה נאמר ומה נדבר! אמנם, אחי, זה צומח מהעדר האמת, כאומרם: מלמד שתעשה עדרים עדרים בסברות ובחילוקים שונים עדר עדר לבדו, ואין זולתו משיג האמת [מה שנאמר שתעשה האמת עדרים עדרים והולכת לה, היינו שכל אחד ילך לדרכו להי' יתברך כמדמה בשיכלו שזהו הדרך וההליכה הנכונה, ודרך חבירו הוא שקר חס וחלילה, וזהו הולכת לה - לעצמה - והבן (הגהת בנו בעל בני יששכר)].

ובהוספת מהרצ"א לספר הנזכר לעיל אות פ"ג כתב:

וזאת הצמיחה בדורותינו מה שהצמיחה, הן בענייני הגוף, הן בענייני הנפש, שאין לנו הלכה ברורה הליכות עולם לעבודתו יתברך שמו, כי זה פוסל וכו' וזה פוסל וכו', והיצר מסית לכל אחד שעושה כן לשם שמים ובזה עושה נחת ליוצרו, והנה זה גרוע ממחלוקת ההמון עם אשר יש לו מחלוקת בעסקי ממון וכדומה, כי אין לך אדם שאין לו שעה ואיזה זמן פרטי שמהרהר בתשובה על זה, אבל האנשים האלה, בעוונותיהם הרבים, הם רחוקים מתשובה בחושבם שעושים בזה מצוה. (י"אהבת ישראל)

פרק י"ט - הסר כעס מלבך

"והסר כעס מלבך והעבר רעה מבשרך" - וזו היא המידה טובה שבכל המדות. (ספר חסידים ע"ב)

אם הוא מושל ברוחו בשעת כעס - זו אחת מן המידות הנכבדות שבעולם (מאירי עירובין ס"ה, ב')

אמר רבי יונתן: כל הכועס, כל מיני גיהנום שולטין בו, שנאמר: "והסר כעס מלבך והעבר רעה מבשרך, ואין רעה אלא גיהנום וכו'. (נדריים כ"ב)

א - כל הכועס כאלו עובד עבודה זרה

אמרו חכמינו זכרונם לברכה: "כל הכועס, כאילו עובד עבודה זרה". והסיבה לכך פשוטה, שהרי מהי עבודה זרה שעובדים העובדי העבודה זרה? סוברים הם בטיפשותם שהשמש או הירח שהם הפועלים בבריאה הם המשגיחים על ענייני בני אדם, ואינם יודעים שיש בורא לעולם, מלך חי וקיים, שהוא ורק הוא משגיח על הכל, והכל מאיתו יתברך ואין דבר נעשה בעולם מבלתי רצונו.

כן הוא סברת הכועס. כשחבירו מכעיסו ולא עושה את רצונו, במקום שיחשוב שכן רצון ה' שלא יעשה הדבר כפי רצונו או כפי מחשבתו, כי רבות מחשבות בלב איש ועצת ה' תקום. אדם מתכנן לעצמו הרבה דברים, אני אעשה כך או כך, אבקש מפלוני שיעזור לי וכדומה, ואינו מבין שרק עצת ה' היא תקום, ולכן כועס כשלא נעשה רצונו. אבל המאמין שרק עצת ה' היא תקום וכל מחשבותיו ותוכניותיו יתקיימו רק אם רצון ה' בכך, וכן חבירו לא יעשה לבקשתו רק אם יתן ה' בלבו לעשות את בקשתו - לעולם אינו כועס ומקבל באהבה את כל הקורות אותו.

ב - חמר עוון הכעס (מספר הסר כעס מלבד)

כעס הוא מן המידות הרעות אשר ישחיתו העבודה, כי כל מי שיש לו כעס, לא תתישב העבודה בליבו בשעת כעסו, לא ישים אל ליבו לכל מה שיעשה. רק ירבה שבועות ויחלל שם שמים, ויהרוג לרעהו, ויזיק לרעהו, ואפשר בעלות חרון אפו ילך ויעבוד עבודה זרה, או יתאבד ויהרוג נפשו. ועל כן, לא יבטח האדם בעבודתו את ה' אם לא יוכל לכבוש כעסו. (ספר הישר לר"ת, שער ו')

*

הכעס יביאהו אל כל מיני הנקמות וההכאות והרציחות ודומיהן. (מאירי חבור התשובה מ"א, פ"ד)

והנה הכעסן כדאי להחריב עולם מלא, אם יהיה יכולת בידו, כי אין השכל שולט בו כלל. והוא סר טעם ממש ככל החיות. הטורפות, ועליו נאמר (איוב י"ח, ד'): "טורף נפשו באפו, הלמענך תעזב ארץ". והוא קל ודאי לעבור כל מיני עבירות שבעולם, אם חמתו תשיאהו להם, כי כבר אין לו מניע אחר אלא כעסו, ואל אשר יביאהו ילך. (מסילת ישרים י"א)

*

כל מי שהוא כועס, אוולתו נראית וחרפתו נגלית בעיני הבריות, מפני שהכעס גורם לו טירוף הדעת. כעניין שנאמר (משלי י"ב ט"ז): "אויל ביום יודע כעסו", כלומר, באותה שעה שכועס, נודע כעסו ואולתו. משלו חכמים משל, למה הדבר דומה? לקדירה שהיתה נתונה על גבי גחלים, כל זמן שאינה רותחת אין אדם יודע מה שבתוכה. עלתה רתיחתה - הרי היא פולטתה לחוץ והכל רואין אותה. (מעלת המידות, מעלת הרצון)

*

כל הכועס, יצר הרע מתגרה בו וגורם לו לחטוא. כעניין שנאמר (משלי כ"ט, כ"ב): "איש-אף יגרה מדון ובעל חמה רב-פשע". (שם)

*

הכועס - אינו טועם מה שאוכל, אינו משכיל מה שעושה, חיוו ימאסו, גופו נמאס, ישנא לעצמו, ימאסוהו חבריו, בניו ואישתו ירחקו ממנו, יאמר לאביו ולאמו לא ראיתיו ואת אחיו לא ידע, וקלל במלכו ואלקיו. אוי לה למידה שתצטרך תמיד למחילה! וכאשר ימחלו עליה חבריו, כיסתה פניו כלימה. ועל כן אמר שלמה (משלי י"ט, י"א): "שכל אדם האריך אפו ותפארתו עבר על-פשע". ואומר: "כבד ראש ונטל החול, וכעס אויל כבד משניהם". (מדרש שמואל אבות ה' י"ד, בשם הר"א)

*

הכעסן מאבד את חינו בעיני הבריות, והוא שנוא בעיניהם, ומתוך כך אין מעשיו מקבלים בעיני הבריות. ואפילו אם יש בידו תורה ומעשים טובים, אין העולם למדים ממנו. (אורחות צדיקים שער הכעס)

*

מורי האר"י ז"ל היה מקפיד בעוון הכעס יותר מכל שאר עבירות, ואפילו כשהוא כועס בשביל מצוה, וכעניין משה [שכעס במי מריבה, ומלחמת מדין]. והיה נותן טעם לזה ואמר: כי הרי כל שאר העבירות אינם פוגמים, אלא כל עבירה ועבירה פוגמת באבר אחד, אבל מידת הכעס, פוגמת כל הנשמה כולה ומחלפת אותה לגמרי.

והעניין הוא, כי כאשר יכעס האדם, הנה הנשמה הקדושה מסתלקת ממנו לגמרי, ונכנסת במקומה נפש מצד הקליפה. וזה סוד מה שאמר הכתוב: "טורף נפשו באפו" וגו', כי ממש טורף נפשו הקדושה ועושה אותה טריפה, וממית אותה בעת אפו וכעסו, כמבואר בזוהר.

ואף על פי שעושה האדם תיקונים לנפשו, ותשובה מעולה על כל עוונותיו, ומצוותיו רבות וגדולות, הכל נאבדים ממנו לגמרי! לפי שהרי אותה הנשמה הקדושה שעשתה כל המעשים טובים, נתחלפה בטמאה והלכה לו. דצריך שיחזור פעם אחרת לתקן כל התיקונים הראשונים שעשה בתחילה. וכן הוא בכל פעם ופעם כשהוא כועס. נמצא כי בעל הכעס אין לו תקנה כלל, כי תמיד הוא ככלב שב על קיאו, וכו'. (שער רוח הקודש, לרבי חיים ויטל בשם האר"י)

*

מי שהוא בעל כעס, אי אפשר לו כל ימי היותו בעל מידה זו להשיג שום השגה, אפילו אם יהיה צדיק בכל דרכיו, לפי שהוא בונה וסותר את כל מה שבנה על ידי כעסו ומסלק נשמתו הטהורה ועושה את עצמו טרפה. (שער רוח"ק נגיד ומצוה לרח"ו)

*

אי אפשר לאדם להשיג מעלת הקדושה והתשובה עד שיקנה בלבו מידת הענווה יָפָה, ויסלק ממנו מידת הכעס מכל וכל.

וכמה שיטרח להשיג הקדושה, הנה כאשר יכעס, ברגע יסתלק הכל, ונמצא כל מה שטרח הוא לריק ולהבל. וכאשר יחזור בתשובה ויטרח שוב להתקדש, הנה אם יחזור ויכעס, הרי מאבד שוב עמלו, ואין לדבר סוף. מה שאין כן בשאר עבירות, אינם טורפים ועוקרים את הנפש, רק פוגמים אותה. ובתיקון יחידי של אותה עבירה יסיר הפגם ההוא. אך בקלקול הכעס, צריך תיקונים רבים להחזיר נשמתו הקדושה הנטרפת ממנו. (שם, וראשית חכמה שער ענוה, ג')

*

לב האדם הוא היכל השכינה. והכועס, שנחשב כעובד עבודה זרה, הרי הוא מכניס צלם בהיכל, ומגרש את השכינה מליבו. (ראשית חכמה).

כעס הוא אבי אבות הטומאה. למען הרחמים, הסירו מידה מגונה זו מכס. אדרבה, תראו פנים שוחקות עם אנשים. (צוואת רבי שבתי בן השל"ה)

*

הכעס אינו רק ענף לטומאה, אלא אבי אבות הטומאה, כמו הגאווה. כי הכעס מטמא את האדם מלגו ומלבר [מבפנים ומבחוץ] ועוקר הנשמה מכל

וכל, שלא נשאר בו אפילו גיד אחד בקדושה. (מדרש פנחס)

ג - תוצאות מסכנות \ עובדות

ראינו ושמענו כמה מקרים, שאבות שהיו כעסנים גדולים, היכו לבניהם הגדולים באכזריות, ולאות נקמה הבנים עזבו את הבית, התפקרו ונהפכו לפורקי על גמורים. (ארך אפים א, ל"ב)

ועוד מעשה שהיה, באדם אחד שכעס על אישתו, וכאות נקמה לא רצתה להיטהר, והעדיפה להישאר בטומאתה, ובאחד הימים בגבור יצרו עליו, לא עמד בנסיון ונכשל בכרת, רחמנא לצלן. וכמובן שגם האשה תשא את עוונה בזה. אבל הגורם העיקרי לזה היה הוא בכעסו, כי אילו היה נח לרצות, היה מתפייס וניצל. (שם ל"ה)

פעם ראיתי אדם אחד בגבור כעסו, חטף עוף אחד בראשו, והשליכו באכזריות לארץ וריסקו. ועבר בזה באיסור "צער בעלי חיים", ובאיסור "בל תשחית". (שם א, מ"ה)

ומה נאמר ומה נדבר, כי, בעוונותינו הרבים, התרבו מעשי רציחה בארץ הקודש, וכמובן שהסיבה שמביאה לכך היא רגזנותם. ומפליא הדבר ממקרי הרצח שבאו מדברים פעוטים ביותר. כמעשה ביהודי שרצח בערב יום הכיפורים את שכנו בגלל סכסוך על פח אשפה... או חקלאי שרצח את שכנו בגלל צנונית שזרע גם הוא... או בעל חנות מכלת בתל-אביב שרצח את שכנו בעל מסעדה, היות ומכר גם הוא לחמניות כמוהו...

אין צורך להאריך, העובדות מדברות בעד עצמן, ופרושים אך למותר. אוי לדור שכך עלתה בימיו! (הסר כעס מלבד)

ד - עד דכדוכה של נפש \ סיפור

מעשה ביהודי אחד בשם זלמן מעיירה ששמה לא פורש, ש"הצטין" מאוד במידת הכעס, על כל דבר-לא-דבר היה מתרתח, ולכן כינוהו בשם "זלמן כעסנר". לימים, כשהגיעה שעתו להפטר מהעולם, נכנסו אליו אנשי חברא קדישא ושכניו, להיות נוכחים בשעת יציאת הנשמה. הקול נשמע בעיירה כי זלמן הולך להסתלק. כמה ילדים שובבים שהיו סקרנים לראות את מחזה הפטירה, וביודעם שלא יכניסום פנימה, עלו וטפסו על החלונות והשקיפו לתוך החדר.

זלמן שוכב על מיטתו, ובעוד כמה רגעים עומד הוא להחזיר נשמתו ליוצרה. ובתוך המון מחשבותיו המתרוצצות במוחו בשעת פרידתו, והנה... הוא מגלה כמה ילדים עומדים על יד חלונותיו ומסתכלים עליו... בשארית כחותיו הוא מתרתח, לדבר אינו מסוגל יותר, הוא מקמץ את אגרופיו ומנפנפם לעבר הילדים בזעם כאומר להם: "הסתלקו מכאן!" מלים אלו שהתאמץ להוציאם מפיו נשארו תקועים בגרונו, ומיד החלה הגסיסה. וכך נפח נשמתו... (מפי דרש"מ שבדרון שליט"א) "זכה" זלמן, כי מוסר השכל למדו הנוכחים במעמד זה איך אדם שלא מחנך עצמו ולא מרסן מדותיו בכלל וכעס בפרט, לאיזה מצב יגיע ולאן יובילו אפיו הרע כי ילווהו עד יציאת נשמתו, עד דכדוכה של נפש (הסר כעס מלבד)

ה - עונשו של רגזן \ סיפור

כתוב ב"בית וסף" נהגו הנשים לדלות מים במוצאי שבת מהבאר, כי מובא באגדה שבארה של מרים [מים ששתו אבותינו במדבר מהבאר נקרא בארה של מרים, כי המים ניתנו בזכות מרים] נמצא אי שם בימה של טבריא [כנרת], ואילו במוצאי שבת מסתובב באר זה בכל הבארות והמעיינות ולכן, טוב לדלות מים מהבאר במוצאי שבת שמא יפגע גם בבארה של מרים, וסגולות גדולות יש למי ששותה ממנו אחד מהם - מי שהוא חולה וישתה ממים אלו, אפילו כל גופו מלא שחין ופצעים מתרפא מיד.

ומעשה באדם אחד שהיה מוכה שחין והלכה אישתו במוצאי שבת לשאוב מים ונתעכבה יותר מדאי, חזרה לביתה עם הכד מים ששאבה מהבאר בידה, ובכד זה בדיוק נזדמן מים מבארה של מרים, הבעל - מרב כעסו על אישתו שאחרה הפיל לה כדה מעל שכמה נשבר הכד ונשפכו המים, אמנם כמה טפות מים נתזו על חלק מבשרו, ובכל מקום שפגעו המים בבשרו תכף נתרפא בשרו מהשחין אלו לא היה מתרגז, ושותה מהמים, היה מתרפא כל גופו ונגמל מהשחין לגמרי, ואם כן, מה עלה לו בכעסו? שהפסיד את רפואתו במו ידיו (כף החיים לר"ח פלאג'י)

ו - שב ואל תעשה עדיף \ סיפור

מעשה באחד מתלמידי הבעל שם טוב שחי בדחקות, חג הסוכות התקרב ולאיש אין אפילו מעות מינימליים לצרכי החג, והנה בערב החג זימן לו ה' עשיר נדיב לב, שהעניק לו סכום כסף עבור כל צרכי החג. מיד נזדרז אותו חסיד והלך וקנה בכל כספו ארבעה מינים מהודרים.

כשבא לביתו ונודע לאישתו מאותו "עסק" שעשה בעלה, כעסה מאוד. כיצד העדיף לקנות ד' מינים שאפשר להשאילם מאחר, בו בזמן שאין כלל צרכי החג בבית. מה עשתה? תפשה את האתרוג ונשכה את הפטם ובזה פסלה את האתרוג המהודר.

בעלה הצדיק לא כעס ולא הגיב מאומה, רק אמר:

"רבונו של עולם: שתי מצוות גדולות לפני, אחת - מצות אתרוג - מצוה יקרה וחביבה מאוד וחשובה לפניך, והשניה - מצות לא לכעוס, אשר גם היא יקרה, חביבה מאוד וחשובה לפניך. איני יודע איזה מצוה יותר חשובה לפניך זו או זו, לכן אתנהג ב"שב ואל תעשה", ומספיק שאת מצות אתרוג אבדתי, וכי אאבד גם מצות לא לכעס?! (שומר אמונים)

ז - סיפור הנסיון

ר' מרדכי האדמו"ר מנטריז השתוקק מאוד להשיג טלית קטן מארץ ישראל, ובקושי רב עלה ביד החסידים להשיג בד מארץ ישראל לעשות טלית לרבי שכה צפה לה זמן רב. אחד התלמידים אמר לרבי שרצונו לזכות לתפור לרבי טלית מהבד. הרבי הסכים, ונתן לו את הבד. הלך התלמיד לביתו, קיפל את הבד כדי לחתך בו חור להכניס הצוואר בתוכו, ובטעות קפל את הטלית לא בצורה הנכונה, וחתך חור כפול מהצריך, ובזה פגם את הבד שאינו שווה עוד לעשותו טלית קטן. נבהל התלמיד ונזדעזע מהקפדת רבו שכל כך טרח ויגע עד שהשיג בד מארץ ישראל ולבסוף כך עולל לרבו צער כזה. בא התלמיד לרבו בפחד גדול לספר לו את אשר אירע. ענה לו הרבי: מה אתה מפחד, הרי צריך לעשות שני חורים בטלית, אחד כנהוג, ואחד כדי לנסותני אם אכעס או לא...

פרק כ' - לדון לכף זכות

והוי דן את כל האדם לכף זכות (אבות פרק א' מ"ו) וזהו סיבת מניעת הקטטה בין החברים, וריבוי השלום, ולא עוד אלא גם שדנין אותנו מן

א - הדרך הטובה ביותר לסלק השנאה - לדון לכף זכות

מצות עשה מהתורה לדון את כל אחד מישראל לכף זכות, ולא יפרש מעשיו ודבריו אלא לטוב, שנאמר (ויקרא י"ט, ט"ו): "בצדק תשפוט עמיתך" (ספר המצוות קע"ז)

ומצות עשה זו גורמת לקיומה של כל תורת בין אדם לחבירו, שכיוון שמטה משפט חבירו לכף זכות גורם שיאהבהו, ולא יעבור על "לא תשנא" ו"לא תקום ולא תטור" ושאר מצוות, והיא הסיבה להיות בין אנשים שלום ורעות. (איש ורעהו)

ב - מדיני המצוה - לדון לכף זכות

כתב רבנו יונה, כי תראה אדם אשר ידבר דבר או יעשה מעשה, ויש לשופט דברו ומעשהו לצד חובה ולצד הזכות, אם האיש ההוא ירא אלקים, נתחייבת לדון אותו לכף זכות על דרך אמת, גם כי יהיה הדבר קרוב ונוטה יותר אצל הדעת לכף חובה.

ואם הוא מן הבינונים, אשר יזהרו מן החטא ופעמים יכשלו בו, יש עליך להטות הספק ולהכריעו לכף הזכות, כמו שאמרו רבותינו זכרונם לברכה (שבת קכז): "הדן את חבירו לכף זכות, המקום ידינו לכף זכות, והיא מצות עשה מן התורה, שנאמר: "בצדק תשפוט עמיתך". ואם הדבר נוטה לכף חובה, יהיה הדבר אצלך כמו ספק, ואל תכריעהו לכף חובה.

ואם האיש ההוא רב מעשיו לרע, או בחינתו כי אין יראת אלקים בלבבו, תכריע מעשיו ודבריו לכף חובה, שנאמר וכו'. (שערי תשובה)

ואם הוא איש שלא תדעהו ואינך מכירו, והמעשה בלתי מכריע לאחד משני הקצוות, צריך בדרך החסידות לדון אותו לכף זכות. (פיהמ"ש להרמב"ם)

ג - הדן לכף זכות - מקל צער השכינה \ סיפור

כתב רבנו החיד"א זצ"ל: אפשר לומר במה שכתבתי בכמה מקומות, דשמעתי מפה קדוש, הרב המופלא עיר וקדיש כבוד מורנו הרב רבי חיים בן עטר ז"ל, מעשה בחכם אחד שביזהו עשיר אחד ומחל לו תכף, וטעמא טעים, דאמרו בזוהר הקדוש דחטאוי דבר נש מכבידין גדפאה דשכינתא, ואם כן, אם איני מוחל לו - יש לו עוון, וחס וחלילה יש סרך צער לשכינה, ואם אני מוחל לו - לא נשאר עוון זה, ואני מקל בצער השכינה. אלו דברי פי חכם חן, וזה חסידות.

וממנו נלמד, דאם יש לדון לחבירו לחובה - אם דנו לחובה הוא עשה עוון ויש צער לשכינה. ואם דנו לכף זכות - אם כן לא חטא - ומקל צער מהשכינה. ועוד, שאם באמת לא חטא והוא דנו לחובה - הוא חוטא, והוא עצמו גורם צער לשכינה. וכבר כתבנו בעניותנו במקום אחר, דהרבה תועלת מגיע כשאדם מליץ טוב בעד חבירו, שגורם לסתום פי המקטרגים למעלה ומגביר הרחמים.

ואפשר שזה רמז "בצדק", שהיא השכינה שנקראת צדק. "תשפוט עמיתך", שתדין חברך לכף זכות, כי בזה אתה מקל בצער השכינה כביכול, חס וחלילה, באופן שכאשר תשפוט עמיתך, תן דעתך בשכינה, ותדון אותן אותן לכף זכות. (מראית העין)

ד - החורץ משפט חבירו לחובה - חורץ בזה את משפטו של עצמו לחובה

שמעתי בשם הבעל שם טוב, שאין נגזר על אדם שום גזר דין אלא אם כן הוא פוסק בעצמו כן. והעניין, כי בודאי אם ישאלו לו בפרוש לחרוץ דין על עצמו, בודאי יכחיש ויאמר שאין הדין כן, ויהפך בזכותו של עצמו, ולכן מראין לו אדם שעשה איזה עבירה מעין מלאכתו - מלאכת עבירה שלו והוא פוסק עליו את הדין באופן חופשי, ובזה למעשה חורץ את דינו עצמו שעשה אף הוא כעין אותו מעשה, וכעין שמצאנו בדוד המלך עליו השלום "בבא אליו נתן הנביא" וכו', וסיפר לו מעשה האורח (ש"ב י"ב, ה', ו'), ענה ואמר: "חי ה' וכו', ואת הכבשה וכו'", אזי נפסק הדין על דוד כאשר יצא מפיו.

ולכן ציוו חכמינו זכרונם לברכה (שבועות ל') "והוי דן את חברך לכף זכות", כי בזה מלמד הזכות הזה על עצמו.

וזהו שאמר (תהלים ל"ט, ט'): "מכל פשעי הצילני חרפת נבל אל תשימני" - שלא אחרף מימי את הנבל ואלמד עליהם זכות, ובזה תציל אותי מכל פשעי, שזכות זה יהיה עלי גם כן, ודפח"ח. (בעל שם טוב על התורה)

ה - הדן לכף זכות מעלתו חשובה מאוד בשמים עד ששולחין לו שלום \ סיפור

כשאדם מתעסק בדברי מצות וגמילות חסד ושלום, ואינו חושד בחבריו, אבל דן אותם לכף זכות, יש לו שלום בארץ, וגם מן השמים משליחין לו שלום, כמו שמצינו באבא אומנא (תענית כ"א): אף על פי שלא היה אדם גדול, אלא בשביל מעשיו הטובים. וכן מספרת הגמרא על אבא אומנא שהיה נוהג לדון כל מעשה לכף זכות, למרות שהיה נראה כמעשה רע. פעם שלח אביו שני תלמידי חכמים לנסותו ולבדוק במעשיו הטובים. באו לביתו, אכלו ושתו, ונתן להם מקום ללון, וקפל תחתיהם תכשיטי צמר לישון עליהם. בבוקר לקחו האורחים את הבגדים שישנו עליהם, קיפלו אותם והביאו אותם לשוק למכרם, ופגשו את אבא אומנא. אמרו לו: מבקשים אנו מכבודו שיאמר לנו כמה - הן שוים ותן לנו מעות תמורתם, ובכך רצו לבדוק אם יחשדם כגזלנים, או שיאמר ששוים הם פחות מערכם האמיתי. אמר להם: כך וכך הם שווים. שאלוהו: ואולי שווים הם יותר? ענה להם: אני קניתי אותם בסכום זה שאמרתי לכם. לאחר שנכחו לראות שאדם נאמן הוא, אמרו לו: במה חשדתנו בעת שלקחנו ממך את הבגדים? אמר להם: חשבתי שנזדמנה לכם מצות פדיון שבויים וצריכים אתם למעות והתביישתם לבקש ממני מעות, ולכן לקחתם את הבגדים. אמרו לו: מטרתנו היתה לנסות אותך ועמדת בנסיון, וכעת קח בחזרה את הבגדים. אמר להם: איני רוצה לקבלם בחזרה, כי מאותו רגע שלקחתם, אמרתי שיהיו לצדקה. ועבור מעשים אלו נתנו לו מן השמים שלום בכל יום, שהיתה באה אליו בת קול מן השמים בכל יום ואומרת לו "שלום עליך". (תענית כ"א)

ועל כן אמרו בפרק קמא דאבות (משנה ו): "והוי דן את כל האדם לכף זכות". וזהו סיבת מניעת הקטטה בין החברים וריבוי השלום, ולא עוד, אלא שדנין אותו מן השמים לכף זכות, כדגרסינן במסכת שבת פרק מפנין (דף קכ"ז) וכו'.

(המאור)

(מנורת)

וכו'.

(קכ"ז)

(דף)

ו - כמים הפנים אל הפנים כן לב האדם לאדם

אמר רבנו חיים מוולוז'ין זצ"ל: דבר מנוסה, אם יהיה לאדם שונאים, חס וחלילה, אם יפעול אצלו שהם צדיקים גמורים, וידון אותם לכף זכות, תכף יתהפך לבבם לאוהבים לו. (ארחות חיים)

ז - כף זכות - עד היכן \ סיפור

תנו רבנן, הדין את חבירו לכף זכות - דנין אותו לזכות. ומעשה באדם אחד פועל שירד מגליל העליון ונשכר אצל בעל הבית אחד בדרום שלש שנים. (בשאלות פרשת שמות סימן מ"ו) הגירסא מעשה ברבי עקיבא בן יוסף שהיה נשכר אצל רבי אליעזר בן הורקנוס יעוין שם - יפה עינים. והנצי"ב מפרש שם, שזה היה עוד קודם הזמן שלמד רבי עקיבא תורה, אולם מדות נפלאות היו לו. הגיע ערב יום הכפורים, אמר לו: תן לי שכרי ואלך ואזון את אשתי ובני. אמר לו: אין לי מעות. אמר לו: תן לי פירות. אמר לו: אין לי. תן לי קרקע - אין לי. תן לי בהמה - אין לי. תן לי כרים וכסתות - אין לי. הפשיל כליו לאחוריו אותו פועל והלך לביתו בפחי נפש.

לאחר הרגל, נטל בעל הבית שכרו בידו, ועימו משא ג' חמורים; אחד של מאכל, ואחד של משתה, ואחד של מיני מגדים, והלך לו לביתו של פועלו. אחר שאכלו ושתו נתן לו שכרו.

אמר לו: בשעה שאמרת לי תן לי שכרי ואמרת לי מעות, במה חשדתני? אמרתי: שמא פרקמטיא בזול נזדמנה לך ולקחת בהן. ובשעה שאמרת לי תן לי בהמה ואמרת לי בהמה, במה חשדתני? אמרתי: שמא מושכרת ביד אחרים. בשעה שאמרת לי תן לי קרקע ואמרת לי תן לי קרקע, במה חשדתני? אמרתי: שמא מוחכרת ביד אחרים היא. ובשעה שאמרת לי תן לי פרות, במה חשדתני, אמרתי: שמא אינן מעשרות. ובשעה שאמרת לי תן לי כרים וכסתות, במה חשדתני? אמרתי: שמא הקדשת כל נכסיך לשמים.

אמר לו: העבודה כך היה, הדרתי כל נכסי בשביל הורקנוס בני שלא עסק בתורה, וכשבאתי אצל חברי בדרום התיירו לי כל נדרי, ואתה, כשם שדנתני לזכות, המקום ידין אותך לזכות. (שבת קכז:)

וכן מובא שם בגמרא עוד עניינים, דהכף זכות היה יותר רחוק מהכף חוב, ואף על פי כן היו זהירים לדון לזכות, יעוין שם.

ח - מעשה נורא מחוסר זהירות לדון לכף זכות

הגאון הנודע, רבי שמואל שטראשון זצ"ל, מגדולי התורה המפורסמים שבילנא, הנודע במיוחד מחבוריו "הגהות הרש"ש" על המשניות ועל כל הש"ס ועוד ספרים, היה גאון עצום בקי בכל חדרי תורה, והיה ידוע גם כעסקן גדול בצרכי ציבור. מנהל היה בין השאר "קפת גמילות חסד" לנזקקים, הגמ"ח היה מנוהל בקפדנות, מתוך חשש, שבלאו הכי עלול כל הקרן להתפורר במשך הזמן.

קרה פעם שיהודי פשוט לקח אצלו 100 רובל הלוואה מקופת הגמ"ח, על תנאי לפורעו תוך ארבעה חודשים. ויהי היום, כעבור זמן זה והגיע זמן

הפרעון, בא הלווה לביתו של הרש"ש, אך משלא פגשו שם, הלך לבית מדרשו, מקום שישב ועסק בתורה. בשעה שנכנס הלה לבית המדרש, ישב הרש"ש שקוע ראשו ורבו בגמרא שלפניו, מבלי שיתן לבו מי בא ומי יוצא. היהודי נגש אליו, והניח לפניו על הגמרא שטר בן מאה רובל, באומרו שזה עבור פרעון החוב. הרש"ש בהיותו שקוע בלמודו, נענע בראשו, והלה קבל את זה כרמז שהכל בסדר, ויצא והלך לו.

אבל האמת היתה, שהרש"ש כלל לא שם לב על זה, בהיותו שקוע כליל בלמודו. ויהי כסיימו את סדר למודו, סגר את הגמרא ביחד עם השטר בן המאה רובל, הכניס אותה לארון ופנה לביתו.

הרש"ש, כמנהגו, היה בוחן בכל יום את רשימת הלווים, ובהגיע מבט עיניו לשמו של היהודי הלו, ראה שעדין לא פרע את חובו, אבל הוא עמד והמתין לו עוד מספר שבועות, ושלח להודיעו שיפרע את חובו. הלה בא וטען - "הלא החזרתי לכבוד הרב את החוב בהיותו יושב בבית המדרש ביום הפרעון". הרש"ש חשב שהלה משקר, ובחששו על גזלת כספי ציבור, הזמינו לדין תורה.

כל העיר המתה מהמעשה הזה, כיצד יתכן שיהודי פשוט זה אינו מתבייש לשקר, ולא עוד הוא משלם רעה תחת טובה. והיהודי הזה אשר נחשד לשוא, סבל עגמת נפש ובושה בכל מקום שהיה נקלע. הגיע הדבר לידי כך, שבנו - אשר התבייש מאוד במעשה אביו - נאלץ לעזוב את העיר וילנא ולעקור לעיר אחרת, לבל יספוג עלבונות עקב "פשעו" של אביו. ויהי היום והרש"ש היה צריך לעיין בגמרא זו, שלמד בה אז, והנה לפתע מוצא הוא את המאה רובל אשר פרע לו היהודי הזה בהיותו יושב בבית המדרש. הגאון חש עצמו אשם מאוד בכל הצער ועגמת הנפש שנגרם ליהודי הלו.

מיד שלח הגאון להזמינו אליו ואמר לו: אמר נא לי, במה אוכל לפייסך על כל מה שנגרם לך, אני כמובן אבקש מחילה מאתך בפני עם ועדה למען ידעו את האמת לאמתה.

ענה לו היהודי: מה תועיל בקשת מחילה, הקהל לא יאמין, בחושבו שפיוסך נעשה רק להצילני מבושה, ואני אשאר בעיניהם אותו שקרן, וגם בני הבחור עזב את העיר מרב הבושה, ומה תועיל בזה בקשת המחילה?!

הגאון הרש"ש שקע בהרהורים, ופנה לפתע אליו והגיד לו: שלח נא להביא את בנך שעזב את העיר אלי, ואני אקחהו לחתן לביתי, בזה אני מקוה שהעיר תדע שאתה נקי וישר.

האב המופתע עשה כמצוות הרב, ואמנם לאחר מספר ימים התקיימה מסיבת אירוסין, ונכתבו "תנאים" בין שני מחותנים - הגאון הרש"ש ואותו יהודי. ("ילקוט אהבת ישראל")

למדנו ממעשה זה ב' דברים:

א': יש ללמד זכות על כל אדם מישראל, שהרי יהודי זה פרע חובו לרב, ובכל זאת טעו בו וחשדו בו שרשע הוא.

ב': המצער אדם מישראל, חייב לחפש כל דרך לפייסו, עד שימחל לו מחילה גמורה וכבודו ישוב לאיתנו.

ט - לשפוט במתינות - מונע שפיכת דם נקי \ סיפור

בעת שהגאון בעל ה"כתב סופר" - רבה של פרשבורג, בנו של הגאון הנודע ה"חתם סופר" - הצליח להשפיע על ממשלת הונגריה, שהקהילות החרדיות יוכלו להינתק מהקהילה הכללית הכפופה להשפעות הרפורמה ויקבלו מעמד מאושר, על מנת שיוכלו להתארגן ולחיות בקהילות נפרדות הפועלות אך ורק על פי השלחן ערוך, ובסיעתא דשמיא עלה הדבר בידו, ידעו הכל שניצחון זה הוא פרי שנבט לאחר הזריעה שזרע ה"חתם סופר" ברב יגיעתו בארגון היהודים החרדים תחת דגל התורה.

באותה שעה כנס ה"כתב סופר" את כל גאוני וצדיקי הונגריה לעצרת חגיגית, במטרה לחזק את החיים הרוחניים ולעמוד על המשמר.

בשעת הכנס דרש בפני הבאים הגאון ה"כתב סופר", ובין דבריו אמר: "מורי ורבותי, במעמד מרומם וחשוב זה, יש לי הכבוד להראות לכל האורחים דבר חשוב אשר בידי, ירושה מאבי זצ"ל והוא מאביו, וכן הלאה מדורי דורות בן אחר בן - עד לזמן בית המקדש. לדבר זה אין בכלל ערך, ואנו שומרים עליו כעל אוצר יקר אשר כל הון לא ישווה לו, זהו "שקל הקדש" אשר השתמשו בו בזמן הבית. עד כמה שידוע לי, היא המטבע היחידה בעולם היהודי. אני רוצה להציע אותה לפני באי הכנס, כדי שכל אחד יוכל לעין בצורתה וגדלה, שאגב היא נוגעת לכמה דינים חשובים, כל אחד ימסר לשני, וכמובן להחזירה אלי לאחר מכן".

כמובן שההתענינות סביב המטבע היתה רבה מאוד, והכל בדקו את שקל הקדש. בזהירות רבה, וכך עברה שעה ארוכה כשהמטבע עוברת מאחד למשנהו.

לפתע נשמע קול: היכן השקל? ואכן התברר שהשקל נעלם, ה"כתב סופר" נרגש, מבלי להבין כיצד קרא הדבר, קם ופנה בדברים אל הנאספים ואמר: יודע אני ובטוח, שבלי כל כוונה רעה נעלם השקל, אולם אפשר שאחד הנאספים החליפו בשוגג במטבע שלו, ועל כן מבקש אני, אחר המחילה, שכל אחד יבדוק בין מטבעותיו שבכיסו, שמא ימצא השקל.

המסובים עשו כבקשתו - ולא נמצא דבר.

ה"כתב סופר" בראותו שזה לא הועיל, הציע שכל אחד ואחד יחפש בבגדי חברו, ואפשר שבדרך הזאת ימצא השקל.

אולם להצעה זו התנגד זקן אחד, תלמיד חכם מתלמידיו של ה"חתם סופר", ובקש שימתינו עוד רבע שעה. הקהל הסכים לבקשתו. ומשחלף הזמן ועדיין לא נמצא השקל, קם הזקן ובקש שימתינו עוד רבע שעה. הקהל כבר היה מחוסר סבלנות לגמרי, והתנגד לבקשתו זו אשר היתה ללא כל נימוק, אבל ה"כתב סופר", בהכירו שזקן זה הינו מחשובי תלמידיו של ה"חתם סופר", ביקש מהקהל שאכן יסכימו להצעתו וימתינו עוד רבע שעה. ומשחלפה אף היא, וכבר כמעט התחילו להטיל חשד על הזקן, קם שוב הזקן, וכשדמעות בעיניו חזר ופנה לנאספים ובקש שיואילו להמתין עוד רבע שעה, והבטיח שיותר לא יבקש להמתין.

והנה לפתע נכנס המשמש של ה"כתב סופר" ובפיו בשורה: הנה המטבע, הנה שקל הקודש!!!, עמד השמש והסביר לפני כל הקהל, כי בשעה שנער את המפה בחוץ מכל הפסלת שהיה עליה, באותה שעה כנראה נפלה גם המטבע, ועתה שעבר שם שנית, התנוצצה היא אליו מבין כל שיירי המאכל והפסולת.

עתה היפנו כלם מבטיהם לעבר אותו תלמיד חכם זקן בכדי שיסביר את פשר התנהגותו.

קם אותו זקן ואמר: אני מתלמידיו של ה"חתם סופר". בשעה שהזמינו אותי לכנס חשוב זה, חשבתי בלבי להביא לפני באי כנס זה דבר אשר יעניין ביותר את כל הקהל, ומאחר שיש בידי שקל מזמן בית המקדש אשר אצלי בירושה מדור אחר דור, אמרתי להציע זאת לפניכם, אולם מששמעתי מבנו של רבי, ה"כתב סופר", איך החשיב והרבה להעריך את המטבע שברשותו, ותרתי אני על הרעיון משום כבוד בנו של רבי זצ"ל. והנה בשעה שהמטבע נאבדה ועלה הרעיון בדעתו של ה"כתב סופר" שכל אחד יחפש בבגדו, הרי בודאי שבכיסו היתה נמצאת המטבע "האבודה", וחשבתי בלבי על גודל חילול ה', ואיך תרד קרנו של רבי זצ"ל שכך נהג אחד מתלמידיו, ובאם הייתי אומר: אף לי היתה מטבע כזאת, הרי היו לועגים לי, ועל כן בקשתי שימתינו כמה רבעי שעה, ובאותה שעה הייתי נושא תפלה להקדוש-ברוך-הוא שיעזור לי שלא אתבייש כל כך לעת זקנה, ושלא תבוא על ידי תקלה נוראה כזו של חילול ה', ואכן התקבלה תפילתי - והמטבע אכן נמצאה, הנה השקל הקדושה - סיים הזקן את דבריו, בהצביעו על המטבע שבידו.

משסיים הלה את דבריו, פנה ה"כתב סופר" אל הנאספים הנדהמים ואמר: עלינו להודות לה' יתברך שהביא לסיוס כזה מוצלח במעשה זה שהיה, ובזה הרי נמנע חילול ה' נורא, שהרי מי היה מאמין לו - הכל היו

בודאי משוכנעים שאין עוד מטבע כזה בעולם, אבל מצד שני, צריך מעשה זה ללמדנו, שהפרוש "והוי דן את כל האדם לכף זכות", שהתורה הקדושה וחכמינו זכרונם לברכה ציוו לנו, הכוונה, שגם במקרה שלפי כל הסימנים שיש בידך אתה מחליט כמעט בוודאות שהלה אשם, צריכים גם אז למצוא זכות עבורו, ואם כל הכנס התאסף ובא רק בשביל לימוד זה - דיינו! (אלופינו מסובלים)

י - לברר את המעשה מהנחשד ולא להשאיר בליבך את החשד

ספר רבי אריה לוי :

פעם אחת השתתפתי בהלוויתו של אחד מנקיי הדעת מירושלים, לאותו נפטר היה ידיד ורע משכבר הימים, שהיו נאהבים ונעימים בחייהם, ושעבדו במחצה אחת במשך שלשים שנה. לפתע ראיתי שידידו זה פורש מן ההלוויה, שהיתה בתחלת דרכה, אינו מלוה את חברו המנוח לבית עולמו כראוי, ובמקום זה נכנס לחנות פרחים שהיתה בסמוך, כדי לקנות עציץ...

חשבתי בלבי : הכך ינהג ידיד לחבירו הקרוב שהיטיב עימו - בחייו, ולא יגמול עימו חסד של אמת? כלום אינו יכול למצוא שעה אחרת לקנות את העציץ, והוא צריך לקנותו בעת ההלוויה דוקא? כדי לא לעבור על הכתוב (ויקרא י"ט, י"ז) "הוכח תוכיח את עמיתך", נגשתי אליו והוכחתי על פניו ואמרתי לו : ילמדני ואדע גם אני, הלא שנים היית רע כאח למנוח, ומדוע פרשת מהלוויתו כדי לקנות עציץ?

הסביר לי אותו יהודי ואמר : מזה שנים מטפל אני במצורע אחד והוא מת אתמול, מטעמים מובנים החליטו הרופאים - שאינם יהודים - לשרוף את כל בגדיו וחפציו, שבכללם היה זוג תפילין. התקוממתי בכל ליבי שישרפו את התפילין, ואז סוכם ביני לבין הרופא, שעד שעה שתים-עשרה בצהרים, אביא עציץ, והתפילין יונחו בתוך העציץ העשוי חרס, ויגנזו בתוך האדמה - כדין. מוכרח הייתי - אפוא - לרוץ ולקנות את העציץ על מנת לקבור את התפילין.

מאז - הוסיף ואמר רבי אריה - קבלתי על עצמי לדון כל אדם לכף זכות... (מתוך ספר "יילקוט אהבת ישראל")

פרק כ"א - איסור לשון הרע

ומה לי להאריך בזה העוון החמור מכל העבירות, "כל עמל האדם לפיהו" (קהלת ו', ז') - אמרו חכמים, שכל מצוותיו ותורותיו של אדם אינם מספיקים [לכפר] על מה שמוציא מפיו וכו', ואי אפשר לשער גודל היסורים והצרות שסובל האדם אפילו על דיבור אחד. (הגר"א באגרת)

א - אין לך דבר המרחיק את האדם מקונו כעוון לשון הרע

אין לך דבר שמרחיק האדם מן קונו כלשון הרע, ולזה אמרה התורה: "זאת תהיה תורת המצרע", ובמדרש (ויקרא רבה ט"ז ב', ערכין טו:) דרשו מיתור הכתוב - זאת תהיה תורתו של מוציא שם רע. "ביום טהרתו" - שיטהר לשונו ודרכיו. "והובא אל הכהן" - כי ה' ברוך הוא יתכנה בשם כהן, כאמור בספר הזוהר בפסוק "ובא הכהן". ואמר "והובא" - לצד שנתרחק, עכשיו מעצמו יתקרב, כי מעשיו יקרבוהו ויקרא קרוב, דכתיב (ישעיה נ"ז, י"ט): "שלום וגוי ולקרוב". (אור החיים הקדוש)

ב - עובר על כל התורה כולה וככופר בעיקר

ומה לי להאריך עוד בגדולת העוון המר הזה, אחרי שאמרו עליו שהוא כעובר על חמשה חומשי תורה וככופר בעיקר, חס וחלילה, שזה לשון המדרש רבה (ויקרא רבה ט"ז, ו'): אמר רבי יהושע בן לוי, חמש תורות כתובות במצורע: "זאת תורת נגע צרעת", "זאת תהיה תורת המצרע", "זאת תורת אשר בו נגע צרעת", "זאת התורה לכל נגע הצרעת", "זאת תורת הצרעת".

"זאת תהיה תורת המצרע" - המוציא שם רע, ללמדך, שכל האומר לשון הרע, עובר על חמשה חומשי תורה וכו'. (שמירת הלשון)

ומבאר בספר הגדול בעל עקדה, שבכל חומש מחמשה חומשי תורה מבואר חטא לשון הרע. בספר בראשית עניין הנחש, בספר שמות עניין דתן ואבירם שהלשינו לפרעה על משה, בספר ויקרא סדר תזריע ומצורע, ובסדר קדושים "לא תלך רכיל", בספר במדבר עניין המרגלים ומרים

ועדת קרח, בספר דברים "בין פארן ובין תפל ולבן וחצרות", ותרגום אונקלוס דאתפלו על מנא - שתפלו על המן, ובסוף תצא פרשת זכור דמרים, ודפח"ח.

הרי שהמדבר לשון הרע, כעובר על כל חמשה חומשי תורה. (פירוש מהרמז"ו)

ג - אין תפילתו עולה לפני ה' יתברך

איתא בזוהר הקדוש: מאן דאית ביה לישנא בישא, לא עלת צלותא קמיה דקודשא בריך היא, דהא אתער עליה רוח מסאבא, כיון דאהדר בתשובה וקביל עליה תשובה. - תרגום: מי שיש בו עוון לשון הרע, לא עולה תפלתו לפני הקדוש-ברוך-הוא, שהרי נמשך ומתעורר עליו רוח טמאה, וכיוון שחוזר בתשובה ומקבל עליו תשובה, מה כתוב? "ביום טהרתו, והובא אל הכהן וגו' ". (כבוד שמים)

וזה שנאמר (תהלים י"ז): "תפלה לדוד שמעה ה'... האזינה תפלתי" - והיינו - "בלא שפתי מרמה", דכיון דאין לי לשון הרע אז תקובל תפלתי, וקל לחכימא. (מעטה תהלה)

ד - המדבר לשון הרע מעורר את המקטרג העליון לקטרג על בני אדם

אם מדבר לשון הרע על חברו ומעורר מדנים עליו, הוא מעורר בזה למעלה עניין קטיגוריא על ישראל, ונותן בזה כח לשטן שיקטרג על ישראל, כדאיתא בזוהר הקדוש פקודי, וזה לשונו:

אית רוחא חדא דקיימא על כל אנון מארי דלישנא בישא, דכד מתערי בני נשא בלישנא בישא, או ההוא בר נש דמתערי בלישנא בישא, כדין אתער ההוא רוחא בישא מסאבא דלעלא דאיברי סכסוכא, ואיהו שארי על ההוא אתערותא דלישנא בישא דשאר ביה בני נשא, ואיהו עאל לעלא, וגרים בההוא איתערו דלישנא בישא מותא וחרבא וקטולא בעלמא. וי לאנון דמתערי להאי סטרא בישא מותא וחרבא וקטולא בעלמא, וי לאנון דמתערי להאי סטרא בישא ולא נטרי פומייהו ולישנהון, ולא חששו על דא, ולא ידעי דהא באתערותא דלתתא תליא איתערו דלעלא בין לטב בין לבייש כו', וכלהו דלטורין איתערו להאי חויה רבא למהוי דלטורא על עלמא, וכלהו בגין האי איתערו דלישנא בישא כד קימא איתערותא דיליה

לתתא, עד כאן לשונו. הרי תכן דבריו: שהאדם כשמדבר לשון הרע מעורר את השטן - המקטרג העליון - לקטרג ולהמשיך חורבן ומיתה בעולם.

והנה כאשר יתבונן האדם הנלבב בדברי הזהר הקדוש הנזכר לעיל, ויביט בעינא פקיחא את הנולד על ידי דבורו, ימלא פחד ורתת וזיע מלדבר שום לשון הרע על חבירו, דהלא אם יאמרו לאדם שיכנס אל היכל ה' בעצמו, או שישלח אחד תחתיו, ויעמוד לפני ארון בריתו ויקטרג על כלל ישראל, ולא יאמר שקר עליהם רק מה שהוא יודע לאמיתו, ברור הוא, דאפילו הגרוע שבישראל ימסור את עצמו לסכנה ולא ישיא את נפשו עוון אשמה כזה. והלא כן הוא הדבר בעניין לשון הרע, שהדלטוריא שהוא מעורר בפה, היא עולה למעלה לפני כסא כבודו יתברך, כמו דאיתא בהדיא בתנא דבי אליהו בפרק י"ח, וזה לשונו: כשם שהרשעים מספרים לשון הרע ועולה עד כנגד כסא הכבוד, כמו כן וכו', והוא מעורר בזה את המקטרג הגדול על כלל ישראל, וכנזכר לעיל בשם הזהר הקדוש.

והנה מכל זה נוכל להבין את גודל העונש שראוי לבוא על העוון המר הזה בעולם הזה ובעולם הבא, ולפיכך הזהיר אותנו דוד המלך עליו השלום (תהלים ל"ד): "מי האיש החפץ חיים אוהב ימים לראות טוב, נצור לשונך מרע ושפתיך מדבר מרמה", כשנחפוץ לחיות חיי עד בעולם הבא וימים טובים בעולם הזה, תחילת הכל - לנצור הלשון מרע.

וכמה אנו צריכים להתבושש ולהכלם מהקדוש-ברוך-הוא, שאנו מתפללים אליו בימים הנוראים: "הס קטגור וקח סנגור תחתיו", ואנחנו בעצמנו על ידי הלשון הרע שלנו מעוררים אותו ונותנים לו כח לקטרג ה' ישים בינינו אהבה ואחווה ושלוש ורעות (שמירת הלשון)

ה - המדבר דיבורים אסורים - טומאת אותן דיבורים אוחזת בדיבורי הקדושה שמוציא מפיו ומטמאתן

צריך לדעת, שמלבד האיסור שעובר האדם כשמדבר דיבורים שאסרתן התורה, עוד נמשכת רעה גדולה מזה - כשמדבר אחר כך דיברי קדושה, גם כן לא יזכה האדם בהן, כי יש ממונים מסיטרא אחרא שתכף כשמדבר דיבורים האסורים, אוחזין הדיבורים עם הטמאה המרחפת עליהן, ומטמאין בזה את דברי הקדושה שמדבר אחר כך.

וכדאיתא בזוהר הקדוש פרשת פקודי, וזה לשונו: ובהאי רוחא בישא תליין כמה גרדינין אחרנין דאנון ממנין לאחדא מלה בישא או מלה טנופא דאפיק בר נש מפומיה ולבתר אפיק מלי קדישין, ווי לון, ווי לחייהון, ווי לון בהאי עלמא ווי לון בעלמא דאתי, בגין דאלין רוחין

מסאבין נטלין ההיא מלה מסאבא, וכד אפיק בר נש לבתר מלי קדישין, מקדימי אלין רוחי מסאבא מלי ההוא מסאבא ומסאבי לההוא מלה קדישא ולא זכי ליה בר נש, וכביכול תששא חילא קדישא, עד כאן לשונו. (חובת השמירה)

ואם כן, כאן תשובה להרבה הטוענים מתפללים אנו, בוכים אנו, לומדים תורה, ובכל זאת אין תפילתנו מתקבלת ולא נושעים אנו מצרותינו וכאן התשובה - כיון שיש עם כל זה גם עוון הלשון שעוצר את הדיבורים הקדושים מלעשות, והדבר דומה למגיש למלך מתנה יקרה בקופסא מטונפת, וכי תתקבל מתנתו? כן הוא המגיש לה' יתברך תורה ותפלה בפה מטונף בלשון הרע.

לפיכך אמר דוד המלך עליו השלום (תהלים ל"ד, י"ד): "נצור לשונך מרע ושפתיך מדבר מרמה, סור מרע ועשה טוב" אין ערך לעשיית הטוב אלא אם כן שומרים על הפה מלשון הרע, שאילולא כן, אין הטוב מגיע לעולם למקומו הנכון. אבל אם המצורע חוזר בתשובה ומיטהר מחטאו, אזי באים על תיקונם כל דברי התורה שלמד עד כה, ורק עתה הם נזקפים לזכותו.

זה שנאמר: "זאת תהיה תורת המצורע", התורה הנלמדת על ידי המצורע מתקבלת רק "ביום טהרתו", שאז היא באה על תיקונה, ואלו עד לטהרה אין לה כל ערך. (מענינה של תורה)

ו - כשם שתלמוד תורה שקול כנגד כל מצוותיה של התורה, כן עוון לשון הרע שקול כנגד כל עבירות התורה

ותלמוד תורה כנגד כולן (פאה א', א'). ולשון הרע כנגד כולן (ירושלמי פאה א').

נמצא תלמוד תורה גדול שבכל המצוות, וכנגדו לשון הרע - חמור שבכל העוונות.

והטעם לזה נראה בפשיטות, דכמו שבענייני היסודות שהטביע ה' יתברך בעולם, דהיינו: אש, רוח, מים, עפר, היסוד הרוחני הוא הרבה יותר חזק מהיסוד הגשמי, עד שכמעט אין נחשב אצלו הגשמי למאומה, כמו שאנו רואין בחוש, שבהתגבר האש על דבר גשמי - מכלהו, וכן בהתגבר יסוד הרוח - הוא יכול לפרק הרים ולשבור סלעים, כמו שאומר הכתוב (מ"א י"ט, י"א): "רוח גדולה וחזק מפרק הרים ומשבר סלעים". כן הדבר בעניינים העליונים, כמו ציצית ולולב ושופר וכל המצוות, אף שעל ידם פועל גם כן תיקונים גדולים בעולמות העליונים, ועל ידם גם כן נתקדש

האדם לה', כמו שנאמר (במדבר ט"ו): "ועשיתם את כל מצוותי והייתם קדושים לאלקיכם", אף על פי כן, אין שום השתוות בינם לבין לימוד התורה, כמו דאיתא בירושלמי (פרק א דפאה), שכל המצוות אינן שוות לדבר אחד מן התורה.

והטעם, כי כל המצוות הם מצטרפות אל הגשם, כלומר מלובשות בדבר גשמי, כמו שמצות ציצית אי אפשר לקיים אלא על ידי לבישת בגד שהוא גשמי, וכן סוכה ולולב וכהאי גוונא כל המצוות. לא כן לימוד התורה, שעניינו תלוי בכח הדבור, שהוא כח פשוט רוחני בלבד, ולכן פעולתו שפועל למעלה, נורא עד למאד, ועל כן קדושת תלמוד תורה כנגד כולם. וכן הדבר להפכו בעניין קלקול, כי בכל האברים שהוא עושה בהן עוונות מחמת שהן גשמיים, אין קלקולו למעלה גדול כל כך, לא כן בעוון לשון הרע ורכילות, שפועל פעולתו על ידי כח רוחני בלבד - קלקולו למעלה בעולמות העליונים הוא חזק ונורא עד מאוד, ולכן עונשו גם כן הוא כנגד כולם. (שמירת הלשון)

ז - עיקר התיקון לעוונות האדם - שמירת פיו ולשונו והוא יותר מתעניות וסיגופים

כתב הגאון מוילנא באגרתו: ועד יום מותו צריך האדם להתיישר, ולא בתעניות וסיגופים, רק ברסן פיו ובתאוותו, וזהו התשובה, וזה כל פרי העולם הבא, כמו שנאמר (משלי ו', כ"ג): מכל התעניות וסיגופים בעולם.

וכן ראיתי בספר "ראש הגבעה", שכשאדם רוצה להתנדב תענית. טוב יותר שיקבל עליו התענית מן הדיבור, ממה שיקבל עליו מן האכילה, כי ממנו לא יהיה לו נזק, לא בגופו ולא בנשמתו, ולא יחלש על ידי התענית הזו - שמירת הלשון].

וכל רגע ורגע שהאדם חוסס פיו, זוכה בשבילו לאור הגנוז שאין מלאך ובריה יכולים לשער (מדרש). ואומר הכתוב (תהלים ל"ד): "מי האיש החפץ חיים אוהב ימים וגו', נצר לשונך מרע ושפתיך מדבר מרמה", ובזה יכופר לו כל עוון, וניצול משאול תחתית, כמו שנאמר (משלי כ"א, כ"ג): "שומר פיו ולשונו שומר מצרות נפשו", (שם י"ח, כ"א) "מוות וחיים ביד לשון". אוי למי שממית עצמו בשביל דיבור אחד, "ואין יתרון לבעל הלשון" (קהלת י, י"א), ולכל יש רפואה חוץ כו' (ערכין ט"ו:). (אגרת הגר"א)

ח - עוון הלשון די ומספיק הוא להגלות את ישראל ולשעבדם בפרך בין האמות

"ויירא משה ויאמר אכן נודע הדבר" (שמות ב', י"ד).

רבי יהודה בר רבי שלום בשם רבי חנינא הגדול, ורבותינו בשם רבי אלכסנדר אמרו: היה משה מהרהר בלבו ואומר: מה חטאו ישראל שנשתעבדו בין האמות? כיון ששמע דבריו [של דתן ואבירם] הלהרגני אתה אמר וגוי" אמר: לשון הרע יש ביניהן, היאך יהיו ראויין לגאולה? לכן אמר: "אכן נודע הדבר" עתה ידעתי באיזה דבר הם משתעבדים. (מדרש רבה)

ואחר כך פסוק (שם ג, י"א) "וכי אוציא את בני ישראל". פירשו במדרש (שמות רבה ג, ד'), מה זכות יש בידם שאוכל להוציאם. להודיע איך מאבדים, חס וחלילה, כל הזכויות על ידי לשון הרע, מה שמתחילה תמה למה נשתנו בני ישראל מכולם להיות בגלות, ואחר כך אמר מה זכות וכו'.

והתיקון - על ידי התורה, כמו שנאמר (שם פס' ד'): "בהוציאך את העם" וגוי' (ועין ברש"י), כי הכל תלוי בדיבורו של האדם כמו שנאמר (משלי י"ח, כ"א) "מוות וחיים ביד לשון". (שפת אמת)

ט - הטעם שכל כך חמור חטא הלשון, היות והוא סיבה להזכיר כל יתר העוונות ולעורר על קטרוגם

תמה ה"חפץ חיים", הלא ישראל במצרים היה להם עוד עוונות חמורים כעבודה זרה, ואם כן, למה עדין תמה משה על שיעבודם, ורק כשנודע לו שיש להם עוון לשון הרע נחה דעתו. מה טעם חומרתו של עוון זה יותר מהכל.

אכן על פי המבואר בזוהר הקדוש, שעל ידי עוון של לשון הרע הוא מעורר את המקטרג הגדול על כלל ישראל, וזה גורם מיתה וחרבא וקטולא בעלמא. וזה לשון הזהר הקדוש פרשת פקודי: אית רוחא חדא דקיימא על כל אנון מארי דלישנא בישא, דכד מתערי בני נשא בלישנא בישא, או ההוא בר נש דמתערי בלישנא בישא, כדין אתער ההוא רוחא בישא מסאבא דלעלא דאקרי סכסוכא, ואיהו שארי על ההוא אתערותא דלישנא בישא דשארו ביה בני נשא, ואיהו עאל לעלא וגרים בההוא אתערו דלישנא בישא מותא וחרבא וקטילא בעלמא, ווי לאנון דמתערי להאי סטרא בישא ולא נטרי פומייהו ולישנהון, ולא חששו על דא, ולא ידעי דהא באתערותא דלתתא תליא אתערותא דלעלא, בין לטב בין לבייש וכו', וכלהו דלטורין לא אתרעי להאי חויה רבא למהוי דלטורא על עלמא, וכלהו בגין האי אתערו דלישנא בישא כד קימא אתערותא דיליה לתתא. עד כאן לשונו. וביארנו במקום אחר, דבלא חטא הלשון לא ניתן לו הכח ההוא להודיע למעלה את תועבות בני האדם ולתבוע דין עליהם.

לפי זה מובן, דאמנם משה רבנו עליו השלום היה יודע שיש במצרים עוונות גדולים מאוד, אכן היה סבור מתחלה שאין בהם חטא הלשון, וממילא לא היה יכול השטן לקטרג. [וכמו שאמרו חכמינו זכרונם לברכה (ויקרא רבה כ"ו, ב): דורו של אחאב, אף שהיה בידם עוון עבודה זרה, היו יורדין למלחמה ונוצחים מפני שלא היה בהן דלטוריא, דורו של דוד - והיינו בימי שאול - אף שהיה בהן תינוקות שהיו יודעין מ"ט פנים לתורה, היו יורדין למלחמה ונופלין, מפני שהיה בהן דלטוריא]. אכן, כיוון שראה שיש בהן דלטוריא, אמר: "אכן נודע הדבר", וכאומר, אכן כעת נודע הדבר הידוע - שהוא חטא עבודה זרה, נודע למעלה ונתפרסם, ומגלגלין עליהם את כל עוונותיהן, ובשביל זה נלקים כל כד.

והנה מכל זה יוכל האדם להתבונן, כמה צריך להיות זהיר מזה החטא שלא יקלקל לעצמו. [כי בעת שהוא מספר לשון הרע על חבירו, נענש מידה במידה - שמשפרים עליו למעלה. וכמו שכתב רבי חיים ויטאל ז"ל בשער הקדושה וזה לשונו: בהזכיר רעת חברך - יספרו עוונותיך] וגם לא יקלקל לכל העולם כלו, וכנזכר לעיל בשם הזוהר הקדוש. (שמירת הלשון)

י - לשון הרע - פרי השנאה

הגם שהגמרא ביומא ט' נקטה שבית שני נחרב מפני שהייתה בו שנאת חינם, הכוונה היא גם כן על לשון הרע שיוצא מצד השנאה, דאי לאו הכי, לא היו נענשים כל כד. והיינו דסיים שם, ללמדך, שקשה שנאת חינם כנגד עבודה זרה וגלוי עריות ושפיכות דמים, וזה מצינו בערכין (דף טו:): גבי לשון הרע. ועוד וכו'. (חפץ חיים בהקדמה)

ראשון לחשבון עוונות. לשון הרע שקול כנגד ג' עוונות: עבודה זרה, גילוי עריות ושפיכות דמים (ערכין טו:), ויש לו פירות, (ירושלמי פרק א' דפאה, וכן בתוספת פאה, והובא דבר זה ברמב"ם פרק ז' מהלכות דעות, ובסמ"ג ל"ט י"א).

ולשון הרע, הוא המדבר בגנות חבירו, אפילו אומר אמת. (הרמב"ם דעות ז', ב')

על זה ידו הדווים, ופלגי מים מי המרים יורדים, כי הוא עוון חמור מאוד תדירי, ונתגדל בזה הוא ורעיו ובני ביתו. אוי לנו, אהה על נפשנו. (מורה באצבע)

יא - עוון לשון הרע - כמה שיפרע עליו אדם בעולם הזה עדין קרן העוון קיימת לו לעולם הבא

איתא בתוספתא דפאה : על ג' עברות נפרעין מן האדם בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא, ואלו הן : עבודה זרה, גלוי עריות ושפיכות דמים, ולשון הרע כנגד כולם.

ומפני זה העניין לבד, צריך האדם לשמור עצמו מהמידה הרעה הזו מאוד, בהתבוננו, שכל הרעות והתלאות שיעברו עליו כל ימי חייו, הוא רק עבור הפירות של העוון, אבל עיקר העוון לא נמחל לו, ועונשו שמור לו לעתיד לבוא! (כבוד שמים). וכמובן, כל זה בלא עשה תשובה, אבל תשובה מועילה. וראה לקמן תשובתו של בעל הלשון.

יב - אי אפשר לשער גודל היסורין והצרות שסובל אדם בשביל דיבור אחד

(הגר"א)

כתב הגאון מוילנא באיגרת: ומה לי להאריך בזה העוון החמור מכל העבירות, "כל עמל האדם לפיהו" (קהלת ו', ז') אמרו חכמינו זכרונם לברכה, שכל מצוותיו ותורותיו של אדם אינו מספיק למה שמוציא מפיו. מה אומנותו של אדם בעולם הזה? ישים עצמו כאילם וכו' (חולין פרק ט'), וידביק שפתותיו כשתי ריחיים וכו'. וכל כף הקלע הכל בהבל פיו של דברים בטלים, ועל כל דיבור הבל צריך להתקלע מסוף העולם ועד סופו, וכל זה בדברים יתרים. אבל בדברים האסורים, כגון לשון הרע וליצנות ושבעות ונדרים ומחלוקת וקללות, ובפרט בבית הכנסת ובשבת ויום טוב, על אלו צריך לירד לשאול למטה הרבה מאוד. ואי אפשר לשער גדל היסורין והצרות שסובל בשביל דבור אחד (זהר הקדוש). (אגרת הגר"א)

יג - המספר לשון הרע נידון בעניות

אומר היה ה"חפץ חיים": ודע, דכשם שהנחש נענש בעניין מזונו, כדכתיב (בראשית ג', י"ד): "ועפר תאכל כל-ימי חייך", כן הוא מי שהוא בעל לשון הרע, נענש בעונו, כמו שכתב בספר "הקנה" וזה לשונו: ראה והבן, שכל המוציא לשון הרע מפיו, נידון בצרעת (ערכין טו:). ומסיים שם בסוף דבריו - שמי שאינו נעשה מצורע, נידון בעניות, ושקולה העניות כצרעת.

ובאמת לפלא הוא בעיני, שטבע בני האדם לחפש סגולות וברכות מאנשים גדולים להצלחה על פרנסה, ומה יועילו להם כל הסגולות והברכות אם, חס וחלילה, הוא מורגל בזה החטא של לשון הרע ורכילות, הרי יש על זה איסור מפורש בתורה (דברים כ"ז, כ"ד): "ארור מכה רעהו

בסת"ר", דקאי על לשון הרע כמו שפרש רש"י, ואמרו חכמינו זכרונם לברכה (שבועות לד): "ארור בו, קללה בו, נדוי בו", וזה לא יצא מפי איש אחד, כי אם בהסכמת כל ישראל בצירוף הכהנים והלויים, כדכתיב בפסוק, והרי הוא מכלה השפעתו.

ואם היו שומעים לדברי, הייתי מיעץ להם יותר, שישמרו עצמם בזהירות יתרה מזה החטא, ובפרט מלעשות בפועל מעשה רע לחבירו, מעניין גזל וחמס ואונאה וכיוצא בזה [שזה בודאי גורם גדול שיתבזבזו נכסיו על ידי זה וירדו לטמיון], שאז בודאי יתברכו נכסיהם יותר מכל הסגולות, וכמו שידוע, שכל הארורים פתחו מתחילה בברכה (סוטה לב:), ואמרו "ברוך אשר לא יכה את רעהו", וכל ישראל ענו על זה אמן, ובודאי תתקיים הברכה הזו.

יד - כל מיני נגעים באים עליו

והוא גם המייסר את האדם בעולם הזה ובתוכחות על עוון בכל חולי וכל מכה הבאה עליו, והוא מאמר הכתוב (ישעיה ס"ד, ו): "ותמוגנו ביד עווננו", והוא מאמרנו על פי (ירמיה ב', י"ט) "תיסרך רעתך" וכו'. וגם בגיהנום הם המייסרים את עושיהם, כמפורש אצלנו על פסוק (משלי ה', ט') "ושנתך לאכזרי". וכן כל חולי וכל מכה הבאים על בני אדם גם בני איש, מנייהו הוו. וכל מראות נגעים המתראות בעור כל בשר איש, חטאות האדם אשר לא תעשינה ואשם, הן הנה כוחות הטומאה המתגלים חוצה.

טו - גם מי שלא נענש בצרעת בגופו - נשמתו מצורעת בחטא

כתב השלי"ה הקדוש: ואל יחשב אדם המספר לשון הרע שרואה את עצמו שאינו מצורע, כי זה הוא לו לרעה - כי נפשו מצורעת, כמו שלמדו בזהר (וכן הוא בתנחומא מצורע ב'): "שומר פיו ולשונו שומר מצרות נפשו" (משלי כ"א, כ"ג) אל תקרי מצרות אלא מצרעת. כלומר, כי נפשו, שהיא נשמתו, היא מצרעת, בר מינן. על כן, שומר נפשו ירחק בתכלית הרחקה. (שלי"ה הקדוש)

טז - צרעת נשמתו תתגלה לעתיד לבוא

אומר ה"חפץ חיים": על כן, האדם המורגל בחטא זה, חס וחלילה, צריך להתאונן תמיד על נפשו, כי אף שמחפה עליו הקדוש-ברוך-הוא בזה העולם ואינו מראה קלונו לכל, על כל פנים, אחר פטירתו, שתצא הנפש מהגוף, תתגלה זוהמת צרעתו לעיני הכל, וכל עוד שתהא דבוקה חלאת הזוהמא הזו בנפש, בודאי לא יבוא מנוגע בהיכל ה' בגן עדן, ויצטרך לישוב בדרך למעלה חוץ למחנה ישראל, שהוא מקום הקליפות והחיצונים, אם לא עשה תשובה כראוי.

יז - מדוע עונש העניות על עוון לשון הרע הוא מידה כנגד מידה

עוד אומר ה"חפץ חיים", איתא במדרש:

ראה והבן, שכל המוציא לשון הרע מפיו נידון בצרעת וכו', אמר לו: רבי, אם כן, כל ישראל יהיו מצרעים, שהרי בעוון לשון הרע גלו ישראל וכו'. אמר לו: שקולה העניות כצרעת, והרי הוא עני הנמסר בידי אדם. פירוש, ועל ידי זה תוסר ממנו הגאווה שהיא על פי רב הסיבה העיקרית ללשון הרע, כמו שאמר רבנו יונה ב"שערי תשובה", וגם הוא יראה לדבר עליהם מיראתו פן יודע הדבר ולא ייטיבו עימו. וכן איתא ב"תקוני זהר" דעוון זה גורם, חס וחלילה לעניות. על כן, מי שרוצה לחיות בטובה, ישמור עצמו. (שמירת הלשון)

הרי שלשון הרע הרבה פעמים נגרם מגאווה, או מטעם הנזכר לעיל. או שהרבה פעמים אדם אינו רוצה להראות עצמו בין החבורה כבטלן שאינו מדבר כלום וכולם מדברים, ולכן מדבר גם הוא, לעניין כביכול את חברתו, וזה מגאוותו, ולכן נידון בעניות המשפילה את האדם.

ובאמת הוא פשטיה דקרא (תהלים ל"ד): "מי האיש החפץ חיים [בעולם הבא], אוהב ימים לראות טוב" [גם בעולם הזה], נצור לשונך מרע וגוי", וסגולה זו היא טובה מכל הסגולות שמחפשים אנשים להצלחה. וכעין זה איתא גם כן ב"תנא דבי אליהו" חלק ב', שכמה פעמים מעשיהם של בני אדם גורמים לירידתם. (חובת השמירה)

יח - שש הנה שנה ה' והשביעית - שהיא לשון הרע - קשה מכלם

המסכסך בלשון הרע ורכילות שלו בין אנשים אהובים, ועושה ביניהם מחלוקת, חס וחלילה, הוא מתועב עבור זה לפני ה', וקשה עוון זה יותר מעון גאווה ושקר ושפיכות דם נקי וכו', כמו שכתוב במשלי (פרק ו', טז-י"ט) "שש הנה שנא ה' ושבע תועבת נפשו, עיניים רמות לשון שקר וידיים שופכות דם נקי וגו' ומשלח מדנים בין אחים", ואמרו חכמינו זכרונם לברכה, דזו היא השביעית הקשה שבכלן.

ויותר מזה מצינו במדרש, שאין הקדוש-ברוך-הוא רוצה להשתתף כלל עם בעל לשון הרע להציל אותו מצרותיו, ואין שום עצה לאדם, רק שינצור לשונו מרע, וגם יטמין תמיד את עצמו מליישב בחבורת אנשים המדברים דברי גנאי מחבריהם.

יט - הגאון הצדיק רבי יצחק בלאזר לאחר פטירתו נתגלה לספר כמה חמור עוון הלשון בשמים

בהקדמה לספר "כוכבי אור", מהדורא שניה, מובאת אגרת מהגאון רבי חיים ברלין זצ"ל, בה הוא מספר מה שאירע לאחר פטירת רבי יצחק בלאזר זצ"ל, וזה לשונו:

והוא ציווה בצואתו שלא להספידו כלל, ואמנם רוח הבריות היתה נוחה הימנו בפי כל חכמי העיר [ירושלים] ולומדיה, וגם בפי כל העם, עד שהקיפוני כולם שלא להישמע לצוואתו, כמו שלא שמע ה"נודע ביהודה" זצ"ל לצוואת ה"פני יהושע" זצ"ל (עיי' פתחי תשובה יורה דעה שד"מ א), אך הגאון מרן דאתרא, הרב שמואל סלנט החזיק בדבר ופסק שלא לזוז מצוואתו ולא להספידו, ואנכי הייתי מפשר בזה, והספדתיו הספד גדול בפניו, ואמרתי בהספדי, שהגם שציווה שלא להספידו, אמנם מצינו בתורה במותה של שרה אמנו, שהספד ובכי הם שני עניינים, כלשון הכתוב (בראשית כ"ג, ב'): "לספוד לשרה ולבכותה", ובכי הוא על ההעדר והאבדה שהגיע לנו במיתתו, ומצוות הספד הוא על תלמיד חכם. נאמר בתורה על נדב ואביהוא בלשון (ויקרא י', ו') "ואחיכם כל בית ישראל יבכו את השרפה אשר שרף ה' " ולא נאמר יספידו. על כן, אם ציווה המנוח שלא להספידו, נשמע אליו בזה שלא לספר שבחו כלל, אולם על שלא נבכה על העדר - לא ציווה כלל. ולאשר בחייו היה מעורר את העם למסרו לבכי, גם עלינו לקיים היום מצוות בכיה ולא הספד. והארכת עוד בדברי מוסר עד שגעו כל העם בבכיה. ולכן - אמר הרב רבי חיים ברלין - אמנם לא סיפרתי בשבחו, אבל עוררתי את הקהל לבכי ולתשובה.

ועוד מספר הרב חיים ברלין חלום שחלם לאחר מכן שהספידו, וזה היה ביום י"א מנחם אב, ויהי בליל שבת קודש שלאחריו סמוך לאור הבקר,

בא המנוח אצלי בחלום ואמר לי: יישר כח על שלא הגדת עלי שבת. ושאלתי ממנו מה נעשה בדינו בעולם ההוא, ואמר לי, שדין של מעלה חמור מאוד שאי אפשר לשום אדם בעולם הזה לשער כלל, וביחוד מקפידים על דברים האסורים שנדברו שלא כהוגן. ושאלתי עוד: איך עלה בדינו? והשיבני, שכל ימות החול לא הניחו לו לבא אלי בחלום ולתת לי "יישר כח", עד יום השבת שנתנו לו מנוחה והניחוהו להראות אלי בחלום. יותר לא דיבר מאומה ונעלם ממני, חלף הלך לו ולא ראיתיו עוד, והקיצותי וכו'.

*

חתן הגר"י בלאזר זצ"ל, הגאון רבי חזקיהו יוסף מישקובסקי זצ"ל, הוסיף על דברי האיגרת הזאת, כי שמע בעל פה מהר"ח ברלין זצ"ל, שאחרי שאמרו לו בחלום שדין של מעלה חמור מאוד וכו', הוסיף ואמר: אמנם על תלמיד חכם יש הרבה מליצי יושר, אולם מקפידים מאוד על חטא הלשון! עד כאן דברו.

כ - חטא הלשון נורא מאוד, אין מסנגר על חטא זה

תלמידי מורנו ורבנו הגאון רבי אליהו לאפיאן זצ"ל בישיבת "כנסת חזקיהו" זוכרים ברטט כיצד היה מספר מעשה זה בהתרגשות שיצאה ממעמקי הלב ושואג כארי: "אבל חטא הלשון נורא מאוד!" וחוזר ואומר: "חטא הלשון נורא מאד! נורא מאוד חטא הלשון! אף אחד אינו בא להגן ולסנגר על החוטאים בחטא זה!!".

והיו הדברים מרטיטים את לב השומעים, והכל עמדו נפעמים לנוכח חרדת הדין ויראת החטא אשר השתקפו בהזדעזעותו הגדולה ובהתרגשותו הרבה של רבנו זצ"ל.

כא - המדבר לשון הרע יוצא נקי מכל נכסיו הרוחניים ומאבדם

אכן, מה נורא הוא חטא הלשון. (ילקוט לקח טוב)

לעתיד לבוא, ליום הדין, מראים מצוות להרבה בני אדם שלא עשו אותן המצוות, ויאמרו: הלא לא עשינו זה! וישיבו להם: אותם שסיפרו עליכם

רע הם עשו אלו המצוות, ונוטלים אותן מהם ונותנים להם. וכן לרשעים מראים עבירות שלא עשו, וכשיאמרו: הלא לא עשינו, ישיבו להם: אלו העבירות עשו אותם אלה שספרתם עליהם לשון הרע, ונטלו מהם ונתווספו עליכם. (חובות הלבבות שער הכניעה פרק ז)

*

ואשר המגיד מהשמים ואמר למרן ה"בית יוסף": דברי "חובות הלבבות" הללו הם אמת ויציב! ואילו היו יודעים בני אדם דבר זה, היו שמחים כשהיו שומעים שאומרים רע עליהם, כאילו נותנים להם מתנת כסף או זהב. (מגיד מישרים פרשת ויקהל). (נצור לשונך מרע)

ומעשה באחד מן החכמים שסיפרו עליו רע, וכשנודע הדבר לחסיד, שלח לאותו שסיפר עליו דורון, וכתב לו: אתה שלחת לי דורון מזכויותיך, ואני גמלתי לך בדורון זה ששלחתי לך. (חובות הלבבות - ארחות צדיקים)

וזהו באור הכתובים (תהלים ל"א, י"ט) "תאלמנה שפתי שקר הדברות על צדיק עתק בגאווה ובוז, מה רב טובך אשר צפנת ליראיך פעלת לחוסים בך נגד בני אדם" - יאלמו שפתי השקר של דוברי לשון הרע, שגורמים נזק לעצמם, שמאבדים זכויותיהם, והצדיקים זוכים בהם בעולם הבא, הם יראיך שנוטלים שכר נגד בני אדם אלה שדיברו עליהם לשון הרע. (מוהרי"ט פרשת תזריע). (מעם לועז)

מי שאינו לומד בספר היקר "חפץ חיים", אינו יכול להינצל מלשון הרע, אפילו שיודע שהוא עוון חמור עד מאוד, כמו מי שאינו לומד בשלחן ערוך הלכות שבת, שאינו יכול להינצל מחילול שבת אפילו שיודע שיש שבת בתורה, וזה ידוע ומפרסם לכל מי שלומד בספר הנזכר (ספר חשבון פרטי המצוות). (לשון חיים)

וכך כתב רבי אברהם מרדכי אלטר - האדמו"ר מגור: שתילמדו בספר "חפץ חיים" ו"שמירת הלשון" על כל פנים בשני ימים בשבוע, ואעידה עלי שמים וארץ, כי אחרי שגמרתם הספרים הנזכרים לעיל הרגשתי בעצמי בזה פעולה לטובה. ולזאת, גם השלם במדותיו יתפעל על ידי זה, כי הכל צריכים לזה. (פסקי תשובה ג' רנ"ח)

כב - מדברי רבותינו בדבר החיוב ללמד בספר "חפץ חיים" - הילכות לשון הרע

וכך כתב רבי יחיאל מיכל רבינוביץ - גאון אב בית דין סטוצ'ין: החובה לקובע לימוד בספר "חפץ חיים" ו"שמירת הלשון", דאם לא כן, בודאי

יכשל בהרבה דיבורים אסורים... אין קץ להתועלת היוצא מלימוד זה
כאשר ראינו בחוש. (פתיחת וסיום "אפיקי ים" חלק ב')

*

והגאון רבי איסר זלמן מלצר - גאון אב בית דין ור"מ סולצק ו"עץ חיים" -
כותב: מי זה לא ידע מגדולת וקדושת ספר "חפץ חיים"... ודבר זה ידוע,
שאפילו מי שכבר למד פעם אחת את הספר בשלימות, ואם אינו לומד בו
בקביעות אינו נשמר כראוי מפרטי אסור לשון הרע. והסגולה היחידית
להיות נזהר בדיוק הוא אך ורק על ידי קביעות בספר הקדוש תמיד.
(הסכמתו לספר "עיקרי דינים", קיצור ד"חפץ חיים" להרב דצדיק רבי שמואל הומינר
זצ"ל). (נצור לשונך מרע)

צריך כל איש מישראל שיהיה לו בביתו ספר "חפץ חיים" ו"שמירת
הלשון", ויצמצם מעיסתו כדי לקנותם, כי מבלעדם לא יפתח איש
הישראלי את פיו לדבר ולא יטה אוזנו לשמוע, כדי שלא יכשל באיסור
תורה, חס וחלילה.

וחייב כל אדם לקבוע לו עיתים מיוחדים ללמוד בהם עד שידע הילכות
לשון הרע ורכילות על בוריים, יחזור על עיקרי ההלכות והדינים בכל יום
פעם אחת, וכן יעשה שלושים יום, ואחר כך בכל חדש פעם אחת, וכן
יעשה שנה תמימה, ואחר כך פעם אחת בכל תקופה, וכן יעשה כל ימי
חייו, וכמבואר סדר חזרה זה ב"באר הגולה" ביורה דעה סימן א'. (עיקרי
דינים - פתיחה)

קשה מאוד להעתיק בספר כל העניינים הנכשלים בו בעניין לשון הרע -
רק קח דברי הרמב"ם עטרה לראשך וזכור אותו תמיד: דכל דבר שאם
יתפרסם יוכל לגרום לחבירו היזק בגופו או בממונו או להצר לו או
להפחידו, הרי זה לשון הרע. (חפץ חיים)

כג - על מי מותר ומצוה לספר בגנותם

ודע, דכל מה שכתבנו בספר זה מעניין וגודל הזהירות מעוון לשון הרע,
היינו למי שהוא עדיין בכלל "עמיתך", אבל באותן האנשים הכופרים
בתורת ה', אפילו רק באות אחת, והמלעיגים מדברי חכמינו זכרונם
לברכה, מצוה לפרסם דעתם הכוזבת לעיני הכל ולגנותם, כדי שלא ילמדו
ממעשיהם הרעים, וכמו שמבאר בספר "חפץ חיים" כלל ח' הלכה ה', עין
שם. (שמירת הלשון - בהקדמה)

כד - ספורים בנושא "לשון הרע"

אחד מנכבדי העיר וורשא - סוחר ידוע ותלמיד חכם - בא אל ה"חפץ חיים" והזמין אצלו את כל ספריו, מלבד הספר "חפץ חיים". רבי ישראל מאיר תמה על הדבר ושאלו לסיבת הדבר. הסוחר השיב לו: היות שיש לו קשר ומגע עם הרבה אנשים לרגלי עיסקי מסחרו, אי אפשר לו בשום אופן להיזהר מלשון הרע ודיבורים אסורים, ולא תהיה לו איפוא כל תועלת מספר זה.

כשמוע רבי ישראל מאיר את דבריו, גילה לו, ששאל שאלה זו את רבי ישראל סלנטר, ורבי ישראל אמר לו, שכדאי להוציא - ספרו זה לעולם, כי אף אם לא יצליח אלא להוציא אנחה מלבו של יהודי בגלל לשון הרע, הרי בזה לבד, יש ערך רב והישג חשוב מאוד.

וזוהי אמרתו של רבי ישראל סלנטר: כדאי לאדם ללמוד מוסר כל ימי חייו, אף אם לא יועיל לו רק לחסום פיו מדיבור אחד של לשון הרע. (המאורות הגדולים)

*

מעשה בחבורה של יהודים יראי ה' שנכנסו לפונדק יהודי לסעוד שמה, והתחילו לחקור ולדרוש את בעלת הפונדק בנוגע לכשרות המאכלים, ותוך שהם ממתנינים להכנת הסעודה, התחילו לדבר על הא ועל דא, ולא נזהרו בלשונם עד שדברו סרה על פלוני ועל אלמוני. שמעה הפונדקית שהייתה יראת שמים והוכיחתם: תימה לי על אנשים ככם המקפידים כל כך על מה שמכניסים בפיהם, ואינם מדקדקים במה שמוציאים מתוך פיהם.

*

במיטה שבפינת החדר שוכב נער בן שבע וקודח מחוס, לידו רכון הרופא שבא לראות את שלומו. הילד בן השבע צייתן למופת, נשמע לכל הוראותיו של הרופא מבלי להוציא אנחה מפיו, עד שהגיע הרופא לפיו של הילד, וביקש ממנו להראות לו אם לשונו נקיה היא.

הילד - שמואל סלנט, שלימים שימש כשבעים שנה כרבה של ירושלים - נאנח אנחה ואמר: מי הוא זה שיכול להתפאר שלשונו נקיה היא, הרי חכמינו זכרונם לברכה אמרו (ב"ב קס"ה): רב בגזל ומיעוט בעריות והכל באבק לשון הרע... (יחידי סגולה)

*

ושמעתי מפי קדשו של גאון ישראל, מרן רבי חיים עוזר זצוק"ל שאמר, שמרן הגאון ה"חפץ חיים" זצוק"ל בעל "שמירת הלשון", שמר פיו ולשונו באופן מיחד, היינו שכשבא אליו איש, התחיל לדבר עימו דברי תורה ומוסר, והדבר היה נמשך מבואו ועד צאתו של האיש, ועל ידי "ודברת בס" היה מקיים "ולא בדברים בטלים", ומכל שכן האסורים.

ואלו דברי חכמינו זכרונם לברכה (חולין פ"ט): מה אמנותו של אדם בעולם הזה? ישים עצמו כאילם. יכול אף לדבר תורה? תלמוד לומר: "צדק תדברון", באופן הזה, שעל ידי דברי תורה יעשה את עצמו אילם מדברים בטלים ולשון הרע. (אזניים לתורה)

*

מספר היה ה"חפץ חיים": שמעתי על גאון אחד וצדיק בדור שלפנינו בעת שהיה צריך לדבר עם אנשים אודות עניני העולם, היה דרכו לבקש בחשאי מה' יתברך שישמרהו מלשון הרע.

ובאמת מקרא מלא הוא, כדמצינו ביעקב אבינו עליו השלום שאמר (בראשית כ"ח, כ'): "אם יהיה אלקים עמדי ושמרני בדרך הזה אשר אנכי הולך", ודרשו חכמינו זכרונם לברכה (ב"ר ע"ד) "ושמרני" - מלשון הרע. לפי שהלך אצל לבן שהוא מקור המירמה והרמאות, והיה ירא שמא ילמד ממעשיו, לפיכך אמר "בדרך הזה" דיקא! רוצה לומר ללבן, לאפוקי בעת שהיה בבית מדרשו של שם ועבר! לא היה צריך לירא מזה, ובני אדם כמונו צריכים בכל עת לבקש מה' יתברך על זה. (זכר למרים)

כה - ענשו של בעל הלשון - גלגול כלב

ולפעמים יתגלגל בעל לשון הרע בכלב, וכן הרגיל לאכול בשר טריפה או המאכילה לישראל.

וזה רמוז בתורה, דכתיב (שמות כ"ב, ל'): "ואנשי-קודש תהיון לי ובשר בשדה טריפה לא תאכלו לכלב תשליכון אתו", וסמיך בתריה: "לא תישא שמע שוא", נמצא קרא ד"לכלב תשליכון אותו" כתוב בין שני העוונות הללו, בין אוכל טרפה ובין מספר לשון הרע. לומר לך, שעל שני עוונות אלו יתגלגל האדם בכלב, כן כתבו המקבלים, והוא רמוז בדברי רבותינו זכרונם לברכה שאמרו (מכות כ"ג): כל המספר לשון הרע ראוי להשליכו לכלבים.

וזהו שאמר דוד המלך עליו השלום (תהלים כ"ב כ"א): "הצילה מחרב נפשי, מיד כלב יחידתי", וסמך ליה: "אספרה שמך לאחי וגוי", לומר, שאיני משתמש בלשוני לספר לשון הרע ולהיענש בגלגול הרע הזה, אלא אני משתמש בה להללך ולהזהיר את ישראל שיגורו ממך ושיהללוך. (חרדים)

פרש, דאמרו חכמינו זכרונם לברכה (ערכין טו:): כל המספר לשון הרע כאלו כופר בעיקר. ואיתא בפרק שירה, כלבים אומרים (תהלים צ"ה) "באו נשתחוה ונכרעה" וגו', הרי דהכלבים מודים בעיקר. לכן המספר לשון הרע - דהוא ככופר בעיקר - ראוי להשליכו לכלבים, מידה כנגד מידה, שהם טובים ממנו, שהם מודים בעיקר (מראה עיני הכהן). (שער בת רבים)

ופשוטו הוא - כי דרכו של כלב תמיד להגביה קולו - ולהבעית, ולפעמים גם לנשוך למי שעובר לפניו, אפילו אם אותו האיש הולך לפי תומו, כן דרך בעל לשון הרע לקלקל בקולו על הכל, על כולם הוא מוצא עוולות ומבזה אותם, ועל כן ראוי הוא שיושלך לפני הכלבים ויבעיתוהו וינשכוהו כמידתו.

והנה סמוך לזה הכתוב: "לא תהיה אחרי רבים לרעות". ופירשו המפרשים, דהיינו, אפילו אם רואה באיזה עוון שהורגלו רבים לעבור עליו - שלא לילך אחריהם. ועל כן בענייננו, אפילו אם רואה שרבים ממכיריו ורעיו גם כן נכשלים בחטא הלשון, לא יפתה ליבו לילך בעקבותיהם. (שמירת הלשון)

כו - הנהגות גדולי ישראל וזהירותם מעוון הלשון

רבינו יום טוב ידיד הלוי, היה מתלמידיו של אהרן, אוהב שלום ורודף שלום, אוהב את הבריות ומקרבן לתורה. וכפי שאמר עליו בנו, הרב הגאון רבי אליעזר ידיד זצ"ל, בהספדו בזה הלשון:

אדוני אבי הצדיק והחסיד שהיה הולך על רגליו הלוך ושוב מבית הכנסת לבית מדרשו, והיה שמח בחלקו ומקבל את כל אדם בסבר פנים יפות, ומכבד את כל אדם כגופו, ואינו מקבל לשון הרע משום אדם, וכל שכן שלא ידבר הוא על אחרים. אלא אף אם היה בא אחד לדבר איתו, אז היה משיאו לדבר אחר והיה אומר לו: שמע נא החידוש הזה של דברי המוסר או מעשה של צדיקים או דברי תורה או קבלה, כל אחד לפי מה שהוא. וכן אם אחד גדול או קטן שואל לו איזה קושיא, הנה השב ישיב לו בכל כבוד. ולסוף, אם לא קיבל, אז אומר לו: עד כאן השיגה דעתי. וכן גם היה אוהב שלום ורודף שלום עם כל אחד. (סגולות ותפילות)

ספר לי רבי אברהם זלמנס, שהוא היה לומד "קצות החשן" יחד עם הגאון הצדיק רבי נפתלי אמסטרדם זצ"ל, ואחרי הלימוד היה מלווהו אל ביתו. ובכל פעם, אף בהיותם שקועים בסוגיא המסבוכת ביותר, רגיל היה רבי נפתלי לגשת אל הדלת המובילה לחדרי בני ביתו, והיה שואל: האם יש שם חלילה איזה עסק של לשון הרע... (המאורות הגדולים)

*

ומה טוב ונכון להתנהג, כמו ששמעתי שחכם אחד יעץ לאוהבו, שלא יעמוד בשום פעם בקיץ בשבת קודש אחרי סעודה שלישית סמוך לבית הכנסת ולבית המדרש לספר לאחד איזה דבר מה, כי משנים נעשים שלושה, ומשלושה - ארבעה, חמישה, שישה, עד שלבסוף נעשית חבורה גדולה, וכל אחד מספר עניניו ומסחריו שהיו לו בשבוע שעבר, ואי אפשר שלא יבואו על ידי זה ללשון הרע וליצנות, וכל זה נעשה בגרמו של ראשון שהביא לכל זה, על כן החכם עיניו בראשו.

ומי שקלקל עד עתה והחטיא את הרבים בעניין זה, ורוצה לתקן את נפשו, ידוע מה שאמרו חכמינו זכרונם לברכה (תנחומא כשלח, כ"ד): הצדיקים באותו דבר שחטאו - בו מתרצים. על כן, תחילת הכל, ירגיל את עצמו להתרחק מליישב בחבורת אנשים, נגד טבעו שהיה לו עד עתה, וכמו שכתב השל"ה רמז לזה מפסוק (ויקרא י"ט, ט"ז) "לא תלך רכיל בעמיד", וגם יראה לזכות את הרבים בלשונו ולהוכיחם ולזרזם לתורה ולמצוות, ולהביא שלום בין אדם לחבירו. (שמירת הלשון)

*

זכור את אשר עשה ה' אלהיך למרים וגו' (דברים כ"ד)

אם באת להיזהר שלא תלקה בצרעת, אל תספר לשון הרע. זכור העשוי למרים, שדיברה באחיה ולקתה בנגעים (ספרי כ"ד, קמ"א). (רש"י הקדוש)

ואם כן, ממילא כאשר יקיים האדם מצות "זכור את אשר עשה" וגו' להודיעו לרבים ולפרסם הדבר, ממילא יהיה זה סיוע גדול גם לעצמו שלא ידבר דיבורים אסורים. וידוע מה שאמרו חכמינו זכרונם לברכה בכמה מקומות "תלמוד גדול שמביא לידי מעשה", על כן יראה כל אדם לקבוע זמן מיוחד שילמד בספר "חפץ חיים" ו"שמירת הלשון", וכי האי גוונא המדברים בגודל החטא של איסור לשון הרע, והשכר הגדול המגיע לאדם השומר ממנו, ומחלקו יהיה חלקנו. (זכר למרים)

כז - מהי תשובתו של בעל הלשון?

אחד שאלני, אחר שעוררתי ברבים את גודל איסור לשון הרע, כמו שאמרו חכמינו זכרונם לברכה (ערכין טו): שמגדיל עוונותיו עד לשמים, ואמר לי: ידעתי גם ידעתי כי עברתי על עוון זה כמה מאות פעמים, ואיני זוכר כלל את שמם לילך ולפייסם, וממני, שאני בן תורה, למדו כמה אנשים שלא להיות זהירים, בדבר, במה אוכל להתרצות לפני אדון הכל?

ותשובה על זה: ידוע שאמרו חכמינו זכרונם לברכה (עיין שמות רבה כ"ג, ג'): הצדיקים באותו דבר שחוטאים בו הם מתרצים, ועל כן יראה ללמד עניינים אלו ברבים, מתוך ספרי הפוסקים המדברים בדרך הלכה בעניין זה, (כמו מהרמב"ם בפרק ז' מהלכות דעות, והסמ"ג בל"ת י"א, או מתוך ספר החינוך בפרשת קדושים), שם יראה ויתבונן כי לא נופל הוא משאר איסורי התורה, ובהרבה פרטים הוא יותר חמור, [וצא ולמד מתוך ספרי האלפס, שמכל הש"ס קיבץ וקיצר בתכלית הקיצור, ואילו כשבא לעניין זה בפרק ב' ממסכת שבת, העתיק כל הסוגיות מפרק ג' דמסכת ערכין המדברים בעניין זה]. ואחר כך ילמד מתוך ספר "חפץ חיים" ו"שמירת הלשון", שם קבצתי בעזרת ה' יתברך מתוך הפוסקים ההלכות השייכות לעניין זה, וכן האגדות המבארות את גודל אושרו של האיש הזהיר, אשרי חלקו, וכמה חיוב על האיש לברוח מן העוון הזה כבורח מן האש. את כל אלה ילמד ויתחזק לקיימם, ואז בודאי הקדוש-ברוך-הוא ימחל לו על העבר, ויעזרהו על להבא שלא ליכשל עוד. יעזור הקדוש-ברוך-הוא ויחיש לגאלנו במהרה בימינו אמן. (כבוד שמים)

כח - תפלה על שמירת הלשון

נכון שיבקש בקשה זו, בבוקר אחר התפילה, ועל ידי זכירתו בפה, יהיה לו דבר זה למזכרת שלא ילכד בדיבורים אסורים.

רבונו של עולם, יהי רצון מלפניך, א-ל רחום וחנון, שתזכני היום ובכל יום לשמור את עצמי מלספר ולקבל לשון הרע ורכילות.

ואזהר מלדבר אפילו על איש יחידי, וכל שכן מלדבר על כלל ישראל, וכל שכן מלהתרעם על מידותיו של הקדוש-ברוך-הוא.

ואזהר מלדבר דברי שקר, חנופה, ליצנות, אונאת דברים, הלבנת פנים, גאווה, מחלוקת, כעס, וכל דיבורים אסורים.

וזכני שלא לדבר כי אם דבר הצריך לענייני גופי ונפשי, ושיהיו כל מעשי ודבורי לשם שמים.

(מתוך נוסח התפלה שסדר רבנו ה"חפץ חיים" זצ"ל, בסוף ספרו "חובת השמירה").

פרק כ"ב - מאהבת ישראל לקיים בהם מצות תוכחה

עיקר הטובה לאחרים היא לזכותם בתורה ומצוות ולהרחיקם מדרכי היצר, וזהו החסד הגדול ביותר בעולם שאפשר לעשות לזולתו. (משנת רבי אהרן)

א - מניעת התוכחה מקורה שנאה

סמך למצות התוכחה פסוק "לא תשנא את אחיך בלבבך". כי בזמן שאהבה מצויה בישראל, כל אחד בטובתו של חברו חפץ, ועל כן הוא מוכיחו שלא יכשל בעבירה, אבל בזמן ששונאים זה לזה, לעולם אינו מוכיחו, ואדרבא, הוא מחניפו לאמור, כשורה עשית ולא פעלת און, וכל כוונתו להדיח עליו הרעה, לפי שהוא שמח במפלתו. ומידה זו הלא היא ברבת בני עמנו, מיום שגברה אגרופה של שנאת חנם מן חורבן בית שני והלאה, ועד היום לא סרה, והנגע הולך ופושה, עד אשר ישקיף ה' וירא, ויסיר לב האבן מקרבנו. (כלי יקר)

ב - למה דומה זה שאינו מוכיח את חברו

שמעתי משל נאה על כך. משל לאדם שמטבעות זהב בארנקו, וארנקו מופשל לו לאחר גבו, וחור לו בארנקו, ומדי פעם נושר מטבע אחר מטבע. ומהלך לו חברו מאחוריו ורואה כל זה ואינו מודיעו כלל, עד שמרגיש בכך האובד את כספו, אבל כבר מאוחר - באו אנשים ולקטו את הדינרים שאבדו. צועק המאבד ואין מושיע לו, ובידעו שחבירו הולך מאחור, זעק אליו: ידידי, מדוע לא אמרת לי שנושרים מארנקי מטבעות? אמר לו: ראיתך ממחר בדרכך ואמרת לי לא אעכבך בדרך. זעק אליו אותו מאבד:

שוטה, ריחמת עלי שלא אתעכב בדרכי, ועל העיקר - שהם מטבעותי האובדות - לא ריחמת עלי?! עד כאן המשל. הנמשל הוא: אדם נמנע מלהוכיח את חבירו, כי לא נעים לו להפסיקו מאותה שיחה ולומר לו, שתוק! לשון הרע! או לא נעים לו לומר לו, שתוק - אסור לדבר בבית הכנסת או בשעת התפילה!

ולעתיד לבא, כשיבואו לעולם האמת, יזעק עליו חבירו ויאמר לו: ראיתני מדבר! מדוע לא הערת לי? ראה באיזה דינים קשים רוצים עכשיו לדונני בשמים, חושב אתה שרחמן היית עלי? אכזרי שאין כמותך היית עלי! וכי מפני שלא נעים לך להעיר לי, שתקת?

וכדברינו מבואר גם בספר אהל יעקב: האזהרות האלה המה סמוכים לעד לעולם, כי מעמד כל התורה וקיומה הוא רק על התוכחה, היינו שישקוד כל אחד לשמור את חבירו כשקידתו בשמירת נפשו, כמאמר (משלי כ"ד, כ"ה): "ולמוכיחים ינעם ועליהם תבוא ברכת טוב", ואמרו (שבת נד:), מי שאפשר לו למחות ואינו מוחה - נתפס עליהם. וזה תלוי באהבת איש את רעהו,

כמאמר (משלי כ"ז, ד'): "טובה תוכחת מגולה [כאשר היא באה] מאהבה מסתרת". כי אם היו ישראל כמאמר (שם י"ח, כ"ג) "ויש אוהב דבק מאח", והיה כל אחד חושש על חבירו כמו על עצמו, היו מוכיחים זה את זה בדברי אהבה וחסד, ודבריו היו מקובלים מאוד, אם מקורם מפי ידידו ואוהבו השוקד בטובתו והצלחתו. ואם כן, צדקו יחדו שני המאמרים אשר בפי חכמינו זכרונם לברכה (שבת ק"ט:): לא חרבה ירושלים אלא בשביל שלא הוכיחו זה את זה, ופעם אמרו (יומא ט:): לא חרבה ירושלים אלא מפני שנאת חנם שהיה בה, כי בא אחד וסובב את השני, כי השנאה גרמה העדר התוכחה, כי כאשר גבר עליהם פירוד הלבבות וכל אחד שמח באיד חבירו - איך יוכיח אותו, או איך יקבל ממנו תוכחתו, כמאמר רבי טרפון (ערכין טז:): תמה אני אם יש בדור הזה מי שמקבל תוכחה, אם יאמר לו, טול קיסם מבין שיניך, יאמר לו, טל קורה מבין עיניך.

וזהו "לא תשנא אחיך בלבבך", ואז "הוכח תוכיח את עמיתך, ולא תשא עליו חטא". (אהל יעקב)

ג - מי שאינו מוכיח - נושא חטא החוטא עליו

"הוכח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא" - שיהיה עליך אשם כאשר יחטא ולא הוכחת אותו. ולזה יטה לשון אנקלוס - שאמר "ולא תקבל על דיליה חובא", שלא תקבל אתה עונש בחטא שלו. (רמב"ן)

ד - הוכח חברך מאהבה

ילמד להוכיח את חברו מאהבה מהקדוש-ברוך-הוא, שנאמר בו (משלי ג', י"ב): "כי את אשר יאהב ה' יוכיח", הקדוש-ברוך-הוא מוכיח את האדם באהבה בסתר בינו לבינו שלא יודע לשום אדם. אם מקבל - טוב, ואם לאו - מודיע אותו בין אוהביו. אם מקבל - טוב, ואם לאו - מוכיחנו בגלוי, בממונו ובבנינו. אם מקבל טוב, ואם לאו - יעזבנו שיעשה כרצונו.

כגון זה יוכיח את חברו. ואם הוא איש שיתבייש, לא יאמר לו אפילו בסתר, אלא יאמר לו בדרך ספור בתוך דברים אחרים, שמי שעושה כן, הוא כך וכך. וזהו "הוכח" - בסתר, ואם לאו - "תוכיח" - בין אוהביו, ואם לאו - "את עמיתך" - בגלוי, ויוכיחנו בסתר ולא יעלה עליו החטא בגלוי, וזהו "ולא תשא עליו חטא", ומכאן ואילך לא תשא אתה חטא על ידו (זוהר הקדוש). (ליקוטים מזהירים)

וכתב הרמב"ם: הרואה חברו שחטא, או שהלך בדרך לא טובה, מצוה להחזירו למוטב ולהודיעו שהוא חוטא על עצמו במעשיו הרעים, שנאמר: "הוכח תוכיח את עמיתך".

המוכיח את חברו, בין בדברים שבינו לבינו, בין בדברים שבינו לבין המקום, צריך להוכיחו בינו לבין עצמו, וידבר לו בנחת ובלשון רכה, ויודיעו שאינו אומר לו אלא לטובתו להביאו לחיי העולם הבא. אם קיבל ממנו - מוטב, ואם לאו - יוכיחנו פעם שניה ושלישית. וכן תמיד חייב להוכיחו, עד שיכהו החוטא ויאמר לו איני שומע.

וכל שאפשר בידו למחות ואינו מוחה, הוא נתפש בעוון אלו, כיון שאפשר לו למחות בהם (שבת נד:). (הרמב"ם, דעות ו', ז')

ה - תוכחה - החסד הגדול ביותר בעולם שאפשר לעשות לזולתו

וגודל חשיבות עניין התוכחה הוא כי (תהלים ט"ו) "עולם חסד יבנה". וכתב הגאון רבי חיים מוולוז'ין, כי עיקר בריאת האדם להועיל לאחרים, וכמו שהבורא יתברך ברא כל הבריאה מתוך רצונו להטיב - כן חובתינו ללכת בדרכיו, ועיקר הטובה לאחרים הוא לזכותם בתורה ובמצוות ולהרחיקם מדרכי היצר, וזהו החסד הגדול ביותר בעולם שאפשר לעשות לזולתו, ולכן נצטוינו על זה לא רק בתורת מצות עשה לבד, אלא גם בנשיאת אחריות ממש על מעשי חברו. (משנת רבי אהרן)

ו - ולא תשא עליו חטא - ולא תגדיל עליו את חטאו

כתב החיד"א: אפשר במה שאמרו זכרונם לברכה (שבת נד:) דמי שיש בידו למחות ואינו מוחה, נתפס בעד החוטא, וזה שנאמר: "הוכח תוכיח... ולא תשא" - אתה - עליו - בשבילו - "חטא", דאם לא תוכיח, נענש בשבילו.

ועוד פירש "ולא תשא עליו חטא", שלא יגביה לו החטא ויאמר לו, כמה גדול חטאתך, כמה כבד עוונך, כי יכבדו עליו דבריך ויטען נגדך, אבל יאמר לו דרך אהבה: אחי, כמדומני ששגית בזה, וכיוצא דברים רכים ולשון קלה כדי שיתקבל. (נחל קדומים)

ז - כיצד מוכיחין \ סיפור

בתקופה שרבי ישראל מאיר הכהן - בעל ה"חפץ חיים" זצ"ל היה נודד למכור את ספריו, ראה פעם באכסניה שבוילנא יהודי חסון ומגושם - עושה רשם של סבל - שנכנס, מתיישב ליד השולחן, ומצוה על המשרתת שתגיש לו נתח אווז צלוי וכוס משקה חריף. בלי ברכה, חוטף הוא בתאותנות את נתח הבשר, מקנח במשקה, ומתייחס אל המשרתת בצורה בלתי הוגנת.

ה"חפץ חיים" עומד בפינה האחרת של הבית כשהוא נדהם מן המחזה, ועומד לעשות נסיון לגשת אל הזולל כדי להעיר לו על קלות דעתו.

ברם, בעל האכסניה, מקדים את עצמו, מתקרב חרש אל אורחו החשוב - ה"חפץ חיים" - כדי למנועו מצעד זה. "אנא, רבי, הנח לו, אין אל מי לדבר, הריהו מגושם למאוד, בור ממש, לא למד אחרת, משהיה בן שבע שנים נחטף יחד עם ילדים אחרים, קנטוניסטים, ונסחב לסיביר, עד גיל שמונה עשרה גדל בין איכרי המקום, ואחר כך עבד את ניקולאי עשרים וחמש שנה, מוטב רבי שלא תתחיל, כבודך יקר מדי בעיני".

"כך? יהודי שכזה! אל תחשוש" - ענה לעומתו ה"חפץ חיים" - "כבר אדע היאך לשוחח עימו, ומקוה אני שתצמח מכך טובה" מרן ה"חפץ חיים" ניגש אליו, הושיט לו "שלום עליכם", ובנעימה לבבית וידידותית פתח ואמר לו: "האמת הדבר ששמעתי עליך שבתור ילד קטן נחטפת, ויחד עם ילדים אחרים נסחבת לסיביר הרחוקה, גדלת בין גוים ולא זכית ללמוד אפילו אות אחת מן התורה, עברת את הגיהנום בעולם הזה. הרשעים אמרו - לא פעם אחת - להעבירך על דתך, אילצוך לאכול חזיר, נבלות וטרפות, ואף על פי כן נשארתי יהודי, לא השתמדת!, מאושר הייתי לו היו לי זכויות כשלך והייתי בן העולם הבא כמותך. מקומך בעולם האמת הרי

יהיה בין צדיקים וגאוני עולם, אטו מלתא זוטרתא היא מסירות נפש שכזו, לסבול יסורים שכאלה למען היהדות, למען כבוד שמים, שלושים וכמה שנים רצופות? הרי זה נסיון גדול יותר משל חנניה מישאל ועזריה!"

דמעות נקוו בעיניו האפורות של החייל הניקולאיני לשעבר, הוא נזדעזע מהמילים הרציניות הלבביות והחמות שזרמו ממעין טהור חי, שלטפו והחיו את נשמתו המיוגעת. משנודע לו מיהו העומד לפניו, פרץ בבכי עז, והחל לנשק את ה"חפץ חיים".

וה"חפץ חיים" מוסיף לדבר אליו: "אדם שכמותך, שזכה להחשב בין הקדושים שמוסרים את נפשם על קדושת ה', לו קבלת על עצמך לחיות מעתה את שארית ימיך כיהודי כשר, לא היה מאושר כמוך בארץ!" היהודי שוב לא עזב את ה"חפץ חיים", עד שהפך בעל תשובה אמיתי וצדיק גמור. (ה"חפץ חיים" - חיו ופעלו)

ח - מצות תוכחה - חובת כל ישראל - הערבין זה לזה

והנה ההמון עם סוברים, שמצות תוכחה לא נצטוו רק הרבנים והדרשנים, אבל באמת הוא טעות - כי היא מצוה על כל ישראל, אפילו עם הארץ שרואה בחבירו דבר מגונה חייב להוכיחו, והעיקר - שצריך המוכיח לכלול את עצמו גם כן בכלל, כי אי אפשר שהמוכיח יהיה נקי, ו"מי יאמר זכיתי לבי וגו'". (רוח חיים)

ט - כשאין התוכחה יוצאת מלב טהור ונקי ולשם שמים - אינה פועלת

כשהאדם מוכיח או מעניש את זולתו, חובה עליו שתבוא התוכחה מפנימיות לבבו, הרי כבר אמרו רבותינו זכרונם לברכה (עיין ברכות ו): שרק דברים היוצאים מן הלב נכנסים אל הלב. לכן, אם תוכחתו אינה נובעת מתוך פנימיות, לא תשפיע על חבירו את ההשפעה הראויה. אולם יש בזה גם גדר יותר עמוק - אם אין התוכחה נובעת מפנימיותו, הרי אינה לשם שמים לגמרי, ואם כן, הריהי לשם פניותו הפרטיות, לכן לא רק שתוכחתו לא תועיל, אלא שיהא נדון עליה כמזלזל בחבירו ומצערו לשם הנאת עצמו, ועונשו חמור מאוד, חס וחלילה.

י - כשבמוכיח יש שמץ מאותו עוון שהוא מוכיח עליו, נענש על תוכחתו

וכן מצינו ביהוא מלך ישראל. עיין בספר "שמירת הלשון" (שער התבונה פרק יז, יעו"ש באורד) לה"חפץ חיים" זצ"ל, מה שנאמר בשם הסמ"ק (סימן רפ"ג בשם ריב"א), שיהוא צדיק גדול היה, ועל פי נביא הרג כל עובדי הבעל וכל בית אחאב, וביער כל עבודה זרה מישראל, אך את העגלים שהעמיד ירבעם בן נבט השאיר, כי חותמו של אחיה השילוני מצא, וטעה. (עיין סנהדרין ק"ב)

הרי זה לכאורה שוגג קרוב לאונס, ואף על פי כן, בשביל זה נענש על הריגת בית אחאב כרוצח דם נקי, כאמור בהושע (א', ד'): "ופקדתי את-דמי יזרעאל [פרש, של בית אחאב שהרג ביזרעאל] על בית יהוא", הרי שבשביל שגגה רחוקה כזאת נהפך לו ציוויו של הנביא כעבירת רציחה, וכל כך למה, משום שנכשל בעצמו באביזריהו דעבודה זרה שלהם. לו היתה ההרחקה מעבודה זרה מציאות ממשית בתוך תוככי לבו, לא היה טועה בשום אופן שבעולם, כי הנקודה הפנימית אינה עלולה לטעות, כמו שנתבאר לעיל.

הרי שאם האדם מעניש את חברו, והוא אינו זך ונקי - עתיד לתן את הדין על שציער את חברו. (מכתב מאליהו)

יא - אל יתרשל מלהוכיח, ואף שנדמה לו שדבריו לא נכנסים לאוזני השומעים

אומר היה ה"חפץ חיים": "הוכח תוכיח את עמיתך" - "הוכח" - אפילו מאה פעמים משמע (בי"מ ל"א). ללמדך, שאל יתרשל אדם מלהוכיח, אפילו אם נדמה לו שדבריו לא יכנסו לאוזני השומעים.

הדבר דומה לאשה מוכרת תפוחים שעמדה בחצר בית הכנסת הוילנאי, וצעקה משך כל היום "יהודים, קנו תפוחים בזול", ויש שנדמה לך שכבר ניחר גרונה, אין איש שם על לב ואין קונה, והיא באחת צועקת בקול: "קנו, יהודים, תפוחים טובים בזול". ואם תשאל אותה, יהודית, מה לך, הלא אין איש שם על לב ואין קונה, תענה ותאמר לך, כי סוף סוף כשהיא שבה הביתה בשעה מאחרת בלילה, היא סופרת ומונה את הכסף, ונמצא שהיא משתכרת לפרנסת אנשי ביתה, וכדאי לה לצעוק ולהריע על תפוחים אפילו אם יהיה מספר הקונים אחד אחוז מעשרה.

וכן הדין בהוכחה - לא ימלט שמי שהוא מן השומעים לא יתן אל לבו ולא ישוב בתשובה, עלינו רק להוכיח ולחזור ולהוכיח. (חפץ חיים, על התורה)

ועוד היה ה"חפץ חיים" מזרז את הדרשנים, לבל יפול רוחם אם לא יעלה בידם להחזיר בתשובה את כל הקהל, ועליהם ללמוד מוסר השכל ממלאכת הצייד שכוון כליו על יתר לירות בחייתו יער, ויש אשר במשך כל היום מעלה בחרמו רק זאב אחד או צבי אחד. כן הדורש ברבים - אם יעלה בידו לצוד אפילו יהודי אחד ולהחזירו בתשובה, רבי זאב אחד או רבי צבי אחד, אל ירע לבבו, וכן גם דרך התגרים המכריזים על סחורתם בפומבי, ויש אשר רק קונה אחד האזין וסר לחנותם, ואף על פי כן הם חוזרים חלילה ביום המחרת, ואינם מרפים ידיהם ממסחרם. (מעשי למלך)

יב - לעולם תהא מושכר במצות תוכחה \ סיפור

תלמיד אחד שהיה מחונן בכח הדרוש, ושרבנו ה"חפץ חיים" זצ"ל ביקשו במיוחד להשפיע על קהל שומעיו על הזהירות בשמירת הלשון, התאונן פעם לפניו באמרו: "הנה היגדתי דרשה לפני קהל גדול בבית הכנסת, הדרשה ארכה כשעתים, ואיני רואה את ההשפעה הטובה של דברי, ובכן, מה התועלת מכל זה?".

רבינו השיב לנזכר לעיל: אני באמת מתפלא על דבריך אלה, ידועים דברי הגר"א זצ"ל, שבעד כל רגע שאדם חוסם פיו, זוכה לאור הגנוז שאין לנו כל מושג בזה - זה הכל בעד רגע אחד של בלימת פה, תאר לך את השכר והתענוג הנפשי, עבור שעתים שלמות של שתיקה מדיבורים אסורים, האם יש לשער ולהעריך גדל הפעולה שעשית...?! (קונטרס פה קדוש)

יג - מעשה בהגאון מהרש"ל שהיה אוהב תוכחת מוסר

ושמעתי מרב אחד שקיבל, דהגאון מהרש"ל בעל "ים של שלמה" בשבתו על כסא ההוראה לרב ואב בית דין, ציווה למוכיח אחד שיבוא בכל יום שעה אחת ויוכיחנו ויזהירנו כאילו הוא אחד מהמון, כי כך רצונו, והרשות נתונה לו.

ובעת בא המוכיח, תכף היה מהרש"ל מתעטף ויושב לשמוע תוכחות מוסר ביראה ורעד לפני ה'. אשריו ואשרי חלקו, ואשרי העם שככה לו רב וחסיד וקדוש זי"ע. (שם הגדולים)

יד - רב בעירו נתפס על בני עיר \ סיפור

סיפר ה"חפץ חיים" זצ"ל: זכורני בהיותי בשנת תרמ"ג בראקאו, ראיתי בעיני מעשה, שבכפר אחד סמוך לעיר, דר שם עשיר אחד שעשה דברים אחדים נגד דיני הממשלה והעמידוהו לדין, וחייבוהו על 15 שנים שיהא שלוח לסיביר, וכשהובילוהו מכפרו דרך ראקאו למינסק, ביקש מהשומרים שהובילוהו שיקראו לו את הרב דראקאו, וכשבא אצלו הרב, אמר אל הרב: רבי, יש לי תרעומות על כבודו שלא הוכיח אותי מעולם, ואף שבודאי עבור עוונותי שרבו נתגלגל הדבר לידי כך, אבל מעולם לא הוכיח כבודו אותי, ויכול היות כי לו הוכיח אותי כבודו, חדלתי ממעשי הרעים ולא באו עלי צרות כאלו. (ליקוטי אמרים)

טו - קצת מהלכות תוכחה

המוכיח את חבירו תחילה לא ידבר לו קשות, עד שיכלימנו, שנאמר (ויקרא י"ט, י"ז): "ולא תישא עליו חטא", כך אמרו חכמים (ספרא קדושים): יכול אתה מוכיחו ופניו משתנות? תלמוד לומר: "ולא תישא עליו חטא".

מכאן שאסור לאדם להכלים את ישראל, וכל שכן ברבים. אף על פי שהמכלים את חבירו אינו לוקה עליו - עוון גדול הוא. כך אמרו חכמים (סוטה י): המלבין פני חבירו ברבים אין לו חלק לעולם הבא. לפיכך צריך אדם להיזהר שלא לבייש חבירו ברבים, בין קטן בין גדול, ולא יקרא לו בשם שהוא בוש ממנו, ולא יספר לפניו דבר שהוא בוש ממנו.

במה דברים אמורים? בדברים שבין אדם לחבירו. אבל בדברי שמים, אם לא חזר בו בסתר - מכלימין אותו ברבים, ומפרסמים חטאו ומחרפים אותו בפניו ומבזין ומקללין אותו עד שיחזר למוטב, כמו שעשו כל הנביאים בישראל. (הרמב"ם, דעות ו', ח')

וכתב הרמב"ם: כשיחטא איש לאיש, לא ישטמנו וישתק, כמו שנאמר ברשעים (ש"ב י"ג, כ"ב): "ולא דיבר אבשלום עם אמנון למרע ועד טוב כי שנא אבשלום את אמנון", אלא מצוה עליו להודיעו ולומר לו, למה עשית לי כך וכך, ולמה חטאת לי בדבר פלוני, שנאמר: "הוכח תוכיח את עמיתך". ואם חזר ובקש ממנו למחול לו - צריך למחול, ולא יהא המוחל אכזרי, שנאמר (בראשית כ', י"ז): "ויתפלל אברהם אל האלקים". (הרמב"ם דעות ו', ג', ז)

טז - המוכיח חבירו ברבים ומביישו - חוטא גדול

בסוף ספר "ראש הגבעה" - היזהר שלא תוכיח את חברך בפני שום איש או ברבים, חס וחלילה, על שום מעשה רע.

ודע, בני, כי כל מעשה הרעה אשר יוכל האדם לעשות, רעה גדולה ממנה היא התוכחה ברבים, והרי אתה מראה בעצמך רישעות יותר מכל הרישעות שעשה חברך שאתה מוכיח אותו. (רבי פנחס בן יהודה, תלמיד דגרי"א). (לשון חיים)

יז - בזמננו יש הרבה הפטורים ממצות תוכחה

מצות התוכחה... שהוא חוב מטל על כל אדם... אבל ראוי שתדע שכך קבלתי מרבתי ובפרט מאדמו"ר מורנו הרב רבי - חיים מוולוז'ין ז"ל, שבזמן הזה, קשות אינם נשמעים, ורק בדברים רכים וטובים, ומי שאין טבעו לדבר רכות, ותכף יכעס על עושי עוול, ובפרט כשלא ישמעו לו, אזי הוא פטור ממצות התוכחה. (מנחת שמואל סעיף י"א). (עץ החיים - כתר ראש)

יח - הכין עצמו קדם שיוכיח כדי שלא יכעס בשעת התוכחה \ סיפור

מספר בנו של הרב חיים פלאגיי ז"ל על אביו: והרגשתי אלף פעמים דכשהיה מוכיח לאחד, אפילו אדם חשוב, אזי כדי שלא יבוא לו הקפדה בשעת התוכחה, היה רגיל שקודם שיתחיל לדבר היה שוחק ומראה לו שחוק הרבה ומדבר לו, והשומע והרואה היה נבהל מראות פניו וצחות הלשון והגיון לבו הטהור. (צוואה מחיים)

יט - מי שאינו מוכיח כראוי יכול להיכשל בעוון הלבנת פני חברו

ואף על פי שיש עבירות קשות מזו ואין עונשם חמור כל כך, על כל זה, זו המידה להלבין פני חברו ברבים - תכונה רעה, ומי שתכונותיו רעות כזה, אין תקוה לאחריתו, ונחלה אין לו בקרב אחיו, כי רע התכונה בנפש חלי רע ומלפפתו עד יום המיתה, לזה אמר "ולא תשא עליו חטא". (הקדוש רבנו שלמה אסתרוק ז"ל, נחל קדומים)

כ - הדרכה למצות תוכחה

פעם למד ה"חפץ חיים" זצ"ל את תלמידיו איך להתנהג בעניין התוכחה לכשיזכו להיות רבנים בישראל:

העיקר הוא לא להכביד על השומעים בדברי מוסר ותוכחה, כי הצרות והתלאות טמטמו את לבם, ואין הדברים הללו מתקבלים, נחוץ רק לבאר לפני השומעים חומר האיסור שבדבר, ומה ה' דורש מאתנו, וזה יועיל הרבה יותר מן הדברים הקשים כגידיים, אשר רוב הדרשנים ממטירים על השומעים ואין קולם נשמע. (מעשי למלך)

כן מוסרים שהיה ה"חפץ חיים" תמה: מה שונה היא מצות תוכחה משאר מצוות עשה שבתורה, האם יעלה בדעת מאן דהו להניח תפילין ברוגזה, או לאכול מצה בזעם... (הסר כעס מלבך)

כתב "תפארת שלמה" (אבות) בשם היהודי ז"ל מפשיסחא, כי קיבל מהרב הקדוש רבי דוד מלעלוב, שלא להוכיח את ישראל בתוכחות ונאוצים, רק להתהלך בנחת ולקרב לבבם באהבה ולעוררם ליראת שמים. ושמעתי גם כן מצדיקי הדור שלא הוכיחו לאדם לאמור לו מדוע ככה עשית, רק הכל דברי רצוי ופיוסים ובדרך חכמה בדברים טובים, עד אשר שם האדם מעצמו על ליבו לשוב מחטאיו (באר משה). ("ילקוט אהבת ישראל")

פרק כ"ג - חומר איסור המלבין פני חבירו

נח לו לאדם שיפילוהו לכבשן האש ואל ילבין פני חבירו ברבים. (סוטה י')

א - איסור הלבנת פנים

ואם הקפידה תורה שלא לבייש אדם במקום תוכחה, קל וחומר שלא במקום תוכחה. (סמ"ג)

וכך כותב רבנו בחיי בספרו "כד הקמח" (ערך הלבנת פנים):

בא וראה כמה הוא קשה חטא ההלבנה, שאף במי שמוכיח את חבירו הזהירה תורה להוכיחו בעניין שלא ילבין פניו, הוא שכתוב: "הוכח תוכיח את עמיתך וגו' ", כלומר, תוכיח אותו בעניין ש"לא תשא עליו חטא" והוא חטא ההלבנה. ואם בעניין תוכחת מוסר שהוא דרך החיים הזהירה תורה כן, קל וחומר בלא תוכחת, שיגדל עונו מנשוא אם ילבין פניו.

ב - כל המלבין פני חבירו כאילו שופך דמים

אצל תמר אשת יהודה נאמר: "היא מוצאת והיא שלחה אל חמיה לאמר לאיש אשר-אלה לו אנכי הרה" (בראשית ל"ח, כ"ה).

לא רצתה להלבין פניו ולומר ממך אני מעוברת, אלא "לאיש אשר אלה לו". אמרה: אם יודה מעצמו - יודה, ואם לאו - ישרפוני ואל אלבין פניו. מכאן אמרו (סוטה י): נח לו לאדם שיפילוהו לכבשן האש ואל ילבין פני חבירו ברבים (רש"י).

תני תנא קמיה דרב נחמן בר יצחק: כל המלבין פני חבירו ברבים כאלו שופך דמים. אמר ליה: שפיר קאמרת! דחזינא ליה דאזיל סומקא ואתי חורא (בבא מציעא נח:). [תרגום: אמר לו, נכון הוא הדבר, שהרי המתבייש, הולכת אדמימותו מפניו ובא במקומה חיוורון].

המתבייש, פניו מאדימות ואחר כך מתלבנות, שהנפש יש לה שתי תנועות, אחת לחוץ ואחת לפנים, וכשמביישים את האדם, בתחילה הרוח מתנועע לצד חוץ, כמי שמתמלא חימה, ופניו מאדימות, וכשאינו מוצא טענה איך להסיר הבושה מעל פניו, הוא דואג בקרבו ונכנס הרוח לצד פנים מפני הצער, ופניו מתלבנות, וזהו שאמרו "אזל סומקא ואתי חיוורא". (רבי עובדיה ברטנורא, אבות ג')

ג - המלבין פני חבירו כהורגו כמה פעמים

יזהר אדם מלהלבין פני חבירו ברבים, שזה מורה על רע מזגו ורב עזותו, שאינו חושש ומרגיש בשפיכת דמי חבירו, שהדברים הרעים שדיבר עליו, גורמים להשתנות צורתו - צלם אלקים שבפניו. ועוון זה קשה מההורגו, כי ההורגו ממית אותו מיד, בפעם אחת, אבל המלבין ממית אותו מעט מעט, ומתבייש וחוזר דמו בכל גופו, ואינו מוצא מקום, ועולה הדם לפניו ומבעירו, וחוזר ויורד בכל גופו ומתלבן כמת וגופו מתקרר, נמצא שדנו באש ובמים.

זאת ועוד, בכל עת שהוא פוגש אנשים שנוכחו בעת שהעליבוהו, הוא חוזר ומתבייש, ושוב נשפך דמו בתוך גופו, והרי הוא הורגו כמה פעמים! (מדרש אליהו).
(היזהרו בכבוד חברכם)

ד - אסור הלבנת פנים אפילו על אדם השפל ביותר \ סיפור

בביתו של רבי יצחק פרידמן (הרבי מבוהוש) גדל יתום מצורע למחצה. פעם הכלימו יהודי עשיר, אמר לו הרבי: כסבור היית שנתכוונו חכמינו זכרונם לברכה באמרם "נח לו לאדם שיפיל עצמו לכבשן האש ואל ילבין פני חבירו ברבים" - רק בחבירו ממש, היינו בן מעמדו ונכבד כמותו? ברם, לא היא - הכוונה אפילו לאדם בזוי ושפל שאסור לפגוע בכבודו.

ראיה לדבר, מהיכן נלמדת דרשה זו - מתמר, כלתו של יהודה, שלא רצתה להלבין פניו, ואמרה, מוטב שאשרף אני ושני בני עימי, ואל אלבין פניו, באם יהודה יתעקש ולא יודה על האמת. והנה אם יהודה לא יודה ויתן לשרפה עם שני ילדיה, אין לך שפל ונבזה ממנו, ובכל זאת החליטה שמוטב להישרף ולא להלבין... (היזהרו בכבוד חברכם)

ה - סבל יסורי עונוי נוראים והעיקר שלא לבייש \ סיפור

ואספר עובדא על רבנו הגר"א זצ"ל, שתלמידו בעל "פאת השלחן" (בהקדמת ספרו) מעיד על אמתותה. קרן מיוחדת היתה בוילנה מעזבונו של רבי משה קרמר [סבו של הגר"א], ששמה לה למטרה להחזיק תלמיד חכם. בין הנתמכים היה הגר"א. הכסף שהיה מעבר מדי שבוע באמצעות השמש נועד לספק צרכי בני ביתו.

לימים החליט השמש ליטול הכסף, להקל בזה על מצבו הדחוק, ולא נרתע לעשות כן, שידע שהגר"א בצדקותו לא יגער בו על כך. ומשבאה לפני הגר"א אישתו לתנות על צער הילדים, שאין לה להשביע את נפשם הרעבה, השיב כנגדה שתשלחם לבתי השכנים וירחמו עליהם ויאכילום, ודי בזה כדי שלא יגוועו ברעב.

כך היה כל ימי חייו של השמש, ולעולם לא ציערו הגאון על כך, אדרבה, שמחתו היתה גדולה שמצליח להסתיר מפני השמש, שיודע כל מעשיו ועומד כל העת בנסיון שלא לבייש יהודי עני. והדברים נפלאים ממש. (טעם

ו - חכמים המה להטיב - ספורים מחכמי גדולי ישראל כדי שלא לבייש

מעשה ברבי עקיבא איגר שאירח בליל הסדר אורח בביתו. בעת עריכת הסדר שפך האורח בשגגה כוס יין על המפה הלבנה. מיד הזדרז רבי עקיבא איגר, נגע בכוסו, וכאילו שלא במתכוון שפכו אף הוא על המפה.

נענה ואמר ברצינות: כמדומני שהשולחן עקום... אבן נגולה מעל לב האורח (ברכת חיים ומועדים קמ"א, חס"א א' ר"נ ועוד). (היזהרו בכבוד חברכם)

*

מעשה ונכנס אל רבי אברהם ישעיה קרליץ - בעל ה"חזון איש", רבי שריה דבליצקי, ובקש שיתיר לו נדר מסויים. בחדרו של החזון איש נמצא באותה שעה עוד יהודי תלמיד חכם. אמר אפוא לשואל כי צריך לקרוא פנימה עוד אדם שלישי, ויצטרפו לבית דין המסמך להתיר. יצא רבי שריה דבליצקי אל בית המדרש שבסמוך לחדר, ומבלי להבחין קרא לאיש המוני פשוט, שישב שם ליד השולחן, בכדי שיצטרף להתרה. כיון שנכנס, שאל החזון איש את הנודר "פתח" לחרטתו, כפי ההלכה, ובצרוף עם שני האנשים התיר לו. הקורא השלישי יצא מיד לחוץ.

עתה אמר החזון איש, כי בעצם ההתרה שעשו אינה מועילה כלום, היות ואיש פשוט זה אינו יודע בהלכה בין ימינו לשמאלו! ואי אפשר לצרפו להתרת נדרים, אלא בשביל שלא לביישו, העמיד פנים כמתיר את הנדר, שלא יבחין במומו האישי...

*

פעם באה לפניו אשה חשובה כדי לשאול "שאלה" בעניין פעוט ופשוט כל כך, המעורר גיחוך כמעט. לא נבהל החזון איש להשיב לה מיד, אלא הרבה להרהר ולחשוב כמי שמתעמק בנושא הנדון, ולבסוף השיב לה במתינות, כשוקל כל מלה - והכל כדי לשמור על כבודה.

*

ופעם, בהכנסו לפרוזדור של בית מגורים במקום פלוני, שמע לפתע צעקות של ריב בין בעל ואישתו העולה מאחת הדירות. הוא מיהר לברוח משם, ורץ בחפזה כילד קטן ממש. כיון שהרחיק, ישב לנוח קצת. שאל אותו תלמידו, שנלווה אליו, לסיבת המנוסה.

ענה לו החזון איש בפשטות: שמעתי כי פלוני, מודע לי, רב עם זוגתו, וחששתי שמא יראני ויבחין שפגשתינו במצב עלוב זה, והדבר יכאב לו מאוד, לכן נסתי מן המקום... (פאר הדור)

*

זמן קצר לאחר מלחמת העולם השנייה, הדפיסה ההוצאה לאור של האחים שלזינגר, ש"ס מהודר מאוד, היה זה הש"ס הראשון שיצא לאור בארצות הברית בהידור כה רב, ורבי משה פיינשטיין רכשו מיד עם הופעתו.

פעם נאלץ לעזוב את שולחנו בחיפזון, ובהיותו מחוץ לחדר, קרתה תקלה לאחד מתלמידיו, ובקבוק דיו ניתז על הגמרא החדשה המהודרת שלא מזמן קבלוה מהדפוס החדש. התלמיד הצטער עמקות, והאחרים בחדר היו אף הם נרעשים.

באותה שעה שב רבי משה לחדרו. בראותו את אשר קרה, חייך בנעימות, הרגיע את התלמיד, ואמר לו, כי כחול הוא הצבע האהוב עליו, וכי הגמרא נראית עתה נאה יותר מאשר קודם, וכך שב ללימודו כאלו דבר לא ארע.

רבי משה פיינשטיין

ז - והלכת בדרכיו

"ויעש ה' אלקים לאדם ולאישתו כתנות עור וילבישם" (בראשית ג', כ"א). על זה כתב רבי אברהם אבן עזרא: מי ימלל גבורות ה' ומי יספר מעשיו ונפלאותיו, ואין חקר לגדולתו.

נשאלת השאלה: מה מצא האבן עזרא בתפירת בגדי עור לאדם וחווה, גבורות נפלאות וגדולות.

אלא אין לך נפלאות וגבורות גדולות מאלו - להעביר ולמחול על עלבון, ואין לך יופי כפעולת המחילה והעלבון למי שהכעיסו. שכן לקשט אדם וחווה בבגדי כבוד ותפארת, בעת ובעונה אחת שהם ממרים את פיו ומקלקלים את עולמו, להבליט חביבות אחרי הקנטה - אין לך גבורה גדולה מזו, ועל זה נאמר: "מי ימלל גבורות ה' " (תהלים ק"ו, ב'). והאדם

פרק כ"ד - לא תיקום ולא תיטור

וכשם שאין ראוי לחכם לכעוס ולנקום במרע לו מתוך חולי רוח - כן אין ראוי לנקום ולשנוא את המרע לו מתוך חולי נפש המשכלת. (חזון איש)

א - נקימה ונטירה

"לא תקם ולא תטר את בני עמך" (ויקרא י"ט, י"ח). הנוקם מחבירו עובר בלא תעשה שנאמר: "לא תיקום". ואף על פי שאינו לוקה עליו, דעה רעה היא עד מאוד, אלא ראוי לו לאדם להיות מעביר על מדותיו על כל דברי העולם, שהכל אצל המבינים דברי הבל והבאי, ואינן כדאים לנקום עליהם.

כיצד היא הנקמה? אמר לו חבירו: השאילני קרדמך, אמר לו: איני משאילך. למחר הוצרך הוא לשאול ממנו, אמר לו חבירו: השאילני קרדמך. אמר לו: איני משאילך כדרך שלא השאלתני כששאלתי ממך, הרי זה נוקם. אלא כשיבוא לו לשאול, יתן בלב שלם ולא יגמול לו כאשר גמלו, וכן כל כיוצא באלו. וכן אמר דוד בדעותיו הטובות (תהלים ז', ה'): "אם גמלתי שולמי רע ואחלצה וגו'".

וכן כל הנוטר לאחד מישראל, עובר בלא תעשה, שנאמר: "ולא תטור את בני עמך".

כיצד היא הנטירה? ראובן שאמר לשמעון: השכר לי בית זה או השאילני שור זה, ולא רצה שמעון. לימים בא שמעון לראובן לשאול ממנו או לשכור ממנו, ואמר לו ראובן: הא לך, הריני משאילך ואיני כמותך, לא אשלם לך כמעשיך. העושה כזה עובר ב"לא תטור", אלא ימחה הדבר מלבו ולא יטרנו. שכל - זמן שהוא נוטר את הדבר וזוכרו - שמא יבא לנקום. לפיכך הקפידה תורה על הנטירה עד שימחה העוון מליבו ולא

יזכרנו כלל, וזו היא הדעה הנכונה שאפשר שיתקיים בה ישוב הארץ ומשאם ומתנם של בני אדם זה עם זה. (הרמב"ם, דעות ז, ז-ח)

ב - תנצח האהבה את השנאה

ואם תאמר, מדוע אין הקדוש-ברוך-הוא מזהיר בלאו על אותו אדם שסתם אינו רוצה על לא דבר להשאיל לחבריו כליו, שהרי על זה לא מצינו איסור בתורה, ואילו זה שיש לו עליו טענה גדולה - סיבה על שלא רצה להשאילו תחלה - כן הזהיר בלאו.

ויש לומר, שהראשון שאינו מסכים להשאיל לו אינו אלא מחמת צרות עין שהיה מגלו או קרדומו חביב עליו, ואין הקדוש-ברוך-הוא מכריחו להשאיל כליו שלא מרצונו. אבל זה שהיה - משאיל לו לולי השנאה, אלא שהוא רוצה להינקם, אם כן מחמת שנאה הוא עושה כך, לפיכך אמר הקדוש-ברוך-הוא, תנצח האהבה שיש לך עימו את השנאה שיש לך עימו, ומתוך כך יבוא שלום בעולם. (ראב"ד, תוספות - חזקוני)

ג - התבוננות נפלאה להעביר על המידה

מדרך התורה להחזיק שלום עם כל אדם, ולהעביר על המידה, וכשם שאין ראוי לחכם לכעוס ולנקום במרע לו מתוך חולי רוח - כן אין ראוי לנקום ולשנוא את המרע מתוך חולי נפש המשכלת. וחוסר משקל מידות הטובות.

ד - אמונה כדרך לנצחון - מידת הנקימה והנטירה \ משל

אין בין בליעל למטורף הדעת, ולא כלום! (חזו"א, או"ח נ"ו, ד')

אין לו לאדם להתרעם על חבירו על שלא עשה עימו טובה, או לא הלוח לו מעות וכדומה, כי מסתמא לא נקצב מאת ה' יתברך הטובה הזו אצלו.

וגאון אחד היה ממשיל על זה משל לאחד שצריך לאיש ששמו ראובן, ושאל לאנשים איפה אוכל למצוא את ראובן, וענו לו שבמקום פלוני נמצא קיבוץ של אנשים, אולי ישנו ביניהם. וילך לשם לדרוש עליו, ולא נמצא שם ראובן. האם יעלה על דעתו להתרעם על כל אחד מהנאספים

שם, למה שמו שמעון או לוי ולא ראובן?! אלא עליו ללכת למקום אחר לבקש את ראובן. כן הדבר הזה, למה לו להתרעם על האיש שאינו רוצה למלאות בקשתו? אחרי שאין זה האיש שהיה רצון ה' יתברך עליו להיטיב עימו, עליו ללכת לבקש את הטובה ממי שנגזר עליו להיטיב עימו. אשרי אנוש יצייר זה תמיד במחשבתו בכל מאורעותיו בחייו הפרטיים ובמסחרו, וליבו יהיה בריא ושלם, לא תעלה קינאתו על אחרים, ולא ינקם ולא יטור. (חפץ חיים, על התורה)

ה - והלכת בדרכיו

ויש שנמנעין מלהשאיל כלים וכדומה, מפני איזה שנאה קטנה שיש לו על חברו, וזה דבר גרוע, כי עובר בזה על "לא תקום ולא תיטור את בני עמך". אלא יתבונן תמיד בנפשו, כמה פעמים הקניט את הקדוש ברוך הוא בדיבורו ובמעשיו, ועם כל זאת אין הקדוש-ברוך-הוא נוקם ונוטר לו, אלא מתחסד עימו בכל עניניו, ואף הוא יעשה כן עם רעהו. ואדרבא, ינצל הזדמנות זו הבאה לידו לקיים בפועל ציווי ה' "לא תקם ולא תטר".

ונוכל לומר שזהו כוונת הכתוב "לא תיקום ולא תטור את בני עמך ואהבת לרעך כמוך אני ה'", רוצה לומר, שתתנהג עם רעך כמו שאני נוהג במידות עימך ועם כל העולם, שאינני נוטר שנאה, כמו דכתיב בירמיה (ג', י"ב): "כי חסיד אני נאם ה' לא אטור לעולם". (אהבת חסד)

ו - מפתוי היצר

ולפי שהייצר הולך ומרתיח את הלב, ומבקש תמיד להניח לפחות איזה רושם איזה זיכרון מן הדבר, ואם לא יוכל להשאיר זיכרון גדול, ישתדל להשאיר זיכרון מעט.

וכה אומר לו יצרו של אדם: גם אם תרצה ליתן לאיש הזה את אשר לא רצה הוא לתת לך כשנצרכת, לפחות לא תיתנהו - בסבר פנים יפות. או אם אינך רוצה להרע לו, לפחות לא תיטיב לו טובה גדולה, ולא תסייעהו סיוע גדול. או אם תרצה גם לסייעו הרבה, לפחות לא תעשהו בפניו. או שאומר לו יצרו: לא תשוב להתחבר עימו ולהיות לו לרע, ודי בזה שמחלת לו שלא תראה לו לאויב, ואם גם להתחבר עימו תרצה, אך לא תראה לו כמו כן חיבה גדולה כבראשונה. וכן כל כיוצא בזה ממיני החריצות שביצר, מה שהוא משתדל לפתות את ליבות בני האדם.

על כן באה התורה וכללה כלל שהכל נכלל בו (ויקרא י"ט, י"ח): "ואהבת
לרעך כמוך" - כמוך - בלי שום הפרש, כמוך - בלי חילוקים, בלי תחבולות
ומזימות, כמוך ממש. (מסילת ישרים)

פרק כ"ה - שלום

דע בני, כי מידת המחלוקת היא מידה שנואה ומשוקצת מאוד בעיני
המקום, והמידה הארורה הזאת יונקת משדי מידת הרכילות ולשון הרע,
שגם היא מידה שנואה ומשוקצת מאוד בעיני המקום, שכל מקום
שהרכילות ולשון הרע מצוי, שם המחלוקת מצויה. (מעלות המדות)

א - סימן לידע אם המחלוקת לשם שמים או לאו

בעוונותינו הרבים, כל מחלוקת, היצר הרע מפתה ואומר שהיא לשם
שמים, ולמצוה גדולה להכניע בוגדים ולשבר זרוע רמה, וכהנה דברים
רבים. כללו של דבר - אין לך מחלוקת שאין יצר הרע מפתהו ואומר שכל
הכוונה לשם שמים. אם כן, במה יודע אם היא באמת לשם שמים או לא?

בזאת יודע - אם המחולקים ובעלי ריבותיהם אין במחלוקתם אלא אותו
דבר שחלוקים בו, אבל ביתר עניניהם הם אוהבים גמורים בלב ונפש, זהו
אות שמחלוקתם לשם שמים. אבל אם אויבים ונוטרים שנאה זה לזה על
ידי מחלוקתם, זהו שלא לשם שמים, ויתייצב השטן בתוכם.

וזה הסימן מסרו לנו חכמי המשנה (אבות ה', י"ז): "איזו היא מחלוקת
שהיא לשם שמים?" כי בכל מחלוקת אומרים שהיא לשם שמים, אמרו:
"זו מחלוקת הלל ושמאי", שאהבו זה את זה וכיבדו זה את זה (כדאיתא
ביבמות יד:). הנאהבים והנעימים, זהו אות שמחלוקתם לשם שמים. אבל
במחלוקת קרח ועדתו שהיו נוטרים איבה ושנאה, וכמעט יסקלוהו
למשה וכדומה, זהו שלא לשם שמים וכו' (יערות דבש). (לשון חיים)

ב - סימן נוסף להנזכר למעלה

ובפרוש המשניות להרמב"ם פרש, וזה לשונו: כי מי שיחלוק לא לכוונת סתירת דברי חבירו, אלא לרצותו לדעת את האמת, יתקיימו דבריו ולא יפסיקו, עד כאן לשונו.

הורה לנו הרמב"ם ז"ל בזה את ההגדרה, מהי מחלוקת לשם שמים ומהי מחלוקת שאינה לשם שמים: בשעה שהצדדים מוכנים לשמוע כל אחד דברי חבירו, ואם דעת חבירו תתקבל עליו - יסכים עימו, ואינו חולק עליו אלא בגלל שסבור כי דעתו היא האמת, זוהי מחלוקת לשם שמים, ואם לאו - הרי זה מחלוקת שאינה לשם שמים. (שיחות מוסר)

ג - בזאת תבחנו

בזאת יבחנו - אם אנו רואים שחבורתם שלמה, כולם כאיש אחד חברים בכל האופנים, אזי בודאי כוונתם שלימה לשמים, כי כן הוא הדרך של הצדיקים גמורים ואמתיים, שנפשם קשורה זה בזה באהבה רבה וחביבות, ואוהב את חבירו יותר מגופו, ולא יקנא איש באחיו בראותו גדולת חבירו, ישמח נפשו ויגל בלבבו, ויצפה עוד לגדולתו, שיתגדל ויתנשא יותר ויותר.

אבל אם אנו רואים בני אדם, בעלי מחלוקת שאין להם - התחברות, רק למחלוקת יבערו כולם כאחד, אבל בשאר התחברות לבביהם פרודות וחלוקות, ולא יוכל אחד לראות בגדולת חבירו, ויתאוה תאוה ל"היקום אשר ברגליהם" - זה ממונו, וגדולת חבירו יהיה לו לצנינים, זה האות שאש התבערה, המצה והמריבה, אשר תבער בעדתם יחד שכס אחד, אין זה כי אם רע לב, וזדון לבם השיאם, קנאת איש מרעהו, לדבר על הצדיקים עובדי ה' באמת.

וזהו שאמר התנא: "ושאינה לשם שמים זו מחלוקת קרח ועדתו", רוצה לומר, שהם היו 250 איש, והתאוו כל אחד כהונה גדולה, כפרוש רש"י ז"ל, ונמצא גם ביניהם היה ליבם פרודות וחלוקות, רק נגד משה רבנו היו כולם כאחד בעצה רעה לחלוק עליו, וזהו "קרח ועדתו" - רמז כנזכר לעיל, שהיו לב קורח ועדתו נפרדות זה מזה. אבל צדיקים - לבביהם דבוקות זה בזה, וכל מעשיהם לשם שמים. (נעם אלימלך)

ד - קשה עונשה של מחלוקת

ממחלוקת של קרח, יש ליקח מוסר עד היכן גדול עונש של מחלוקת. ראה מה עלתה לקרח עונש הנמרץ, ולא הועיל שלשלת יוחסין שיצאו ממנו! וגם הוא בעצמו היה שר וגדול בישראל - לולי חטא המחלוקת - והיה מנושאי הארון. גם דתן ואבירם וטפם כלם נאבדו. ואף על פי שאין בית דין של מעלה מענישים עד שיהיה בן כ' שנה, בכאן נאבדו אף הטף. כך קשה המחלוקת, כך אמרו רבותינו זכרונם לברכה (במדבר רבה י"ח, ד').

ומזה ילמד אדם מוסר לאחוז בשלום, וכל בר שכל ילמד ויהיה מתלמידיו של אהרן - אוהב שלום, כי הנך רואה שאהרן לא דבר בזה המחלוקת, אף שקרח רצה לעקור את כבודו לא דבר מאומה.

וכל מה שאדם יכול לבקש סיבות לתווך השלום ולכבות אש המחלוקת - יעשה. צא ולמד ממשה רבינו עליו השלום שהיה גדול הנביאים, והיה מלך, והלך בעצמו ובכבודו לדתן ואבירם. לאחר שמרדו בו כששלח אחריהם ואמרו "לא נעלה", הלך הוא אליהם עם זקני ישראל, והכל בשביל השלום. (שלי"ה (הקדוש)

ה - שיגעון - כעס המחלוקת

ובקשר לזה היה רבי ישראל מאיר הכהן ז"ל, בעל ה"חפץ חיים", מספר מה שקרה בעיירה קטנה, איך פעם אחת פרצה מחלוקת בין מושל הכפר לבין שכנו. זה האחרון איים להביא דיבתו רעה לפני השלטונות על דברים לא חוקיים שעשה בתור פקיד ממשלתי. אישתו רצתה להשפיע על בעלה להימנע מלהלשין עליו, ואמתלא בפיה, שהרי הוא, הפקיד, שחרר את בניהם מעבודת הצבא, ואם ימצאו בו עוול, הרי יאסרו מיד גם כן את בנינו. ענה לה בעלה מבלבל מכעס: הכל כדאי, כדאי לאסור אותך, אותי ואת בנינו, ובלבד להוריד את זה מגדלתו.

כשהדבר מגיע למחלוקת, כה מתעקשים אנשי המדון, שאינם שומעים באזניהם מה שמוציאים מפיהם. (מעשי למלך)

ו - אין מי שניקה מעונש עוון המחלוקת

וכבר כתבתי במקום אחר בסיעתא דשמיא, כי אני הגבר ראתה עיני מיום שעמדתי על דעתי, כי כל איש ואשה, משפחה ומשפחה, מדינה ומדינה, עיר ועיר, שהיו ביניהם מחלוקת, לא יצאו נקיים ה' כתות, ונילקו בין בגופן בין בממונן, רחמנא לצלן. ומי שיש לו דעת יעמיק מאוד בזה, ולעולם יהיה מוותר משלו, בין בגופו בין בממונו בין בכבודו, ויצא הפסדו

בשכרו - שיהיה לו שכר טוב בעולם הזה ובעולם הבא מסיבת כי היה "אוהב שלום ורודף שלום" [מורנו הרב רבי חיים פאלאג'י ז"ל בספרו "רפואה וחיים", וכלשון הזה כתב עוד בספרו "כף החיים" (סימן א', אות ד'), ועיין עוד בספרו "כף החיים" דף ט': (אות י"ז) ודוק היטב]. (תוספת חיים)

ז - אף בתי מדרשות נחרבו בעוון המחלוקת

ועד כמה קשה המחלוקת, שראינו כמה ישיבות קדושות שהחזיקו מעמד במצבים קשים ביותר, ולא נחרבו אלא על ידי המחלוקת, ואף על פי שבית המידרש הריהו מיקדש מעט שהשכינה שורה שם, ו"אין להקדוש-ברוך-הוא בעולמו אלא ד' אמות של הלכה", אבל על ידי המחלוקת השכינה מסתלקת ונעשה, חס וחלילה, "ביתו" של השטן.

והיפוכה של המחלוקת הריהי השלום והאחדות, שעל ידן זכו ישראל לקבלת התורה, כדאיתא במסכת דרך ארץ זוטא: "הואיל ושנאו ישראל את המחלוקת ואהבו את השלום, הגיעה השעה שאתן להם את תורת". (שיחות מוסר)

ח - מחלוקת אצל בני תורה - חילול ה'

אמרו, שנים עשר אלף זוגים תלמידים היו לו לרבי עקיבא, וכולן מתו בפרק אחד, מפני שלא נהגו כבוד זה לזה. (יבמות סד:)

ועתה נתבונן נא, דהלא רק אונאת דברים היא, והוא רק לאו בעלמא, ואין חייב על זה מיתה בידי שמים, ולמה מתו?

אלא שעל ידי זה ניסבב חילול ה' גדול בעולם, שתלמידי חכמים רבים זה עם זה, ומבזים התורה ומצוותיה לעין כל, וידוע מה שאמרו חכמינו זכרונם לברכה (אבות ד' ד', קידושין מ'): אחד שוגג ואחד מזיד בחילול ה', ואין מקיפין בחילול ה'.

ועל זה אני אומר, מורי ורבותי, למה לא נירא מארזי הלבנון, קדושי עליון, שבודאי היה לכל אחד תרוץ בפני עצמו שאין בו אשם, ועיקר האשם על חבירו, ואפילו הכי אנו רואים, שתורתן וקדושתן לא הגנו עליהם, ושלטה מידת הדין בכולם. ועל כן אחי ורעי, חוסו נא על עצמכם ועל כלל ישראל, וכל אחד במקומו יראה לכבות את אש המחלוקת, כדי שלא יהא שמו הגדול מחולל עוד, ויתאמץ להרבות שלום במקומו, ובזכות זה נזכה לשמוע קול מבשר שלום בעולם. (מכתב מרבנו ה"חפץ חיים",

ט - אוהב שלום ורודף שלום \ מחיי ה"חפץ חיים"

מספר בנו של רבנו ה"חפץ חיים": אם כי מר-אבא - ה"חפץ חיים" זצ"ל, הוקיר זמנו מכל הון, מכל זאת ביטל כמה פעמים שעות רבות הרבה, וגם ימים, להבאת שלום ולשכך מריבות בין אדם לחבירו, וביותר בענייני צבור להשקיט מחלוקת. וזכורני כי קרה לפעמים שהיה מטייל אבא בחצר בית הכנסת שעה ארוכה עם אחד מבני הקהלה, וידו על שיקמו של האיש ומשוחח עימו, אמנם ידעו כולם שאין זה שיחה בעלמא כדרך המטילים, באשר אבי ומורי לא טייל מעודו, רק להשקיט ריב ולרכך לב הקשה. ותמיד עלה בידו, כי גם לב אבן היה נימוח תחת תוכחתו מאהבה. ופעמים רבות שמענו מבעלי דברים הקשים שאמרו, לולי פני רבי ישראל מאיר אשא, אזי...

*

פעם פרצה מחלוקת בעיר מגורי ה"חפץ חיים" זצ"ל בעניין החברא קדישא שנחלקה לשתים, הדבר הביא לידי מריבות וצעקות אף בבית המדרש. מאמצי רבנו להשקיט את המריבה עלו בתוהו, הוא עלה אז על הבמה ופנה לקהל בדברים אלה:

אנו חיים כלנו היום, מתהלכים עלי אדמות, אבל סוף סוף ילך הדור הזה לעולמו, כי "מי גבר יחיה ולא יראה מות" (תהלים פ"ט, מ"ט), וכדברי משה רבנו עליו השלום (במדבר ט"ז, כ"ט): "ופקדת כל האדם" - והאדם הלא יבוא לעולם העליון, כאמור בקהלת (י"ב, ז'): "והרוח תשוב אל האלקים אשר נתנה", ושם עתיד הוא ליתן דין וחשבון על הנעשה כאן בעולם השפל, והחשבון על המעשים ואף על המחשבות הוא כל כך חמור, עד שאין לתארו במלים פשוטות, וכדאיתא שם פסוק י"ד: "כי את כל מעשה האלקים יבא במשפט על כל נעלם", ובברייתא פסחים נ"ד: שישה דברים מכוסים מבני אדם - וקחשיב שם עומק הדין, ולא לחינם בכה רבי יוחנן בן זכאי לפני פטירתו (ברכות כח:): באמרו, איני יודע באיזה דרך מוליכין אותי וכו'. כן ידוע מאמרם זכרונם לברכה (חגיגה ד:): על שמואל הנביא, שלקח את משה רבנו עליו השלום לעד מתוך פחד ואימת הדין.

כשהאדם בא לדין, מראים לו את כל מאורעות חייו בדקדוק גדול, באיזה מקום ובאיזה זמן, וזה טבעי מאוד שהוא מתחיל לחפש כל מיני תירוצים, אמתלאות והצטדקיות, ועושה כל המאמצים בכדי לזכות בהקלה כל שהיא ולהנצל מחומר הדין.

אחרי דברי הקדמה הנזכר לעיל, החל רבינו לימנות את מספר העוונות שנעשו בעיר מיום שפרצה המחלוקת, כמה לאוין רמסו ממש ברגלים, כמה בזיון הקודש וחילול שם שמים, חס וחלילה, שנגרם - וזה ברור שתצטרכו להשיב על הכל ביום הדין הגדול...

ויתכן - המשיך רבנו - שבעת צרה, תרצו להתגולל עלי ותאמרו, היה אצלנו למדן אחד, ואלו הוכיח לנו היינו בודאי נזהרים מלעשותן - לכן אני אומר לכם בגלוי על יד ארון הקודש, כי סרתם מן הדרך, עברתם עברות חמורות, וביניהן חילול ה', שאין התשובה מועלת עליו. אם דברי אלה לא יועילו להפסיק את המחלוקת, הריני מודיע לכם, כי שמה לא אזדקק לכם כלל, ואני את נפשי הצלתי...

דברי ה"חפץ חיים" זצ"ל שנאמרו בתמימות מפליאה, חדרו ללבם של הצדדים היריבים, והשלום בעיר לא אחר לבא.

י - אין בין נרדף לרודף אלא כחוט השערה

מעשה שניסה החזון איש ליישב הדורים בין שני רבנים שהסתבכו במחלוקת. סח לו אחד מהם, שהוא חושש מאוד מפני רדיפותיו של בר פלוגתא שלו, שידו תקיפה.

נתן בו החזון איש מבט חודר, והעיר: צריך, איפוא, מר להשמר מאוד, מרב פחד שמא יהא לנרדף, עלול הוא להפוך לרודף. המרחק בין נרדף לרודף הוא כחוט השערה, ואפשר להתחלף בתפקידים בכהרף עין...

ומשהתגבר הנרדף ונהפך לרודף, מאבד הוא בו ברגע זכויותיו הקודמות. בורא העולם נעמד לימין הנרדף החדש, אפילו הוא רשע, "אלקים יבקש את נרדף". (פאר הדור)

יא - אל יקל בעיניך להחזיק במחלוקת ואפילו קטנה

ואל יקל בעיניך אפילו מחלוקת קטן, משום שהשטן מצוי שם להגדילו לבער כאש ולאכול מנפש ועד בשר, כדאמרינן בפרשת דיני ממונות (סנהדרין ז'): אמר רב הונא האי תגרא דמי לצנורא דבידקא דמיא, כיון דרוח רוח וכו'. ובמסכת גיטין פרק הנזקין (דף נ"ב): הנהו בי תרי דאיגרי בהו שטן, דכל בי שמשי הוו קא מינצו בהדי הדדי. איקלע רבי מאיר להתם, עכבינהו תלתא בי שמשי עד דעבד להו שלמא, שמעיה דקאמר,

ווי דאפקיה רבי מאיר לההוא גברא מביתיה, פרש רש"י: שמעיה לשטן דקאמר, ווי דאפקיה מביתיה, עד כאן. תרגום: אמר רב הונא, המחלוקת דומה לצינור מים שיש בו חור קטן, ואם לא מתקנים אותו, מתרחב לו יותר, כן היא המחלוקת - מקטנה נעשית גדולה.

ובמסכת גיטין: היו ב' בני אדם שהיה השטן מתגרה בהם, וכל ערב שבת היו רבים יחד. נזדמן רבי מאיר לשם, עכבוהו 3 ערבי שבת בין השמשות, ולא רבו בזכותו של רבי מאיר וכן יותר לא רבו לעולם. ושמע רבי מאיר את השטן שאמר: ווי, שהוציאני רבי מאיר מהבית.

ראה בעיניך שהמחלוקת מתגדל עד שהשטן עושה חזקה שם עד שמגדילו להרוג נפש, לכן אין להקל אפילו על מחלוקת קל, וצריך לבטלו מיד, ולשום שלום במקומו. (שבט מוסר)

יב - מחלוקת בין איש לאישתו

ואם רבה רעת המחלוקת כי ינצו אנשים יחדו, על אחת כמה וכמה רעה כפולה ומכופלת כי יהיה ריב בין איש לאישתו, וידוע כמה שקדו חכמים וכמה תקנות עשו מפני דרכי שלום, ובפרט מפני שלום הבית, ושמו של הקדוש-ברוך-הוא, שנכתב בקדושה, התיר למוחקו כדי ליתן שלום בין איש לאישתו, וממנו נלמד כמה צריך האדם שיסבול בשביל שלום הבית.

ולעולם כשיש דברי ריבות, מן הגדול צריך שיבא השכל ויגער בהשטן, ואל יחזיק במחלוקת, אלא יהא אוהב שלום ורודף שלום, כל שכן בין איש לאישתו, שדעתן של נשים קלות, וחובה מוטלת על האיש, שהוא בר דעת, למחול על עלבונו, ולהשפיל עצמו לכבוד קונו, ולרדוף שלום בכל כוחו, כי רבה רעת המחלוקת בתוך הבית, שגורם רעה לעצמו ולזרעו אחריו. ואוי לו לפוגם את זרעו, שגורם שיהיו בניו בני מריבה, בני שנאות הלב. ולכן, לא בכח יגבר איש לבקש שלום הבית, וייעשר איש כי ירבה כבוד ביתו". (פלא יועץ)

פרק כ"ו - כבוד הבריות

פרק זה נלקט מן הספר "היזהרו בכבוד חברכם"

כשחלה רבי אליעזר, נכנסו תלמידיו לבקרו. אמרו לו: "רבנו, למדנו אורחות חיים ונזכה בהן לחיי עולם הבא". אמר להם: "היזהרו בכבוד חברכם... ובשביל כך תזכו לחיי עולם הבא". (ברכות כ"ח, ב)

א - דקדוק הדין במצער את הבריות

כבר היה רבי ישמעאל ורבי שמעון יוצאין ליהרג. אמר לו רבי שמעון לרבי ישמעאל: רבי! לבי יוצא שאיני יודע על מה אני נהרג? אמר לו רבי ישמעאל לרבי שמעון: מימך בא אדם אצלך לדין, או לשאלה ועיכבתו עד שתהא שותה [גירסת ילקוט שמעוני: גומר] כוסך, ונועל סנדלך, או עוטף טליתך. אמרה תורה: "אם ענה תענה" - אחד [בין] עינוי מרבה, ואחד עינוי מעט [כהמתנת זמן קטן]. אמר לו: נחמתני רבי!!! (מכילתא משפטים, פרק י"ח). נורא למתבונן! עבור צער אנשים כהמתנת זמן של שתית הכוס או לבישת בגד, נידון בהריגה, כל שכן המצער חברו לשם צער שעונשו מרבה.

גרסא אחרת: רבן שמעון בן גמליאל ורבי ישמעאל גזרו עליהם שיהרגו, והיה רבי ישמעאל בוכה. ורבי שמעון אמר: אברך! בשתי פסיעות אתה נתון בחיקם של צדיקים, ואתה בוכה?! אמר לו: אני בוכה על שאנו נהרגין כשופכי דמים וכמחללי שבתות. אמר לו: שמא בסעודה היה [היית] יושב, [או] ישן, ובאה אשה לשאול על נידתה על טהרות שלה, ואמר לה השמש: ישן הוא! והתורה אמרה: "אם ענה תענה אתו", אחד ענוי גדול ואחד ענוי קטן. מה כתיב אחריו: "והרגתי אתכם בחרב". ויש אומרים: רבן שמעון בן גמליאל היה בוכה, ורבי ישמעאל השיבו כדברים אלו. (מספר שמחות ח. ועיין גירסאות נוספות אדר"נ ל"ח; תנא דבי אליהו רבה ל')

הרי שנשיא ישראל קדוש זה, חיטט ופישפש בכל מעשיו משך כל ימי חייו, ולא מצא שום סיבה ועוון למיתתו האכזרית, כדבריו: "לבי יוצא שאיני יודע על מה אני נהרג". רק כאשר מצא אשמה זו שלא הזהיר מראש את משרתו, שלא יעכב שום אדם שבא לשאול, ואף כשהוא ישן או טרוד שלא ימנע מלהכניס הממתין עליו. ולא זו בלבד, אלא להכניסו במהירות האפשרית ביותר, חוסר ערנות זו נחשב לפי רום מעלת רבן שמעון לעון פלילי...!!!

רבי שלום מרדכי שבדרון גאון אב בית דין ברעזין מעיד: ה' יתברך יודע, כי אני הזהרתי כמה פעמים את בני ביתי, שאם יבא מישהו לשאלני איזה שאלה באמצע אכילה או שינה, שלא יעכבוהו, אלא יכניסו השואל לפני, או יקיצוני מהשינה - יפחד לבבי ממאמר זה! (שו"ת מהרש"ם חלק ב', ר"י [ב]).

רבי ירוחם ליבוביץ משפיע דישיבת מיר מגלה : הדלת לחדרי אינני נועלה בפני כל הבא אלי, אף על פי שזה גורם לי ביטול זמן ואי-סדר בעבודתי. כי לא אוכל לראות באכזריות היתרה הנגרמת לבחורים שממתינים עלי כמה שעות בחינם, ורבה ההשחתה בזה. (דעת תורה חלק ב', עמ' רל"ה)

ב - עונשו של המבייש קשה מנשוא ואפילו הוא קטן

... בכה רבי שמעון בר יוחאי. אמרו לו ממרום : אל תבכה מאור הקדוש, אשרי חלקך! אפילו ילדים קטנים מגלים בזכותך סודות סתומים שבתורה, בא ונספר לך מה אירע בישיבה של מעלה בשביל ילד פלאי שקול תורתו נכנס כחץ לפנים הישיבה, וכולם מקשיבים לו, ובאותה שעה שדרש הילד. מזדעזע ראש הישיבה וכל היושבים לפניו... פתח אותו ילד ודרש בסודות התורה... נטלו ראש הישיבה ונשקו. אמר לו : חייך, שכוונת בדברך לאמת... כמה שמחה על שמחה נתווספה מהילד בין בני הישיבה. עשרים ושבעה טעמים בתורה אמר, ושבעים כתרים העטירו לאביו באותו יום. אשרי חלקו של אבא שזכה ללמד תורה לבנו!

וסוד סתום היה בהסתלקותו של אותו ילד מן העולם. זה היה משום שלפני כולם היה מבייש את רבו בשאלות ותשובות שלא היה רבו מסוגל לתרצם, וגרם לו חולשת הדעת, ולכן רצו לדון אותו בדין קשה... (על פי זהר פרשת שלח קע"א, א' עיין שם)

ג - מוטב שאכוה ולא אבייש!

בשכונתו של מר עוקבא היה דר עני. היה רגיל מר עוקבא בכל יום להשליך לו ארבעה זוזים בחור של ציר הדלת, כך שמצאם העני ולא ידע מיהו הנותן. פעם אחת אמר העני בלבו : אארוב ואראה מי משליך לי את הכסף. אותו היום התאחר מר עוקבא בבית המדרש, וכשהלך לבית העני התלוותה עימו אישתו. כיון שהרגיש בס העני, יצא ממחבואו כדי לראותם, ברחו מפניו. במנוסתם ראו תנור, נכנסו שניהם לתוכו והתחבאו שם. ואותו תנור היה לאחר שגרפו והוציאו מתוכו את הגחלים, ועדין חומו עימו. נכוו רגליו של מר עוקבא, אמרה לו אישתו : שים רגליך על רגלי ותנצל, היות ורגלי לא נכויים.

חלשה דעתו של מר עוקבא, שרק בו שלט חוס האש. ניחמה אותו אישתו : זכותי גדולה מזכותך, היות ואני מצויה בתוך הבית, עניי פוגשים אותי,

ואני מחלוקת להם לחם, בשר, ומיני מזונות הראויים מיד לאכילה. ואלו אתה נותן להם מעות, והם צריכים לטרוח ולהכין לעצמם סעודה.

ושואלים: מה כל החרדה של מר עוקבא ואישתו, ולמה להם לברוח לתנור? אלא משום שאמרו חכמינו: נוח לו לאדם שימסור עצמו לתוך כבשן האש, ואל ילבין פני חבירו ברבים! (על פי כתובות ס"ז, ב'). מר עוקבא לא היה חייב לברוח מהעני, שהרי הלה רדף אחריו, והביא הבושה על עצמו מרצונו, ומדוע מסר נפשו? ברם, לשון חכמינו זכרונם לברכה "נוח" לו לאדם, אין מדברים כאן בחיובים, מדבר כאן בנוחיות ונעימות. כי המחפש נוחיות נצחית מעדיף להפיל עצמו לתנור בוער, מלגרום הלבנת פנים לחבירו. (הר"ה בריסק)

ד - התבוננות בריגשות הזולת - עד היכן!?

מעשה באחד מגדולי כבול, שהיה משיא את בנו, וברביעי [מימי המשתה] שלו זמן אצלו אורחים. משאכלו ושתו והיטיבו את ליבם, אמר לבנו [החתן]: עלה והבא לנו חבית אחת מן העליה. כיון שעלה, הכישו נחש ומת. המתין לו [אביו] לירד ולא ירד. אמר: אני עולה ורואה מה טיבו של בני. עלה ומצאו שהכישו נחש ומת ומוטל בין החביות. המתין עד שגמרו סעודתן, [גרסת התנחומא: מה עשה אותו חסיד, המתין עד שאכלו האורחים ושתו כל צרכיהם, כיון שגמרו... (פרשת שמיני ב')] - אמר להם: רבותי! לא לברך את בני ברכת חתנים באתם, אלא ברכו עליו ברכת אבלים! לא להכניס את בני לחופה באתם, בואו והכניסוהו לקברו! הפטיר עליו רבי זכאי דמן כבול (קהלת ב, ב'): "לשחוק אמרתי מהולל". (ויקרא רבה כ', ג')

יש להשתומם על עוז רוחו וכבישת רגשותיו הסוערים של אותו חסיד מופלא. בה בשעה שנתגלה לו כי בנו ניספה בצורה כה טראגית, ובשעה כה מאושרת ויפה בחייו. הרי בודאי באופן טבעי זעקת שבר תתפרץ מתוך נהמת ליבו: אוי, גיוועלד! מה היה לנו!

גם בשעה רותחת זו, מצא לו אותו חסיד זמן לעשות חשבון של מידות, חשבון של צער הבריות! ומה הוא מהרהר באותו רגע? - הרי למטה בביתי מסובים אורחים, וכשזעקת השבר תבוא לאזנם, הרי בעל כרחם לא יהיו מסוגלים להמשיך ולסיים סעודתם הדשנה והנעימה, ובכך אגרום להם צער מיותר...

התאזר אותו חסיד, כבל וכבש את רגשותיו והחליט: די לי מה שיצטערו אורחי בעוד שעה קלה, אניחם לעת עתה לסיים סעודתם, ורק לפני ברכת המזון ארד ואגלה להם, שבמקום לברך "שבע ברכות" - יברכו "ברכת אבלים"... הוי, מבהיל ומדהים! עד היכן התרוממו קדמונינו מהטבע והחומר, זיכרו מדותיהם וחיטבו כל תנועה ותנועה על פי התורה

ה - לעזרת עלוב

מעשה ברבי זאב מזברז' שהיה מיסב עם אנשי שלומו בסעודה שלישית בשבת קודש. הוציא אחד המסובים צנון, והתחיל אוכל ומכרסם בקול. נזפו בו היושבים: רעבתן, זללן! מעט דרך ארץ לפני הרבי! נתמלא אותו אדם בושה וכלימה. הרגיש רבי זאב בדבר.

נענה ואמר: אף אני רצוני בחתיכת צנון. שמח הלה שמחה גדולה, חלק לרבי מן הצנון, ורבי זאב אכל בפני כל המסובים... (מדו"ד ב', 223)

ו - חזיון מופלא.

ביום י"ג אב תקפ"ט נסתלק רבי מרדכי בנט גאון אב בית דין ניקלשבורג בשהותו במרחצאות קרלסבד, והובל מיד לקבורה בעיר ליכטנשטדט הסמוכה לקרלסבד כשתי שעות מהלך. אנשי עירו ניקלשבורג כשנודע להם האסון, דרשו בתוקף לפנות קיברו משם ולהביאו לעירו לקברות אבותיו. אמנם אנשי ליכטנשטדט טענו כי כבר זכו בגופו הקדוש.

שתי הקהילות התדיינו בדבר, והסכימו שיכריעו בדבר כמה מגדולי הדור וביניהם ה"חתם סופר" אשר צידד להתיר פינוי הקבר, אבל לא קבע בהחלטיות (עיין שו"ת חתם סופר חלק ו, ל"ז). בראותם כך שתקו אנשי ניקלשבורג ולא מלאם ליבם לפנותו.

ויהי כעבור חצי שנה, התעורר ה"חתם סופר" בדבר, וכתב לבית דין של ניקלשבורג שנית, כי עתה הוא מחליט ברורות להתיר פינוי הקבר לעירם. הפסק בוצע, וקבר רבי מרדכי בנט פנה, והובא לקבורה שנית ביום י"ב אדר תק"צ בעירו ניקלשבורג.

סוד נימוקו של ה"חתם סופר" היה כך: עתה בא אליו הגאון המנוח בחזיון לילה, וביקש ממנו שיסכים להוליכו לקבורה בעירו. רבי מרדכי גילה כי בבחרותו התארס עם בת הרב דקהלת ליכטנשטדט, והוא ביטל את השדוך, ובזה הוא פגע בכבוד משפחת הכלה. לכן הענישוהו מן השמים אשר כחצי שנה יהיה עליו לשכב בקבורה בעיר זו רחוק מעירו ומקבורת אבותיו. ועתה במלאת זמן זה, מן הראוי לפנותו ולהעבירו לעירו. (חוט המשלש, דפוס ת"א, עמ קמ"ט)

א. ה: בעל מחבר תולדותיו "פאר מרדכי" מביא הוכחות כי "חוט המשלש" טעה ולא דייק בזה. היות ורבי מרדכי עצמו לא עזב שידוך מעולם. גירסתו בקצור היא לפי ספר "מרום הרים" (שנת תרמ"ב), על פי נסחת רבי שמעון סופר מקרקא, כפי ששמעה מאביו ה"חתם-סופר" בעצמו:

ההכרעה היתה תלויה ועומדת בהחלטת החתם-סופר. ואכן הוא העלה על הגליון תשובה מפורטת שחייבים להעבירו לעירו. אולם כשסיים כתיבתו והתכוון לשלוח אותה, פתאום נפלה עליו תרדמה, ונגלה אליו בחלום רבי מרדכי בנט המנוח, אשר ביקש ממנו שיעכב את התשובה. וגילה לו, כי נענש מהשמים להיקבר כחצי שנה דווקא שם, היות ונתן הסכמתו פעם אחת לנתק שידוך. הוא הדגיש: הגם שמה שעשיתי היה על פי דין תורה, בכל זאת היות וכבוד הבריות הוא עניין חמור עד למאד, ואנכי הרי גרמתי צער וביוש לכלה ומשפחתה, דקדקו איפוא עימי משמים, "כי לא הוצרכתי לעשות כן". וזה לך האות כי דברי כנים, ילכו יבדקו וימצאו, כי אותה כלה שניתקתי שדוכיה, קבורה בדיוק סמוך לקיברי ממש!!! מיד שלח החתם-סופר שלוחים ונתברר כי החלום נכון.

ז - שמח לאיד לא ינקה

ספר רבי משה צבי הרבי מסווראן: בזמנו נכנס לאישה אחת גלגול. הביאווה לפני הרב מחרשיב, והיה אותו רוח מדבר מתוך האשה והיה מבקש שיתקנו את נשמתו, בזה שיאמר עם מנין אנשים תהלים לעלוי נשמתו, ורק אז יצא. בקש ממנו הרב: יספר לו למה נענש להתגלגל בעולם. סיפר הרוח: בימי חיי הרביתי לחטוא, ברם התחרטתי על מעשי וחזרתי בתשובה גמורה. כשהגיעה שעת להיפטר מהעולם, נפטרתי מתוך תשובה. בבואי לפני בית דין של מעלה, נוכחתי כי אכן תקנתי את חטאי, זולת חטא אחד שלא שמת אל לבי לשוב עליו, דווקא חטא זה טורדני מעולם האמת, וממנו אין לי מנוחה עד היום הזה. ומעשה שהיה כך היה:

פעם אחת ראיתי אברך בן תורה שעמד סמוך לחותנו ואמר פירקי תהלים. בהגיעו לפסוק מסיים טעה בהגייתו. צחקתי ממנו בפני חותנו, ואמרתי: הטועה בהגיה, בן תורה יחשב?! נכלם האברך מאוד. עבירה זו שלא ייחסתי לה עניין, חוסמת בעדי את הכניסה לגן עדן, אף על פי שנטהרתי מכל עוונותי, והנני נע ונד ומגולגל בעולם ביגללה... (ויוסף אברהם ז', ב')

ח - האי"ש וחרדתו

פעם נכנס אל ה"חזון-אישי" יהודי מלא טרוניות, שדיבר אליו בחוסר נימוס והטיח בפניו מלים בוטות. השיב לו החזון איש בנימה שקטה ורגועה ובעדינות רבה, אך את טענותיו דחה לחלוטין. לאחד ממקורביו שנכח במקום, חרה היטב על שהלה מרהיב לפגוע כל כך בכבוד הרב. אולם הופתע איפוא, בשמעו עם יציאת האיש מן החדר איך החזון איש דואג ומצטער וטוען לעצמו: חוששני שלא דברתי אליו די הצורך בצורה עדינה, וביתר זהירות... (שם)

ט - משמח את הבריות

מעשה ב"חזון אישי" שנסע לירושלים להשתתף בברית מילה של נכד אחותו. לכבודו נקהלו הרבה אורחים. והנה באמצע ההכנות לברית כשהקהל עומד וממתין, קם יהודי זקן שהחזיק עצמו לדרשן, נעמד על גבי ספסל והתחיל לדרוש ברבים. הנוכחים במקום לא הקשיבו לדבריו והמשיכו לשוחח בינם. התייחסו אל הדרשן כאל טרדן בלתי קרוא. רק איש אחד היה, שישב למולו והסתכל ישר בפניו, הקשיב לכל מילה שיצאה מפיו ונענע לו בראשו כדי לכבדו ולגרום לו קורת רוח - היה זה החזון איש. וכשסיים דרשתו ענה אחריו "אמן" בדביקות.

י - ואהבתם את הגר

פעם כשהלך החזון איש בחג שמחת תורה ברחוב, נתקל בגר צדק, אדם גלמוד, שהתאונן לפניו בדמעות כי הבריות אינם מכבדים אותו, והרי כתיב "ואהבתם את הגר". ניחמו החזון איש: ברצוני לכבדו עתה בניגון. התחיל הגר לשיר בקול רם, ואלו החזון איש היה מרקד כנגדו ברחוב לפי קצב ניגונו ומסייע לו בפועל ידיו, עד שנתקררה דעתו של אותו גר והכירו בפניו שנתפייס. (שם) ד', כ"ה)

יא - האי"ש ואצילותו

עד היכן הגיע החזון-איש בכבוד הבריות, יש להווכח מפרט קטן זה. פעם התבטא בעדינות רוחו: "אין לי הכח הנפשי להשמיד מכתבים שנשלחים אלי לאחר גמר קריאתם, הגם שאין בהם תועלת, הרי בני אדם השקיעו

בהם תמצית מח ולב, רגש ומחשבה. בהשמדתם הריני עושים כחפצים
נטולי ערך" ... (שם ח"ד, כ"ה)

*

פעם התמהמה החזון איש להשיב על איגרת חידושי תורה ששיגר אליו
ידידו. הלה נעלב משתיקתו הממשכת, וראה בזה אות שהחזון איש אינו
חפץ בו. מיד כשנודע לו, מהר לפייסו וכתב אליו, שאמנם צדק בטרוניתו,
אבל הפריז על המידה... וסיים: "אבל האמת שהנך חקוק בלבי תמיד!"
(קבץ אגרות א', ק"ל)

כשהלך החזון איש לנחם אבלים, פעמים שהיה הוא פותח בדברים
ראשון, לפני שהתחיל האבל לדבר. וזאת על אף שנאמר בדין נחום
אבלים: "אין מנחמים רשאים לומר דבר עד שיפתח אבל" (מ"ק כ"ח, ב').
היות והבחין פעמים, שקשה לאבל לדבר מעצם יגון ומיראת הכבוד, וכדי
להקל עליו בזה, התחיל לפתוח בשיחה. (אמרי ישראל לסדר נשים: הנהגותיו"
ק"יז)

*

מחמיר היה החזון איש על עצמו ומתנזר מאכילת בשר בהמה לחלוטין,
והיה מסתפק בבשר עוף, אשר נשחט על ידי שוחט ובודק בר סמכא,
ולאחר שבדק את סכינו. אולם משהבחין בחולשת הדעת שנגרמה לשוחט
ובודק בגלל בדיקה זו, נהג - מכאן ואילך לבקש ממנו, שיבדק השוחט
בעצמו את הסכין לפני שישחט עבורו. (פה"ד ג, י"ח)

*

פעם הגיע החזון איש לתלמוד תורה בתל-אביב כדי לבחון את הילדים.
כשהגיע לפרוזדור הבנין נתקל בהרבה אנשים שבאו לראותו. הציע לו
אדם דרך עקיפה, סרב החזון איש לילך בה. אמר לו הלה: כאן הדרך
יותר קצרה. השיבו החזון איש: אבל כאן הדרך יותר ישרה! (שם ד, כ"ח).
כונתו היתה שקופה, היות ונתאספו אנשים ובאו במיוחד לראותו, אסור
לו לאכזבם ולהתחמק מהם, כי בזה הרי יפגע בכבודם ויצערם. (שם כ"ה)

*

ואף בכבודם של ילדים קטנים היה החזון איש זהיר וחרד. פעם ראה אחד
מתלמידיו מאיים על ילד כבן שש שהפריע: כי במידה ולא יחדל
משובבותו, יספר על כך למורה שלו ב"חדר".

מיד מיחה בו החזון איש והעיר לו, שיש בדיבורים אלו משום איסור אונאת דברים שהוא לא תעשה בתורה. כי הרי לילד יש צער מאיום זה, ואסור אונאת דברים שוה בין בגדול ובין בקטן. נענה אותו תלמיד ושאל: הרי מצוה לחנך ולרסן את הילד? השיבהו החזון איש: מצות חינוך מטלת על אביו ועל רבו, בעוד אתה נכשלת בלאו דאוריתא... (שם ג', י"ח)

*

מעשה ביהודי מן הגליל העליון שבקש תואנה על הרב בעירו. בהיותו סבור בטעות שהמקוה במקומו אשר נבנה על פי הוראת הרב, מכיל מים פחות מכשעור, והוא פסול. נסע לבני ברק ונכנס אל החזון-איש, כשבפיו שאלה: כמה ליטרים מים צריך שיהיו במקוה כשר בן ארבעים סאה? אך במקום להשיבו על השאלה, השיב לו החזון איש: דבר זה עליך לחקור מפי הרב בעירך היודע דת ודין... לשמע תשובתו נראו סימני אכזבה על פני השואל והלך.

בו ביום הופתע הרב באותה עיר, כאשר קיבל מברק בהול בו חתום החזון איש, אשר שם נאמר: "שיעור מקוה לכתחילה 750 ליטר. בשעת הדחק לא פחות מ-648 ליטר". לא הבין הרב את פשר המברק, לשם מה מצא החזון איש להבריק אליו את שיעורי המקוה, בעוד הוא לא נשאל על ידו בדבר זה כלל...

לאחר כשעה, נכנס אצל הרב אותו יהודי שעמד לפני כמה שעות לפני החזון איש, וישאל במפתיע: שיעור מקוה בכמה? השיבו הרב: לדעת החזון איש שיעור 750 ליטר! האיש השואל נבוך. לאחר בירור קצר בדק ומצא שהמקוה בעירם מכיל עוד יותר מכמות זו, ואך לשוא ניסה להאחז ב"מכשול" זה כאמתלה להתנכל למרא דאתרא. עכשיו נתחורה לאותו רב כוונת שואל זה. ועמד על משמעות המברק הבהול שקיבל. חושש היה החזון איש, לאחר שהבחין בעינו החדה והפקחית במזימה הנרקמת להרב, ואולי אינו בקי בשעורים על פי מידת הליטר הנהוגות בימינו - מצא איפוא להציל את כבודו ומעמדו בדרך זו - והצליח. (שם ב', י"ג)

וכה דברי החזון איש: (באגרות חלק א', אגרת ל"ג): "נהנה אני לשמח ליבות בני אדם, ומאד חובתי להזהר מלגרום אי נעימות לבני אדם אף לרגע אחד".

יב - כבוד חברך כמורא רבך

מעשה ששהו תלמידים בבית רבי איסר זלמן. הציץ אחד מהם מהחלון ונדמה לו כי הרב מבריסק רבי יצחק זאב עולה במדרגות הבית. הזדרז

והכריז: רבנו, הרב מבריסק, עולה עתה לבית! מיד נחפו רבי איסר זלמן ולבש לכבוד האורח את מעיל השבת שלו, ויצא במרוצה אל המדרגות בכדי להקביל פניו. אך תכף הובררה הטעות, היה זה אדם פשוט, שבמראהו החיצוני דמה להרב מבריסק...

אולם ברבי איסר זלמן לא פנה התלהבותו ויראת הכבוד שלבש לכבוד האורח הגדול. הוא הכניסו לביתו והושיבו בראש השולחן, ושאל ממנו ברגשי הכנעה וכבוד: במה אוכל לכבד את האורח החשוב? אולי יטול ידיו לסעודה? ואם לאו, באיזו שתיה נכבדו? האורח נדהם ונבוך, והתנצל בפני רבי איסר זלמן: "חלילה לו לרבנו לטרח בשבילי. מטרת בקורי היא, כי עומד אני לנסוע בקרוב בכדי להשיג כספים להשיא את בתי, ובאתי לבקש מכתב המלצה..." "תכף ומיד, בכל יראת הכבוד, נטל רבי איסר זלמן גליון נייר ועט, וערך מכתב חם ונלהב למענו. כשעזב היהודי את ביתו, עמד ללוותו, וירד עימו את כל מדרגות ביתו עד לרחוב. כשחזר, תמהו בני ביתו ותלמידיו: כל כך למה? השיבם רבי איסר זלמן: באמת מצות הכנסת אורחים מצוה גדולה היא. מצות כבוד אדם מישראל יקרה וחשובה עד למאד, עד שמן הצדק היה להתנהג כן בכל אדם מישראל שהוא בן מלכו של עולם, ויהיה מי שיהיה, תלמיד חכם ואדם פשוט, וכדרך שכיבד אברהם אבינו את אורחיו המלאכים שנדמו לו כערביים. ואלא מאי? בעוונותינו הרבים נעשו המצוות זולות בעינינו, ובאנו לידי אפליה בין יהודי ליהודי. אולם עתה כי סובבה ההשגחה העליונה, והתכוונתי לקבל פני גאון הדור ולחלק לו כבוד מלכים, האם לכשנתבררה לי הטעות, האם עלי לחדול מן הכוונה הטהורה לקיים מצות הכנסת אורחים בכל ההדורים? האם עלי לצנן ולקטוע מצוה זו אך ורק משום שהאורח הינו אדם פשוט? זאת ועוד, ומי יאמר שהוא באמת אדם פשוט, האם אנו יודעים להעריך אדם מישראל כפי הראוי? ולבסוף הפטיר ואמר: אם קצבו משמים ליהודי זה כבוד במידה גדושה כמו שמגיע להרב מבריסק, הרי בהכרח שסוף הכבוד לבא אליו... (מפי רבי שלום שבדרון). (מתוך ספר היזהרו

בכבוד
חברכם")

פרק כ"ז - סבר פנים יפות

"והוי מקבל את כל האדם בסבר פנים יפות". (אבות)

א - ערכו של חינוך!

*

אין הוא עולה בכסף, אך תועלתו מרבה.

*

הוא מעשיר את מקבליהו, מבלי לחסר כלום מנותניו.

*

הוא מופיע חיש מהר כברק, אך זכרונו לעתים נשאר לנצח.

*

הוא מביא אשר בבית, שותף לרצון הטוב בעסקיך, ומקים ידידים.

*

מנוחה בו לעייף, זיו אור לנדכא, קרן שמש לעצוב, סם טבעי ופלאי לקשה יום.

*

ובכל זאת, בכסף לא יקנה, במתנה ובהשאלה לא ינתן, גנוב לא יגנב. כי הרי אין בחינוך תועלת חומרית לאדם עד אם יתננו לאחר.

*

אם ברגעי טרדא כבערבי שבתות וחגים תתעייף מלחיך, אולי תואיל להשאיר מעט חינוך משלך, כי אין אדם זקוק ליותר מבת צחוק.

*

החינוך אומר: הריני מחבב אותך, הנך גורם לי בפגישתנו אשר רב, הנני שמח לראותך! הסבר פנים יפות והחינוך, הם עדיין האיפור הטוב ביותר לפנים...

*

אדם אשר בת צחוק לו על פניו, מקבל הוא תמיד על הבריות. לפני הכנסך לפגישה עם מכיר, עצור לרגע והרהר בדברים שלהם אתה חייב לו תודה. העלה חינוך רחב ואמיתי על פניך, ואחר כך תכנס כשבת צחוק על שפתיך.

*

אם ברצונך שיחבבך הבריות, נקוט בידך כלל זה - חייך! (ד. ק.). ("היזהרו בכבוד חברכם", עמ' תט"ו)

ב - הארת פנים לזולת

תנן באבות (ד', ט"ו: ז) "... רבי מתיא בן חרש אמר: הוי מקדים שלום לכל אדם". המשיב שלום מקיים מצות דרך ארץ. המקדים שלום מזריח שמש לחבירו. זוהי דעת התורה, ורצונה שנדע: כל אדם מצפה ל"הזרחת שמש" מאת זולתו, ואני עצמי הנני שמש הזרחת לכל מי שבא במגע אתי!

תינוק פעוט מבחין כבר בין פנים זועפות ובין פנים מאירות. מסתכלים בו מתוך חיבה - הוא מפזז וצוהל נגדך. מביטים עליו בזעף - מיד הוא

בוכה. מי יודע מה מבריא ומפתח יותר את הילד: המזון המוגש לו או הארת הפנים שמראים לו! וברור וידוע הוא, כי ילד הגדל בלי כל הארת פנים, דומה בדיוק לצמח הגדל בלי שמש, שאי אפשר שיהיה בריא.

ומאיך - בתינוק פעוט כבר ניכר כח זה של הארת פנים. כשמופיע על פניו החיוך הראשון - כבר הינו נעלה על כל בעלי החיים הגדולים. בחיוך זה בוקעת הארת פני הנשמה ממחבואיה בעמקי הגוף הקטן והחלש הזה. ככל אשר התינוק גדל ומבריא, יותר הוא מאיר פנים לכל סביבתו ומשרה בה רוח חן ושמחת חיים. זוהי מציאות הנשמה המתגלה בזהרריה הראשונים, אשר כל מהותה - כח אדיר של הארת פנים!

ג - גדולים וקטנים זקוקים להארת פנים זה לזה

כל בני אדם מחכים זה לזה, כל אחד רוצה שחבירו יאיר לו פנים. התלמיד מצפה להארת פני רבו, אך גם הרב מצפה להארת פנים מצד תלמידו. בנים סומכים על חמלת הוריהם, אך גם ההורים רעבים ותאבים ל"הזרחת שמש" מאת בניהם. הבנים אף הם הנם "בעלי בתים" על הוריהם, שאם אינם מראים להם הארת פנים, הם משכינים בלב אביהם ואמם חושך ואפילה ומכבים האור הזרוע על לחייהם!

הלקוח מצפה להבנת המוכר במצבו, צורכו ויכלתו, אך גם המוכר מצפה להבנת הלקוח, שלא יזלזל בו ובסחורתו.

"לא תכירו פנים במשפט" - אזהרה לדיין שלא יהא רך לזה וקשה לזה, אחד עומד ואחד יושב, לפי שכשרואה שהדיין מכבד את חבירו, מסתתמין טענותיו" (פרשת משפטים) - איך זה "מסתתמין טענותיו" הערוכות היטב בפיו כשנכנס לדין? זהו הרושם של הסתרת פני הדין, הסותמת כל מחשבותיו ומחלישה את דעתו. כח נורא זה טמון בהסתרת פניו של אדם!

שני כחות אלה הם היסוד לחיי החברה האנושית: האחד - רעבון אדם להארת פני הזולת, והשני - כח הנתונה של הארת פנים השתול בלב כל בעל-נשמה [וכן הוא ביחסים ההדדיים בין מעמדות, כתות מדינות וגושים]. ונתבוננה קצת ביחסי בני אדם, איך לפעמים חיים איש בצד חבירו מבלי למצוא דרך ושפה זה אל זה, וכיצד חיים במרירות ורוגז בגלל אי-הבנתם ההדדית - אם ננסה למצוא את המקור לכך, נראה כי תמיד אדם מחכה לחבירו שהלה "יתחיל" להתקרב אליו, וככה מחכים עד בוש...

הרב מצפה לתלמידו שיתקרב אליו ויציע לו ספקותיו - ובעיותיו. ואילו התלמיד מחכה לרבו שיפתח לו פתח ויקרב אותו. או: רב בעירו רוצה, שעדתו תשתף אותו בכל פעלותיה, תשאל לעצתו ותסור למשמעתו. ואלו

העדה ממתינה ליוזמת הרב שירד לתוך בעיותיה ויהא מעורב בחייה, וככה יכולים לחיות שנים על שנים מבלי להתקרב זה לזה, ובינתיים הולך ומתרחב ביניהם תהום. כל אחד חושב על הצד שכנגדו שיש לו טעמים ונימוקים כמוסים להישאר רחוק - ואין כאן לא טעם ולא נימוק, רק דעת חסרה כאן, והידיעה הראשונה שעלי להזריח שמש ולהאיר פנים, להתבונן ולא להעלים עין!

כמה גדולים ונפלאים דברי חכמינו זכרונם לברכה, ומה נפלאה דרכם לקבל בתוך הנהגה פשוטה ומעשה קטן סודות כה גדולים, והרי קיפלו כל תורת הדעת והארת הפנים בצווי קצר זה: הוי מקדים בשלום כל אדם!

ואל תהיה עבודה זו קלה בעיניך! בספר "תורת אברהם" מסופר על הקדוש רבי אברהם גרודזנסקי זצ"ל: "במשך שנתים עמל על 'סבר פנים יפות', כל רואיו בכל התקופות יודעים לספר, עד כמה נהייתה מידה זו קניין בנפשו. בימים הקודרים ביותר בשנות הגיטו לא משה צהלתו מעל פניו, כשאבלו מוסתר היטב בליבו" (קוים לתולדות חייו, עמ"א). כזאת היתה עבודתם של בעלי המוסר גדולי התורה והיראה, לעמול במשך שנתיים על קניין מעלת "הארת פנים" - ואתה דע לך! (הרב וולבא שליט"א)

ד - להאיר פנים לזולת

(הקטעים דלדלן מקבלותיו של הרב הצדיק חיים פרידלנדר זצ"ל מספר "שפתי חיים")

"אהבת חסד" - זו גמילות חסדים (סוכה מט:). וגדולה גמילות חסדים יותר מן הצדקה, שגמילות חסדים בגופו וגמילות חסדים בעשירים. וכי איך תגמול חסד בגופך לעשיר? שאל רבינו, והשיב: על ידי סבר פנים יפות.

בא מיכה והעמידן על שלוש [עשות משפט, אהבת חסד והצנע לכת עם אלקיך] וכלל בהן "אהבת חסד", ללמדנו, שזה אחד מעיקר עיקרי המצוות.

על כן מצינו בדברי רבנו חשיבות רבה מאוד לצורת החסד של "סבר פנים יפות", וכאשר שאלוהו על שיחת טלפון, אף שאין המשוחחים רואים איש את פני רעהו, מדוע אז הוא מחייך בשעת השיחה? והשיב, אף כי השומע אינו רואה את החיוך, אבל הוא שומע את החיוך, כי המדבר בחיוך - זה נשמע בקולו.

בקונטרס "וידעת כי שלום אהלך" - הקדיש רבינו פרק מיוחד לנושא זה, וגם בהזדמנויות שונות דבר על החשיבות והחיוב להסביר פנים.

ה - מידת הדין מחייבת סבר פנים יפות

שמאי אומר... והוי מקבל כל אדם בסבר פנים יפות" (אבות א', ט"ו). [פרש רבנו יונה: "שיראה להם פנים של שמחה, כדי שתהא רוח הבריות נוחה הימנו"]. אמר מורנו הגאון הצדיק רבי אליהו דסלר זצ"ל: היינו מצפים שמאמר זה יאמר מפי הלל, שאמר הוי אוהב שלום ורודף שלום, ולא מפי שמאי, שמידתו היא מידת הדין. אלא לומדים מכאן, שדווקא מידת הדין מחייבת את סבר פנים יפות. זה מה שאני חייב לתת לכל אחד, כי זה מגיע לו. על ידי סבר פנים חמורות ועצובות, אני עלול לצער בני אדם. נאמר בספר יראים (עמ' היראה סימן נ"א): "וכשם שיש אונאה בדברים, יש אונאה בעין רע, שמראה פנים רעים, שמסור ללב".

ו - גם ברחוב להראות בפנים מאירות

נאמר באורחות חיים לרא"ש (סימן נ"ז): "אל יהיו פניך זועמות נגד עוברים ושבים, וקבל אותם בפנים מאירים". לא רק את אלה הבאים לביתי אני צריך לקבל בסבר פנים יפות! אלא גם בלכתי ברחוב אני צריך לשים לב שפני יהיו מאירים, כדי שלא לתת את ליבו לחבירו.

נאמר באבות דרבי נתן (סוף פרק י"ג): "והוי מקבל כל אדם בסבר פנים יפות. כיצד? מלמד שאם נתן אדם לחבירו כל מתנות טובות שבעולם, ופניו כבושים בארץ, מעלה עליו הכתוב כאילו לא נתן לו כלום. אבל המקבל חבירו בסבר פנים יפות, אפילו לא נתן לו כלום, מעלה עליו הכתוב כאילו נתן לו כל מתנות טובות שבעולם".

וכל כך למה? כי עם סבר פנים היפות נותן אדם לחבירו את ליבו, ולזה זקוק חבירו - לתשומת לב. המתנה היא רק ביטוי לשימת לב, שחשבתי על חברי למה הוא זקוק, ומה יכול לשמחו. אבל בלי סבר פנים יפות מרוקנים את המתנה מתוכנה ויעודה - "כאילו לא נתן לו כלום". מאידך גיסא - סבר פנים יפות היא המתנה הגדולה ביותר שאפשר להעניק לזולת - "כאילו נתן לו כל מתנות טובות שבעולם", כי נותנים לו את לבו.

ז - כוחו של חיוך

רבותינו זכרונם לברכה דרשו על הפסוק (בראשית מ"ט, י"ב) "ולבן שנים מחלב" - "טוב המלבין שיניים לחבירו יותר ממשקהו חלב" (כתובות קי"א,

ע"ב), לאמור - החיוך המעודד כוחו גדול יותר מסעד חומרי.

ח - בכל מצב עלינו למלא חובתנו

חיוך לבבי ומילה טובה הם הנדרשים מאתנו בכל עת. ואם תאמר, הרי אדם נתון למצבי רוח, וגם יש לפעמים סיבות מוצדקות לעצבון, אם גשמיות ואם רוחניות, ואיך אפשר לצוות לאדם - אף פעם אל יהיה עצב בביתך? התשובה היא, שבכל מצב אנו צריכים להשתדל למלא את חובתנו בין אדם לחבירו, ובין בעל לאישתו.

ט - סבר פנים יפות חלק מעבודת ה' יתברך

הגר"י בלזר זצ"ל מביא בספר "אור ישראל" מרבו הגאון רבי ישראל סלנטר זצ"ל, שבערב יום כיפור, בשעה שהלכו לבית הכנסת לתפלת כל-נדרי, פנה בשאלה למכרו, והוא לא ענה לו מרוב חרדת הדין ויראת קדושת היום. אמר הגאון רבי ישראל סלנטר: "למה אני צריך לסבול מחרדת הדין שלו?". הגר"י ס' בא ללמדנו, שאדם צריך לקיים יחד עם החובות בין אדם למקום - גם את חובותיו בין אדם לחבירו. גם בערב יום הכפורים צריך לקיים את הציווי "הוי מקבל כל אדם בסבר פנים יפות", ואין זה סותר לאימת הדין, כי זה וגם זה הם חלקים מעבודת ה' יתברך.

ואמר בחובות הלבבות על הפרוש (שער הפרישות, פ"ד) "צהלתו על פניו, ואבלו בלבו": אבלו הוא על שלפי דעתו הוא עדיין מקצר בעבודת ה' יתברך, את אבלו הוא שומר בליבו. אולם על פניו - צהלה, לשמח את הסובבים אותו. ואין סתירה בין זה לזה, כי שניהם נכנסים למעגל של עבודת ה' יתברך.

כיצד יוצרים סבר פנים יפות?

משימה קשה זו אפשר להוציא לפועל על ידי הכלל כי התנועה החיצונית מעוררת הפנימית (עיין מסילת ישרים פ"ז, פכ"ג). אם האדם משתדל להופיע בסבר פנים יפות, אף על פי שאין לו מצב רוח לכך, תשפיע ההשתדלות החיצונית במגמה של עשיית חסד על פנימיותו, ותעלה ותחזק את מצב רוחו. והרי כמים פנים אל פנים - סבר פנים היפות שלו יעורר אצל הזולת פנים מאירות, ומזה תהיה השפעת גומלין עליו.

פרק כ"ח - מעלת אמירת שלום

הוי זהיר בשאלת שלום בין אדם לחבירו. (אגרת דרבי נתן, פרק כ"ט)

מי שאוהב שלום, ומקדים שלום ומשיב שלום, הקדוש ברוך הוא מורישו
חיי עולם הזה וחיי עולם הבא (דרך ארץ זוטא פרק השלום)

א - התיר הקדוש ברוך הוא לשאול איש בשלום רעהו - בשמו

שאלת [אמירת] השלום בין איש לרעהו, הוא כידוע עניין גדול, ורבותינו יחדו לזה חשיבות מרובה, עד שהתקינו, "שיהא אדם שואל את שלום חבירו בשמו של ה' " (ברכות נ"ד, א'), והסכימו על כך בית דין של מעלה (מכות כ"ג, ב'). ברכת השלום הנהוגה כוללת את שמו של הקדוש-ברוך-הוא, על כן נהגו לברך בברכה זו (ראה רש"י מכות שם). וכן התירו לשאול בשלום אדם נכבד ולהשיב שלום לכל אדם, אפילו בין הפרקים של קריאת שמע וברכותיה (ברכות י"ג ב). ואמרו (תנחומא נשא): "צריך אדם ליתן שלום לחבירו בפה מלא". (ספר "אמירת שלום")

ב - הזילזול באמירת שלום, מקורו - גאווה

עוד שם: אולם, למרות חשיבות עניין זה, ישנם רבים שאינם זהירים בדבר זה כראוי. יש שנמנעים מלשאול בשלום מכריהם משום בושה - בחושבם: "מה יגיב על כך האדם האחר כשאני אומר לו שלום". יש שנמנעים משום אדישות לגורל הזולת, ויש שנמנעים משום רגש התנשאות: וכי 'הוא' יאמר שלום לכל - אחד? ויש אנשים, שאמנם שואלים בשלום מכריהם כשפוגשים בהם בדרכם, אך עושים זאת רק מפני חובת הנימוס גרידא - בקרירות ובאדישות. הצד השוה בכל זה, שנמנעים מלקיים מצוה חשובה כהלכתה, המביאה ברכה רבה לחיי

אחוה וידידות, ומהווה מפתח חשוב להרבה מדות טובות.

ג - הוי "מקדים" שלום לכל אדם

הקדמת שלום לכל אדם, יש בה ממידת הענוה. ועל כן, מי שאין בו ממידת הענוה יתקשה בקיום מצוה זו, כמו שבאר המהר"ל בסיפרו "דרך החיים" (אבות פרק ד, מ' י"ד): "... ואמר, כי ההנהגה עם בני האדם הדומים: שיהיה מקדים שלום לכל אדם, ודבר זה - ענוה להקדים לכל אדם שלום, ולא ימתין עד שיתן לו האחר שלום ואז יחזיר לו שלום, רק שיש לו להקדים לכל אדם שלום, וזה הודאה שאין אדם אחר שפל בעיניו, כי מי שבעיניו בני אדם שפלים, לא יתן שלום לאחרים. רק אם יקדימו שלום אליו, אז הוא מחזיר שלום". (שם)

ד - הרגיל בשלום לכל אדם - מאריך ימים

ובסידור עולת תמיד להרב הצדיק רבי נתן נטע משינווא (עמ' ט"ו) כתב:

"גזילת העני בבתיכם" - אמרו בגמרא: זהו מי שאינו משיב שלום לעני שמקדים לו שלום, וזה בכלל גאוה, שיהיה ענו ושפל ומרוצה לכל אדם, ובזה יאריך ימים, כדאיתא בספר חסידים, דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא, רק כשעושה דברים שאין כתובין בתורה בפירוש למצוה, כמו שנאמר בגמרא: במה הארכת ימים כו'? לא קידמני אדם שלום. והטעם, כי ענוה מביא לאריכות ימים, לפי שעל האדם הגבוה ברוחו הכל מתרעמין עליו ומקטרגין עליו, אבל לאדם שפל רוח בעיניו של עצמו, אין משגיחין עליו לקטרג עליו, והכל מלמדין עליו זכות בין עליונים ובין התחתונים, ואין שום עין הרע שולט עליו כלל. ("אמירת שלום")

ה - מהנהגות רבותינו המצוינין במדותיהם, ובכללם הקדמת אמירת שלום

כידוע, אחד הדברים החשובים לבנית חברה, היא השאלת שלום איש לרעהו, שעל ידה האדם מראה את התענינותו בחבירו, ומביא לידי התקרבות זה לזה. לפיכך רבותינו היו מדקדקין בזה מאוד, כמו שאמרו: "והוי מקדים שלום לכל אדם" (אבות ד', י"ד). ועל רבי יוחנן בן זכאי העידו

רבותינו : "שלא הקדימו אדם שלום מעולם ואפילו נכרי שבשוק" (ברכות י"ז).

בתולדות חייהם של גדולי ישראל מציינין מאוד עניין הקדמת השלום. לדוגמא : (הספורים מדלקמן מספר "אמירת שלום")

רבי עקיבא איגר

על הגאון רבי עקיבא איגר מסופר : "היה מקדים שלום לכל אדם. דיבורו ועסוקו עם בני אדם היו במידה ובמשקל, והיו דברים מועטים בכמות ורבי איכות".

בעל "תולדות יעקב יוסף"

על הבעל "תולדות יעקב יוסף" מספר, שפעם אחת שאל בשלומו של אדם. אותו אדם שאל אותו : מה איכפת לך משלומי? אמר לו : כאשר אדם מישראל שואל את חבירו לשלמו, והוא עונה לו "ברוך ה' ", הרי כבוד שמים מתגדל על ידי כך, ועל זה נאמר "ואתה קדוש יושב תהלות ישראל", שיבחו של הקדוש ברוך הוא בכך שישראל מהללים אותו בכל דבר. (ספר "שיח שרפי קדש" עמ' 142)

רבי משה ליב מסאסוב

על רבי משה לייב מסאסוב מסופר, שהיה מקפיד להקדים שלום לכל אדם, ומעולם לא הקדימו אדם. פעם אחת ארב אדם אחד בפניה כדי להקדימו בשלום. אך בדיוק באותו רגע הפנה רבי משה את פניו וראהו, ושאל בשלמו, כמו שמספר בספר "בחסד עליון" (עמ' פ"ט) : "שכך דרכו תמיד שמקדים שלום לכל אדם, ומימיו לא הקדימו אחר לומר לו שלום. ופעם אחת היה מעשה ובא לו איש מאחוריו בלאט, כדי להקדימו בשלום, ולא עלה הדבר בידו. שבאותה שעה שמע רבי משה ליב מאחוריו קול קורא : משה ליב! החזיר פניו לאחוריו ראה את ההולך אחריו והקדימו בשלום. ואילו הקול שקרא, לא אליו קרא. היה זה קול של ילד מישראל שקרא לחבירו ששמו כשמו, משה ליב. ובאותה שעה ידעו הכל שמן השמים מסייעים על ידו לקיים את מנהגו".

בספר "קהל חסידים" (עמ' צ"ז) מובא ספור נוסף :

תהלוכות ודרכי עבודת הרב הקדוש רבי משה לייב מסאסוב הזה נודעים ומפורסמים לכל, שהיה עבודתו להי' יתברך להידבק במידותיו, מה הוא רחום אתה וכו' בגמילות חסדים שבגופו וכדומה, להשוות מדותיו להבורא ברוך הוא כביכול. ולכן לא הקדימו שום אדם לדרוש בשלמו בשוק, על דרך שאמרו זכרונם לברכה על רבי יוחנן בן זכאי שלא הקדימו כו'. פעם אחת היה בעיר בראד, והיה שם הגביר המפרסם רבי יודל נאטנזאהן, ושמע הגביר כי החסידים מתנשאים בקדושת רבם כי לא הקדימו שום אדם שלום בשוק וכו'. וישחק הגביר בקירבו על דבר הזה ואמר בלבו: את כחשם אגלה לעין כל, מחר בבוקר, אם ירצה ה'. היה זה בליל שבת קודש. ויהי בבוקר הלך הרב הקדוש מן המקוה, והיה דרכו בקודש לנוע בראשו לכל איש, לישראלים ולערלים, לאמור "צפרא טבא". ויהי כראות הגביר רבי יודל דבר הזה, וישכור שני אנשים ויצו עליהם לילך אחורי הרב בלאט ובחשאי שלא ירגיש ולקרוא באזנו בקול "צפרא טבא" (בקר טוב) להקדימו בשלום טרם יראה אותם. וימהרו האנשים לעשות כדברים וילכו בלאט, וכמעט רגע בגשתם לכתפי הרב הצדיק, תכף הקדימם הרב והטה ראשו ויאמר: צפרא טבא, צפרא טבא. ויהי לפלא בעיניהם.

רבי נתן צבי פינקל

בספר "תנועת המוסר" (חלק ג' 248) מסופר על הגאון הצדיק רבי נתן צבי פינקל הסבא מסלבודקה:

בימי צעירותו היה נוהג בשבתות ובמועדות לאחר התפילה לעבור בין התלמידים מספסל לספסל ולברכם בברכת היום. לפעמים היה יושב על יד חלון ביתו ומעתיר ברכות ותפילות לכל עובר ושב פעם עבר בלווית אחד התלמידים ליד ביתו של ראש הישיבה, ואף שלא ראה איש, פנה לעבר הבית ואמר: "בוקר טוב". בן לוויתו הסתכל בתמהון אנה ואנה לראות למי ברך לשלום. למראה מבוכתו, הסביר לו רבי נתן צבי שאיננו מבין למה מברך איש את רעהו לשלום דווקא בעת שנפגשים פנים אל פנים, ולמה לא יברכו סתם את כל הנמצאים בבית אף מבלי לראותם.

"רבי נתן צבי היה מדקדק מאוד גם בהכנסת אורחים ומקבל כל אדם בסבר פנים יפות, כשהיו מבקרים בביתו תלמידי חכמים היה מכבדם לאין שעור ואף משמש אותם, וכן מקדים פני כל אדם, יהיה מי שיהיה, נכנס עם כל אחד בשיחה נעימה ומיטיב עימו עד כמה שאפשר, כי לגבי חסד אין הבדל, לשיטתו, כאמור בין איש לאיש.

לעולם יהא אדם זריז בכבוד הבריות ושלא להקל בכבודם בשום צד, כל שכן באותם נידכאים ואומללים שחלישות דעתם מצויה, וכן אם ראה שבסיבת כבודו יהא גורם טובה לעני - יהא משתדל בכך.

הוא היה גם מרבה לדרוש לפני תלמידיו על מידת ההטבה והחסד, שראה בה, כאמור, את יסוד היסודות של התורה ושל העולם, ומדריך אותם בהנהגה זו. ברבות משיחותיו היה מסיק מסקנות למעשה שיזהרו בכבוד הבריות, שיטיבו איש עם רעהו, שהלב יהיה שופע תמיד אהבה וחסד, שינצלו כל הזדמנות שהיא להביע טובה וברכה, שהגדולים ילמדו בחברותא עם קטנים ויאצילו עליהם מרוח התורה והמוסר וכו' וכו'. ביחוד היה מעורר תשומת לב לקבלת כל אדם בסבר פנים יפות, שראה בזה גורם חשוב להנעים לזולת ולקירוב הלבבות בין איש לאחיו, והיה מוסיף שיש בזה משום שלוש דרגות: סבר, פנים, יפות. יש שהזכיר גם את המאמר; 'ולבן שיניים מחלב, אל תקרי: לבן שנים אלא ליבון שנים'. בכישרון התיאור הנעלה שחונן בו, היה מתאר את ההנאה שגורם משקה חלב-חם לחבירו הצמא, ומכאן היה בא לתת תיאור רחב על נחת הרוח המרובה שגורם מלבין שיניים, כלומר המסביר פנים לחבירו ומקבלו בחיוד על שפתיו.

ה"חפץ חיים"

על ה"חפץ חיים" מספר רבי משה פרגר בספרו "צדיק תמים" (עמ' 258), שבשעה שרצו להעביר את קיברו של ה"חפץ חיים" ממקום קבורתו ברדין, לשם כך, הגיע במיוחד רב אחד מארצות הברית, אולם האיכרים הפולנים שבמקום התנגדו נמרצות ורצו למנוע את הדבר, מכיון שהם זכו להרבה ניסים במקום, והם תלו את הנסים בזכותו של ה"חפץ חיים". ושם מסופר על שיחת אחד האיכרים עם אותו רב אודות החפץ חיים:

"איכר זקן שעוד הכיר את ה"חפץ חיים", ניגש אל הרב ואמר: הרבה ראיתי במו עיני, ואני הכרתי צדיק זה עוד מלפני שישים שנה, קטן וצנום כזה, לא היה לבוש כמו ראוין [רב] רק כדגמת כל היהודים הפשוטים, תמיד היה שמח, לב של זהב. בהן צדק שלי, תמיד היה מברך אותנו, את האיכרים העניים, כאשר ראה אותנו עובדים בשדות".

רבי משה פיינשטיין

על הגאון רבי משה פיינשטיין מסופר בספר "רבי משה פיינשטיין":

הוא ברך לשלום כל אחד, בכבוד ובמאור פנים. ניזכר אדם אחד, כיצד לא הבחין בו רבי משה ועל כן חלף על פניו מבלי לדרוש בשלומו, לאחר שעבר כעשרה צעדים, חזר רבי משה על עיקבותיו, ברך את האיש לשלום, וכדי לפצותו על הטעות, נותר לשוחח עימו זמן מה...

רבי אפרים גרינבלט זוכר כיצד הלך עם רבי משה לבית הכנסת בבוקר, בעת ביקורו בממפיס טנסי, הוא ברך ב"צפרא טבא" כל איש, אשה וילד אשר נקראו בדרכו. כאשר צעד במורד הכביש, רץ לקראתו נער צעיר וביקש לצלמו, אחד ממלויו של רבי משה בקש מה"צלם" שלא להטריד את ראש הישיבה, ועל כן השיב רבי משה: הנח לו לצלם, הן נהנה הוא מכך, הבה ואגרום לו סיפוק.

*

עד כמה יקר לאדם מה שמכבדים אותו בברכת שלום, יעיד הסיפור המסופר בספר "רבי משה פיינשטיין" (עמ' 123).

"הרב חיים טברסקי, רב נודע בבורו-פארק ורב המרכז הרפואי על שם הרמב"ם בניו-יורק, נשא פעם דבריו בפני קבוצת אחיות, ותוך כדי מהלך הרצאתו הזכיר את שמו של רבי משה.

"או! " קראה אחות כושית בשם שירלי, מכירה אני את הרב פיינשטיין, הרי הוא רב אמיתי!

הרב טברסקי לא יכול היה לשער כיצד מכירה האחות את רבי משה, והעיר כי היא לבטח מחליפה אותו בטעות עם מישהו אחר. לא! התעקשה שירלי, אין כאן טעות, היא מתכוונת לרב המפרסם בשם פיינשטיין. היא עבדה כאחות בבית אחד מניניו של רבי משה כאשר אך זה נולד, ורבי משה היה סנדקו. כאשר הובל החוצה בתום ה"ברית", סב רבי משה לאחוריו בתוך כסא הגלגלים כדי לומר שלום לאחות, מחווה זו של כבוד הותירה בה רושם בל ימחה.

אותה אחות התקשרה למשפחתו של רבי משה לאחר פטירתו כדי להביע את תנחומיה. "זוכרת אני כיצד חייך רבי משה ואיחל לי יום נעים", אמרה, "יכולתי לראות בעיניו שאני חשובה".

במבט פנים בלבד יכול האדם לתת לזולתו הרגשת חשיבות, ובכך היה מיוחד רבי משה, ושם (בעמ' 119) נכתב: העיד אדם אחד אשר הכיר את רבי משה שנים רבות: "מעולם לא פגשתי באדם אשר העניק לאנשים הרגשת חשיבות כה רבה, כרבי משה, פשוט בצורת מבטו בהם".

*

בסיומו של ערב, עמדו רבי משה והגאון רבי יעקב קמינצקי והמתינו למכונת אשר אמורה היתה להסיעם, ומשיחים היו במקום הישיבה במכונת מי ישב ליד הנהג, ומי ישב לבדו במושב האחורי. רבי יעקב ישב ליד הנהג. לאחר שירד רבי משה מהרכב, הסביר רבי יעקב לנהג: "בררנו בינינו מי יורד ראשון, החלטנו שהיורד ראשון ישב במושב האחורי. לו היה יושב לידך, היית נשאר לבד לאחר יציאתו, והשני היה נותר מאחורנית, אזי היה זה נראה כאילו אין אתה אלא נהג".

*

על רבי משה פיינשטיין מספר בספר "רבי משה פיינשטיין" (עמ' 123):

הכבוד לנבראים בצלם לא הוגבל על ידו ליהודים בלבד. רוסי זקן עבד כשרת ב"תפארת ירושלים", האנגלית שבפיו היתה דלה, ואיש לא שת ליבו אליו. יום אחד נתקף האיש בכאב שנים והיה מהלך כשמטפחת קשורה סביב לסנטרו. כאשר פגשו רבי משה במסדרון, עצר בהליכתו ודבר עימו כמה דקות. כאשר תמה השיחה, נפנה השרת לדרכו - ועל פניו נסוד חיוך רחב של סיפוק.

רבי אריה לוי

הצדיק הירושלמי רבי אריה לוי שהיה משכים קום בכל יום לתפלת הותיקין, בלכתו לבית הכנסת היה מקפיד להקדים שלום לכל הנקלע בדרכו. ביותר היה מקפיד לברך באשמורת הבוקר את מנקי הרחובות, שאף הם היו משכימי קום. הוא הסביר את מנהגו זה: מחבב אני את מנקי הרחובות. צאו וראו: בשעה שאנשים נמים את שנתם, מטריחים הם את עצמם לכבד את שוקי ירושלים ונהנים מיגיע כפיהם, מלאכתם אינה נכבדה, כבוד אינם נוחלים, משכורתם זעומה - ואף על פי כן מקפידים הם לעשות מלאכתם נאמנה. ("איש צדיק היה", עמ' 64)

כמו כן היה נוהג ללחוץ בחמימות רבה את ידיהם של הנקלעים בדרכו. פעם טרחה מי שהיא לסרוג עבורו זוג כפפות צמר, והוא סירב לקבלן באומרו: "הכיצד ארגיש חמימות בידו של אדם עת שיושיט לו כף ידו לשלום?" ("איש צדיק היה", עמ', 233)

מנהג ישיבת קלם

בישיבת קלם חנכו את התלמידים להקביל פני כל אדם בסבר פנים יפות, לשאול בשלומו ולדאוג לו לכל מחסוריו. מסופר, שפעם בא בחור חדש לישיבה. נגש אליו בחור מהישיבה, קיבל את פניו בחמימות ודאג לו לכל דבר. האורח היה משכנע כי הלה הוא ידידו הוותיק משכבר-הימים והתאמץ להיזכר מי הוא. לאחר מכן פגש תלמיד נוסף ואף הוא נהג עימו באותה צורה, אז הבין כי כך נוהגים כל בני הישיבה.

*

מכל האמור לעיל למדנו עד כמה יש להקפיד בהקדמת, שלום. ואם יש להקפיד על הקדמת שלום לכל אחד, על אחת כמה וכמה יש להקפיד על החזרת שלום.

אמרו רבותינו (ברכות ו', ב'): שאם שאלו בשלומו ולא השיב, נקרא "גזלן", כיוון שמנע מחבירו את המגיע לו.

ה"חזון איש"

החזון איש, שהיה קצר רואי, הרכיב משקפים בעיקר בעת יציאתו לרחוב, מחשש שמא מישהו ישאל בשלומו והוא לא יבחין בו ולא יענה לו שלום ("פאר הדור" חלק ג'). ואף שבשביל הזהירות בשמירת העינים [שהחזון איש כידוע היה מדקדק בזה מאוד] עדיף יותר ללכת ברחוב מבלי משקפים, מכל מקום בגלל החשש שמא יחמיץ "השבת שלום", היה עדיף לו להרכיב משקפים.

ו - תוכחתו של רבי ישראל מסלנט \ סיפורים

על רבי ישראל מסלנט מסופר: פעם בערב יום כפורים פגש באחד היראים, ומאימת הדין לא הגיב כשרבי ישראל שאל אותו איזו שאלה נחוצה. רבי ישראל אמר על כך: אמנם אימת הדין הוא דבר גדול, מכל מקום התנהגות זו היא שלילית, כיון שהיה צריך לענות על שאלתו בנחת רוח, כיון שזה מדרכי ההטבה וגמילות חסד. (ראה "תנועת המוסר" חלק א', עמ' 356)

בנוסף למעלות הרוחניות שזוכה האדם על ידי שאלת שלום לחבירו, זוכה האדם גם להשפעה על אחרים. בספר "כתבי הצדיק רבי ישראל מסלנט" כתוב:

"ועל ידי מידת הסבלנות, משיג האדם רצונו יותר ויותר, מעל ידי כל תקיפות שבעולם. ודרך כלל להיות נוח לבריות ושלא להרבות שיחה עם כל אדם, אף להקדים שלום ולהשיב בנחת לכל אדם".

ז - ככל חשיבות הדבר כן הנסיון בכך גדול

כיון שעניין אמירת השלום הוא עניין גדול מאוד, והוא גם סיבה לדברים גדולים נוספים, משום כך בדווקא מתגבר היצר ומפריע לו לנהוג בזה כראוי, כמו שידוע, שבכל דבר גדול היצר מפריע יותר.

ח - המקבל שלום ואינו מחזיר שלום - גזלן

זו לשון הגמרא שם: "כל היודע בחבירו שרגיל להקדים לו שלום, יקדים לו שלום, שנאמר (תהלים ל"ד): 'בקש שלום ורודפהו'. ואם נתן לו ולא החזיר, נקרא 'גזלן' שנאמר (ישעיה ג', י"ד): 'ואתם בערתם הכרם גזלת העני בבתיכם' ". [ובאר רש"י, מנין מוכח מהמקרא שמדובר בעניית שלום:] "גזלת העני - והלא אף גזלת העשיר גזלה היא?! אלא גזלת העני - שאין לו כלום לגזול ממנו, אלא שלא השיב על שלומו".

כתב המהר"ל (י'נתיבות עולם", נתיב דשלום פרק ב'): "בפרק ב' דברכות אמר רבי חלבו אמר רב הונא: כל שיודע בחבירו שהוא רגיל לתן לו שלום, יקדים לו, שנאמר: 'בקש שלום ורודפהו'. פירוש, כי מדרגת "השלום" - שמשלים את הדבר, וכאשר אין השלום, הכל חסר, ולכן צריך לרדוף אחר השלום - שהוא משלים הכל. ואם יודע בחבירו שיתן לו שלום, צריך הוא שיקדים לו שלום, שאם לא כן, לא היה עושה השלום ברדיפה, כאשר אינו מקדים שלום, וצריך לרדוף אחר דבר שהוא השלמה, כי קודם השלום הדבר חסר. ולכך, כל דבר בעולם, הוא רודף אחר השלמתו עד שהוא שלם... וכן כאשר האדם הוא חסר שלום - שהוא השלמה אל הכל - צריך לרדוף אחריו... ולפיכך השלום שהוא השלמת הכל, חייב האדם לרדוף אחריו, ולא יהיה לו מנוח עד שיבוא אל השלום שהוא השלמת הכל. ואמר: שאם לא החזיר לו שלום הוא גזלן - דבר זה מבואר, כי ה"שלום" - על ידו הכל אחד - וכאשר נותן לו שלום ולא החזיר לו - שיהיה על ידי זה הכל אחד. כאשר יש שלום ביניהם - הרי דבר זה גזילה היא, שהרי נתן לו שלום ועל ידי השלום נעשו אחד, וכאשר הם אחד, אז זה נותן שלום לזה וזה נותן שלום לזה עד כי שניהם אחד, שכך עושה השלום, והוא לא עשה כן - הנה גזלו... "

ט - עידוד של טפיחה בגב מתוך חיבה - פרוי רב

ראש ישיבה חשוב סיפר על ימי נעוריו. בעת לומדו בישיבה שהיתה גדולה במספר תלמידיה, הגיע תלמיד חדש, והוא קיבלו ב"שלוש עליכם" לבבי ואף טפח לו על שכמו לסימן חיבה. אותו בחור חדש נעשה גם הוא לראש ישיבה חשוב. כעבור הרבה שנים נפגשו שניהם, ואותו בחור אמר לראשון: "דע לך, כי את טפיחת השכם של אז אני זוכר עד היום, הדבר עודדני ועזר לי לחוש בהרגשה שאני יקר למישהו, וזה סייע לי מאוד בלמודי". ("אמירת שלום" עמ' 25)

*

כתב המאירי (ברכות ו'): "לעולם יהא אדם נוח לבריות ומקדים בשלומם ומשתדל בכבודם ובתועלתם כפי כוחו, ובזו מתאהב לבריות, וגורם להם לצאת ידי חובת כבוד תורה ומצוות". ואמרו רבותינו, שאחד מהדברים שנשאל האדם עליהם ביום הדין הוא: "המלכת חברך בדרך ארץ?" - ואין לך דבר שבו אדם מבטא את המלכת חברו יותר מאשר אמירת השלום לחבר.

כתב המאירי (אבות א', ט"ו): "הוה מקבל כל אדם בסבר פנים יפות - שאפילו לא היה ליבך שמח בכך, הראה את עצמך לפניו כשמח על ביאתו, ובדרש אמר (אבות דרבי נתן סופ"ג): 'נתן אדם לחבירו כל מתנות שבעולם ופניו כבושות בקרקע, מעלה עליו - כאילו לא נתן לו כלום. אבל המקבלן בסבר פנים יפות, אפילו לא נתן לו כלום, הרי הוא כאילו נתן לו כל מה שביקש ממנו".

דבר זה חשוב מאוד לכל אדם, ובמיוחד לבני אדם המצויים במצב מיוחד שגורם להם הרגשת אומללות, או לפחות הרגשה כבידה.

י - לקבל עניים בסבר פנים יפות \ סיפור

ואמר רבי יצחק: כל הנותן פרוטה לעני מתברך בשש ברכות, והמפייסו בדברים מתברך באחת עשרה ברכות, שנאמר: "ותפק לרעב נפש ונפש נענה תשביע".

בספר "תנועת המוסר" (חלק ג', עמ' 253) מספר על הנהגת הסבא מסלבודקה: יחס מיוחד גילה רבי נתן צבי לעניים החוזרים על הפתחים, ובפרט בעלי מומים ונחותי דרגה, שהם נדכאים ומרי נפש, והיה מקדם את פניהם בשמחה, עוזר להם ומעודד אותם ומלווה אותם בדרכם.

סח רבי נח פליי, שפעם בעת היפרדו ממנו עם צאתו לביתו, שאל אותו רבי נתן צבי: מה תעשה אם מיד בהכנסך לביתך, תוך שמחתך להיפגש עם בני משפחתך, יופיע לפניך עני עצוב, צנום ומכוער, מלכלך ומאוס, ויפנה אליך לעזרה? הרי בודאי תתרעם שדוקא בשעה זו הוא בא להפריע לך, ולרוב נדיבותך תעניק לו משהו כדי להיפטר ממנו. אולם לא כך דורשת ההלכה, הלא כתוב: "ועניי מרודים תביא בית", וכן אמרו חכמינו זכרונם לברכה (אבות א'): "ויהיו עניי בני ביתך", ואף בשעה זו שאתה שמח בבני משפחתך, עליך לראות גם את העניי המרודים והעלובים האלה כבני ביתך ולקדם פניהם בשמחה, ולא עוד אלא שדווקא אליהם עליך להיפנות יותר ולטפל בהם בכל האהבה והידידות, כי עם בני משפחתך אתה עתיד להראות בכל שנה שאתה חוזר לביתך, אבל אותם האביונים מי יודע אם תהיה לך הזדמנות עוד פעם בחיך להפגש בהם.

יחס כזה לבני אדם, יהיו מי שיהיו, דרש מעצמו ודרש מאחרים.

יא - לב אלמנה ארנן (איוב כ"ט, י"ג) \ סיפורים מגדולי ישראל

בספר "פניני רבי יחזקאל" (עמ' כ"ז, ח') מספר על הגאון רבי חיים מבריסק, שהיה סולד מתוארי כבוד, ובכל זאת השתמש בתואר "רבה של בריסק" כשהדבר עזר לעודד אלמנה. את זאת ספר הגאון רבי יחזקאל אברמסקי:

הודיעו פעם לרבי חיים מאלמנה אחת, הגרה בירכתי העיר וצריכה סיוע ועידוד. מיד הזדרז רבי חיים בעצמו ללכת לבקר אצלה, לאו מלתא זוטרתית להרנין לב אלמנה! מישהו ליווה את רבי חיים, כפי הנראה היה הלה יותר צעיר וזריז מרבי חיים, וביקשו רבי חיים להזדרז ולבא לפניו אצל האלמנה ולומר לה: "הרב מבריסק מגיע לכאן" [דער בריסקר רב גייט צו איד]. כאן השתמש רבי חיים בתוארו לשמח ולהרנין לב אלמנה: "הרב דבריסק בדרכו לכאן" ... קשה לתאר את התרגשות רבנו זכר צדיק וקדוש לברכה כשסיפר זאת.

*

וספר לי אחד מידידי שליט"א שזכה לבקר אצל רבינו זצוק"ל בביתו בירושלים בליל שבת חנוכה תשל"ו [בשנתו האחרונה של רבנו זצוק"ל], וישב רבנו זצוק"ל ודבר אתו בכמה עניינים, ופתאום דפיקה בדלת. הרבנית חוה תחיה פתחה את הדלת, וממקום מושבו אצל השולחן הבחין רבנו זצוק"ל שאצל הדלת עומדת שכינה, אלמנה, שכפי הנראה באה לבקר קצת אצל

הרבנית, ולהפיג את צער בדידותה. מיד, למרות חולשתו הרבה, נטל רבנו את תשעים שנותיו, התרומם מעל מושבו, וניגש אל האורחת האלמנה, וקיבלה במאור פנים מיוחד במינו, ברכה ב"שבתא טבא" בלבביות רבה, ואחר כך אמר לה: רציתי לשאול דבר מה, הנה קנו לי השבוע בגד חדש, מה חוות דעתכם על הבגד? כך שאל רבינו ברצינות רבה כשהוא מראה על הבגד, וממתין לחוות דעתה של האורחת האלמנה, שכמובן התרומם רוחה מאוד כאשר רבנו זצוק"ל משוחח אתה כל כך בלבביות, ועוד שואל כל כך ברצינות לחוות דעתה על הבגד החדש שקנו לו... רבן של ישראל זקן הדור שואל ממנה מה חוות דעתה! אכן - ו"לב אלמנה ארנן" (איוב כ"ט, י"ג).

*

בספר "ויקהל משה" (עמ' 30) מספר על הצדיק רבי משה ליב מסאסוב: בכל יום אחר תפלת שחרית היה דרכו לילך אל כל האלמנות שבעיר ולברכם בברכת "בקר טוב".

*

גם רבה של ירושלים הגאון רבי יוסף חיים זוננפלד נהג באופן דומה בהיותו כבר צעיר לימים. וכך מסופר בספר "האיש על החומה" (חלק א', עמ' 78) אודות המעשיות הרבות שהיו מתהלכות על מעשיו המופלאים בפרשבורג:

אחת מני רבות היה רבי יצחק שלמה בלויא נוהג לספר, ומעשה שהיה כך היה:

כשהיו הולכים מהיכל הישיבה לסעוד את סעודת השבת באחת האכסניות, היה רבי חיים חומק לשעה קלה ונעלם מתוך החבורה, ולאחר מכן חוזר ומופיע בחשאי ומתערב בין החברים.

כשהרגישו חבריו בדבר, גברה עליהם סקרנותם להתחקות על פשר ההתעלמות המסתורית של חבירם, בIODעם כי לא דבר ריק הוא. לשבת הבאה מיד עם היעלמו, עקבו שני בחורים בחשאי אחריו, ומה נדהמו בראותם, כיצד הוא חומק לאחת הסימטאות ברובע מישכנות העוני של פרשבורג, יורד כמה מדרגות לדירת מרתף, דופק על הדלת של אלמנה אחת, ובסבר פנים צוהלות משמיע לתוך הדירה הצנועה "גוט שבת" לבבי, וחוזר אל חבריו לסעוד את סעודת השבת.

לא יכלו החברים להתאפק ושאלוהו:

"חיים, מה לך ולאמנה עלובה זו? כלום דודתך או זקנתך היא?". "לא זו אף לא זו, אשה גדולה היא שזכתה שכל בניה תלמידי חכמים הם, ואיך לא ארנין את ליבה ואכבדה ב'גוט שבת'... וכך היה מנהגו מידי שבת בשבתו במשך כל ימי שהותו בפרשבורג.

והוסיף רבי יצחק בלויא: "אלמנה זו היתה סבתא שלי, ונער קטן כבן שש או שבע הייתי ונוהגים היינו לסעוד על שולחנה בליל שבת קדש, והייתי נוהג להמתין בחוץ ולבשר לכלם 'דער בחור גייט' [הבחור בא]".

*

על הצדיק הירושלמי מספר בספר "איש צדיק היה" (עמ' 133), שאחר פטירת הגרי"א הרצוג, קבע לו נוהג לבקר את אלמנתו בכל יום שני בשבוע כדי לפרוס בשלומה ולעודדה. כך נהג עד שנפל למשכב שממנו לא קם. ("אמירת שלום", עמ' 26-34)

יב - קינאת סופרים חיובית ושלילית

קינאת סופרים תרבה חכמה. ישנה קינאת סופרים חיובית, והיא כאשר אין עינו צרה בהצלחתו של חבירו, אלא שמקנא בהיותו רוצה אף הוא להתעלות ולזכות כחבירו. אולם כאשר עינו צרה בהצלחת ועליית חבירו ומקנא בחבירו, זוהי קינאת סופרים שלילית ואסורה, וחמורה יותר ממקנא בחבירו על עיניני עולם הזה. כי המקנא בחבירו על הצלחתו ברוחניות, מראה שצר לו בנחת שעשה חבירו לבוראו בעשיית מצוות ולימוד התורה, ואם כן, ודאי חמור זה ממקנא בחבירו על עיניני עולם הזה.

פרק כ"ט - מדבר שקר תרחק

"מדבר שקר תרחק" (דברים)

"אמת מארץ תצמח וצדק משמים נשקף" - בזמן שישראל מתנהגים במידת אמת בארץ, הקדוש ברוך הוא משקיף משמים לעשות עמהם צדקה וחסד ומציל אותם מהפרעניות, וטובה באה לעולם. (ילקוט תהלים).

א - חותמו של הקדוש ברוך הוא - "אמת"

אמרו חכמינו זכרונם לברכה, ארבעה כתות אינן מקבלות פני שכינה, ואחת מהם "כת שקרנים". חותמו של הקדוש-ברוך-הוא "אמת", אמרו חכמינו זכרונם לברכה. ולכן, מי שאינו הולך במידת האמת, אין חותמו של הקדוש-ברוך-הוא טבוע עליו ולכן אינו רואה פני שכינה, וכמו שאנו אומרים בכל יום כמה פעמים בתפלה באמירת קריאת שמע: ה' אלקיכם "אמת", וכן שהקדוש-ברוך-הוא אמת ותורתו אמת, שונא הוא את השקר, ולכן כל כך גדול עונשו של המשקר, שלעתיד לבוא או לאחר פטירתו לא יזכה לקבל פני שכינה, חס וחלילה.

ואמרו חכמינו זכרונם לברכה באבות: רבן שמעון בן גמליאל אומר: על שלשה דברים העולם קיים, על האמת על הדין ועל השלום, שנאמר: "אמת ומשפט שלום שיפטו בשעריכם" (זכריה ח, ט"ז)

ב - מעשה ברבי יוסף - "נוטר האמת"

אביו של רבי יצחק המגיד מדרהוביץ היה שמו "רבי יוסף נוטר אמת", כי לעולם לא היה משנה מדיבורו ואינו סר מהאמת ימין ושמאל.

מעשה ובא יהודי לביתו של רבי יוסף ובקשו שיחביא לו חבילת סחורה מוברחת כי שוטרי המלכות מחפשים אחריו, ונימק אותו אדם ואמר לרבי יוסף: אצלך ודאי לא יבוא המשטרה לחפש, כי הלא הנך ידוע כאדם אמיתי שאינו משקר ולא יחשבוך למברית סחורות.

סירב רבי יוסף, כדרכו שלא לסייע בענייני שקר ורמאות, אולם אותו אדם הפציר בו מאוד, והתחנן ואמר לו: "בסירובך אתה הורס את חיי, השוטרים רודפים אחרי, ואם יתפסוני - יענישוני קשות".

שאלו רבי יוסף: "כמה שוה סחורתך זו המוברחת?"

ענה: "חמישים רובלים."

המשיך רבי יוסף ושאל: "האם תמכור לי אותה?"

”למה לא?” ענה הסוחר.

פנה רבי יוסף לשכניו, לווה את אותו הסכום וקנה את הסחורה מהסוחר בכסף מלא. הסוחר הסתלק בשמחה מהמקום, שהרי מהסכנה ניצל וגם קיבל שכרו מושלם.

הלך רבי יוסף, נטל את הסחורה ושרפה באש, בחששו שאולי יבואו ויחפשו בביתו ויאלץ לשקר, ובזה הציל את הסוחר מסכנה ואת עצמו משקר. ימים רבים עמל רבי יוסף לשלם את הקפותיו שלוה עבור אותה סחורה. (מדבר שקר תרחק)

ג - האמת ניצחה \ סיפור

רבי יחזקאל אברמסקי, אב בית דין עיר סלוצק ולונדון, כבר בצעירותו כיהן בעיירה אחת ברוסיה, והנה למחרת עלותו על כסא הרבנות, ראה לפניו שאלה בהלכה, והיתה השאלה חמורה וקשה, וראשונה שהופנתה אליו כרב. הוא התקשה להשיב מיד על השאלה והיה נבוך - רק אתמול התחיל לשמש כאן כרב, ואיזה רושם יהיה עליו בזה שכבר שאלה ראשונה לא ידע להשיב? הוא התחזק בנפשו, ולא חיפש תכסיסים לעקוף את השאלה בתרוצים שונים, וגם לא דחה את תשובתו למחר עד שיתבונן, אלא ישר ענה בפשטות: ”איני יודע”. וראו, דווקא אמת פשוטה זו שיצאה מגרונו גרמה לו לשאת חן בעיני כל, בראותם גודל אמיתותו של רבם, והעריצוהו ביותר. (מדבר שקר תרחק)

ד - חינוך לאמת ותועלתו

מספר השלייה הקדוש: רגיל הייתי להיכנס אצל חסיד גדול מחסידי עליון, מאחינו הספרדים, ומעלתו היתה שהיה זהיר מאוד במידת האמת, שאפילו היו נותנים לו כל העולם כולו לא היה משנה מדיבורו, ושאלתיו כיצד זכה לזה, והשיב, שמידה זו קנה הודות לחינוכו של אביו, וכך היה דרך אביו בחינוכו: כדרך הילדים שרבים ביניהם, זה אומר הוא התחיל וזה אומר הוא התחיל, כשהיה קורה ריב כזה בין האחים, היה האב אומר: ”בני! מי שיודה על האמת. אמחול לו בתנאי שיזהר מהיום והלאה שלא ישנה באולתו, ומי שיכחיש, דעו לכם שאחקור ואדרוש מי המשקר, ואז אענישנו בכפל כפלים”.

וכך, אכן, עשה האב. מי שהודה - מחל לו, ולא עוד אלא שהעניק לו מתנה כמה מטבעות כפרס ועידוד על אומץ ליבו להודות על האמת, ומי ששיקר

- ענשו בעונשים גדולים. בדרך זו נהג אותו האב, וכך הטביע בבניו את מידת האמת והפחד מהשקר. הרי לך דרך חינוך שיש לכל אב פיקח ונבון לחנך את בניו במידת האמת ולהרחיקם מהשקר כמטחוי קשת. (שם)

ה - "חוששני אולי נענעתי בראשי כדרך הבטחה"

רבי עקיבא איגר היה רבה של העיר פוזן אשר במדינת פרוסיה - אשכנז, באחד הימים נשלחה אליו שאלה מדיני קהילת בלוסטק אשר בפולניה. בתשובתו כותב רבי עקיבא איגר, שהוא אינו כדאי שממרחקים יפנו אליו בשאלות, וכי לא אלמן ישראל מגדולי התורה היושבים בפולין, אשר קטנם עבה ממותנו.

אך, הוא ממשיך ומנמק להם, כי הפעם הוא יוצא מגידרו ומשיב להם תשובה לשאלתם. היות והוא הזדמן בשמחה של מצוה עם מכיר אחד, והלה ביקש ממנו שישב תשובה לקהילת בלוסטק, והוא - רבי עקיבא איגר - שתק. "וחוששני אולי נענעתי ראשי קצת, וכדרך הבטחה, לזה מוכרחני לצאת מגדרי ולהשיב אך הפעם". ("בגדי ישעי")

ו - הבטיח לא לשבת

רבי אברהם מצי'נוב התכוון לנסוע לאסיפת רבנים בענייני הכלל. בני ביתו רצו לעכבו כי הוא היה חלש. מאן רבי אברהם לשמוע להם ואמר: "ומה אתם חושבים, וכי אני אתיישב שם באסיפה לאורך ימים?". כוונתו היתה ברורה שהוא לא יתעכב שם ומיד יחזור לביתו.

אמרו: כל זמן ששהה במקום האסיפה, סרב רבי אברהם לשבת, ועמד על רגליו, היות ונפלט מפיו לשון שמתמע ממנו שלא ישב שם... ואם כי כוונתו היתה ברורה שלא יתעכב שם זמן רב. ("אמת וצדק")

ז - אין לזוז מדיבור אמת

ה"חזון איש" היה נוהג להתפלל "מנחה גדולה" בשעה 12: 30 בחצות היום, הן בחול והן בשבת. פעם אירע שקשה היה לכנס מנין למנחה בבית הכנסת שבביתו. רק בשעה 12: 45 נמצא העשירי למנין. פנה אליו גיסו, רבי שמואל גריינימן, ושאלו: הזמנתי לביתי לשעה 1 בצהרים אדם אחד,

והנה בגלל איחור מנחה, בודאי אתאחר להופיע לפגישה, ונמצא הלה ממתין שלא כפי שקבענו.

השיב לו ה"חזון איש": מי שדבוק במידת האמת, אין אצלו כאן שום צל של שאלה. יבטל המנין, אך מדיבור האמת לא תזוז!!! ואכן הקהל התפזר והמנין התבטל. ("מדבר שקר תרחק - סידרת תיקון המידות")

ח - ודובר אמת בלבנו \ סיפורים

דיברנו מהאיסור החמור "שקר", שלא להוציא מפינו דברים הפך המציאות הידועה לנו, אולם יש בעלי מדרגה שהם אנשי אמת, שלא רק שאין מוציאים שקר מפיהם הפך המציאות, אלא גם לא משנים בדיבור את האמת שבלבם. כלומר, אם לבבם חשב משהו לעשות, אף שאין דבר זה ידוע לשום בריה בעולם אלא רק ליבם יודע זאת, מצפונם לא נותן להם לשנות בפועל את אשר עלה בלבם לעשות, אף שאין בדיבורם הפך המציאות כלל.

ונראה זאת בכמה ספורים נפלאים:

א. מספרת הגמרא: מעשה בחכם גדול ושמו רב ספרא, שלעולם לא היה משנה מדבורו. פעם אחת היה לו חפץ שרצה למכרו, בא אליו אדם אחד לקנותו ובאותו זמן היה רב ספרא באמצע אמירת קריאת שמע, אמר לו אותו אדם: מכור לי חפץ זה בכך וכך כסף, לא ענהו רב ספרא, כי אסור לענות באמצע קריאת שמע. אותו אדם חשב שרב ספרא לא עונהו משום שממאן הוא למכור במחיר שנקב האיש, ולכן העלה את הסכום ליותר גבוה, ושוב לא ענהו רב ספרא באמצע קריאת שמע. לאחר שסיים רב ספרא קריאת שמע, אמר לו: קח החפץ במחיר הראשון שאמרת שהוא יותר מעט, כי כבר שאמרת את המחיר הראשון עלה בדעתי להסכים למכור לך, וכיוון שכן עלה בדעתי והסכמתי כך בלבי, לא אקח ממך יותר, ועליו דרשו: "ודובר אמת בלבנו" - כגון רב ספרא. (מכות כ"ד)

ב. עוד מעשה ברב ספרא:

רב ספרא היה לו חפץ מסויים שרצה למוכרו, ורצה אדם אחד לקנותו ממנו בשמונים מטבעות. רב ספרא ביקש עבורו 100 מטבעות, וכיון שלא השתוו במחיר, הלך לו אותו אדם. לאחר זמן הצטרף רב ספרא לכסף והחליט בליבו שאם יבוא עכשיו אותו איש אמכור לו בשמונים.

בדיוק באותו זמן הוצרך גם אותו אדם לאותו חפץ, והחליט שגם אם ירצה רב ספרא 100 מטבעות, אתן לו. הלך לביתו של רב ספרא, ואמר לו: מוכן אני לקנות החפץ ב-100 מטבעות כפי שבקשת.

אמר לו רב ספרא : לא אטול ממך אלא 80 מטבעות, כיוון שכך החלטתי בליבי להוריד את המחיר, לקיים "ודובר אמת בלבבו". (מנורת המאור לר"י אבוהב)

הרי נתבאר המדרגה הגבוהה של אנשי אמת, שלא די שלא משקרים, חס וחלילה, אלא אפילו מה שהוחלט בליבם ואף אחד אינו יודע מה בליבם - אינם משנים.

פרק ל' - לענווים יתן חן

כל מי שיש לו ענווה ושיפלות, הקדוש-ברוך-הוא מגדלו, ומנחילו חיי עולם הבא, שאין לך מידה טובה כענווה. (אותיות דרבי עקיבא)

אין שבח כשבח הענווה

"והאיש משה ענו מאוד מכל האדם אשר על-פני האדמה" (במדבר י"ב, ג'). משה רבנו האדם הגדול בענקים, מנהיג עם ישראל, שליח ה' לעשר המכות במצרים, לקריעת ים סוף ומתן תורה, מנהיג ישראל במדבר 40 שנה - המלוות בשרשרת נסים גלויים: באר, מן, ענני כבוד ועוד ועוד, לוחם מלחמות ישראל בניצחון סיחון ועוג, איש שהיה בשמים 40 יום ללא אוכל ושתיה, כל כך הרבה מעלות ושבחים יש לשבחו, אולם כשבאה התורה לשבחו ולפארו, לא הוזכר שום שבח עליו, מלבד זה - "והאיש משה ענו מאוד", הצטיינות במידת הענווה. וענותנותו היתה יותר מכל האדם אשר על פני האדמה, למרות היותו מורם מכל העם ולא היה שני לו, הרי שגם לא היה שני לו בענווה. ופירש רש"י ענו - שפל וסבלן. אם כן, על אחת כמה וכמה ללמוד להתנהג בדרך הענווה שפרושה שיפלות וסבלנות עם כל אחד ואחד.

ספורי ענווה - דוגמאות ענוה מגדולי ישראל (מספר "מורשת אבות"):

א - "והאיש משה ענו" \ סיפור

בהיותו מהלך פעם ברחוב, שמע רבי משה פיינשטיין קול קורא: "משה משה! " בהביטו סביב, ראה כי זהו קולו של מכר, אשר ישב ליד הגה מכוניתו. מבלי להניד עפעף, נגש רבי משה אל המכונית.

האיש הבין שרבי משה חשב שהקריאה היתה מכוונת אליו והסמיק מרב מבוכה. הוא אמר: "תוך כדי נהיגה הבחנתי בבני משה, פה ברחוב, לא הייתי מעלה בדעתי לקרוא לראש-הישיבה בצורה כה פשוטה. נוסף לכך, לו הייתי מבקש לדבר עם ראש הישיבה, הייתי יוצא ממכוניתי ונגש אליו. לא הייתי מהין לבקש מראש-הישיבה כי יסור אלי... "

רבי משה הבטיחו נאמנה כי אין לו סיבה לדאגה: "זה שנים רבות שאיני מייחס כל משמעות לדברים הללו... ". (ספר "רבי משה פיינשטיין")

ב - צנוע בתורתו \ סיפור

על ענותנותו של רבי יצחק בלאזר מספר בהקדמה לספרו "כוכבי אור": "י"ג שנה היו חדושיו גנוזים והוא לא הדפיס אותם, רק לאחר שעברו שנים ולא היה לו זרע של קיימא, הוא הוציאם לאור, למען הקים לו שם. וכן הם דבריו בהקדמתו:

"עיקר כוונתי, טעמי ונמוקי, יודע כל שער עמי כי מטרתי היא לשום לי שם ושארית, להיות מזכרת לדורות, כי בן ובת אשר היו לי זה רבות בשנים, בעוונותי לא פרחו הנצנים, ואף כי לא אמר נואש חלילה, כי אם כל מה שעבר, היפלא מהי דבר, בכל זאת בין כה מצאתי לנכון לשום לי ספר לזכרון עד אסירי התקוה ישובו לבצרון וכו' ".

מני אז הוא לא פירסם יותר את חדושיו, מלבד את הספר "אור ישראל" הכולל את מכתביו ושיטתו של רבי ישראל סלנטר.

ג - נתגלתה גדלותו מתוך ענותנותו \ סיפור

באסיפת רבנים שהתקימה בפטרבורג בהשתתפות גדולי הדור, השתתף גם הגאון רבי יוסף דב, רבה של בריסק. הגאון הנזכר לעיל הקשה קושיה חריפה בשם בנו רבי חיים והתפתח ויכוח סוער בין הרבנים שנוכחו במקום. לאחר מכן תירץ הגאון הנזכר לעיל תרוץ אחד שלו ותרוץ נוסף בשם בנו רבי חיים אשר הפליאו את השומעים.

רבי יצחק בלאזר שנכח באותה אסיפה, ישב כל הזמן ולא פצה את פיו.
רבי יוסף דב תמה ואמר: הזהו שאומרים עליו אדם גדול הוא?

כשבא לביתו בקש שיביאו לפניו את הספר "פרי יצחק" כדי לתהות על קנקנו, ולהפתעתו מצא שם את הקושיה עם שני התרוצים. השתומם רבי יוסף דב ואמר: כמה גדולה מידת ענותנותו של רבי יצחק בלאזר. (הקדמה לספר "כוכבי אור")

*

פעם נקראו רבי יצחק בלאזר והסבא מסלבודקה לאסיפת רבנים כדי להשיב בקשר למחלוקת המוסר. התנהלה שם שיחה בדברי תורה אשר כולם נטלו בה חלק, מלבד רבי יצחק בלאזר שישב ושתק. הסבא הצטער מאוד על כך, כי אם יתקבל הרושם שרבי יצחק בלאזר אינו מגדולי התורה, לא תהיה השפעתו רבה בקשר לאותה מחלוקת. כשיצאו, שאל הסבא את רבי יצחק בלאזר מדוע הוא שתק, והשיב לו: "וכי חתן אני שעלי: להראות את חכמתי?!". ("תנועת המוסר")

ד - על מה בכה רבי למה שלמה זלמן מוולוז'ין

פעם נסעו בדרך האחים רבי חיים ורבי שלמה זלמן מוולוז'ין. ויהי בבואם למלון, דבר אתם בעל האכסניה קשות, העליב אותם ולא נתן להם מקום ללון. הם המשיכו ונסעו משם בלילה. בדרך ראה רבי חיים את אחיו רבי זלמן והנה הוא בוכה. אמר לו: הגד לי רבי זלמן, למה אתה בוכה בכיה של חינם? אני לא נתתי ליבי לכל הדברים אשר חרפו אותנו.

השיב רבי זלמן: חלילה לי, אין אני בוכה על הגידופים שספגנו. אולם בשעה שהלה חרף אותנו, הרגשתי מעט כאב לב מדברי האיש, וחשבתי שעדין לא הגעתי למה שדרשו חכמינו זכרונם לברכה: "הנעלבין ואינם עולבין - עושים מאהבה ושמחים ביסורים", ואילו אני לא הרגשתי שמחת לב מגדופיו, על כן אני בוכה ומצטער, מתי אכוון הנהגתי כדעת חכמינו, ועל זה כדאי לבכות. ("תולדות אדם")

ה - ענותנות רבה של פראג

רבי יחזקאל לנדוי, רבה של פראג, בעל ה"נודע ביהודה", היה נוהג מדי שנה בשנה לרדת לפני התיבה בתפילת נעילה ביום הכפורים. על אף שלא היה מומחה בניגונים המסורתיים, חזקה עליו בקשתם של פרנסי

הקהילה בפרג, שלא ישנה את מנהג המקום. מסורת היתה בידם שרב העיר מתפלל כשליח ציבור בתפילת נעילה.

בין המתפללים היה עני אחד המחזר על הפתחים. אותו עני האזין היטב לקולו של הרב במלים: "מכלכל חיים בחסד". ולמחרת יום הכפורים, כשחזר על פתחי בתי העיר כמנהגו לקבץ נדבות, היה חוזר ומזמר את הניגון "מכלכל חיים" של הרב, עם כל תנועותיו. הקהל נהנה מהצלחת חקויו וכבדהו בנדבות נוספות. ראשי הקהל ראו בזה קלות-ראש וזילזול בכבוד המרא דאתרא, בעל ה"נודע ביהודה", והזהירוהו שיפסיק מיד, אחרת הוא יגורש מן העיר.

בצר לו הלך העני ל"נודע ביהודה" ושח לו כי ראשי הקהילה איימו עליו שלא יחקה את ה"מכלכל חיים", דבר שהוא לא עושה, חלילה, להשפיל את כבוד הרב, כי אם לשמח את הצבור שעל ידי זה ישיג תרומה נוספת. שמע הרב את הדברים, לא כעס ולא הקפיד על ביזוי כבודו, ולא די שהרשה לו להמשיך ולנגן כמנהגו, אלא גם העניק לו כתב הרשאה בו כתב: רשות נתונה ממני למוסר כתב זה לכלכל את עצמו מ"מכלכל חיים" שלי... ("תולדות הנודע ביהודה")

ו - "הסכס" הבזיונות והשפלות \ סיפור

כל ימי חייו של רבי יוסף, רבה של פוזנא, היתה זוגתו הרבנית בתו של רבי יחזקאל לנדוי, בעל ה"נודע ביהודה", נוהגת להיכנס בשעה שהיו אצלו אנשים, והיתה לועגת לו ומבזה אותו בפניהם, באומרה שבעלה אינו אלא אדם ריק ופוחז ואין בו כל מידה טובה. רבי יוסף היה שומע את חרפתו ואינו פוצה פה, ומעולם לא רגז והקפיד עליה.

היו אנשי פוזנא תוהים ושואלים: על מה ולמה מבזה הרבנית את בעלה הצדיק, בשעה שאביה היה מתייחס אליו בכבוד גדול באפן יוצא מן הכלל, והיה מחבב אותו למאד. [באחת מתשובותיו כתב אליו ה"נודע ביהודה": "דע, חתני אהובי, בעת שכתבתי לך התשובה, ידי וכל גופי מרתת ממתנייתא דילך, כי ידעתי כי כל סתום לא עמוך, וכביר תמצא ידך בחורין ובסדקין לבדוק אחר סברתי, אם יש לה פירכא בדברי הראשונים, כי כל דבריהם לפניך כשולחן ערוך, ומצרף לזה בינתך הרחבה כבן עזאי בשוקי דטבריא" (נוב"י מ"ק חושן משפט כח). ובמקומות אחרים כותב עליו: כבודי ומרים ראשי, כל הנחת שלי לעת זקנותי, בתורה ובמעשים הוא יחיד בדורו, בכל מקום הלכה כמותו...].

בתחלה לא יכלו טובי העיר לשאת את עלבוננו של הרב שלהם, אך לאט לאט הסתגלו לכך והצטערו מאוד שהרבנית אינה יודעת לכבד את בעלה. הדבר היה כבר מפרסם בעיר ולא שמו לב לכך.

והנה כשנפטר רבי יוסף בחדש אדר תקס"א, נתגלתה התעלומה. בשעה שהרב שכב מוטל על הארץ וכולם בוכים על מותו, נכנסה הרבנית אף היא לבכות על מות בעלה. פתחה והכריזה בקול רם:

רבי יוסף, רבי יוסף, תן תודה בפני כולם שאתה הוא שהכרכת אותי והטלת עלי לבזות אותך בפני רבים כל ימי חייך. לא מרוע לב חלילה או מפני שלא ידעתי להעריך את גדלותך בתורה וביראה גרמתי לך את כל הבזיונות, אלא כך היה רצונך, כי בטרם נשואינו עשית עמדי תנאי שאתייחס אליך בקלות ראש ובזלזול בפני רבים, כדי שלא תיפול ברשת הגאווה. כי הרי עוד בבחרותך כלם העידו עליך שאתה צדיק גמור, ואתה תמיד היית ירא שמא על ידי מידת הגאווה תאבד את חלקך בעולם הבא. אנכי, בעל כורחי, נגד רצוני קיימתי מה שהטלת עלי. "איזו היא אשה כשרה בנשים העושה רצון בעלה". מי כמוני יודעת עד כמה גדלה צדקתך. (י'הנדע ביהודה ומשנתו')

פרק ל"א - הכרת טובה לחבירו

כל הכופר בטובתו של חבירו - סופו שהוא כופר בטובתו של הקדוש ברוך הוא.

א - הכופר בטובת חבירו עונשו גדול

הקדוש-ברוך-הוא ברא עולם וברואיו, ומתחסד עימם בכל יום ובכל שעה, כמו שאנו אומרים בתפילה: "על ניסיך שבכל יום עימנו נפלאותיך וטובותיך שבכל עת", ונתחייבנו להכיר טובה ולהודות לו.

וכמו כן יש לאדם להכיר טובה לחבירו, שאף על פי שחבירו היטיב לו ברצון ה', הרי הוא כשליח ה', אולם סוף סוף הוא שליח טוב שנתגלגל על ידי עשיית החסד והטוב עם המקבל, ולכן חייב המקבל להכיר טובה, ואם אינו עושה כן - עונשו גדול. כמו שראינו בנבל הכרמלי שהיה כפוי טובה לדוד המלך עליו השלום, ולא רצה לעזור לדוד במצוקתו ובריחתו מאויביו, ונענש שהקדוש-ברוך-הוא נגף אותו ואת כל אשר לו.

ב - ספורים מדהימים מהנהגת הכרת הטוב של גדולי ישראל (מספר "מורשת אבות")

בנו של רבי שלום איזן מירושלים הגיע למצוות. הוא סר להזמין ל"קידוש" בשבת את רבי איסר זלמן מלצר. הנימוס חייב זאת, אף הכרת הטובה, אבל הוא לא העלה בדעתו שהגאון הישיש והחלש יוכל לבוא רגלי ממרחק כה רב.

ה"קידוש" היה בעיצומו, גדולי ירושלים השתתפו בשמחה, בראשם הגאון מטשבין, שלאחר שטיפס במעלה המדרגות התלולות קרוב לארבע קומות, התנשף ואמר: "המעלות של דירה זו - הן חסרונותיה... " הסבו גדולי ירושלים ושוחחו בדברי תורה - ולפתע נראתה בפתח דמותו של רבי איסר זלמן מלצר במחלצות השבת ההדורות.

הכל קמו לכבודו ולא הסתירו את השתוממותם! הכיצד טרח ובא מהלך כה רב?!

אמת, ענה רבי איסר זלמן, רב המהלך מכפי כוחותי, אבל חייב הייתי לבוא, משום הכרת הטובה לבעל השמחה.

הכרת הטובה?!

כן, בגינו חלף במוחי הרהור תשובה!

הדברים הפכו סתומים עוד יותר, והגאון הישיש נאלץ להבהירם: כאשר רבי שלום בא להזמינני לבר-המצוה של בנו, חלף במוחי הרהור: "הוא חוגג כבר את היכנס בנו למצוות - והרי זה עתה נערכה חתנתו! אח - איך שהזמן חולף מהר, יש להזדרז ולשוב בתשובה בטרם... "

ואם בזכותו חלף במוחי הרהור תשובה - חייב אני לטרוח - ולהשתתף בשמחתו, מדין הכרת טובה! ("בדרך עד החיים")

*

רבי מאיר דן פלאצקי, בעל ה"כלי חמדה", הגיע ללונדון כדי להתרים נדיבים למען מוסדות התורה.

באחד הימים, אחרי יום התרוצציות רצוף אכזבות אצל עשירי לונדון, שב רבי מאיר דן לאכסניתו עייף ויגע, ונחפז לדרכו לבלגיה, ומשם לאמריקה.

והנה ממתין רבי מיכאל לוי מתושבי לונדון שהביא דרישת שלום מאביו הישיש בן שמונים שנה, והתנצל בשמו שאין בכחותיו מפאת חולשה לבוא אליו אישית. השיב הגאון גם מצדו בהתנצלות שממהר לנסוע, וחסר לו פנאי לביקור פרטי. אך כעבור שעה קלה, משנודע לו כי אותו ישיש גילה בצעירותו את כתב-היד של רבנו חננאל לפסחים ושלחו למדפיסי הש"ס

"ראם" בוילנא, הזדרז לשחר את פניו, באומרו: אדם שכלנו חבים לו תודה בעד מתנה יקרה זו. אין די כבוד להעניק לו. ("אשא דעי למרחוק")

*

רבי חיים שמואלביץ היה נוהג לומר על המשנה במסכת אבות (פרק ד', מ"א): "איזהו מכובד המכבד את הבריות" - אם מישהו חושב שהוא יהיה נכבד בלי לכבד את השני, הינו טועה בדבר משנה!"

דקות תחושותיו של רבי חיים בהכרת טובה והחריפות הרבה בה הדגיש את הצורך להכיר טובה, הינן פרשה מופלאה כשלעצמה. רבי חיים היה מטריח עצמו למרחקים ומטלטל בדרכים בתאו של טנדר מקפץ, כדי להשתתף בשימחת כלולותיו של תלמיד משיבה אחרת, אשר "כיבדו" בכך שבא לשמוע אצלו "חבורה"... כל אברך, אשר בבחרותו למד עימו בחברותא, היה זוכה לביקורו של רבי חיים בביתו לאחר נשואיו. היתה בכך גם כוונה עמוקה לייקר את הבעל בעיני אישתו... לכל שמחה, אליה הוזמן באורח אישי, היה בא, כמחווה על הטורח ושימת-הלב שהקדיש לו המזמין... בהקשר זה, היה מקפיד - וגם כאן בבטוי של הכרת הטוב - שהמזמין יואיל לפנות גם אל הרבנית, תבדל לחיים טובים... לא היה מקרה - ואפילו אצל בני משפחתו ממש - בו הוגש לו כיבוד קל כלשהו, בלי שיחפש את בעלת-הבית, טרם צאתו, כדי להודות לה על טירחתה... מקרים "קטנים" כאלה, למאות ולאלפים, מספרים בני-המשפחה ותלמידיו הרבים. מקרים רבים, בהם תמהו על רבי חיים תמיהה רבתי על מה ולמה נהג כפי שנהג, היה משיב: "יש לי הכרת-הטוב לאותו אדם".

*

בחור הסיעו למסיבת "שבע-ברכות". כשהגיעו למקום ביקשו רבי חיים שיתלווה אליו. הבחור השיב כי עליו לסדר דבר מה. לשאלתו השיב הבחור לר' חיים כי הדבר יארך כמחצית השעה. "אני מחכה לך", הפטיר רבי חיים. "לא אטול את ידי עד לשובך"... הבחור החליט להישאר. במסיבה דאג רבי חיים, בראש ובראשונה, כי לבחור תנתן מנה יפה וכל העת השגיח עליו כדי לוודא שאכן הוא אוכל לשבעה...

*

בעל-הבית, אצלו התגורר בשנחאי, היה יהודי פשוט. למרות שרבי חיים נודע כאיש אשר קשה היה לגרור אותו לשיחת-חולין, היה מבלה בשיחות ארכות וחסרות כל תוכן רוחני עם אותו האיש. הדבר עורר רוגז ופליאה כאחד - רוגז על האיש המעז לבטל את ראש הישיבה בהבליו, ותמיהה על

רבי חיים, המרשה לעצמו ליבטל מתלמודו כדי לשוחח שיחות חסרות שחר עם יהודי נטול כל לחלוחית של תורה... פעם נשאל על הדבר,

"האיש פתח בפני את ביתו", השיב. "ומה עם הכרת-הטוב?!"

בערוב ימיו עלה האיש ארצה והתגורר בעיר מרוחקת. פעמים אחדות טרח רבי חיים לבקרו! ("מח ולב" - ספר לזכרו של רבי חיים שמואלביץ)